

MARAŞ TARİHİ'NDEN BİR KESİT

DULKADİR BEYLİĞİ
ARAŞTIRMALARI

I

Editörler
Yaşar ALPARSLAN
Mehmet KARATAŞ
Serdar YAKAR

UKDE
Kahramanmaraş 2008

UKDE KİTAPLIĞI: 40

Editörler:

Yaşar ALPARSLAN
Mehmet KARATAŞ
Serdar YAKAR

Baskı Hazırlık:

FA AJANS
0344 235 02 74 – 235 37 75

Kapak Tasarım:

H. İbrahim TOKLU

Sayfa Düzeni:

Recep US

Baskı Tarihi :

Ocak 2008

Yazışma Adresi:

Cumhuriyet Mahallesi
Gazi Osman Paşa Bulvarı Ukde Sitesi B Blok No 19/19
KAHRAMANMARAŞ

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	5
ÖNSÖZ.....	9

DULKADİR BEYLİĞİ

ELBİSTAN VE MARAŞ'TA DULKADİR OĞULLARI HÜKÛMETİ.....	15
---	----

OSMANLILARIN FETHİNE KADAR DULKADİRLİ TÜRKMENLERİ.....	69
---	----

OSMANLI - DULKADİRLİ SİYASİ VE SOSYAL MÜNASEBETLERİ.....	87
---	----

DULKADİRLİ BEYLİĞİ'NİN OSMANLI DEVLETİ'NE İLHAKI VE SONRASINDA ÇIKAN İSYANLAR.....	113
---	-----

XVI.YY.DA MARAŞ ÇEVRESİNDE DULKADİRLİ TÜRKMENLERİ.....	125
---	-----

DULKADİR TÜRKMENLERİNİN DİYARBAKIR VE YÖRESİNDEKİ FAALİYETLERİ.....	171
--	-----

DULKADİR BEYLİĞİ'NİN KAYSERİ YÖRESİNDE HAKİMİYETİ VE ESERLERİ	183
--	-----

DULKADİRLİ ULUS'UNU MEYDANA GETİREN BAZI TÂİFELER

1- CERİDLER a- CERİDLER: BİR TÜRK OYMAĞININ TARİHİ.....	195
--	-----

b- MARAŞ VE YÖRESİNDEKİ CERİDOĞULLARI.....	203
--	-----

2- TÂCİRLÜLER TÂCİRLÜ AŞİRETİ'NİN KOZANOĞLU VE CERİD AŞİRETLERİYLE İLİŞKİLERİ VE YAŞAM BİÇİMLERİ.....	227
---	-----

DULKADİR BEYLİĞİ BİBLİYOGRAFYASI.....	255
---------------------------------------	-----

TAKDİM

Yıllar içinde memleketimize hizmet etmeyi düşündük. Kültürel alanda varlığını ortaya çıkarmayı istedik. Türkiye ölçüsünde Maraşla alakalı çalışmalar çıkıyor. Maraş'ta üniversite kurulmuş, burada da Maraşla alakalı çalışmalar yapılıyor, ama târihi ile alakalı, ama başka alanlarla alakalı.

Biz bakıyoruz bu çalışmalar epeyce bir yekün teşkil edecek hâle gelmiş. Bu çalışmaları bir kurum, bir kuruluş toplasa, yayınlasa, Maraş târihi, Maraş yerel kültürü büyük nisbette aydınlanacak. Ama bir kurum, bir kuruluş bunu ta'kip edip yapmıyor. Teklif götürseniz tüzüklerinin müsait olmadığını ifâde ediyor. Bürokratik engellerle karşılaştıklarını söylüyor. Hak vermeseniz, o da olmuyor. Çünkü Türkiye şartları kurum ve kuruluşların tam esnek hareket etmesini engelliyor.

Bu açıdan biz bir teşebbüste bulunalım istedik. Önce mâdem Maraşlı, bu bölgede bu bölge halkı ile bir devlet kurmuş, devletin adı Dulkadirli. Hâlis Türk beyliği. Türkmen beyliği. Anadolu da kurulan beylikler içinde en çok Türk karakteri taşıyan beylik. O halde bu beylikle alakalı, bilinmesi gereken şeyleri önce ortaya koyalım. Yapılmış çalışmaları gözden geçirelim, yayınlayalım. Yapılması gereken çalışmaları da yapalım, yayınlayalım. Bu devletin hükmettiği, getirdiği Türkmen halkları tanıtalım. Bunlarla alakalı çalışmaları toparlayalım, yayınlayalım.

Bundan sonra bu bölge ile alakalı Osmanlı dönemi vesâire gibi alanlarla alakalı yapılmış çalışmaları toparlayalım, yayınlayalım, yapılması gerekenleri yapturalım.

Mesela 1864 Fırak-ı Islâhiye Hareketi...

Bununla alakalı ne çalışma yapılmış, hangisi yayınlanmış, hangisinin baskısı tükenmiş, hangileri yayınlanmamış. Yapılmışı yayımlayalım, baskısı tükenmişini yeniden basalım, yapılmamışını baskıya hazırlatalım, bir bilgi birikimi oluşturalım.

Mesela Maraş'ın gelmiş geçmiş en büyük alim ve yazarı Saçaklızâde Muhammed bin Ebî Bekir. Bu alim zatın en nâdide eseri Tertibül Ulûm. Bu eserin elimizde hem el yazması hem de tahkikli baskısı mevcut. Diyelim bu kitabı veya bu tür kitapları aslı ve tercümelemleri ile birlikte basturalım. Biz de Maraşlı olarak kültürel alanda var olduğumuzu ispatlıyalım. Çocuklarımıza Maraşlı olmanın gururunu bir de bu şekilde güven sağlıyarak tatturalım.

Yine tarihte birçok Maraşlı şâir ve yazar çıkmış. Bunların yazdıkları eserlerin arasında çok kıymetlileri var. Fakat ya basılmış mevcudu bitmiş ya da basılmamış. Bunlar büyük nisbette elimizde mevcut. Elimizde olmayanların da nerelerde nüshalarının olduğunu biliyoruz.

İnşallah bu işi oturabilirsek, götürebilirsek ileride klasik durumuna geçmiş Maraşlılara ait bu eserleri de gün yüzüne çıkarmayı ve bastırmayı amaçlıyoruz. Bu açıdan da oluşturmayı amaçladığımız hareketimize Maraşın oluşmuş, patlama noktasına gelmiş aydınlarından, hasseten varlıklı aydınlarından, farklı hizmet arayışı içerisinde olan insanlarından destek bekliyoruz.

Mesela Maraş Harbi...

Bu harple alakalı yayınlanmamış, tutulmuş günlükleri yayınlatalım. Yayınlanmış ve fakat baskısı tükenmiş eserleri de yeniden yayınlatalım.

Velhasılı Maraşla alakalı ne yapılması gerekiyorsa yapalım. Birikimleri araştırmacılara sunalım, Maraş'ı hem Maraşlılara hem de Maraşlı olmayanlara tanıtalım. Türkiye de birçok şehir, meselâ İstanbul, İzmir bu işi çok güzel yapıyor. Biz de yapalım, kimseden eksikimiz yok, kimseden de geri kalmayalım.

Bu işi yaparken ticarî bir gâye güderek şirket tarzı bir yapılanma düşünmüyoruz. Kazanç peşinde değiliz. Sadece tanıtım ve hizmet amaçlı olarak bu işi yapacağız. Bir kitabı bastırduğumuz zaman hizmet amaçlı hareket edecek insanlara, hemşehrilerimize bu kitapları ulaştıracacağız. Masrafını çıkardığımız yerden itibaren elimizde kalan artan nüshaları ilimiz dâhilinde bulunan kütüphanelere, ülke genelinde üniversite gibi kuruluşlara, üniversitelerin yanısıra konu ile alakalı çalışan uzmanlara bir ücret talep etmeksizin dağıtacağız.

Gücümüz arttıkça baskıyı fazlaştıracacağız, daha çok yerlere, meselâ belediye ve il halk kütüphanelerine göndereceğiz.

Kitap seçme, kitap belirleme hususunda Maraş'lı aydınlardan yardım bekliyoruz. Onların fikirlerinden de istifade etmeyi istiyoruz.

Sistemi yürür hale getirdikçe yeni yeni kitaplar basacağız. Ve bu iş nereye kadar giderse oraya kadar götüreceğiz. Yalnız hareket etmeyeceğiz. Harekete destek vermek isteyen herkesle görüşeceğiz, makul olan her desteği kabulleneceğiz.

Bu konularda “şirketim adına ben de bir kitap bastırabilirim, şahsım adına destek verebilirim, benim de memleket kültürüne bir katkı olsun” diyecek olanlara her zaman açığız. Onlar adına da kitap bastırabiliriz. Bizim için önemli olan memleket kültürüne hizmettir. İş organize edip yürümesini sağlamaktır.

Bu ilk kitabımızda, her kültürel hizmette olduğu gibi, bu kitap basım hizmetinde de bize en fazla destek veren, teşvik eden başta MADO şirketler gurubuna teşekkürü bir borç biliyoruz.

Yine Dulkadirli ile alakalı kısımlarda destek va'dinde bulunan Dulkadirli ailesine de şükranlarımızı arz ediyoruz.

Bize geliştirdiğimiz bu hizmette destek va'dinde bulunan diğer bütün arkadaşlarımıza ve dostlarımıza da sonsuz teşekkürlerimizi sunuyor Allah'tan muvaffakiyetler diliyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

GİRİŞ

Maraş ve Elbistan çevresinde 1337 yılında kurulan Dulkadir Beyliği, yaklaşık iki asır hüküm sürdükten sonra Osmanlı Devleti tarafından 1522 yılında ortadan kaldırılmıştır. Dulkadir Beyliği kemâl dönemini yaşadığı Alâüddevle Bey zamanında, bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan bölge başta olmak üzere Ankara'dan Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Malatya, Antep, Adıyaman, Urfa, Antakya, Diyarbakır ve Adana'ya kadar uzanan geniş bir alanda hüküm sürmüştür.

Kahramanmaraş'ın 1337-1522 yıllarına ait bilgilerin yer alacağı *Dulkadir Beyliği Araştırmaları* isimli bu kitap iki cilt halinde araştırmacıların ve öğrencilerin hizmetine sunulacaktır. I.ciltte beyliğin siyâsî tarihini konu alan makaleler, II.ciltte beyliğin sosyal ve kültürel tarihini anlatan makalelerin bulunması plânlanmıştır.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I. cilt içinde yer alan makalelerin ilki, *Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları Hükûmeti* başlıklı çalışmadır. Arifi Paşa tarafından kaleme alınan ve TTEM'da parça parça makaleler hâlinde Osmanlıca olarak yayımlanan bu eser, Dr. Selim KAYA tarafından yeni harflerle hazırlanmıştır. Bu çalışma, Dulkadir Beyliği konusunda yazılan ilk eser ve beyliğin muhtasar bir tarihi olmak gibi özellikler taşımasının yanında daha sonra yapılan birçok araştırmaya da kaynaklık etmiş olması sebebiyle çok büyük bir öneme sahiptir. Osmanlıca bilmeyen birçok kimse tarafından okunamayan ve faydalanılamayan bu makalelerin, bugüne kadar Latin harfleri ile neşrinin yapılmamış olması da büyük bir eksiklikti. Dr. Selim Kaya'nın hazırladığı bu neşir ile bu eksiklik de giderilmiş oldu. Kaya, eseri hazırlarken hicri tarihlerin karşılığı olan miladi tarihleri parantez içinde belirttiği gibi, Arifi Paşa'nın bu eseri hazırlarken faydalandığını zikrettiği kaynakları da eserin sonunda alfabetik sırayla ve mevcut basımlarıyla belirtti.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin ikincisi, *Osmanlıların Fethine Kadar Dulkadirli Türkmenleri* başlıklı çalışmadır. Yard. Doç. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ tarafından kaleme alınan bu çalışmada Dulkadir Türkmenlerinin Anadolu'ya gelmeleri hususu anlatılmaktadır. Dulkadirli halkını teşkil eden cemaatler çoğunlukla Bayat, Avşar ve Beydilli boylarından idiler. Ancak Dulkadir boylarının bu boylardan hangisine mensup oldukları bilinmemektedir. Dulkadirli halkını teşkil eden Türkmenlerin daha çok Bayatlar'dan olması beylerinin de Bayat boyundan çıkmış olduğu ihtimalini doğurmaktadır. Dulkadirli Türkmenlerinin erken dönemlerden itibaren yerleşik hayata geçmeye

başladığı ve Dulkadirli beyliğinin hakimiyet sahası olan Elbistan, Maraş, Bozok, Çukurova, Kırşehir ve Nevşehir'e kadar olan geniş bir sahayı şenlendirdiği görülmektedir. Bu cümleden olarak 16.yüzyıldan itibaren Maraş şehrinde birçok mahalleyi Dulkadir ulusuna bağlı aşiretler tarafından doldurulduğu ve bunların bir kısmının bu sayede vergiden muaf tutulduğu gözlenmiştir

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin üçüncüsü, *Osmanlı – Dulkadirli Siyasi ve Sosyal Münasebetleri* başlıklı çalışmadır. Yard. Doç. Dr. Faruk SÖYLEMEZ tarafından kaleme alınan bu çalışmada, Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin nasıl bir atmosferde başlayıp, tarihi süreç içerisinde ne şekilde geliştiği anlatılmıştır. Söylemez, Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin, genelde karşılıklı menfaatler çerçevesinde geliştiğini ve bölgenin en güçlü devleti olan Osmanlı Devleti'nin, Dulkadirlilerin hamisi durumunda olduğunu ancak Dulkadirli beylerinin taht kavgalarından kaynaklanan durum sebebiyle, beyliğin hamisinin de sık sık değiştiğini belirtmektedir. Söylemez, şehzadelerden biri Osmanlı himayesinde beyliğin başına geçtiğinde, diğeri Mısır'ın himaye ve yardımına başvuruyordu ve bu durum da, hem bölgenin hakimi olma mücadelesi veren Osmanlı ile Memlûk'ler arasında çatışmalara sebebiyet veriyor, hem de Dulkadirlileri bahane ederek, birbirlerine müdahale etmelerine zemin hazırlıyordu demektedir.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin dördüncüsü, *XVI. yy.da Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri* başlıklı çalışmadır. Yard. Doç. Dr. İbrahim SOLAK tarafından kaleme alınan bu çalışmada Dulkadirli Ulusunu meydana getiren taifeler ve taifelere bağlı cemaatlerin idari yapısı ve nüfus durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada, Dulkadirli Ulus'una bağlı aşiretlerin yukarıdan aşağı doğru tâife ve cemaat şeklinde bölümlere ayrıldığı belirtilmiş ve Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin en büyük biriminin tâifeler olup Dulkadirli Türkmenlerine 1526 yılında 26 tâife ve 784 aşiret bağlı iken, 1580'de 21 taife ve 459 aşiret bağlı olduğu ortaya konulmuştur. Yine bu çalışmada tespit edilen Dulkadirli Ulusunu meydana getiren cemaatlerin nüfus rakamları 1526 yılında 25778 hane ve 2474 mücerred iken 1580'de 38438 neferdir. Bu veriler ışığında 1526'da tahmini toplam nüfus 131364, 1580'de ise 134533 kişi olduğu görülmektedir. 1526 yılında verilen bu rakamların haricinde 2421 kişilik muaf zümrede bulunmaktadır ki bunları toplam nüfusa dahil edersek 1526 yılında toplam nüfus 143469'dir. 1580 deki toplam nüfusun yapısı ise şu şekilde ifade edilmiştir: Bennak 21379, mücerred 14920, sipahi-sipahizade 558, kethüda 81, muaf 71, imam 61, pir-i fâni 37, derviş 11, a'ma 9, müderris 9, muhassıl 6, ehli ilim 3, duacı 2, naibü's-şer 2, malul 2, hatib 1, divane 1, çolak 1, lal 1, kadızade 1, abdal 1. 1526 yılında toplam nüfusun %8.4'ünü, 1580'de ise

%2.2'sini muaf zümreler oluşturmaktadır. Dulkadirli Ulus'unun 1526 yılında 784 olan cemaat sayısının 1580'e gelindiğinde %58.5'lik bir azalma ile 459'a düştüğü görülmektedir. Cemaat sayısında yarıdan fazla düşme olmasına rağmen toplam nüfus rakamları neredeyse aynı kalmıştır. Bir önceki tahrire göre cemaat sayısının düşmesinde en önemli etken 1563 yılında Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin birçoğunun Maraş Kazâsı dahilinde bulunan köylerde yerleşik hayata geçmeleridir. 1563 yılında 242 köy 132 cemaat tarafından tasarruf edilmekte yine aynı tarihte 169 mezraa da 71 cemaat tarafından tasarruf edilmektedir. Bölgede yerleşik hayata geçen bu cemaatlerin haricinde bazı cemaatlerin birlikte yazılmaları veya daha uzak bölgelere gitmeleri de göz ardı edilmemelidir. Bu çalışma ile de görülmüştür ki Dulkadirli Ulus'unu meydana getiren bu cemaatlerden sadece 308'i Maraş çevresinde bulunan yerleri kışlak, yaylak, ziraat ve otlak sahası olarak tasarruf etmektedir. Dulkadirli Ulus'unu oluşturan cemaatler geniş bir coğrafyayı yaylak-kışlak olarak kullanmaktalar. Bu cemaatler ana yurtları Maraş ve Elbistan haricinde Şam ve Sivas arasında dolaşmaktadırlar. Solak'ın bildirdiğine göre 16. yüzyıldan günümüze gelindiğinde Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin bakiyelerinin bugün hala yaşamakta olduğu görülür. Bugün Kahramanmaraş ili sınırları içerisinde bulunan çoğu köy isimlerinin daha önceki cemaat isimleri ile aynı, çok benzer veya köylerin isimleri değişik olmasına rağmen XVI.yy.daki cemaatlerin torunları olduğu görülmektedir. Merkez ilçeye ve Afşin, Andırın, Çağlayancerit, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerine bağlı bir çok köylerin isimlerinin XVI. yy.da bölgede konar-göçer hayatı yaşayan ve yüzyılın sonuna doğru yerleşik hayata geçen Dulkadirli Ulus'una bağlı Türkmen-Yörük cemaatlerinin adlarından geldiği görülmektedir.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin beşincisi, Dulkadir Beyliği'nin *Osmanlı Devleti'ne İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyenlar* başlıklı çalışmadır. Yard. Doç. Dr. Alaaddin AKÖZ ve Yard. Doç. Dr. İbrahim SOLAK tarafından kaleme alınan bu çalışmada Maraş ve çevresi Osmanlı Devleti sınırlarına katıldıktan sonra bölgede dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirlilerin destek verdiği Söklenoğlu Musa, Zünnunoğlu ve Kalenderoğlu isyanları anlatılmıştır.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin altıncısı, *Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri* başlıklı çalışmadır. Yard. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN tarafından hazırlanan bu çalışmada Dulkadir beyliğinin Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyetleri incelenmiştir. Dulkadir-Akkoyunlu ilişkileri anlatıldıktan sonra Dulkadirlilerin Diyarbakır, Urfa ve Mardin civarındaki faaliyetleri ortaya konulmuştur. Başlangıçta Maraş ve Elbistan'da kurulan Dulkadir Beyliği zamanla hudutlarını doğu- batı ve güney- kuzey dorultusunda genişletmiştir. Dulkadirlilerin doğuya ve güneye doğru genişlemeleri daha güç olmuştur.

Çünkü onların bu bölgelerde karşılarında Memluk, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevi gibi güçlü devletler vardı. Ancak Dulkadirli bu devletlerle karşılaşmaktan çekinmediler. Dulkadir Beyliğine bağlı Türkmenler dinamik, savaşçı ve doğa şartlarına alışık göçebe unsurlardan oluşmaktaydılar. Bu yüzden savaşçı olan Dulkadirli yukarıda adı geçen devletlerle başa baş mücadele ettiler. Bu mücadelelerde Dulkadirliğin başta merkez Elbistan olmak üzere birçok şehri saldırıya maruz kalıp tahrip edilmiştir. Dulkadirli XV yüzyılın sonları ile XVI. Yüzyılın başlarında Güneydoğu Anadolu bölgesine yayılma stratejisi takip etmiş ve kısa süre de olsa Urfa ve Diyarbakır'ı gibi büyük şehirleri ele geçirip birçok yerleşim yerini kendilerine bağlamışlardır.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde yer alan makalelerin yedincisi, *Dulkadir Beyliğinin Kayseri Yöresinde Faaliyetleri ve Eserleri* başlıklı makaledir. Yard. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN tarafından hazırlanan bu çalışmada Dulkadir Beyliğinin Kayseri ve etrafındaki faaliyetleri ile bıraktıkları izler incelenmiştir. Dulkadirli, Kadı Burhaneddin Ahmet'in ölümünden sonra Kayseri'yi elde etmek istedilerse de Kayseri'nin önce Osmanlıların eline geçmesi ve arkasından da Timur tarafından Karaman Beyliğine terk edilmesi Dulkadirliğin bu şehri ele geçirmelerine mani oldu. Ancak Dulkadir Türkmenleri Kayseri'nin Kuzeybatısına düşen Bozok bölgesini ele geçirek yerleştiler. 1411'den sonra da Kayseri yine Dulkadirliğin hedefine girdi. 1419'da Memlukluların yardımıyla Kayseri Dulkadirliğe verildi. Bu tarihten itibaren bölgede Dulkadirli- Karaman çekişmesi başladı. Dulkadirli Kayseri'den başka Ürgüp, Karacahisar (Yeşilhisar), Uçhisar, Develi, Bozok ve Kırşehir gibi yerleri de ele geçirmişlerdi. Dulkadir Beyleri uzun süre ellerinde tuttıkları Kayseri ve yöresinde sayısız dinî, kültürel, sosyal, iktisadî ve askerî yapılar inşa ettiler. Bu yapıların büyük bir kısmı günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I.cilt içinde Dulkadirli Beyliği'nin kollarından olan Ceridli ve Tâcirlü ile ilgili makalelere de bu kitapta yer verdik.

Ceridli ile ilgili makalelerin ilki Prof. Dr. Faruk SÜMER tarafından 1986 yılında Maraş'a yapılan bir gezi sonrasında kaleme alınmıştır. *Ceridli: Bir Türk Oymağı'nın Tarihi* başlıklı bu çalışmada merhum hocamız Cerid boyunun tarihi hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Ceridli ile ilgili ikinci makale bu konuda bir kitap da yazmış olan Serdar YAKAR tarafından kaleme alınmıştır. Yakar, bu çalışmada Cerid boylarında ve Türkmen oymaklarında örf, âdet ve gelenekleri anlatmış ve Ceridlinin özellikleri hakkında bilgiler vermiştir.

Dulkadirli kollarını anlatan makalelerden *Tâcirlü Aşireti'nin Kozanoğlu ve Cerid Aşiretleriyle İlişkileri ve Yaşam Biçimleri* başlıklı makaleyi Prof. Dr. Ahmet EYİCİL hazırladı. Eyicil bu makalede önce

Osmanlı Devleti'nde konar göçerlik ve aşiret iskanı hakkında kısa bilgiler verdikten ve Tacirli aşiretinin Kozanoğlu ve Cerid aşiretleri ile ilişkilerini anlattıktan sonra bu aşiretlerin iskanı hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca Tacirli adetleri ve yaşam şekillerini ortaya koymuş, Maraş'ta 1855'te Tacirli Aşireti'nin İsyanı'nı ve Tacirli isyanının bastırılmasını ile Maraş'ta yaşayan Müslüman halkın bayram ettiğini anlatmıştır.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları I'nın baskıya hazırlanması sırasında oluşan ve gözden kaçmış olan hata ve eksikliklerimiz okuyucuların bize ulaşan tenkitleri ile ikinci baskıda giderilebilecektir.

Dulkadir Beyliği Araştırmaları kitabı başta Maraş tarihi olmak üzere ülkemizdeki tarih araştırmalarına bir katkıda bulunursa ve okuyanlara bir yarar sağlarsa, kendimizi amacımıza ulaştığımız sayacağız. Bu kitabın; araştırmacılar, öğrenciler ve konuya merak duyanlar için faydalı olması dileklerimizle..

EDİTÖRLER

ELBİSTAN VE MARAŞ'TA DULKADİR OĞULLARI HÜKÛMETİ

Selim KAYA*

Giriş¹

Dulkadir hey'et-i hükûmetini teşkîl edenler Cengiz vak'ası üzerine Büyük Asya'daki yurtlarını terk ile Küçük Asya'ya göç eden ulu bir Türkmen ulusu idi.² Bu aşîret-i cesîmeyi teşkîl eden oymaklar Dulkadir nâmında bir boy beyinin taht-ı riyâsetinde ve konup göçmek me'lûfiyetinde olarak kıl çadırlarıyla³ yazın otunda suyunda bolluk ve havasında son derecede sağlamlık olan Elbistan ve Hısn-ı Mansur ve Malatya ve Harput yaylalarında vakit geçirip kışın kar düşmeyen ve ara sıra düşse bile düşmesiyle kalkması bir olan Maraş altında yani düzünde kışlarlar idi.

Bu hükûmete ilk önce temel atmak düşüncesinde bulunan Dulkadir Bey'in oğlu Zeyneddin Karaca Bey'dir. Lakin bunlar başlı başına beylik edemeyip ekseriya Mısır'daki Devlet-i Çerâkise ve bazen dahi Devlet-i

* Dr., KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü K.MARAŞ

¹ Arifi Paşa bu çalışma öncesi düşüncelerini ve eserin ortaya çıkış şeklini şöyle ifade eder: "1303 sene-i hicriyesinde (miladi 1885-1886) Meclis-i İdare-i Vilâyet baş-kitâbetiyle Haleb'te bulunduğum sırada tertîb eylediğim vilâyet salnâmesine Zülkadir (doğrusu Dulkadir) oğullarının muhtasar bir tarihçesini yazmış idim. Kütüb-ü tevâriha müteallik olarak andan sonra tevessü' eden daire-i mütâlaât ve Maraş mutasarrıflığında bulunularak husûl ve vukûa gelen vukûf ve meşhûdât cihetiyle mezkûr tarihçe bir fihrist olabilmek mahiyet-i mahdûdesini bile hâiz olmadığından bunlara dair yeniden bir tarihçe yazmak arzusuna düştüm. Ve bi mennihî teâlâ işe başlayarak itmâm ettim ve nihâyetine bu hükûmetin idaresine dâhil bulunan mahallerle ahvâl-i içtimâiyeleri hakkında bazı malumât ilâve ve bunlara ait muharrerât ve kitâbeler ve vakfiye zeyl edilmiştir". Arifi Paşa konuya bu şekilde giriş yaptıktan sonra bu eserini hazırlarken faydaladığı kaynakları belirtmiş ve sonra da ihtarda bulunarak: "Mısır'da hükûmet eden Türk ve Çerkes devletlerine mensup Dulkadirlilerin vekâyi'i târihiyyesiyle münâsebetdâr bazı valilerin, ser-dârların isimleri Arapça tarihlerde mukayyed şekil ve imlâ üzere yazılmış ise de esâmî-i mezkûra hâşiyede şimdiki imlâ-yı sahihleri vecihle ve manalarıyla beraber kayd ve ilâve olunmuştur" ifadesiyle bazı isimlerdeki imla yanlışlığını dipnotta düzelttiğini bildirmiştir. Faydaladığı kaynakların cilt ve sayfa numaralarını da bazen dipnotta zikretmiştir. Arifi Paşa'nın sadece isimlerini yazdığı kaynakların günümüzdeki mevcut baskılarını bu çalışmanın sonunda zikrettik. Zülkadir ve Zülkadriye şeklinde de yazılan beyliğin adını da bütün metinde Arifi Paşa'nın da belirttiği gibi doğru şekliyle Dulkadir olarak yazdık.

² Ulus, Türkçede aşîret manasınadır.

³ Bu güne kadar Maraş ve Adana ve Cebel-i Bereket ve Kozan havâlisinde ahâli-i meskûne-i kurâ göçebelere kıl evli ve kıl çadırlı ve hayme-nişîn efrâd-ı aşâirde köylülere Tahtakapılı derler. Nitekim Arablar da kıl çadıra beytü'ş-şa'r derler.

Osmaniyye tarafından mansıb-ı emârete ik'âd oluna gelmişlerdir. Bu iki devlet beyninde giderek hâsıl olan burûdet ve rekâbet sebeplerinden birisi ve belki de birincisi işbu nasb ve ik'âd-ı umerâ meselesi idi.

Dulkadir oğullarının kesb-i şöhret ve icrâ-yı emârete başlaması 740 sene-i hicriyesinde (miladi 1339) olup 180 sene kadar hükûmetleri devam etmiştir.

Maraş Türkleri tarafından el-ân Dulkadir diye teleffuz olunmakta olan nâm-ı mezkûr bazı Arab ve lâ-siyyamâ *İbn-i Şihne* ve *Kirmânî Tarihleri*'nde de bu suretle muharrerdir. Eğerçi bazı müverrihînin zannı vecihle bu kelime an-asl Zülkadir veyahut Zülkâdir olsa ve bu terkîbde sahîh ve bundan ma'na-yı Arabîsi maksûd bulunsa idi Arab tarihleri kendi lisanlarının malı olan bu terkîbi tağlît ile Dulkadir şekl-i imlâsını kabul etmezlerdi.

Edirne'deki Sitti Hatun mezarının taşındaki 871 (miladi 1466-1467) ve kabr-i mezkûrun yanı başında vâki' Sultan Cami'i Şerifi kapısındaki 887 (miladi 1482) ve Alâüddevle Bey'in Maraş'ta vâki' Câmî'i Kebîr'inin kapısındaki 907 (miladi 1501-1502) ve yine Maraş'ta vâki' Hatuniye Câmî'i kapısı ittisâlindeki çeşme üzerinde mahkûk 915 (miladi 1509-1510) tarihli kitâbe-i tarihiyelerde Zülkâdir ve Maraş'a tâbi' Efsus Kasaba'sında Ashâbu'l-Kehf hücerâtı cephesinde Şehsuvâr oğlu Ali Bey nâmına yazılmış olan 937 (miladi 1530-1531) tarihli kitâbede Zilkâdir şekillerinde muharrer olduğu gibi Alaüddevle Bey'in evkâfına ait vakfiye-nâme de bazen Zülkadir ve bazen Zülkâdir olarak yazılı olması bu terkîbin daha ol vakit bile suret-i tahrîrince bir şekl-i mutarrid olmadığını gösteriyor. Mezkûr kitâbeler ve vakfiye zeylde mündericidir.

Bana kalırsa hanedânın cedd-i a'lâsının ismi muhakkak suretde Dulkadir'dir, Türkçe olan ve ancak manası henüz anlaşılamayan mezkûr Dulkadir nâmı sonraları makâm-ı tazrîfde ta'rîb edilmiş ve Zülkadir terkîbi hâsıl olmuştur.

Caferiye Tarihi'nin yazdığına bakılırsa Dulkadir hükümdarları mülûk-i Sâsâniye neslinden olup hatta nâmlarına okuttukları hutbelerde işbu silsile-i nesebi zikr ettirirler idi. *Fihrist-i Tevârih* ile *Câmiu'd-Düvel* ve *Kirmânî Tarihleri*'nde de Dulkadir oğulları mülûk-i Sâsâniye'den Kısra b. Nuşirevân neslinden oldukları iddiasında bulunarak hutbelerinde işbu silsile-i nisbeti beyân ettirirler idi deniliyor. Hatta Alâüddevle Bey Maraş'taki Câmî'i Kebîr'inin kapısı üzerindeki kitâbede "... Emîru'l-mü'minîn Alâüddevle b. Süleyman Zülkadir es-Sâsânî" cümlesini yazdırmıştır. Halbuki şu nisbet sahîh olsa gerek. Çünkü Dulkadir oğullarının ekserisi Türkçe ve Arapça olan isimlerle tarz-ı hayatına ve şîve ve lisân ve muharrerâtına ve elsine-i ahâlîde dolaşıp gelen an'anâta nazaran bunların Türkmen oğlu Türkmen oldukları mertebe-i bedâhetde ise de şu suretle i'lân-ı neseb etmeleri Selçukîleri taklid yolunda olmak lazım gelip maa hâzâ

bunlar Selçûkîler derecesinde Keykubâd ve Keyhüsrev gibi metrûkât-ı Farsîye'ye iddia-yı sehâbet edecek kadar ileriye gitmemişlerdir.

Âlî ve Müneccimbaşî Tarihleri'nin makâm-ı isbâtta yazdıklarına göre Dulkadirli Beyleriyle aşireti şecâat ve şehâmetle ma'rûf ve Türkmen ırkına mensup idi.

Zeyneddin Karaca Bey b. Dulkadir

Hicretin 710 (miladi 1310-1311) senesinde Dulkadir Bey vefât eyledikde oğlu Zeyneddin Karaca Bey yerine ilbeyi olup 30 sene kadar beylik ettikten sonra 740 (miladi 1339-1340) tarihinde i'lân-ı hükûmet eyledi. Ancak hükûmeti göçebelik halinde idi. Zeyneddin Karaca Bey ile aşireti halkı inici binici ve pek keskin akıncı olduklarından Zeyneddin Karaca Bey bundan evvel ara sıra Haleb ve Şam nâiblerine yani valilerine hizmet ve muâvenetde bulunur ve her seferde büyük büyük yararlıklar gösterirdi. Beyin bu yüzden kazandığı şöhret ve hele hâiz olduğu sıfat-ı asalet hakkında teveccüh-ü umumîyi tezyîd etmiş idi.

Zeyneddin Karaca Bey hicretin 744 (miladi 1343-1344) senesinde Amik Ovası Türkmenleri ile birleşip Sis arazisine defaatle akın ederek pek çok doyumluk⁴ aldılar ve evvelce Ermenilerin Karaman ilinde yaptıkları kötülüklerden dolayı ahz-i sâr eylediler.⁵

Karaca Bey konar göçer bir aşiret beyi olmakla beraber hükûmetince bir merkez-i istikrâr tutmak lüzûmunu takdir eylediğinden her suretle merkeziyete elverişli olmak itibarıyla göz diktiği Elbistan'a karşı dahi bir hatve-i istilâ hazırlamağa başladı. Şöhret-i cemî'i zaman ve mekanda âfat olarak Elbistan hakkındaki tasavvuru da anlaşılınca ötedenberi müşârün ileyhi istirkâb eden Haleb Valisi Yelboğa el-Yahyavî tâli'i istidrâcını kesir ve sâha-i iştihârı kendi nefesine hasr etmek, mahza o asrın medâr-ı imtiyâzı olan hûn-hârlığı göstermek için Haleb askeriyle Maraş yaylaklarına yürüdü. Zeyneddin Karaca Bey üstün bir kuvvetle üzerine gelen bu düşmana karşı duramayacağını anlayarak yüksek dağlara çekildi, ailesi, halkı Yelboğa'nın dest-i esâretine düştüğünden Yelboğa anları Haleb'e göndermekle beraber Andırın cihetinde vâki' ve etrafı kısmen Ceyhan Nehri'nin uçurumlu mecrasıyla ve kısmen yalçın kayalıklarıyla muhât olan Düldül Dağı'nda Zeyneddin Karaca Bey'i sıkıştırıp muhâsara eyledi. Namusa taalluk cihetiyle te'sir zâid icra eden şu hâl Zeyneddin Karaca Bey'in şecâat-ı fitriyesini tahrik eylediğinden olanca kuvvet ve savletiyle ve mevkiin sarplığına dahi güvenerek şiddetle müdafaa eyledi. Bir hayli maktûl ve mecrûh ve esîr verdiği halde hiçbir şey kazanamayan Yelboğa'nın yalpayalak Haleb yolunu

⁴ Doyumluk: Ganâim (Ganimetler).

⁵ *Tarihu Ebu'l-Fidâ*.

tutması ile Zeyneddin Karaca Bey'in kadri bir kat daha yüceldi ve adı ünlendi.

Nedâmetle neticelenen bu hareket-i reddiye Yelboğa'nın sırf kendi saygısızlığı eseri olduğuna binâen ol vakit Türk soyundan Mısır Sultanı bulunan Melikü's-Salih İsmail 745 (miladi 1344-1345) tarihinde afv ve emân i'tâsı suretiyle muâmele ve Haleb'deki ailesi halkını iade buyurmasıyla Zeyneddin Karaca Bey Elbistan cihetine çekildi.⁶

Zeyneddin Karaca Bey bundan sonra Sis'deki Ermeni Krallığı ile uğraşmağa başladı. Bu krallığın devr-i inhitâtı olması cihetiyle Ermeniler şimâlî Çukurova sazlıklarının aralarında ve Taurus (Toros) Dağları'nın derin derelerinde câ-be-câ sıkışıp kalmış idiler. Hatta 746 senesi Şehr-i Ramazanında (Aralık/Ocak 1345-1346) Dulkadirliler şimdiki Göksun kazasında menâatiyle meşhur Geben Kal'asıyla daire-i muhîtasını ihtiyâlen ele geçirdiler. Bu kal'a Türklerin ve Türkmenlerin cevelân-gâhı olan semt-i şimâlî karşı Ermenilerce bir hısn-ı hasîn idi. Kal'anın zabtı esnasında ol asrın netâic-i tabiiye-i harbiyesinden olan katl-i ricâl ve sebî-yi nisvân ve etfâl gibi bazı hâller dahi vukûa gelmiş idi. Sis Kralı Gufidun (Gofyedun) bir kuvve-i askeriye ile bizzat kal'anın istirdâdına gelmiş ise de Zeyneddin Karaca Bey'in müdafaa-i vâkıa-i şedîdesi neticesinde Sis askeri telefât-ı külliye vererek bozuldu. Ancak Haleb Valisi el-Hâc Seyfeddin Arktay⁷ Geben Kal'asını saltanat-ı Mısriye nâmına kendi daire-i idaresine almak yani Dulkadir oğlunun şikârını ağzından kapmak istediye de Zeyneddin Karaca Bey şu ham teklife şiddetle muhalefet ve Mısırlılarda kendisine rağmen kal'anın hedmi için sevk-i kuvvet ederek bu yüzden ortada hâdis olan keşâkeşden bil-istifade Ermeniler 747 senesi Şehr-i Muharreminde (Nisan/Mayıs 1346) Geben Kal'asını kolaylıkla istirdâd eylediler.⁸

Haleb Valisi Beybuğarus el-Kâmisi⁹ nefsine fart-ı iğtirâr ve i'timadî olmak hasebiyle başında kavak yelleri esmeğe ve metbu'ı Mısır Sultanı Melikü's-Salih b. Kalavun'a karşı yanlış fikirler beslemeğe başladı. 753 (miladi 1352) senesi beraberinde Haleb asâkiriyle Zeyneddin Karaca Bey olduğu halde Mısır kastıyla Şam'a azîmet ve orada ikâ'ı envâ'ı mazarrat eyledi. Sultanın kendilerini istisâl için cünûd-u kesîre-i Mısriye ile Kahire'den hareketi haberinin şuyu'ı Beybuğa (Bey Buga) cem'iyet-i fesâdiyesinin dağılmasına kifâyet ederek bu arada Zeyneddin Karaca Bey dahi kaçça kaçça atının dizginini Maraş dağlarında çekti.¹⁰

⁶ *Tarihu Ebu'l-Fidâ.*

⁷ Arktay: Arîktây. Arîk; Türkçe temiz manasınadır.

⁸ *Tarihu Ebu'l-Fidâ.*

⁹ Beybuğa: Beğ Buğa.

¹⁰ *Dürretü'l-Eslâk fî Devleti'l Mülk-i'l Etrâk.*

Yukarıda beyân edildiği vecihle Zeyneddin Karaca Bey ara sıra Sis kıt'asına hücum ile doyumluk alıyor idi. Ancak hükümet-i Mısriye'nin ahîran şu krallığı ortadan kaldırması Zeyneddin Karaca Bey'e bu meydan-ı cevelânı kapadı.

İstitrâd: Sis Krallığı'nın zaman ve suret-i teşkili ile keyfiyet-i inkırâzı bilmiyenlerce ma'lum olmak üzere bu bâbda ma'lumât-ı mücmele i'tâsı münasib görülmüştür. Şöyle ki: Kadîm Ermeni Krallığı Rusya'nın şimdiki Kafkasya ve İran'ın Azerbaycan kıt'alarıyla bizim elimizde bulunan Anadolu-i Şarkîye'nin ufak bir parçasından ibaret olup merkezi de, el-yevm harâbe-zârî Rusya toprağında ve Fâris civârında bulunan Anı şehri idi.

Zaman geçtikçe türlü türlü inkılâb ve inhitâta uğrayan bu krallık sonraları Bagraduni hanedanının gayret-i mahsusasıyla dar bir muhitde ufak bir mikyasda muhâfaza-i mevcudiyet etmekte iken en son hükümdar olan II.Gagik İstanbul İmparatoru IX.Kostantin tarafından dostane bir suretde İstanbul'a çağrılıp öldürülmesi ve zaten ihtilâlât-ı dâhiliye tesiratıyla temelini çürümesi yüzünden mahkûm-u sukût olan bu krallığı kendi tarihlerinde Moğol diye yazılan Selçukîlerin sadme-i istilasî tamamıyla yıktı.

Ermeniler bu hâdise üzerine etrafa dağılmağa başladığı hengâmda bir kısmı da Bağrâdunîlerden Rupen nâmında bir asilzâde ile beraber 473 sene-i hicriyesinde ve 1080 sene-i miladiyesinde Kilikya dağlarına can atmışlar ve orada İşhan? denilen rüesâ-yı milletin idaresi altında bir hükümet-i sağîre teşkil eylemişlerdi. Muhâceretin her türlü yoksulluğu içinde pûyân olan şu yabancı halkın va'z etdikleri esas hükümetin pâyidâr olamayacağı umûr-ı Müslimeden iken o esnada seyl-i huruşân gibi akıp gelen Ehl-i Salîb'in Kilikya havâlisinde yayılması Ermeniler ve Franklar arasında bâis teârûf teâzîd olmağla şu küçük hükümet kendisi için muhammen olan ömürden pek fazla yaşadı. Ancak müddet-i medîde makâm-ı idarede bulunarak hükümet-i mezkûreyi sırf kendi varlıklarıyla yaşatan Rupeniyan hanedanı bil'âhire munkarız olduğundan Kilikya bir taraftan iğtişâş-ı dâhilî ateşleri içinde yanıp kavruluyor ve diğerk taraftan da hâricî düşmanların seyf-i meslûl tahakkümü altında eziliyor idi.

Nevbet-i hükümet vakta ki Rupen oğullarına halef olanlardan yalnız ana cihetinden Ermeni kavmiyetine ve aslen ve neslen Lâtin milletine mensup VI.Leon Lusinyan geldi. Bu adam Arab, Türk, Moğol akvâmıyla muhât olan mevkiinin vahâmetinden bahisle papaya ve Avrupa'ya feryad-nâmeler yağdırıyor ve nadire-i tesliyet-âmîz kuru cevab-nâmeler ile arada bir îâne-i nakdiye alıyor idi. Binâen aleyh muhâberât-ı vâkıyanın zımnında Ehl-i İslâm aleyhine yeniden bir Ehl-i Salîb fırtınası koparmak siyaseti mündemic ve saltanat-ı Mısriye'nin tahzîr müsâlemetcûyânesine binâen fi-mâ ba'd papa ve Avrupa ile muhâbere etmeyeceğine dair ettiği yemininde dahi Leon Lusinyan hânis olmasıyla kendi vaziyet ve menfaat-ı siyasiyesini karşısındaki kadar düşünmeğe mecbur olan Mısır Sultanı Melikü'l-Eşref

Şaban 776 sene-i hicriyesinde ve 1374 sene-i miladiyesinde Kilikya kıt'asının şu geçkin hükûmetinin elindeki parçasının dahi külliye ve kat'iyyen feth ve zabtıyla Mısır'a ilhâkı için tarafından Haleb valisi olan Seyfeddin Işıktemir'e emir verdi.

Işıktemir, maiyyetinde yalnız Haleb asâkiri olduğu halde İskenderun ve Payas tarikıyla Kilikya'ya yürüdü. Leon Lusinyan ise nefsinde ve hükûmetinde kudret ve mukâvemet göremediği için ülkesinin iç tarafına çekildi, nihayet ma'rûf Geben Kal'asında tahassun eyledi. Işıktemir kemâl-i sür'at ve muvaffakiyetle Sis'i feth ederek Geben Kal'asını muhâsaraya şitâbân oldu. Bir aylık kısa bir mahsuriyeten sonra Leon Lusinyan arz-ı teslimiyet eylediğinden ailesiyle beraber Mısır'a gönderildi. Hükûmet-i Mısıriye anı biraz sonra serbest bıraktığından Avrupa'ya giderek Paris'de vefât eyledi. Mezarı Paris'te Kofidun (Kovifyadun) Papazları Kilisasındadır. Mezar mustafîlü'l-şekl yekpare kıymetdar bir siyah taştan masnû' ve üzerinde hükümdarlığa mahsûs tacı başında ve asası elinde olduğu halde Leon Lusinyan'ın beyaz mermerden yapılmış bir heykel-i mükemmeli mevzû'dur. Mezarın ayak ucunda da kâimen yekdiğerinin omzuna dayanmış iki arslan heykeli vardır. Son günlerinde daire-i mülkiyesi Sis ve Geben ve Haçin ve Feke ve Anavarza'dan ibaret olup yalnız bir kuru ünvân taşıyan Sis krallığının hayat-ı mevcudiyeti bu suretle nihayet bulunca taraf-ı sultaniden Akbiğa ed-Devâdâr¹¹ Sis valiliğine ta'yîn olundu. Maa hâzâ Sis krallığı hiçbir vakitte sâhib-i istiklâl olamayıp bir müddet Mısırlıların itaati ve bir aralık Selçukîlerin tabiiyeti altında bulunup sonra da İlhânîlerin taht-ı himayesine girmiş idi. 637 (miladi 1239-1240) tarihinde Sis'de madrûb ve bir adedi nezd-i âcizide mevcut olup bir tarafında Arapça "duribe bi-Sis es-sultanü'l-a'zam Gıyâsü'd-dünya ve'd-din Keyhüsrev bin Keykubad" ibaresi muharrer ve diğere tarafında eli mızraklı bir süvari resmiyle Ermenice "Hîtum (Heytum) tekavur? Hâyut"¹² cümlesi musavver olan bir gümüş sikke Selçukîlerin Sis üzerindeki hükûk-u mesbuka-i hükümdârîsinin eskimek bilmeyen bir vesika-i kıymettarındır.

Biz yine bıraktığımız noktadan saded-i asli-i tahrîre rucû' ve devam eyleyelim.

Zeyneddin Karaca Bey her neden ise Mısır sultanına da kafa tutmak istemesiyle üzerine bir Mısır ordusu yollandıysa da çarpışmağa mahal kalmaksızın 780 (miladi 1378-1379) tarihinde 100 yaşında vefât eyledi.¹³

¹¹ Akbiğa: Akboğa. Devâdâr: Mâbeynci manasında müsta'mel olup sahihi Devâtdâr'dır.

¹² Türkçe Ermeni hükümdarı Heytum demektir.

¹³ Şikârî *Karaman Tarihi*'nde 769 (miladi 1367-1368) senesinde ber vech-i zîr vak'ayı hikaye ediyor: Karamanoğlu Alâeddin Bey, kendine karşı isyan eden Kayseriye Beyi Moğol Eratna oğlu Mehmed Bey'e himayet ve muavenetde bulunmasından dolayı Maraş hâkimi Nâsirüddin Mehmed Bey ile de arası açılmış idi. Bunun üzerine Mehmed Bey yigirmi bin askerle Kayseri'ye ve Nâsirüddin Mehmed Bey dahi yigirmi sekiz bin Dulkadirli askeriyile Maraş

Hükûmeti aşireti halkıyla bazı ufak tefek Türkmen oymaklarına münhasır idi.

Halil Bey bin Zeyneddin Karaca Bey

780 (miladi 1378-1379) tarihinde kâid-i makam-ı emâret olarak tâli'ini ilk önce Selçûkî döküntüsünden Mübarekşah'da denedi. Biraz sonra Türk ırkından Mısır Sultanı Melikü's-Salih Hacı b. Şaban'a itaat yüzü gösterdi. Arası çok geçmeksizin Mübarekşah üzerine yürüyüp ettikleri birinci muhârebede Halil Bey bozulmuş ise de ikinci muhârebede gâlip gelerek zavallı Mübarekşah'ı öldürerek Elbistan'a ve bi'd-tedric Maraş ve Malatya ve Harput cihetlerine mâlik oldu. Elbistan'ı kendisine merkez-i hükûmet ittihaz eyledi, zira pederinin ömrü at üstünde ve çadır altında geçmiş idi.

Halil Bey'in 783 (miladi 1381-1382) senesinde külliyetli askerle Amik Ovası'na doğru bir akın yaparak ovanın cihet-i cenubiyesinde ve Cebel-i Barişa eteğinde vâki' Tizin¹⁴ Kasabası'na girmesi Haleblileri ve kabza-i tasarrufundaki Harput Kal'asını almak için Emîr Seyfeddin Cuci en-Nasırî kumandasıyla sevk edilen bir Mısır ordusunun me'yusen ric'at eylemesi Mısır ricâl-i hükûmetini düşündürdü. Müşârün ileyhın şu suretle parlamasını Mısır Sultanı Melikü's-Salih Hacı b. Şaban nazar-ı dikkate alarak izâlesi için Haleb ve Şam valileri kumandasıyla bir ordu sevk

cihetlerinde cenge hazırlanmış idiler. Her şeyde olduğu gibi a'mâl-i desâyis-i harbiyede dahi mucid-i yegane olan Alâeddin Bey şu iki ordunun mukâbelesine birer fırka-i işgâliye gönderip kendisi pek tehi bir halde bırakılmış olan Maraş'ın arka tarafından şehre girerek rezk-i râyet-i istila eyledi. Nasirüddin Mehmed Bey hüsn-i zevk ashabından olduğundan sarayında perîpeyker cariyeleri ve hele kendinin pek güzel kerîmeleri var idi. Nasirüddin Mehmed Bey şu felâket-i nâgâh-zuhûrdan haberdâr ve dûçâr envâ'i ekdâr olduysa da bir şey yapamadı. Alâeddin Bey Maraş'ta yiğirmi gün kaldıktan ve derya-yı zevk ve safaya daldıktan sonra oraya bir vekil bırakıp bizzat Kayseriye civârında yerleşmiş olan Dulkadir ve Eratna oğullarının üzerine hareket eyledi. Tarafeyn beyninde üç gün harb vukû'undan sonra Maraş askeri bozulmuş ve Dulkadir oğlu esir düşmüş idi. Dulkadir oğlu mukayyeden nezdine getirildikte Alâeddin Bey esirin kayd ve bendini fekk ve kendisini afv eylediğinden Maraş'a avdet etti. Alâeddin Bey ba'dehü Kayseriye'de Eratna oğluna da galip geldiğinden galipiyetini elçi olarak yolladığı Könüz (Gökez) oğlu ile Nasirüddin Mehmed Bey'e de ihbâr ve iblâğ eyledi. Şikarî'nin bu ifadesi kitabında mevcut ve adedi kesir olan tağlîtât-ı tarihiyesinden berîdir. Zira aşağıda görüleceği üzere Dulkadirilerden Nasirüddin Mehmed Bey Şikarî'nin bu bu hâdisenin zaman-ı vukû'u olarak gösterdiği seneden pek çok zaman sonra emârete geçmiştir. Belki o zaman henüz tevellüd bile etmemiş idi. Müşârün ileyh müddet-i hükûmetinde Karaman oğullarıyla hayli muhârebeler icra etmiş ise de anlar Alâeddin Bey olmayıp, oğlu Mehmed ve hafidi İbrahim beylerdir. Şikarî'nin gösterdiği tarihte Zeyneddin Karaca Bey makam-ı emâretde bulunuyor ise de diğer kütüb-i tarihiyyede anın Karaman oğullarıyla harbine dair kayd ve malumat yoktur.

¹⁴ 751 (miladi 1350) tarihinde Tizin Kasabası'nı ziyaret etmiş olan seyyâh-ı şehîr İbn Batuta kasaba sekencesinin tarih-i mezkûrda kâmilen Türkmen olduğunu yazıyor.

etmesine mebni ordu Elbistan'a kadar ilerlemiş ise de Halil Bey avanesiyle beraber yüksek dağlara çekildi. Mısırlılar ötede beride çapulculuk ettiğinden bir iki defa da Türkmenlere bozulduktan sonra Haleb'e doğru çekilip gitti.

Halil Bey'in birâderi ve Harput Beyi olan İbrahim Bey 788 (miladi 1386) senesinde Mısır'a azîmet ve ol vakit Mısır sultanı olan Çerkes Melikü'z-Zahir Seyfeddin Berkuk'a¹⁵ arz-ı itaat eyledi. Sultan da kendisine sancak ve tabl-hane ve hil'at verdi. İbrahim Bey Mısırlıların lutfen mahcubu ve ma'nen meclubu olduğu halde Harput'a döndü. Kuşu kuşla avlamak yolunu pek iyi bilen Sultan Berkuk İbrahim Bey'le diğer bazı Dulkadirli beylerini bir parmağıyla oynatmak iktidarını kazandığından sultanın fitiyle ve kendi ekmeğiyle beslenip büyümüş bir uşağının yed-i gadriyle Halil Bey ihtiyalen öldürülerek ser-i maktû'u Haleb valisi ma'rifetiyle Mısır'a gönderildi. Sureti zeyl-i kitabda munderic Alâüddeve vakfiyesinde vâzihan beyân edildiği üzere cesedi Elbistan'la Zamantı arasında vâki' Melik Gazi Türbesi'nde medfûndur. 60 yaşında hoş sohbet ve sâhib-i re'y ve hasâfet bir zât idi. 8 sene Beylik etmiştir.

Sevli¹⁶ Bey ibn-i Zeyneddin Karaca Bey

788 (miladi 1386) tarihinde ve bir buhran-ı azîm içinde Dulkadirli kürsi-i emâretine çıkdı. Çünkü Halil Bey'in katliyle teşeffî ve Dulkadirliilerin bir kat daha zayıf düşmesini temenni eden Mısır Sultanı Berkuk Haleb ve Şam valilerinin kuvve-i kâfiye ile Dulkadirliiler üzerine yürümelerini ve Halil Bey'in kardaşları olup bir vakit nezd-i sultanide merğûb iken sonraları imhâ-yı rakabe siyaset-i tedriciyesi icabından olmalıdır ki mağdûb olan İbrahim ve İsa ve Osman Beyleri de be-heme-hâl ile getirmelerini şedîden emr eyledi. İki vali askerleriyle Dulkadirli ülkesine girmiş ve Maraş ve Elbistan arasında Zinnûn nâm mahalde vaz'iyet-i harbiye almış idi. Ol vakit Sevli Bey dahi askeriyle müdafaa-i a'dâya şitâbân olup Mısırlıları fena halde bozdu. Şu ma'rekede umerâ-yı Mısıriyeden Hama Beyi Sudun el-Allânî ve Behisni hâkimi diğer Sudun maktûl düştü. Hezimetin Mısır'ca mûcib olduğu teellümâtı sızdırmaksızın Mısırlılar Sevli Bey'in isti'mâl-i desâyisle i'dâmı çaresini düşünmeğe başladılar.

Mısır Sultanı Berkuk'a karşı i'lân-ı isyan eden eâzım-ı umerâyı Mısıriye'den Mintaş¹⁷ 791 (miladi 1389) senesinde Maraş'da Sevli Bey'e iltica eyledi. Bu da Mısır için ayrıca bir dağ-ı derûn oldu. Yine bu yıl Haleb emîru'l-umerâsı ile Halil Bey'in oğlu ve Sis ciheti hâkimi Nasıruddin

¹⁵ Melikü'z-Zahir Seyfeddin, "câhız" yani "lokma göz" olmasına mebni kendisine gözlerine teşbihan şeftali demek olan "berkuk" lakab-ı Arabisi verilmiştir.

¹⁶ Sevli, Süleyman ism-i mübarekinin muhaffifidir.

¹⁷ Mintaş, Çağatayca "bin" manasına olan "min" ile "taş" kelimelerinden mürekkep esmâ-i meşhuredendir. Sonra kesret-i isti'mâline mebni Mintaş ve Münteş (Menteş) olmuştur.

Muhammed Bey arasında vukû' bulan muhârebede galebeyi Nasıruddin Muhammed Bey kazandı.

Saltanat-ı Mısıriye tarafından ebleh-firîbâne bir siyaset-i muvakkata olmak üzere Sevli Bey'in Elbistan emâreti tasdîk edilmişti. İşbu suret-i ca'liyye-i taminiye ile Sevli Bey'in fikr-i teyakkuzu uyuşdurularak gözetilen fırsat gafletin elvermesi üzerine 800 (miladi 1397-1398) tarihinde Sultan Berkuk'un tahrikiyle ve Dulkadirliden Alihan nâmında bir alçağın yediyle Sevli Bey Maraş civârında bir mesirede uyumakta iken karnına bir hançer urulmak suretiyle katl edildi, kâtil de kaçıp kurtuldu. Su uyur düşman uyumaz darb-ı meseli hükmünden gaflet eden Sevli Bey'in âkibet hâli şayan-ı ibretidir. Müşârün-ileyh müddet-i emâretinde Ramazan ve Karaman oğullarıyla uğraşmış ve 793 (miladi 1391) tarihinde büyük kızını Sivas Hâkimi Kadı Burhaneddin'e¹⁸ ve küçük kızını Sultan Yıldırım Bâyezid Hân'ın şehzâdelerinden Çelebi Sultan Mehmed'e vererek hükûmât-ı mütecâvire ile te'sîs-i münâsebâta çalışmış idi.¹⁹ 12 sene hükûmet sürmüştür. İçki içmek ve güzel sevmek gibi huzûzât-ı nefsâniyyesinin düşkünü olmakla beraber muhibb-i adalet idi.

Nasreddin Mehmed Bey b. Halil Bey

Hicretin 800 (miladi 1397-1398) tarihinde Nasreddin Mehmed Bey kürsî-nişîn-i emâret oldu.

Çelebi Sultan Mehmed Hân Tokat'ta iken 815 (miladi 1412-1413) senesinde Musa Çelebi ailesinin def'i zımnında Rumili cihetine geçeceğinden bahisle aradaki karâbet-i sıhriye muktezasınca askeriyle beraber maiyyetine gelmesi için Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey'e bir nâme göndermiş idi. O da da'vet-i vâkıya icabetle mev'id-i mülâkât olan Ankara kırında maiyyet-i sultaniye iltihâk eyledi. Hân-i vürudunda karşı-cû olarak gönderilen umerâ-yı Osmaniyye tarafından resm-i istikbâl icra eylediği gibi nezd-i sultanide de umduğundan ziyade iltifat gördü. Müşârün

¹⁸ *Karaman Tarihi*'nde Dulkadiroğlu Sevli Bey kızlarından birini 793 (miladi 1391) senesinde Karamanoğlu Alâüddin Bey'in birâderi ve Sivas beyi olan Davud Bey'e tenkîh eyledi diyorsa da tarih-i mezkûrda Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin olduğundan Şikârî'nin bu ifadesi dahi emsali misüllü tağlîtat-ı tarihiyedendir.

¹⁹ *Tevârih-i Osmaniyye*'nin hemân cümlesi Çelebi Sultan Mehmed Hân'ın Dulkadir oğlunun kızıyla tezevvücünü râvî iseler de bunun Sevli ve Nâsıruddin Mehmed beylerden hangisinin kerîmesi olduğunu bildirmezler. Kütüb-ü mezkûra da sultan-ı müşârün ileyh'in tarih-i tezevvücüne dair bir kayd bulunmadığından bu izdivâcın vuku'u pederi Sultan Bâyezid Hân-ı Evvelin hayatında veyahud vefâtından sonra olduğu dahi anlaşılabilir. Sultan-ı müşârün-ileyh 815 (miladi 1412-1413) senesinde Musa çelebi üzerine hareketi tasmîm etdikde hasebü's-sıhriyye Nâsıruddin Mehmed Bey'i dahi muâvenete davet eylemiş ise de bundan anın kâim-pederi olduğu istihrac olunamaz. Tedkîkâtının irâe eylediği Çelebi Sultan Mehmed Hân'ın pederi hayatında Sevli Bey'in kızıyla izdivac etmesidir.

ileyhle evlâdına otağ-ı humayunda verilen bir ziyafet-i mükellefede sofrada altun ve gümüş ve fakfuri olarak ne kadar kıymetli kab kacak varsa hepsi kendisine bağışlanmış ve bundan başka zât-ı şâhânelerine mahsus elbiseden bir kat libas ile bir mücevher kuşak ve altun takımlı bir at ihsan buyurulmuş olduğu gibi evlâd ve umerâsı dahi halli hâlince nâil-i hil'at ve âtifet oldu. Sultan-ı müşârün-ileyh ba'dehü ordusu ile Rumili cihetine tevcîh-i râyet-i sefer eyledi.²⁰

Nasreddin Mehmed Bey'in Mısır Sultanı Melikü'l-Müeyyed Şeyh Mahmudi ile arası açıldığından sultan-ı müşârün ileyh Mehmed Bey'in birâderi Ali Bey'i 821 (miladi 1418) senesinde Elbistan valisi nasb eyledi. Lakin Ali Bey birâderinin hücum ve tazyikine tahammül edemediğinden Haleb'e firâr eyledi. Gerek bundan ve gerekse birâderi Mehmed Bey'den firâran Mısır'a iltica eden Karaman oğlu Ali Bey'in tazallümünden dolayı Anadolu'yu dâiye-i endişe-i ahvâl içinde gerek Sultan Melikü'l-Müeyyed Şeyh oğlu ve veliahdı olan Sarimüddin İbrahim'i ser-dâr ta'yîn ve Emîr Tatar'ı maiyyetine terfîk ederek azim bir kuvve-i askeriye ile 822 senesi Muharreminde (Ocak/Şubat 1419) Mısır'dan yola çıkardı. Bunlar Kayseriye Şehri pîş-gâhına muvâsalat ederek Karaman oğlu Mehmed Bey tarafından Kayseriye Bey'i olan Şeyh Çelebi'nin firârı üzerine şehri ve kal'ayı zapt eylediler. Nasreddin Mehmed Bey ordunun hareketini istihbar etdikde kendisinin te'dibi dahi bu ordunun cümle-i vazaifinden olduğu muhakkak bulunduğundan derhal sultan-ı müşârün ileyhe ilçî (elçi) ve armağan göndererek arz-ı muvâlât eylemesiyle bundan cihet cihet memnun olan sultan-ı müşârün ileyh Nasreddin Mehmed Bey'in emâretini resmen tasdik eylemiş idi ve Kayseriye zapt olundukda şehir-i mezkûr ile TrablusŞam sancağını havza-i emâretine telhîk eyledi. Nasreddin Mehmed Bey sultan nâmına hutbe ve sikke tertib ettiği gibi Kayseriye Kal'ası kapılarının birine

²⁰ Hoca Saadeddin Efendi nezd-i sultaniye gelen zatı Dulkadir oğlu Süleyman Bey diye beyân ediyor. Maa-mâ-fih garibdir ki merhûm bu mebhasde sahifeler dolusu yazı yazmış iken Süleyman Bey'in ordu ile beraber gidib gitmediğini beyân etmeyip şu canlı noktayı kapalı geçmiştir. Bir de *Tâcü'l-Tevârih*'in bu bâbındaki beyânâtı 810 (815) senesine ait olup halbuki o tarihte Zülkadirli yani Dulkadirli hükümdarı imişcesine gösterilen Süleyman Bey'in tarih-i emâreti 846 (miladi 1442-1443) olduğundan müşârün-ileyhin Edimeli Ruhi gibi diğer müverrihin-i Osmaniyenin beyânı vecihle pederi ile maiyet-i şahaneye geldiği her türlü şüpheden varestedir. Çünkü diğer bir husus için Çelebi Sultan Mehmed tarafından Ankara mülâkâtından pek çok müddet sonra Süleyman Bey'e yazılan bir cevab-nâme-i hümayûnda münderic elkâb-ı resmîyenin emâret-meâb Kamkâr Süleyman Bey-i âlî-mikdar Zülkadr ve'l-i'tibar hafezahullah suretindeki sadeliğinin bi'l-fiil hâiz-i emâret bir emîr-i hafîre müveccih olmadığını göstermesi ve aşağıda yazılacağı vecihle Süleyman Bey'in pederi tarafından 840 (miladi 1436-1437) tarihinde Sultan Murad-ı Sani hazretleri dergâhına memuriyet-i mahsusa ile gönderilmesi isbat-ı müddeâ için bir hüccet-i katıdır.

de sultan nâmına bir kitâbe hakk ettirdi.²¹ Ancak birâderi İsa Bey şiddetle muhâlif idi.

Karamanoğlu Mehmed ve Ramazanoğlu İbrahim Beyler –mahza kıskançlık sâikasıyla- Mısır ordusunun avdetinden sonra istirdâd için Kayseriye üzerine yürüdüklerinden Nasreddin Mehmed Bey ile aralarında Kayseriye civarında büyük bir savaş vukua geldi. Erbâb-ı ihtiras daima mahrum ve bununla beraber aks-i emel ve amelleriyle maddeten mağlubiyete mahkum olageldiklerinden müttetiklerin ordusu külliyan perişan olarak Nasreddin Mehmed Bey'in kazandığı galipiyet-i azime neticesinde Karamanoğlu Mehmed Bey esir ve oğlu Mustafa maktûl düştü. Nasreddin Mehmed Bey mahdûmu Davud Bey'in taht-ı muhâfazasında olarak Karamanoğlu Mehmed Bey'i mukayyeden ve maktûl Mustafa'nın re's-i maktûiyle maan Mısır'a gönderdi. Sultan-ı Mısır Davud Bey'e hil'at-i ilbas ve son derecede ikram eyledi. Nasreddin Mehmed Bey bu vesile ile de Sultan Melikü'l-Müeyyed Şeyh Mahmudiye bir cemile-i siyasiye gösterdi.

Aynî Tarihi'nde Karamanoğlu Mehmed Bey esir düştüğü vakit bırakılması için Nasreddin Mehmed Bey'e külli miktar meblağ teklif eylediği ve anın dahi Sultan Melikü'l-Müeyyed'den korktuğundan dolayı kabul edemeyip esiri kerhen Mısır'a gönderdiği mündericidir.²²

Tokat ve Amasya civarında hayme-nişîn ve gayet azgın Kızıl Kocalı nâmında bir Türkmen ulusu bulunurdu. Bunlar etraftaki illere ve oradan geçen yollara geceli gündüzlü sarkıntılık ederlerdi. Amasya muhâfızı Yörgüç Paşa 831 (miladi 1427-1428) senesinde isti'mâl-i letâifil hiyel ile bunların Beyi olan Kızıl Koca oğullarını ve rufekâsını idam eylediğinden ortalık kesb-i sükun ve rahat eyledi. Bunların içinde oturan ve Türkmenleri istediği gibi kullanan Dulkadiroğlu Hasan Bey'in işbu tenkil-i mühim dolayısıyla süngüsü düştü ve adı da ortalıktan kalktı.²³

²¹ *Tarih-i Aynî* Kayseriye Kal'asında böyle bir kitâbe olmadığını ve ancak kasaba-i mezkûrada bir medresenin kapısında Dulkadir oğlu Mehmed Bey nâmına 835 (miladi 1431-1432) tarihli bir kitâbe mevcut olduğunu Müze-i Hümâyûn Müdürü Halil Beyefendi Karamanoğulları hakkında vesaik-i mahkuka nâm eserinde yazıyor. Hatuniye nâmında olan medresenin kapısında bulunan mezkûr kitâbenin sureti izahat ve tedkikat-ı lazimesiyle zeyle derc ve ilave edilmiştir.

²² *Karaman Tarihi*'nde 830 (miladi 1426-1427) senesinde ber vechi âtî hadise hikaye olunuyor: Niğde ve Kayseriye'ye doğru hatve-endâz istila olan asâkir Mısriye'ye karşı mecbur müdafaa olan Karamanoğlu İbrahim Bey'e yardım etmek için Dulkadiroğlu Şah Budak Bey on bin asker göndermiş idi. Karamanlılar Mısırlılara galebe ve Amik Ovası'na kadar takib ettikleri halde Dulkadiroğlunun delaletiyle İbrahim Bey ile Haleb Valisi Altun Buğa arasında sulh akd eyledi, vali Karaman oğluna kızını tezvic eyledi. Dulkadiroğlu Haleb dönüşünde İbrahim Bey'in davet-i mahsusası üzerine birlikde Larend'e kadar gelip mazhar-ı ikram oldu. Şikari'nin pek çok sonra Maraş ve Elbistan hakimi olan Şah Budak Bey'i sene-i mezkûrada Dulkadir mevki-i emâretinde göstermesi dahi emsali tağlitat-ı tarihiyesinden biridir.

²³ *Aşıkpaşa-zâde Tarihi*.

Nasreddin Mehmed Bey 840 (miladi 1436-1437) senesinde büyük oğlu Süleyman Bey'i dergâh-ı âli-i Osmani'ye göndererek isti'tâfda bulundu. Dulkadirli ülkesinin büyücek parçası olan Kayseriye sancağını Karamanoğlu İbrahim Bey gazaban elinden almış idi, ancak istirdâdınca yardım diliyor idi. Hazret-i padişah derhal is'âf-ı mes'ul ve Tokat Sancağı Beyini muâvenete memur buyurdular. Nasreddin Mehmed Bey bu sayede Kayseriye sancağını tekrar elde etti.

Mısır Sultanı Melikü'z-Zahir Çakmak'a karşı gösterdiği bazı harekât-ı serkeşânedan dolayı İskenderiye zindanına hapsedilen Mısır umerâsından Canibeg es-Sufi cürmünün davet edeceği cezadan korkarak 841 (miladi 1437-1438) senesinde bazı tevâbiyle mahbusdan firâr ve Sultan Murad Han-ı Sâni'ye dehâlet eyledi. Müşârün ileyh mûmâ ileyhe atıyye vererek Maraş'da Nasreddin Mehmed Bey'in nezdine gönderdi. Nasreddin Mehmed Bey şu mihmân-ı muhtereminin bahadırılığına meftûn olarak kızlarından birini tenkih ve Mısırlılar elindeki Malatya'nın fethine i'zâm eyledi. Canibeg varıp Malatya'ya arslan gibi saldırdı ise de bazı hâin Türkmenler kendisini gadran katl eylediler. Mısır Sultanı Haleb Valisi Tanrıbirmiş (Tengri Virmiş) et-Türkmâni'yi şu fiilinden dolayı Nasreddin Mehmed Bey'in tenkiline gönderdi. O da toplayabildiği askerle ansızın Maraş'a ilgâr ettiyse de Nasreddin Mehmed Bey daha çevik davranarak kaçmağa muvaffak oldu. Asâkir-i Halebiye şu yorgunluğun acısını çıkarmak için Dulkadirli ülkesini soyup soğana çevirerek Haleb'e döndüler. Mısır Sultanı Dulkadirli hükûmetini hanedanından Hamza Bey'e tevcîh ve i'tâ eyledi.

Nasreddin Mehmed Bey'in Melikü'z-Zahir Çakmak ile arasındaki münâsebâtda bu yüzden şiddetli gerginlik peyda olduysa da idame-i münâsebât yollarını düşünmekte ve bulmakta gecikmedi. Hîn-i firârında dergâh-ı Murad Hani'ye ilticâ etmiş, müşârün ileyh tarafından Sivas'daki Artuk Ova'ya gönderilmiş idi. Orada iken Canibeg'den dul kalan kızını Melikü'z-Zâhir Çakmak'a tevzici va'd eylediğinden o da mülkünü Nasreddin Mehmed Bey'e iade eyledi.

Nasreddin Mehmed Bey 843 (miladi 1439-1440) senesinde âlem-i İslâm'ın en mühim bir kıt'ası olan Mısır'ı görmek ve sultan ile görüşmek arzu-yu hâlisânesi ile Mısır el-Kahire'ye gitti. Melikü'z-Zâhir Çakmak nâmına bi'l-cümle umerâ ve a'yân-ı Mısriyye tarafından istikbâl ve debdebeli bir alay ile huzur-ı sultaniye îsâl olunarak sultandan pek samimi ve pek büyük hüsn-ü kabul gördü ve Kahire'de mahsusan tehiyye edilen Emir Nevruz Sarayı'na indirildi. Müddet-i müsâferetde hakkında gösterilen ikrâmlarda ve in'âmlardaki fevkaladelik emsâli hakkında gayr-i mesbûk idi. Nasreddin Mehmed Bey bir müddet daha Mısır'da kalarak her tarafı temaşa etdikden sonra pek parlak bir alayla teşyî' edilerek Maraş'a avdet eyledi.

Nasreddin Mehmed Bey Mısır'da iken kızını Melikü'z-Zâhir Çakmak'a tezvîc eylemiş ve aradaki muhabbet-i samimiyye bir de babalık oğulluk münasebetiyle râbîta-i bend-i takvîyet olmuş idi.

Nasreddin Mehmed Bey 846'da (miladi 1442-1443'te) 80 yaşında olduğu halde öteki dünyaya geçdü. 46 yıl beylik etmiştir. Şecî' ve âkıl ve son derece de becerikli bir merd-i kâmil idi. Tuttuğu meslek sayesinde Osmanlı padişahlarıyla hoş geçindiği gibi selâtîn-i Mısriye'yi dahi gücendirmemiş idi. Maraş'ı merkez-i emâret ittihaz ve ilk önce orada bir medrese inşâ eden müşârün ileyhdır. Nasreddin Mehmed Bey'in Kayseriye'de ve Ayntab'da birer medrese inşâ eylediği nigâşte-i sahife-i tevârîh ve vesâiktir.

Süleyman Bey b. Nasreddin Mehmed Bey

Hicretin 846 (miladi 1442-1443) tarihinde Dulkadirli tahtına çıktı. Süleyman Bey pek semiz bir adam olduğu cihetle bi't-tab ten-perver ve cins-i latîf nisvânı dünyada her şeyden ziyade sever idi. Aded-i zevcâtını dörtten aşağı düşürmediği gibi sarayı perî-peyker cariyelerle zîb-âver idi. Vücutundaki fart-ı semen giderek rükûb ve nüzûle mani olduğundan zamanını ten-perverlik mahsusatından olan yemek ve içmekle ve zevce ve cariyeleriyle eğlenmekle geçirdi. Dolayısıyla Dulkadirli ahâlisi de bir âsûdegi-i tam içinde evkât-güzâr oldu. Müşârün ileyhın berekât-ı tenâsüliyesine mikyâs olmak üzere sarayında bir günde tam kırk beşik sallanmış olduğunu tarihler hikaye ediyor.

Süleyman Bey'in tarihçe öteki Beyler kadar bir alaka-i hamaseti yoksa da zaman-ı hükûmetinde –mizâc-ı asrın külliyyen hilâfına olarak- bir karıncayı bile incitmemiş olması hakka ki bir fazilet-i mahsusadır.

Süleyman Bey'in dergâh-ı Osmaniyye'ye karşı beslediği samimiyet ve hususiyet gittikçe artmasıyla arada mürâsele-i vidâd-kârâne eksik olmazdı. Ol vakit ki Anadolu siyaseti icâbâtından olan şu sıkı irtibâtın bir râbîta-i cedide-i sıhriye ile de te'yidi için 853 (miladi 1449) senesinde Sultan Murad Han-ı Sâni tarafından Amasya Beyi Hızır Bey'in haremi Hatun bazı hâdim ağalarla görücü olarak Elbistan'a gönderildi. Süleyman Bey'in yetişkin beş kızından halkan ve hulkan²⁴ en güzeli Sitti Hatun Sultan Mehmed Han-ı Sâni hazretlerine tezvîc edildi. Saray-ı humâyûna ve hey'et-i vükelâ-yı devlete mensup Beylerden ve hatunlardan birçoğu ve lâ-siyyamâ sâlifü'z-zikr Hızır Bey'in haremi gelin getirmek üzere mahsusan Edirne'den Elbistan'a gönderildi. Sitti Hatun muhteşem bir gelin alayı ve pek ağır cihaz takımı ile Edirne'ye götürüldü. Edirne'de şuarâya parlak parlak kasâid-i medhiyye inşâd ettiren bir tantana-i azime ile haftalarca düğün yapıldıktan ve o sırada ikinci defa olarak taht-ı saltanata geçen Sultan Murad Han-ı Sâni

²⁴ yaratılış ve huy olarak

umumi ihsânlara gark eyledikten sonra şu iki neyyir-i asalet bir burcu'ş-şerefde ictima' eyledi.²⁵

Süleyman Bey 12 sene hüküm sürüb damadının tebşir-i celil Muhammedî ile mübeşşir olan feth-i Kostantiniye muvaffakiyet-i azimesini idrâk ile bahtiyâr ve 858 (miladi 1454) tarihinde âzim-i dârü'l-karâr oldu.

Melik Arslan Bey b. Süleyman Bey

858 (miladi 1454) tarihinde câlis-i kürsi-i peder olup emâreti Mısır sultanının tasdik-i resmi(ye)sine iktirân eyledi. Zamanında Akkoyunlu padişahı Uzun Hasan ile uzun uzadıya muhârebâtta bulunarak bi'n-netice Harput'u bedel-i sulh olmak üzere Uzun Hasan'a verip mecburen barış yapmıştı. Memleketinin bir cüz'ü ma'murı olan Harput'un zayiinden dolayı Melik Arslan Bey son derecede müteessir olmasıyla bunun istirdâdınca recayı muâvenet etmek üzere Mısır Sultanı Hoşkadem nezdine giderek teşebbüsâtta bulunduğu esnada ve Kahire camilerinin birisinde Cum'a namazı kılmakta iken bir fedai tarafından katl edildiğini âlî ve müşârün ileyhin Maraş Camii'nde mu'tekif olduğu halde Mısır'dan gönderilen melâhide-i İsmailiyye'den bir fedai eliyle öldürüldüğünü *Tâcü't-Tevârih* ve *Solak-zâde* ve *Hammer Tarihleri* yazıyorsa da müttefakun aleyh olan rivâyet-i sahiha-i tarihiyyeye göre mahall-i katl her halde Mısır'dır ve tarihlerin beyânına göre o sırada Mısır'da mülteci bulunan birâderi Şah Budak Bey'in tahrikiyle ve sultanın tertibiyle şu cinayet işlenmiştir. Müşârün ileyh 12 sene Beylik eylemiştir. Tarih-i katli 870 sene-i hicriyesidir (miladi 1465-1466).

Şahbudak Bey b. Süleyman Bey

Şah Budak Bey 870 (miladi 1465-1466) tarihinde saltanat-ı Mısıriye tarafından Dulkadirli sandali-i emâretine kuâd (kâid) edildi. Öte taraftan Dulkadirli umerâsı Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye müracaatla birâderi Melik Arslan Bey'in fecâ-i katlinde muharrik olmağla maznûn ve bu yüzden beyne'l-halk menfûr olması hasebiyle Şah Budak Bey'in emâretini kabul edemeyeceklerinden yerine birâderi Şehsuvâr Bey'in ta'yînini istid'â etdiler. Fatih Sultan Mehmed Han hazretleri Şehsuvâr Bey'i bâ-menşûr âl-i

²⁵ Sitti Hatun cenâb-ı Fatih ile 18 yıl bir hayat-ı mes'udâne geçirerek 871 (miladi 1466-1467) senesinde Edirne'de vefât eyledi. Orada Sultan Camii haziresinde medfunedir. Zeyl'de mûnderic 887 (miladi 1482) tarihli kitâbe-i mahsusa-i tarihiyyesine göre câmiî mezkûrun Sitti Hatun'un sağlığında kendi tarafından yapıldığı manası çıkıyorsa da müşârün ileyhâ Fatih devrinde ölmüş ve câmi ise Sultan Bayezid Han-ı Sâni' asrında yapılmış olduğundan esasen kırık dökük bir Arapça ile yazılı olan kitâbe-i mezkûrenin tarz-ı tahrîr ve ifadesi doğru değildir. Şu haliyle beraber mütalaa-i acizânemce Sitti Hatun hîn-i irtihâlinde ötedenberü ekser havâtîn-i selâtinde vâki' olduğu gibi kendi saray-ı bağçesine gömülmüş ve camii' de yanibaşında sonradan yapılmıştır.

Dulkadirli hâkimi nasb ettiğinden Şah Budak Bey Maraş, Şehsuvâr Bey Elbistan'ı merkez ittihâz eyledi. Fakat Şehsuvâr Bey'in secâyâ-yı bergüzîde-i kiyâset ve hamâseti Şah Budak Bey'i gölgede bırakarak Şah Budak Bey mecburen Mısır'a gitti.

Şehsuvâr Bey b. Süleyman Bey

Şehsuvâr Bey birâderinin Mısır'a azîmeti üzerine tamamen Dulkadirli memleketine sâhip oldu. Lâkin hâdisenin bu şekli alması üzerine Mısırlıların enzâr-ı dikkat ve husûmeti kendisine in'itâf etmeğe başladı. 871 (miladi 1466-1467) senesinde Şehsuvâr Bey'le Dulkadirli hânedânından Rüstem Bey arasında muhârebe vuku' bulmağa başladı. Saltanat-ı Mısıriyece bu husus haber alındıkda Haleb askeri Rüstem Bey'in imdâdına memur edildi. Çünkü Şehsuvâr Bey'in şehâmeti ve fetânet-i mahsusasının takdir etirdiği vahdet-i ırkıye sevkiyle Osmanlılara olan kemâl-i irtibat ve samimiyeti Mısır Sultanı Hoşkadem'in gözüne batmakda idi. Hükûmet-i Mısıriye'nin Şehsuvâr Bey aleyhine vukû' bulan bu muâvenetinden bir semere hâsil olmamıştır.

Şehsuvâr Bey ise bir nisbet-i mütezâyidede kesb-i kudret ve şöret ederek başına toplanan Türkmenlerle 872 (miladi 1467-1468) senesinde memâlik-i Mısıriye'ye akın etmeğe başladı.²⁶

Bu hâl saltanat-ı Mısıriye için envâ'i metâib ve masârıfı da'vet eden bir muhârebe-i tavîle-i meş'ûmenin başlangıcı oldu. Mısır Sultanı Hoşkadem nazar-ı intibâhını dört açarak şu sâhib-i zuhûrun aleyhine Berdbey el-Camdâr²⁷ kumandasıyla mükemmel bir Mısır ordusu yolladı. Haleb ve Şam valilerini de ana muâvenete memur kıldı. Birinci müsâdemede Mısırlılar telefât-ı külliye vermek suretiyle düçâr-ı inhizâm olarak Şehsuvâr Bey Mısır memâlikinden bir çok yer teshîr ve kumandan Berdbey el-Camdâr'ı esir eyledi. Çokluğu itibarıyla sayılması kâbil olmayan telefâtın en mühim kısmını Trablus Bey'i Atabey Canibeg el-Husnâ ve Dımaşk Atabeyi Karaca ez-Zâhiri ve Haleb mukaddimin-i ulufundan²⁸ Ma'uz Bey el-Muhammedî ve Haleb Atabeyi Elmas el-Eşrefî ve Celb Kal'ası üstâddârı²⁹ Mehmed Garib'in maktûliyeti teşkil ediyordu. Bir müddet sonra Şehsuvâr Bey'in yed-i esâretinden kaçıp kurtulan Berdbey el-Camdâr Mısır'a gittiye de nazar-ı sultanide Şehsuvâr Bey'in ma'nen tarafdarlığıyla müttehim olduğundan Kudüs'e nefy edildi.

Şehsuvâr Bey Devlet-i Aliyye'ye karşı izhâr-ı husûmet eden cenâb-ı Fatih'in amme-zâdesi ve bi'l-fi'il nasb-gerdesi Karamanoğlu Pir Ahmed

²⁶ *Tuhfetü'l-Enbâ fî Tarih-i Haleb Şehbâ.*

²⁷ Berd; Barut. Camdâr; li-câmdâr muhaffifidir.

²⁸ Mukaddimin-i uluf: Binbaşı

²⁹ Üstâddâr (üstâddâr) yahut üstâd-üd-dâr; müdür-i umûmî ve kahya manasındır. Müellif. Memluk sultanlarının hususi işlerine bakan kimse. Hazırlayan.

Bey'e müzâheret etmek istedi ise de Pir Ahmed Bey'in ordu-yu hümâyûn tarafından tenkîli müzâheretine meydan vermedi. Pir Ahmed Bey gibi Şehsuvâr Bey dahi dergâh-ı Osmaniyye'ye karşı her suretle fermân-ber bir abd-i kemter olmak üzere ahd ü peymân ederek padişahın müzâheretine ve o sayede dedesinin tahtına nâil olmuş iken Karamanoğulları'nın mahsusatından olan ahid-şikenliği göstermekte zabt-ı nefis edemeyen Pir Ahmed Bey satvet-i şâhânedan hâifen Dulkadirli toprağına kaçdıkdâ emr-i tesvîlatdaki maharet-i mevrûsesiyle Şehsuvâr Bey'in zihnine girerek bu yüzden bilhassa Şehsuvâr Bey hakkında iğbirâr-ı şâhâne husulüne sebepiyet vermişti.³⁰

Kudret ve şöhreti arttıkça artan Şehsuvâr Bey varlığına ve şehsuvârlığına güvenerek saltanat-ı Mısıriyyi hiçe saymakta idi. Aynı zamanda ise Melikü'l-Eşref Kayıdbay kürsi-nişîn-i saltanat-ı Mısıriye olmuştu. Hâdimü'l-harameyn olmak şerefiyle mübâhî ve mümtâz olan Kayıdbay hükümdârân-ı zamanın fevkinde bir ed'îye-i azametle mevki'ine, nefesine, şevketine mağrur bulunuyor idi. Maa hâzâ Şehsuvâr Bey'in hâli ve gündün güne parlayan necm-i ikbâli alttan alta kendisini düşündürüyor ve başını ezmek istiyordu. Yoksa Şehsuvâr Bey'in hil'at ve hedaya göndermek sureti-i istimâlat-kârânesiyle durdurulması ve iki taraftan dereler gibi İslâm kanı akıtan şu fitnenin yatıştırılması mümkünâtından idi. Her nasılsa ağrâz-ı hod-gâmânesine mağlub olan Kayıdbay tarîk-i müsâlemete gitmedi.

Asâkir-i Mısıriyenin inhizâm-ı müellimi Kayıdbay'ın mesmû'u oldukda yıldırımla beyninden urulmuşa dönerek heman Halife el-Müstencid Billah'ın ve kudât-ı erbaanın ve bilcümle umerânın huzuruyla kendi taht-ı riyâsetinde bir meclis-i meşveret akd eyledi. Bu meclisce verilen karara binâen Şehsuvâr Bey'e karşı kuvvetli bir ordu daha sevki esbâbına tevessül edildi. Maa-mâ-fih Şehsuvâr Bey bu esnada ve 873 (miladi 1468-1469) senesinde Darende Kal'asını anveten zabt ve Mısır tarafından mansub muhafızı katl eyledi. Kayıdbay bunun üzerine bin müşkilâtla techiz ve Özbek'in yed-i kıyâdetine tevdi' ettiği ikinci Mısır ordusunu Şehsuvâr Bey aleyhine sevk eyledi. Ordu Mısır'dan çıkarak Haleb yolunu tuttu. Ordunun Haleb'e muvâsalatıyla beraber Şehsuvâr Bey sahte bir ric'atle adım adım geriye çekilerek ve işbu hud'a-i harbiyenin farkına varamayan Mısır ordusu arkasını bırakmayarak çevresi sık ve korkunç ormanlarla muhât dar bir boğaza girdi. Mısır'ın düz ve çıplak vadisinden ve hurmalıklarının şekli-i adisinden başka bir şey görmemiş olan Mısırlılar şu âlem-i diğerde pel pel yanına yönüne bakmakta iken yurdları olmak münasebetiyle girintisini çıkıntısını karış karış bilen ve ormanlıklar içinde ve kayalıklar üzerinde keklik gibi seken Dulkadir yiğitleri ormanlar içinde sükûn ile Mısırlılara ani

³⁰ *Aşıkpaşa-zâde Tarihi.*

bir galebe çaldı. Fena hâlde bozulan Mısırlılardan yüzlerce umerâ binlerce efrâd hâk-ı helâka serildi. Şehsuvâr Bey'in eline at, esliha, erzâk gibi takviye-i bâzu-yu iktidar idecek pek çok şeyler geçti. Mısır ordusu umerâ ve zâbitân ve neferâtı arasında vuku' bulan telefâtın had ve hesabı yok idi. Şu bozgunluktan can kurtarabilen ordunun döküntüsü yayan ve perişan bir hâlde Haleb'e ve oradan Kahire'ye akıb gelmeğe başladı. Kayıdbay bu hâlleri işitdikçe ve gördükçe öfkesinden küplere biniyordu.

Neş'e-i galipiyetle kabına sığmayan Şehsuvâr Bey Haleb şehrini almak tama'ma bile düştü. Bu esnada ve 874 (miladi 1469-1470) senesinde Şehsuvâr Bey ile saltanat-ı Mısriye cânibinden Malatya valisi olan Korkmaz arasında vuku'a gelen bir müsâdemede Korkmaz galebe etmiş ise de Şehsuvâr Bey ahîran taze kuvvet alarak Korkmaz üzerine hücum edip kendisini esir ve bir kâr-gir mahbusda habs etdi. Ba'dehü mahbusunun kapı penceresini taşla sedd ve bend ile kırkması (kapatması) aklıktan ve havasızlıktan itlâf etmiştir.³¹

Şehsuvâr Bey muzafferiyet-i vâkıa ile iktifâ etmeyerek Haleb'in kendisine verilmesi için saltanat-ı Mısriye'ye teklifde bulunmuş ve maa-mâ-fih cevab-ı red almış idi. Bu sırada Adana hâkimi Ramazanoğlu Davud Bey'in Şehsuvârıya ufak bir galebe çalması Kayıdbay'ın yüreğine serince bir su serpmiş ise de az müddet sonra Şehsuvâr Bey'in maa ziyadeti telâfi-i mâ-fât ederek Davud Bey'i mağlub eylediği haberinin teâkub-ı vürûdu ağzının tadını kaçırdı.³²

Şehsuvâr Bey 875 (miladi 1470-1471) senesinde Ramazanoğlu Davud Bey'le tekrar döğüşüp galebe çaldığından Davud Bey İyas Kal'asına kapandı. Şehsuvâr Bey de işin ilerisine varmayarak Elbistan'a avdet eyledi.

Akkoyunlu padişahı Uzun Hasan memâlik-i Mısriye üzerinden Şehsuvâr Bey'e saldırmak istedi. Bundan maksadı matmah-ı enzâr-ı mülûk olan memâlik-i Mısriye'ye el uzatmak olmakla beraber piş-gâh-ı azminde Şehsuvâr Bey'i pek büyük bir hâil buluyordu. Binâen aleyh anı ortadan kaldırıp azm-ı fâtihânesine açık bir yol hazırlamak istiyordu. Fakat muvaffak olamadı.

Kayıdbay fitraten ve siyaseten ve kiyâseten selâtin-i çerâkise-i Mısriye'nin en büyüklerinden ma'dud olmasıyla nefsine girân gelen şu bozgunlukları havsala-i saltanatına bir türlü sığırdıramadığından Şehsuvâr Bey'i Hazret-i Fatih'in himâye-i mahsusasından mahrum etmek için cenâb-ı Fatih'e elçi ve hediye irsâliyle yaltaklıkta bulunmuş ve Şehsuvâr Bey'den intikamını aldıktan sonra Dulkadirli arazisinin Devlet-i Osmaniye'ye terki ve va'diyle kendi hesabına lâzımü'l-isti'mâl desâyis-i siyasiyeyi her türlü incelikleriyle kullanmış idi. Bunun üzerine cenâb-ı Fatih Şehsuvâr Bey'e

³¹ *Afrika Delili.*

³² *Tuhfetü'l-Enbâ fi Tarih-i Haleb Şehbâ.*

makam-ı tahzirde bi'd-defaat nesâyih-i lâzımede bulunduysa da faide bahş olmadı. Bu yolda yani söz dinlemediği zemininde sultan-ı Mısra cevab verildi. Kayıdbay şu fırsattan istifade ile cenâb-ı Fatih'in bile nush ve emrini dinlemeyen Şehsuvâr Bey'e ittiba' ile beyhude yere İslâm kanı dökülmemesini tavsiye yolunda Türkmen beylerine ayrı ayrı nâmeler ve aynı zamanda torba torba altunlar göndererek her müşkili halleden para kuvvetiyle Türkmen beylerini hafıyyen elde etmiş idi ki Şehsuvâr Bey'in felâket-i kat'iyye-i azimesini intâc eden esbâb ve avâmilin en müessiri bu olmuştur.

Kayıdbay şu suretle maddi ve manevi tehiyye-i esbâb-ı zafer edilmiş olmasına kanaat-ı külliye hâsıl etdiğinden 875 (miladi 1470-1471) senesi nihayetde Kahire'den ilk önce re's-ün-nevbe? Emîr İnal el-Aşkar³³ kumandasıyla ve müteâkıben Emîr Yaşbin ed-Devâdâr³⁴ kıyâdetiyle kuvvetli bir ordu çıkardı. Şah Budak Bey dahi bu ordu ile beraber idi. Acilen bir talîa-i askeriye çıkarılmasına sebep Şehsuvâr Bey'in ale'l-gafle Haleb'i basması korkusu idi.

Haleb'te talîasıyla birleşen ordu 876 (miladi 1471-1472) senesinde Şehsuvâr Bey üzerine yürüdü, hamle-i vâhıde de Ayntab'ı istirdâd etdi. Şehsuvâr Bey evlâd ve iyâlini ve zî-kıymet emvâlini Zamantı³⁵ Kal'asına götürüp yerleştirdi. Kendisi dönüp hasmıyla birkaç mevki'de çarpıştıysa da Mısırlıların meclûbu olan Türkmen beylerinin gayretsizliği yüzünden hepsinde de tâli'i harbini ma'kus buldu. Nihayet Ceyhan Nehri kenarında hûn-rîzâne bir muhârebe vukua gelerek Şehsuvâr Bey hezimet-i fâhişeye uğradı ve telefât-ı külliye verdi. Şekl-i mağlubiyetdeki dehşet Şehsuvâr Bey'i ürküttüğünden soluğu Zamantı Kal'asında aldı ve kal'aya kapandı. Emîr Yaşbin arkasını bırakmayıp kal'ayı sıkı muhâsara altına aldı.

Şehsuvâr Bey muhâsara cihetiyle her tarafını çaresizlik ihâta etmesini ve nezdindeki askerinin de birer ikişer savuşmakta olmasını görerek sâika-i ye's ve ızdırârla Mısır ordusundaki Temrâz eş-Şemsi'yi kal'aya da'vet etti. Mûmâ ileyh suret-i icabetde ordu kadı-askeri Şemsü'd-din b. Aca el-Halebî ile beraber kal'aya çıktı. Hîn-i mülâkâtda Şehsuvâr Bey feth-i kelâm ve arz-ı meram ederek: "Ben size dehâlet etmek istersem de mukaddema pek çok askerinizi kırdığımdan şimdi ordugâha inerseniz korkarım ki asker benden intikam alır" demesine mukâbil Emîr Temrâz:

³³ İnal, Çağatayca şehzâde, ser-dâr, müşâvir, mahrem manasınadır.

³⁴ Arab imlasına göre Yaşbin suretiyle kütüb-ü tevârihde mukayyed olan bu terkîbin sahihi Yaşbeğ'dir. Kırım'da ve Asya-yı vasatide gençlere "yaş" ve yaşlı olanlara "kart" tabir olunmasına nazaran bunun manası Gençbeğ'dir. Devâdâr; divitdâr olsa gerekir, mâ-beynci demektir.

³⁵ Zamantı; Kayseriye civarında ve Sivas vilayeti hududu dahilinde bir kal'adır. Şimdi harabesi mevcuttur.

“Ben senin hayatını te'min ederim sana hiçbir zarar gelmez” cevabını verdi. Ancak Şehsuvâr Bey her nasılsa dehâlete cür'et edemediğinden berikiler kal'adan indi. Ordu dahi muhâsarayı son derecede teşdîd eyledi. Teşdîdât-ı vâkı'a nihayet Şehsuvâr Bey'i canından bezdirdiğinden ikinci defa olarak mûmâ ileyhimayı kal'aya çağırıldı. Buluştuklarında şerâit-i dehâlete dâir başlanılan müzâkere uzayıp bir aralık da orduda mûmâ ileyhimanın Şehsuvâr Bey tarafından tevkîfi haber-i kâzibi şâyi' oldu, ordu saatlerce girdâb-ı heyecan içinde çalkalandı. Nihayetü'l-emr hayatı mü'min ve itaatı hâlinde Dulkadirli ülkesinin yed-i idaresinde ibkâsı mukarrer olduğuna dair Yaşbin lisandan olarak ma'al kısm verilen te'minata i'timaden mûmâ ileyhimâ öğle çağında Şehsuvâr Bey beraber olduğu ve Şehsuvâr Bey'in maiyyetinde bir mikdar asker bulunduğu hâlde ordugâha inerek Yaşbin ile görüştüler.

Yaşbin Şehsuvâr Bey'e izhâr-ı hürmet ve ilbâs-ı hil'at eyledi. Şehsuvâr Bey kal'aya avdet için Yaşbin'den taleb-i icâzet eyledikde orduda bulunan Şam valisi ile de görüşmesini tavsiye eyledi. Şehsuvâr Bey mezkûr valinin çadırına gidip ayakda durdukda aralarında şu muhâvere-i muhtasara geçti: Sen kimsin? Ben Şehsuvâr'ım. Bunca umerâ ve asâkir-i Mısıriye-yi itlâf eden sen değil misin? Sukut. Tarz-ı hitâbdaki şiddetden fart-ı gayzını ve su-i kasdını belli etmemek ve Şehsuvâr Bey'i kurduğu tuzağa kolaylıkla düşürmek için Şam valisi âdet-i mer'ie vecihle hil'at celb ve ilbâsını emr etmesiyle yakasının ve yanlarının içine san'atkârâne bir surette zincirler yerleştirilmiş bir hil'at kemâl-i sür'at ve mahâretle ihzâr ve ilbâs ve zincirler de derhal ikfâl edildi.

Şu alçaklığı gören Şehsuvâr Bey ilcâ-yı me'yusiyetle beraberindeki asâkire işaret vermesi üzerine anlar da sell-i suyûf ile Mısırlılar üzerine yürüdülse de Şam valisinin daha evvel ihtiyâten pusuya koymuş olduğu müsellaht adamlar Dulkadirli'lere hücum ile an-ı vâhidde işlerini bitirdiler. Artık kal'a da sukut etmiş bulunuyordu. İçindeki asker evvel-be-evvel esîran Mısır'a sevk edildikten sonra Şam vâlisi ile Emîr Yaşbin Şehsuvâr Bey'i ve birâderlerini ve boy beylerini maan ve mukayyeden Mısır'a göturdüler.

Tutsaklar Kahire'ye girdikleri gün Kayıdbay'ın emriyle bir hakaret-i mahsusa-i zebûn-küşâne olmak üzere sırtları çıplak, başları kabak olduğu hâlde develere bindirilip boğazlarından takılan ağır lâlelerin işkencesi altında zुकak zुकak gezdirilerek ol vaktin âdet-i vahşiyanesince Bâb-ı Züveyle'de çengelle uruldu. Cesedleri bir gün bir gece çengelde kalarak ba'dehu defn olundu.³⁶ Şehsuvâr Bey'in yalnız Selman Bey nâmında pek küçük bir kardeşi Yaşbin'in şefaatiyle afv edildi.³⁷

³⁶ *Tuĥfetü'l-Enbâ fî Tarih-i Haleb Şehbâ.*

³⁷ *Afrika Delili.*

Şehsuvâr Bey Müslümanca verilen ahd ve emana inanarak dahîl düşmüş iken şu âkıbet-i elîmeye uğradı. Vâkıa Şehsuvâr Bey meydan-ı merdanegîde Mısırlıların kalbinde onulmaz yaralar açmış idi. Lâkin afvı zekat-ı zafer tanıyan Müslümanlar için ahde vefa dahi bir fazilet-i mahsusa olduğundan Mısırlıların mûmâ ileyh hakkında gösterdikleri kaypaklık tarihin afv edemeyeceği bir hâldir.

Şehsuvâr Bey Kayıdbay gibi semen-i mebî'ini keffe-i mîzanda görmüş bir Çerkes kölesi olmayıp tahâret-i haseb ve nesebe mâlik hükümdar oğlu hükümdar ve hele nâdiri'l-vücut bir kahraman-ı rûz-gâr olduğu hâlde hakkında revâ görülen şu rûsvaylık Arabın "aslûke fi'lûke yâ sefir hâliyen" darb-ı meseliyle temsil etmek istediği soysuzluk ile anın icâbâtını pek güzel ta'yîn eder.

Ahdinde vefâ etmeyen Yaşbin'in dahi bil-âhere 886 (miladi 1481) tarihinde Urfa cihetinde mağlub olarak Akkoyunlu Bayındır Bey tarafından başının kesilmesi enzâr-ı umumiyye-i ibretde "el-cezâü min cinsi'l-amel" suret-i adaletini temsil eylediği gibi Yavuz Sultan Selim Han Mısır'ı feth buyurduklarında en son Çerkes sultanı olan Tomanbay'ın³⁸ esir edilip bekâ-yı hayatında devletce ve milletce muhâzzir-i azîme melhûz olmasıyla hükm-ü şeriat ve idare-i siyasiyenin gösterdiği lüzum icabınca hizmet-i padişahide bulunan müşârün ileyh Şehsuvâr Bey oğlu Ali Bey yediyle Bâb-ı Züveyle'de asılması emr-i kısâsın lâ yetegayyer bir tecelli-i ibret-âmizdir.

Merhûm Şehsuvâr Bey âkıl, edib, şeci', kaviyyü'l-kalb, azimkâr bir zât idi. Hîn-i katlinde 50 yaşında idi. 6 sene Beylik etmiştir. Nâmına altun ve gümüş sikke kestirdiği *Ahbâru'd-Düvel ve Asâru'l-Evvel*'in 330. sahifesinde muharrer ise de elde edilemedi.

Şah Budak Bey (İkinci Beyliği)

Şah Budak Bey 876 (miladi 1471-1472) tarihinde ikinci defa Dulkadirli kürsi-i emâretine oturdu.

Bu sırada cenâb-ı Fatih Dulkadirli memleketine aid va'dinin incâzını Kayıdbay'dan taleb etdiyse de "ne dedikse dedik düşmanı ele getirdik" cevab-ı bâridini verdiler. "At alan Üsküdar'ı geçti" darb-ı meseli buna madreb olmalıdır. Bunun üzerine Sultan Mehmed Han-ı Sani Şah Budak'ı kaçırmak için birâderi Alâüddevle'ye şehzâde sultan Bâyezid'in kapucubaşısıyla bir hayli adamlar kavuştu (koştı) ve yolladı. Hîn-i müsâdemede Alâüddevle'nin yanındaki Türkmen Beyleri izhâr-ı hiyânetle adüvv tarafına geçtiğinden Alâüddevle bozuldu. Askerinin bir takımı etrâfa dağıldığı gibi bir kısmı da Kapucubaşı ile Mısır'ın Sis nâibine³⁹ ilticâ ettiler. Ulüvv-i cenâbdan nasîbdâr olmayan bu nâib daire-i emânına can atan zavallı

³⁸ Tomanbay: Duman Beğ.

³⁹ Nâib, mutasarrıf demektir.

mültecileri öldürüp başlarını Mısır Sultanı Kayıdbay'a gönderdi. Suyu üfürmeden içmeyecek kadar sufilik göstermekle beraber selâtin-i Çerâkise arasında fetanetiyle ve icra-yı hayrât ve hasenâta olan fart-ı muhabbetiyle temeyyüz iden Kayıdbay'ın emriyle cündiyân-ı Çerakise sâlifü'z-zıkr ruûs-u maktûa-i İslâmiye'yi cirid meydanına götürüb yuvarlayarak top ve çev-gân oyunu oynadılar.⁴⁰ Sübhânallah ol vakit âlem-i İslâm'ın en büyük iki devleti olan Osmanlı ve Mısır devletleri vahdet-i mezhebiyeye müstenid olan uhuvvet-i İslâmiye lâzımınca tevhid-i kuvvet ve gayret ederek mevcudiyet-i hayatiyesi Frenklerin yed-i i'tisaf ve taassubunda sönmek üzere olan Endülüs'deki din kardeşlerimizin imdadına koşmak ve İslâmiyetin o parlak lem'a-i medeniyetini dâhiye-i intifâdan korumak akdem-i ferâiz iken anları hatıra bile getirmeyüde İslâm kelleleriyle top oynatmak suretiyle teskin-i ihtirâsa çalışılması tarihlerin unutamayacağı bir fâcia-i cehâlettir.

Mısırlıların Şehsuvâr Bey hakkında yaptıkları hilekârâne ve gaddârâne muâmeleden ve hulf-i va'de müteallik mücadeleden son derece de gadab-nâk olan hazret-i Fatih 885 (miladi 1480-1481) senesi Rumili seferlerinde ihtilâs edebildiği vakit fırsattan bil-istifade tekrar Alâüddevle Bey'e asker terfikiyle Şah Budak Bey üzerine sevk ve taslît eyledi. Mukâvemetden âciz olan Şah Budak Mısır'a kaçtığından Alâüddevle Bey câ-nişîni oldu.

Alâüddevle Bey b. Süleyman Bey

Asıl ismi Bozkurt olup ünvan-ı emâreti Alâüddevle'dir. Şah Budak Bey bu def'ada hükümet-i Mısıriye'den taleb-i muâvenet eylediyse de tahkim-i mevki'i ikbâl hususunda gözünü budakdan sakınmayan Alâüddevle Bey akça ve boğça gibi armağanlarla Mısırlıların elde ettiğinden zavallı Şah Budak "Ko desünler Şah Budak'ın bağı var üzümü yok yaprağı var" darb-ı meseline mâ-sadak olan zükûretliği cihetiyle bir şey beceremedikten başka Şam'da zindana atıldı.

Şehzâde Cem meselesinden dolayı Sultan Bâyezid-i Sani 887 (miladi 1482) senesinde Osmanlı ordusunu kumandasına alarak Karaman'a geldiği sırada Alâüddevle Bey takbîl-i dest-i kerîm-peyvest-i padişahî ile müşerref olmuş idi. Cenâb-ı padişahî Larend'e ikamet ve istirahat buyurdıkları müddetçe Alâüddevle Bey şeref-i musâhabet-i padişahî ile müstefiz ve bir çok atâyâ-yı seniyye ile de müstefid oldu. Şehzâde Cem'in Rodos'a geçmesiyle kendiliğinden sönen nâire-i fesad üzerine artık ordu için bir iş kalmadığından Alâüddevle Bey muazzezen memleketine iade buyuruldu.

⁴⁰ *Aşıkpaşa-zâde Tarihi.*

Alâüddevlle Bey 888 (miladi 1483) senesinde asâkir-i külliye ile Malatya'ya yürüdüğünden saltanat-ı Mısriye tarafından berây-ı müdafaa Haleb'de derhal bir ordu tertîb ve bu orduya Mısır'dan dahi lüzumu kadar umerâ ve efrâd sevk ve tesrîb edildi. Beri taraftan Sultan Bâyezid'in Alâüddevlle Bey'e muâvenet-i askeriyede bulunduğu dîvân-ı Kahire'ye aksendaz-ı dehşet olmasıyla 889 (miladi 1484) senesinde evvelki orduya terdîfen Mısır'da bir ikinci ordu daha hazırlanarak heman Haleb'e gönderildi. Binâen aleyh Alâüddevlle Bey ile Mısırlılar arasında ser-zede-i vuku' olan muhârebede Mısırlılar telefât-ı külliye vererek azîm bir bozgunluğa uğradı. Bundan dolayı Haleb Valisi Verdiş toplayabildiği asâkir ile bizzat Alâüddevlle Bey üzerine geldiyse de evvelki Mısır ordusu gibi bu da merâret-i hezîmeti tatmış ve kendisiyle Haleb umerâsından Özdemir el-Eşrefî meydan-ı ma'rekeyi dolduran maktûlîn-i Mısriye adedine katılmış idi.

Alâüddevlle bu hengamede dūçâr-ı esaret olan Ayntab ve Rumkala ve Birecik Beyleriyle diğler bazı umerâ-yı Mısriye'yi mukayyeden İstanbul'a gönderdiği gibi ele geçen Mısır tîr-endâzlarının ellerinin baş parmaklarını dahi kesdiğinden şu dehşetli haber, eyvân-ı dîvân-ı Kahire'yi çın çın çınlattı. Mısır'ca verilen karar ve yapılan tertîb mucibince meşâhir-i umerâ-yı Mısriye'den olup zaten Haleb'de ittihaz-ı karargah etmiş olan ser-dâr Emîr Timraz ile Emîr-i Meclis Özdemir kumandasıyla Haleb'den çıkarılan ordu Maraş'a doğru hareketle vuku' bulan bir saatlik muhârebede Alâüddevlle Bey ile askeri mağlub ve perişan olarak Mısırlıların eline ganâim-i kesîre ile beraber bazı Osmanlı sancakları geçti, ordu muzafferden Haleb'e döndü.⁴¹

Saltanat-ı Mısriye Osmanlıların Alâüddevlle Bey'e devam-ı muâvenetinden kuşkulananarak 890 (miladi 1485) tarihinde Atabey⁴² Özbey kumandasıyla Dulkadrliler aleyhine yeniden sevk-i kuvvet için tedârikâta ibtidar eyledi. Bunun üzerine Alâeddin Bey adam irsâliyle bir rivayete göre de bizzat İstanbul'a giderek Mısırlılardan yana yakıla şikayet ve istizâde-i lütuf ve himayet eylediğinden Sultan Bâyezid-i Veli hazretlerinin kalbi rahim-i mülûkânelerini kazandı. İş bu merkezde iken diğler taraftan dahi Haleb Valisi Özdemir şefaatiyle Kayıdbay'dan barışık diledi. Ancak şu mütenezzil-âne müracaat nâil-i emel olamadı. Ve Kayıdbayca müşarün ileyhin bir dalda durmayacağı tutumundan anlaşılmağa başladığından bervech-i muharrer tertîb eylediği orduyu Atabey Özbey kumandasıyla üzerine sevk eyledi.⁴³

Atabey Özbey kumandasıyla sevk edilen Mısır ordusuna karşı Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye tarafından dahi Vezir-i A'zam Davud Paşa

⁴¹ *Tuhfetü'l-Enbâ fî Tarih-i Haleb Şehbâ.*

⁴² Ata ve Beğ kelimelerinden mürekkebe Türkçe bir terkîb olarak Beğ Baba manasına ise de teşrifât-ı mansıb ve teşrifât-ı divaniyesince müdir umur-u saltanat padişah mevlası demektir.

⁴³ *Tuhfetü'l-Enbâ fî Tarih-i Haleb Şehbâ.*

kumandasıyla çıkarılan ordu-yu hümâyûn 893 (miladi 1488) tarihinde Adana cihetindeki Aladağ eteğinde vâki' Üçkuyu Yaylasında rekz-i hiyâm-ı satvet etmiş idi. Ordu-gâhda Davud Paşa ile birleşen Alâüddevle Mısırlılarla çarpışmaktan ise de Karaman oğullarının yeğeni olup Karaman mülküne vâris ve Mısırlılara tarafdar geçinen Turgut oğlu Mahmud Bey ile avanesinin tenkîli daha hayırlı olacağını ihtar etdi. Davud Paşa buna havale-i sem' itibar ile Varsak ilini havza-i hükûmet-i Osmaniyye'ye idhâl eyledi. Bunun üzerine Turgut oğlu Mahmud Bey tebdil-i kıyafetle ve ailesi halkıyla Haleb cihetine fûrce-yâb-ı firâr oldu. Alâüddevle Bey'in bundan maksadı Türklük âleminde soylu soplulara bir bahadır olmak üzere ünlenmiş olan Turgut oğlunun şem'i ikbâlini söndürmekten ibaret olsa bile bu misüllülerin kendi başına derebeyliği etmek istemesi Küçük Asya'nın atiyen yegane sekene-i necîbesi olmak isti'dadında bulunan Türklerin asabiyet-i kavmiyelerine rağmen ittihad ve muhabbetlerine ve izdiyâd-ı kuvvetlerine mani' olacağı cihetle Alâüddevle Bey'in Davud Paşa'ya verdiği öğüt tarih nazarında cidden şâyân-ı takdir ve tezkirdir.

Alâüddevle Bey ikide birde şahsını, mülkünü iz'âc ve ızrârdan hâlîf kalmayan Mısırlılardan artık usanç getirmesiyle bu defada taraf-ı Devlet-i Osmaniyye'den istimdâd eylediğinden Karaman Beylerbeyisi Yakub Paşa bir mikdar askerle imdada memur buyuruldu. Alâüddevle Bey Mısırlılarla kanlı bir ceng ederek asâkir-i Mısriye mağlub olmuş idi. Alâüddevle fitraten buldukça bunamak fikr-i ihtirâsında olduğundan bozgun Mısır askerini kemal-i şiddetle takibe koyulmuş ve kaçan düşmanın ayağının altına çuha döşemesini tavsiye eden atalar sözünü unutmuş idi. Dar bir boğazda beşbin kadar cünûd-ı Mısriyenin pusu tuttuğuna bu sırada Alâüddevle Bey vâkîf olduğu halde her nedense meded-res olan Osmanlı askerini haberdar etmeksizin savuşmasına mebni zavallı Osmanlılar Mısırlıların pususuna düşerek arada kanlı bir muhârebe yüz gösterdi. Bir çok Osmanlıların beyhude yere kanı dökülerek Yakub Paşa güç hal ile kurtulabildi. Alâüddevle Bey hakkında kulûb-ı Osmaniyye'de yer tutan ilk nokta-i iğbirâr bu oldu.

Alâüddevle Bey eniştesi Fatih Sultan Mehmed Han hazretlerinin terbiyet-gerdesi olup çırağ-ı ikbali de ferzend-i ercümendleri Sultan Bâyezid-i Veli hazretlerinin sâye-i inayetinde uyanmış iken şu iyilikleri unutarak ve daha doğrusu Çukurova cihetinde Osmanlılarla Mısırlılar arasında vukua gelen müsâcelât-ı harbiyede Mısırlılara daha müsaid gibi görünen tali'i harbi Mısırlıların tefevvuk kuvvetine vererek dört günlük ikbâlinin muhafazası için saltanat-ı Mısriyeye arz-ı temayülâta başlamış idi. Bu sırada Şam'da mahbus büyük birâderi ve adüvv-i ekberi Şah Budak Bey nasılsa firâr ve dergah-ı Aliye-i Osmaniyye'ye ilticâ etmesine mebni bu büyük kapıya baş uranlar hakkında esir xxmiyan lutf-u celil-i Osmaniyye'ye bi't-tab Şah Budak Bey dahi mazhar olduğundan uhdesine Vize Sancağı

tevcih buyruldu. Zaten döneklğini izhâr için vesile arayan Alâüddevle Bey'in birâderi hakkındaki şu lutf-kârlık hoşuna gitmediğinden veliyy-ün-ni'meti olan Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye karşı ilan-ı küfrana cür'et ve senevî vergi vermek suretiyle Mısır sultanına arz-ı ubudiyet eyledi. Bundan başka bir kızını Mısır'da Emîr-i kebîr-i meclis Özbey'in oğluna verdiği gibi bir oğlunu da rehine-i sadakat olarak Mısır sultanının hizmetine gönderdi.

Devlet-i Osmaniyye ise benliğine yediremediği şu nankörlük ve küstahlık üzerine Dulkadirli emâretini 895 (miladi 1489-1490) senesinde Şah Budak Bey'e verip müzâheretine de Sivas Valisi Hızır Bey-zâde Mehmed Paşa ile Kayseriye Beyi Mihal oğlu İskender Bey'i memur etti ve lede'l-hâce muâvenetde bulunmasına dair Karaman Beylerbeyi Mahmud Paşa'ya da emir verdi. Şah Budak Bey umerâ-yı memurenin ictimainı beklemeksizin yalnız İskender Bey ile birleşerek ve iki yüzlü Türkmen Beylerinin kendisine ettiği va'd-i muâvenete inanarak muhâsamâta başladı. Kırşehir Bey'i ve Alâüddevle'nin büyük oğlu Şahruh Bey'i tutub gözlerine mil çekti. Ol vukuatın hükmünce siyâsî bir âdet ve ancak kanun-ı insaniyet nazarında büyük bir cinayet olan işbu muamele-i gaddâr-âne hiss-i şefkat-i übüvvet ilcasıyla Alâüddevle'ye kan ağılattığından Türkmenlerden ve Mısırlılardan külliyetli asker istishâb ve mukâbele-i hasma şitâb etti, tarafeyn beyninde kanlı bir döğüş oldu. İlk musâdemede Şah Budak Bey kaçtığı cihetle meydan-ı muhârebede yalnız kalan İskender Bey kuvvetden düşünceye ve bir oğlunu gözünün önünde kurban verinceye kadar düşmandan yüz çevirmedi. Nihayetü'l-emr diğer bir oğluyla beraber dūçâr-ı esaret olarak Alâüddevle tarafından mukayyeden Sultan Kayıdbay'a gönderildi. Alâüddevle bu hususa dair Sultan Kayıdbay'a yazdığı zafer-nâmede Osmanlıları istihkar ve Anadolu'nun zabtı için sultanı teşvike bile ictisâr eylemiş idi.

Alâüddevle'nin yağlı ballı teşvikatına kapılan sultan, Mısır'ın Emîr-i Kebîri Özbey kumandasıyla sevk ettiği cünûd-ı Mısriye Dulkadirliyle birleşerek Kayseriye'ye kadar ilerlemiş ise de Devlet-i Aliye-i Osmaniyye'nin buna karşı gayet etraflı olarak yaptığı tertibat ve tedârikât-ı harbiye Mısırlıların nazar-ı intibâhını açmakla beraber Tunus Sultanı Osman el-Hafza'nın araya girerek sarf eylediği mesai-i hayr-hâhâne Sultan Kayıdbay'ı irşâd eyledi. Derhal İstanbul'a ağır pîş-keşlerle fevkalade bir elçi i'zâmına müsâraat ve taleb-i sulh ve müsâlemet eylemesi üzerine şu iki devlet-i muazzama-i İslamiyye arasında Gülek Boğazı sınır ittihaz olunarak bir musâlaha-i mübareke yapıldı. Bu sırada Alâüddevle Şah Budak'ın oğlu Şah Kubad'ı tutub gözlerine mil çekti ve sanki oğlu Şahruh'un öcünü aldı.

Artık dergâh-ı Osmaniyye'ye dönmeğe yüzü kalmayan Şah Budak Bey yine bu yıl Mısır'a azîmet eylemesi hasebiyle muazzezen Mısır Ulyanın xxx? kasabasında ikâme edildi. Zavallı Şah Budak Bey vadi-i emelde dal

budak salamayarak ümid-i muvaffakiyetle İstanbul ve Kahire arasında dâir ve mütehayyir olduğu halde sürüne sürüne bu âlem-i fânîyi terk edip gitti.

Eâzım-ı umerâ-yı Mısıriye'den Akbirdi (Hakverdi) 903 (miladi 1497-1498) senesinde hükûmet-i metbuasına karşı ruy-ı temerrüd izhâr ve Mısır'dan Şam'a firâr ederek Şam etrafını tâlân ettikten sonra Haleb'e gelip kal'ayı muhâsara eyledi. Haleb valisi İnal es-Silahdar ma'nen mütevâfik olmak hasebiyle kal'ayı Akbirdi'ye teslim kalmış ise de Halebliler İnal'ı taşa tutarak Haleb'den kovduklarından Akbirdi ve İnal hevâ-dârlarıyla beraber Maraş'ta Alâüddeve'ye iltica eylediler. Mısır Sultanı Melikü'n-Nasır Muhammed b. Kayıdbay bu iki âsînin tenkîli için tertîb eylediği kuvve-i askeriye Şam vali-i cedidi Kertbay (Kürdbay) ile kezalik Haleb vali-i cedidi Canbolat'ı terfîk eylediğinden hey'etce Haleb'e geldiler. Beri taraftan Akbirdi ile müttelikleri dahi Maraş'tan Ayntab'a azîmete müsâraat eylediler. Ayntab'da iki tarafın tekâbülüyle vukûa gelen cengde Mısır askeri galip geldiğinden İnal ile Alâüddeve'nin iki oğlu maktûl oldu. Akbirdi, Fırat Nehri'nin öte yakasına can atarak kurtulabildi.

Müteveffa Karamanoğlu İbrahim Bey'in birâderi İmirza (Mirza) Bey'in mahdûmu Hacı Hamza'nın Mustafa nâmında bir oğlu çoktanberi Acem ilinde kaçgın bulunuyordu. Sultan Bâyezid-i Sani hazretlerinin Mora fütûhatıyla meşgul buldukları bir sırada⁴⁴ ve 906 (miladi 1500-1501) senesinde merkum Mustafa olmak üzere Karaman ilinde bir şahs-ı meçhul türeyüb Karamanlı ocağını yeni baştan şenlendirmek üzere Taşili'nde bir cemiyet-i isyaniye teşkil eyledi. Bu husus Mora'da mesmu'î padişahi oldukda Amasya valisi Şehzâde Sultan Ahmed ile Konya valisi Şehzâde Sultan Şehenşah'ın mahdûmu Beyşehir sancağı Beyi olan Sultan Muhammed'i kuvve-i kafîye ile işbu ateş-i fitneyi itfâya memur buyurmuş ve aynı zamanda Alâüddeve Bey dahi oğlu Şahrûh Beyi Dulkadirli askeriyle şehzâdeler hizmetine memuren Larend'e göndermiş idi. İşbu tertibat ve sevkîyat-ı askeriyeden hâif ve hâib olan şahs-ı merkûm bir müddet Taşili'nin

⁴⁴ *Hayrullah Efendi Tarihi*'nin IX. cildinin 122. sahifesinde muharrer olduğu üzere padişah-ı müşârün ileyh hazretleri 906 (1500-1501) tarihinde Mora Yarımadası'nda vâki' Modon Kal'asını muhâsara ve cengaveran-ı umerâ-yı Osmanîye kadırgaya râkiben limandaki Venedik donanmasına hücum ve muhârebe ettikleri esnada Dulkadir hanedanından Şadi Bey dahi zümre-i mücâhidîn-i bahriye arasında bulunmuş idi. Ol vakit karşısında dağlar dayanmayan himmet-i bi-hemta-yı Osmanîyan az müddetde düşman donanmasını bozmuş ve kaçırmış olduğu gibi Modon Kal'ası üzerinde de râyet-i zafer âyet Osmanîyi dalgalandırmış idi. Şadi Bey Alâüddeve'nin birâder-zâdelerinden olduğu meşhur ise de hüviyyet-i sahihası anlaşılammıştır. Şadi Bey'in Maraş'ta Deli Alili Mahallesi'nde minareli bir cami-i şerifi olup ancak kapısı üzerinde kitâbe-i tarihiyyesi yoktur. Bu cami 1119 tarihinde Maraş Müftüsü Ali Efendi tarafından tamir edildiği camide mevcut diğer bir kitâbeden ma'lumdur. Tamire sebep ise mezkûr cami-i şerif dâhilindeki medresenin şimdide olduğu gibi ötedenberi fetva-hâne olmasıdır.

sarp dağlarında ihtifâ ve ahiran Haleb'deki Mısır valisine ilticâ eylediyse de yüz verilmediğinden bir daha özü ve izi bilirmemek (bilinmemek) üzere ortadan bitti gitti.

Alâüddevle Bey 895 (miladi 1489-1490) tarihinden berü Devlet-i Aliyye'nin şiddetle hilâf-gîrî olduğu halde arada on bir sene geçdikten sonra şu suretle Devlet-i Aliyye'ye tekrar arz-ı hizmet eylemesi kendi zu'munca Osmanlıları avutmak ve bu arada önünü belli etmeksizin yukarıda bahsi geçen Akbirdi mes'elesinin Mısırca mucib olacağı infiale ve bi't-tab' uyandıracağı hiss-i intikama karşı mahza hizmet vâkıası mukâbilinde imişçesine müzâheret-i Osmaniyeyi kazanmak için kendisine mahsus bir kurnazlık olacağı âşikârdır. Şahrüh Bey ni'met-i basardan mahrum iken başbuğlukla mevki'i harbe gönderilmesi Türk an'anâtının bir hürmet-i mahsusa ile karşıladığı ululuğu itibarıyla askere kuvvetü'l-kalb içindir. Bî-çâre Şahrüh Bey aşağıda beyân edileceği vecihle aynı mahrumiyet içinde Diyarbekir'e de sevk olunarak körkörüne Acemlerin tîğ-i gadrine kurban olmuştur.

Mısır memleket ve saltanatını bir türlü paylaşamayan memâlik-i Çerakise arasında tahaddüs eden post kavgası üzerine Alâüddevle yine bu yıl Şam'a azîmetle Tomanbay'ın gayretini gütmüş olduğundan o da el-Melikü'l-Adil ünvanıyla sultan-ı Mısır oldu.

Alâüddevle böylelikle tezyid-i nüfûz eyleyerek Sis, Payas, Trablusşam cihetlerine pâ-y-endâz-ı istila olmuş ve bir taraftan da Ankara ve Rumkala taraflarına doğru uzanmış idi.

Alâüddevle ile İran hükümdarı Şah İsmail-i Safevî'nin arası 908 (miladi 1502-1503) senesinde açıldı. Şu açıklığa sebep ise *Selîmnâme-i Şükri*'nin yazdığına göre Dulkadir Beylerinin bir aralık vaz'-ı yed eylemiş oldukları Erzincan'ı şahın zabt eylemesi ve yine Alâüddevle kızı Benli Hatun'u evvelce kendi muvâfakatıyla Şah İsmail'e nişanlamış iken sonradan muğâyeret-i mezheb dolayısıyla bundan caymış olması idi ve sebep-i sani bâis-i kemâl-i husumet idi. Çünkü Alâüddevle hanefüyyü'l-mezheb-i sünî, Şah İsmail azgın bir Şi'î idi. Benli Hatun ise o asırda parmakla gösterilen yegane melike-i hüsn ü ân idi. Bundan ötürü gücenen ve tali'indeki kuvvete güvenen Şah İsmail Tokat üzerinden asâkir-i külliye ile Dulkadirli ülkesine yürüdü. Alâüddevle bâdî-i emirde dağlara çekilip kendisine çeki düzen verdikten sonra Şah İsmail'in üzerine atılmış ve der-ceng-i evvel galebe çalmış olduğundan neye uğradığını bilmeyen Şah İsmail soluğu Azerbaycan'da aldı.

Ancak bir kasırga süratiyle gelip geçen Şah İsmail Elbistan ve Maraş şehirlerini yakıp birer köme kül haline getirdi. Ve bu miyânda Dulkadirli

hükümdarlarının türbelerini hedm ile zîr-i hâkında âsûde-nişîn olan kemiklerini çıkarıp yakmak gibi bir cinâyet-i şenîada da bulundu.⁴⁵

Ol vakit Asyanın en güçlü hükümdarlarından sayılan Şah İsmail ile Buyolcu? Şemsi Alâüddevle de kuruntular uyandırdı. Ni'me-t-tesâdüf olarak bu sırada Şah İsmail Bağdat'ta hüküm-fermâ olan Akkoyunlu Murat Mirza üzerine yürüyüp Bağdat'ı almış ise de Murat Mirza bizzat Maraş'a kadar gelerek Alâüddevle'ye müracaatla aldığı ve birlikte götürdüğü kuvve-i imdadiyye müzâheretle ve Şah İsmail'in başka tarafta meşgul olması hasebiyle istirdâd-ı Bağdat'a muvaffak oldu. Gerek bu ve gerek Diyarbekir'deki Akkoyunluların aralarındaki ihtilâfdan dolayı kendi müdâhalesini talep etmeleri gibi bazı esbâb-ı müessirenin zaten müsaid olan tali'ine yardım etmesinden bi'l-istifade Diyarbekir şehriyle mülhakâtı Alâüddevle'nin yed-i istilâsına geçti.

Akkoyunlu padişahlarından Mirza Elvend Han 910 (miladi 1504-1505) tarihinde Diyarbekir'de hulûl-i ecel-i mev'uduyla vefât eyledikde iki bölük olan erkân-ı hükûmet ve a'yân-ı memlekette bir bölüğü merhûmun dîvân beyi Emîr Bey makam-ı hükûmete götürmek fikrinde ve ikinci bölüğü şahıs ve mevkiince hâiz-i kudret Dulkadir oğlu Alâüddevle'nin nezdinde misafireten mukîm Akkoyunlu Uğurlu Ahmed Bey-zâde Zeynel Bey'i hükümdar nasb için Alâüddevle'den talep eylemek teşebbüsünde bulundu. İkinciler bu bâbda Alâüddevle'ye müracaat ettiklerinden o da birâderi Abdürrezzak Bey ve oğlu Ahmed Bey refakatiyle Zeynel Bey'i Diyarbekir'e gönderdi.

Abdürrezzak ve Ahmet beyler Diyarbekir'e vürudlarıyla beraber Emîr Bey'i der zencir Diyarbekir ve Mardin ve Hasankeyf kal'alarını teshîr ettiler, Badehü Emîr Bey'i mustashiben Urfa'ya gittiler. Diyarbekir hükümdarlığında kalan Zeynel Bey Abdülhay nâmında bir zâlimi Diyarbekir'e vali nasb etmiş idi. Alâüddevle badehü Bayındırlıların ihtilâfdan bi'l-istifade Diyarbekir'e vaz'-ı yed etmiş ve merkûm Abdülhay'yı mansıbında ibkâ eylemiş idi. Bu Abdülhay her ne suretle olursa olsun para kazanmaktan başka bir düşüncesi olmayan tama'kârâne zümresinden ma'dûd ve muhabbet-i diniyye ve vataniyyeden mahrum şahs-ı leîm olmasıyla Türk nesl-i pâkinden olup o sırada vatan-ı aslisi olan Diyarbekir'de bulunan pîr-i tarikat-ı Gülşenî Şeyh İbrahim Gülşenî hazretlerinin füyûzât-ı irşadiyesiyle fevc fevc dâhil-i din-i İslâm olan Hristiyanları -cizye yüzünden vâridat-ı hazineye hâlel gelebilmesi mülâhaza-i sakîmesiyle- İslâma gelmekten men' eder idi. Aynı hata vaktiyle bizce de Akdeniz adalarında irtikâb edilmiş idi.

⁴⁵ Annın için bu günkü günde ne Elbistan'da ve ne de Maraş'da 908 (miladi 1502-1503) tarihinden evvele ait ve Dulkadirililere mahsus bir türbe yoktur. Şu cinayet-i tahribiyyeden nasılsa Alâüddevle'nin yalnız Maraş'daki Ulu Cami kurtulabilmiştir.

Şeyh-i müşârün ileyhın şefaatiyle Urfa'da ölümden kurtularak Diyarbekir'e gelen ve beldeyi ele geçiren hasmı Emîr Bey tarafından bu zâlim katl edildi.

İşte o esnada Safevîlerin nazar-ı tama'ı Diyarbekir'e in'itâfa başladı, çünkü Emîr Bey Alâüddeve'nin seyf-i intikamından başını kurtaramayacağını bildiğinden Safevîlere arz-ı meyelan etmek hamiyetsizliğinde bulunmuş idi. 912 (miladi 1506-1507) senesinde Safevîlerin asâkir-i külliye ile Diyarbekir'e müteveccihen hareket eyledikleri haberinin şuyu'u üzerine Emîr Bey istikballerine şitâbân olup birâderi Kayatemir⁴⁶ (Kayademir) Beyi şehir-i Amid'de vekil bırakmış idi. Emîr Bey'in vahdet-i ırk (uruk) ve mezhebe muğâyir olan şu münasebetsizliğinden dolayı müteessir olan müşârün ileyh Şeyh İbrahim Gülşenî hazretleri fart-ı te'sirle Diyarbekir'den Kudüs-ü Şerife hicreti kurmuşlar idi. Asâkir-i Safevîyenin Ostacılı oğlu Kaçgar Mehmed Han kumandasıyla ve başka bir fikirle Diyarbekir'e gelmekte olduğu haberinin te'yidi işdeki akıbet-i vehîmeyi Kayademir Bey'e ihsas eylediği cihetle Abdülvahhab nâmındaki mu'temedini Alâüddeve'ye i'zâm ile istimdâd ve birâderi Emîr Bey'in zühûl eylediği arkadaşlık esasına istinad eyledi. Müracaat-ı vâkıanın semeradar olduğu bir sırada hazreti şeyh dahi azm-i sefer buyurdıklarından Kayademir Bey Müderris Abdurrahman Çelebi'yi istizâde-i teveccüh ve müzâheret için hazreti şeyhin refâkatiyle yola çıkardı.

Ol vakit Alâüddeve Diyarbekir ahvâlini yakından tarassud için Urfa'da bulunuyordu. Hazret-i şeyh Urfa'ya hîn-i muvâsalâtda müdebdeb bir istikbâl ile layık oldukları hürmete nâil oldu. Alâüddeve hazret-i şeyhin ziyaretiyle teşerrüf etdikde hakkındaki kadr-dânlığını tamamıyla ibrâz ve anın delâletiyle ve birâderi Abdürrezzak Bey vekâletiyle bir kızını Kayademir Bey'e tenkîh eyledi. Ber-vech-i muharrer Kayademir Bey'e müracaatı üzerine Alâüddeve oğlu Sarı Kaplan Kasım Bey ki fart-ı celâdet ve şeca'atını bi'd-defaat meydan-ı tecrübede göstermiş idi. Anı ve diğer oğlu Erdivane Bey'i asker-i kafîye ile Diyarbekir imdadına göndermiş idi. Bu esnada Acem ser-dârı mûmâ ileyh Mehmed Han Mardin kışlağında olup yanında pek az asker var idi. Sarı Kaplan Kasım Bey bunları bir kuvve-i fâika ile meştâlarında basmış ise de müsaade-i tâli' ile Mehmed Han galip ve Sarı Kaplan Kasım ve birâderi Erdivane Beyler ile bir çok Dulkadirli umerâsı maktûl oldu. *Solak-zâde Tarihi*'nin beyânına göre Acemler sevk-i gurur ile kase kase çakırlar⁴⁷ içerek ser-mest olmuşlar ve bî-çâre Sarı Kaplan Kasım Bey ile birâderinin atını kebab ederek yemişlerdir.

Canavarları bile solda bırakan şu merdüm-hârlık sibâ'âne bir hareket olmaktan ziyade Nemrudane bir denâet olup bu vak'a-i dil-sûzi Urfa'da

⁴⁶ Kayatemir: Kayademir

⁴⁷ Çakır, Türkçede şarap demektir.

haber alan Alâüddeve ateşler püskürmeğe başlamış ve yeniden kuvvetli bir ordu tertîb eylemek üzere heman Maraş'a azîmet etmiş idi. Hazret-i şeyh dahi hem Diyarbekir'e olan kurbiyeti cihetiyle ailesinden haber almak ve hem de mecrûhu'l-fuad olan Alâüddeve'ye karşı bir muâmele-i muvâset-kâri olmak üzere ve anın arzusu vecihle Hısn-ı Mansur'a azîmet etti. Alâüddeve'nin oğlu Turak Bey Hısn-ı Mansur beyi idi ve birâderi Ahmed Bey dahi beraberinde idi.

Hazret-i Şeyh bir müddetçik Hısn-ı Mansur'da ârâm-sâz ikâmet ve mazhar-ı kemâl-i hürmet olduktan sonra Alâüddeve'nin da'vet-i mahsusası üzerine Maraş'a gitti. Orada da ihtiramât-ı fâika ile karşılanan hazret-i şeyh Alâüddeve'nin kendi binâ-gerdesi olan Cami-i Kebîr ittisâlindeki medreseye kondurulmuş ve şu muhterem konuk her suretle ağırlandı idi. Alâüddeve hazreti şeyh ile mülâkâtında Diyarbekir seferine ait teşebbüsündeki azm-i kat'iyeti anlattığı sırada Diyarbekir'in sükutuyla Kayademir Bey'in vukû'-ı şehâdeti kara haberi de geldi yetişdi ve bundan dolayı Alâüddeve bir âteş-pâre-i gadab kesilerek ve bir müddet sonra bazı umerâsına karşı müstebidane muamelesi vukua gelerek hazreti şeyhi gücendirdiğinden azm-i Kudüs için icâzet taleb eyledi. Alâüddeve hazret-i şeyhin şu arzusunu durdurmak isterse de mümkün olmadığından nihayet sarayında hususi bir ziyafet vererek şeyhin Maraş'da kalmasını şiddetle temenni ve aralarında şöyle bir muhâvere cereyan eyledi:

Alâüddeve: Size karşı bir kusur varsa afv buyurun. Size Maraş'da bir hân-kâh yapayım da kalınız ve bizi feyiz-yâb buyurunuz. Maa hâzâ iklim-i Arab'da sizi Arab şeyhlerine kıyas ederler. Oralarda hem-zebân az olduğundan garîb olursunuz.

Şeyh İbrahim Gülşenî: Ben şeyhlik ünvanına tenezzül etmem ve bu küçük memlekete sığmam. Benim bir hazinem vardır ki ne kadar sarf etsem tükenmez, gittikçe mevcudu artar.

Alâüddeve: O hazine nedir?

Şeyh İbrahim Gülşenî: İlim ve kanaat.

Artık Alâüddeve hazret-i şeyhin azm-i kat'iyesini anlayınca: Şu şartla gitmenize cevaz gösterebilirim ki, iklim-i Arab'da çok kalmayıp yine bizi müşerref buyurmalısınız dedi ve hazret-i şeyhi bizzat teşyî'a çıkıp duasını aldı. Hazret-i şeyh bu suretle azm-i Kudüs eyledi.⁴⁸

Alâüddeve bir müddet tedârikât-ı seferiyesini ikmâl ederek oğlu a'mâ Şahruh Bey ile küçük oğlu Ahmed Bey'i on dört bin atlı ile alâ cenâhi'l-isti'câl ahz-i sâr için Diyarbekir tarafına yolladı. Bunlar varıp Diyarbekir civarında kurdukları ordu-gâhda müzâkere-i harbiye ile meşgul iken bir emr-i garîb zuhûr eyledi. Şöyle ki geceleri icra-yı hırâset için her iki ordu refâkatinde bulundurulmuş köpekler bu sırada karşılıklı hırlaşmağa

⁴⁸ *Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî.*

didişmeğe başlayarak Mehmed Han ordusunun itleri öteki tarafın köpeklerini sindirdiğinden şu garîb vak'a ve netice Mehmed Han ordusunun kuvve-i ma'neviyesini teşcî' eyledi. Anı müteâkib vukûa gelen harbde şâhid zafer Acemlere arz-ı didâr ederek Şahruh ve Ahmet beylerle beraber bir çok Dulkadirli beyleri kılıçtan geçirilip başları derhal Mehmed Han tarafından Şah İsmail'e yollandı.⁴⁹ Azılı bir düşmanın galebesiyle kocaman eyaletin elinden gitmesi ve az bir müddetde gayet acıklı ölümlerle dört oğlunu ğaib eylemesi Alâüddevle'nin bi't-tabi huzur ve şuurunu selb eylediğinden abâsını başına çekerek tam on sene uzlet-nişîn olmuş iken günün birinde yine meydan-ı mücâdelâta atıldı. Meşhurdur ki kurd huyundan geçmez. Fakat şu atılış Dulkadirlilerin devr-i kemâl ve zevâlini zaman-ı emâretinde birleştirerek hükm-ü kaderden gafil olan Alâüddevle'ye bu kere kendi mezarını kendi eliyle kazdırmıştır.

Şah İsmail gibi kendisinin düşmen-i can ve handâni olan bir türidiye karşı seyf-i şeriatın hükm saramını göstermek ve mezheb-daşlarının intikamını almak üzere yüzlerce saatlik meşakkatli bir seferi göze alarak tertîb eylediği büyük bir ordunun kısm-ı a'zamıyla şarka müteveccihen İstanbul'dan hareket eden Yavuz Sultan Selim Han hazretlerine karşı ırkan ve mezheben ve hissene mükellef olduğu hidemâtda bulunarak sâye-i şevket-i Osmaniyye'de düşmandan kolaylıkla intikam alması Alâüddevle'ce lazım ve mütehattim iken bilakis Şah İsmail'in gayret-keşliğini iltizâm ile âmiyâne ve bâğî-yâne bir cür'etle ordu-yu hümâyûnun ileri harekâtına engel olmak istemiştir. Tafsili şudur ki; 920 senesinde Yavuz Sultan Selim Han hazretleri Şah İsmail üzerine giderken Ankara'da Çubuk Ovası'na muvâsalâtlarında vahdet-i ırk ve mezhebden bahisle maiyyet-i seniyyelerine da'veti mutazammın Alâüddevle'ye mahsus ulakla bir nâme yolladı. Ulak avdetle Alâüddevle kendisi gibi doksanlık bir pir-i nâ-tüvânî zat-ı şâhânenin rikâbında sürüklemesinden bir fâide hâsıl olamayacağından da'vet-i vâkıya icabet edemediği cevabını hâk-pây-ı şâhâneye arz ve iblağ eyledi.

Aynı zamanda mukaddema ammisi Alâüddevle'den gördüğü emniyetsizlik sebebiyle kaçmış ve cennet-mekan Sultan Bâyezid Han-ı Sani hazretlerine ilticâ etmiş olan merhûm Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey Çirmen Sancağı Beyi olup sancağı askeriyle ve ammi-zâdesi Pırbende Bey ile beraber maiyyet-i şâhânede idi. Hazret-i padişah Alâüddevle'nin şu saygısızlığından dolayı bi't-tab' sıkılmış ve te'dibini kurmuş ise de eldeki daha ehemmiyetli iş mesele-i te'dibiyeyi vakt-i merhûnuna bırakmak lüzumunu göstermiş idi. Maa hâzâ Alâüddevle daha ziyade taşkınlık ederek hudud-u Osmaniyye'yi tecavüz ve Maraş ve Ayntab cihetlerinde ordu-yu hümâyûna zahîre satılmasını men' ederek açlıktan insanca ve hayvanatça bir

⁴⁹ *Câmi'u-d-Düvel.*

hayli telefât vuku'una sebebiyet vermekle beraber bazı etbarı da ordunun mühimmat kabilelerine taarruz etmek cür'etinde bulundu. Alâüddevle'nin şu cür'et-kârlığından bahisle her suretle bağlı bulunduğu Kansu⁵⁰ Gavri'ye şikayeti hâvî bir nâme-i hümâyûn yazıldı. Gavri Alâüddevle'nin kendisine karşı dahi serkeşliğinden tutturarak eğer muktedir iseniz hakkından geliniz yolunda ve güya makam-ı i'tizârda âdâb-ı mülûka yakışmaz bir cevab-nâme gönderdiği gibi Alâüddevle'ye dahi muharrimane ve münafıkane bir mektub yazarak meslek-i müttehizinde tavsiye-i sebat etmiş ve bu bâbda Şah İsmail'e de malumat vermiş idi. Şu iki yüzlü politika ise Haleb valisi Çerkes Hırabay⁵¹ tarafından pey-der-pey atıyye-i şâhâneye ihbar olunuyordu.

Şah İsmail üzerine gitmekte olan orduyu hümâyûn Pasin düzünde vâki' Sökmen Karyesi civarında ârâm-sâz-ı beytütet olduğu hengamede Gürci Beylerinden Mirza Çapek mahsus elçi i'zâmıyla koyun ve yağ ve bal gibi erzak takdim eylemiş idi. Alâüddevle'nin kendi veyahut erkek veya kız karındaşı oğullarından iki genç beyin dahi bu elçi ile beraber gelerek hâk-ı pây-ı şâhâneye yüz sürdükleri bazı tevârihde muharrerdir. Müşârün ileyhimâ Alâüddevle'nin öz oğulları mıdır? Yoksa erkek veya kız karındaşı oğulları mıdır? Bu hakikat muhtac-ı fahs ve tenvîr görülüyor. Çünkü *Tac'ü't-Tevârih*: Ordu-yu hümâyûn mezkûr Sökmen Karyesi civarında hayme-nişîn iken Gürcistan hanlarından Mirza Çapek Han tarafından mahsus elçi i'zâmıyla ordu-yu hümâyûna erzak ve hedâyâ takdim edildiği sırada Alâüddevle'nin birâder-zâdelerinden olup bir müddetten beri Şah İsmail nezdinde buldukları hâlde firâr ve han-ı müşârün ileyhe ilticâ eden iki nev civan bahadır dahi elçi-i mûmâ ileyhle birlikde gelip bisât-ı bûsî-i hümâyûnla teşerrüf etdiklerinde mazhar-ı iltifat-ı padişahî oldular, diyor.

Çaldıran Seferi'ne dair vaktiyle kaleme alınıp *Feridun Bey Münşeâtı*'nın I. cildinin 458. sahifesinde münderic risâlede dahi: Şehir, Cemazi-yel-âhirenin 18. gününde Mirza Çapek'in elçisi gelip Alâüddevle Bey'in bazı evlâdı ki Kızılbaş'a gitmişlerdi. Badehü Gürcü'ye gelmişlerdi, böyle geldiler. Ve iki bin koyun ve asel ve rугan getirdiler kaydı görülüyor. Yine *Feridun Bey Münşeâtı*'nın I. cildinin 396. sahifesinde münderic Çaldıran menzil-nâmesinde dahi: 17 Cemazi-yel-âhire 920 (miladi 9 Ağustos 1514) Pasin tevâbi'inde Sukan nâm harabe karye konağında Gürci Beylerinden Mirza Çapek'in elçisi gelip iki bin re's koyun ve bir mikdar rугan ve asel pîş-keş getirip ve Şehsuvar oğlu Ali Bey liva-i Çirmen sipahileriyle dil almağa varıp ve Alâüddevle'nin karındaşı oğulları Mirza

⁵⁰ Çerkesce kan, kaan; sav dahi zâde manasına olduğundan Kansu, Kansav'dan galat olarak müsta'meldir.

⁵¹ Hırabay: Hayri Beğ

Çapek elçisi ile Kızılbaş'tan rû-gerdân olup der-i devlete geldiler diye yazılıyor.

931 (miladi 1524-1525) tarihinde kaleme alınmış olan *Selim-nâme-i Şükri*'de ise: Ordu-yu hümâyûn Sökmen Köyü'ne geldikde Gürci Beylerinden Mirza Çapek erzak götüren elçisi ile iki güzel delikanlı çıkageldi ki bunlar Alâüddevlé'nin hemşire-zâdesi olup nezd-i şahidin firâran Mirza Çapek yanında karar kılmışlardı, deniyor. Şehsuvar oğlu Ali Bey memuriyeti vecihle dil yani harekât-ı a'dâdan haber almak hususunda ihrâz-ı kemâl-i muvaffakiyet eylediğinden şehir-i mezkûrun 25. günü kendisine üç bin adet filuri altun sikke ile murassa eğer ve licâm-ı zer ile donatılmış bir Arab atı ve iki kat girân-bahâ hil'at ve altun kınlı ve mücevher kakmalı gayet kıymetdar bir kılıç ihsan buyurulmuştur. Ba'dehü sâlifü'z-zikr menzil-nâme beyânatında şöylece devam ediyor: 25 Cemazi-yel-âhire 920 (miladi 17 Ağustos 1514) Eleşkird tevâbi'inden Üçkilise Çayırı konağında müşârûn ileyh Ali Bey'in ammisi oğlu Pirbende Bey Kızılbaşdan on iki kimsenin başını kesip semm-i semend-i hümâyûna ve *Selim-nâme*'nin kavlince padişahdan ihsanlar aldı. Şimdi iyice düşünülür ise ol vaktin sikâti'r-ricâl-i tarihiyyesinden biri olup ale'd-devam nezd-i padişahîde bulunan ve bu sefere ait cemi'i vakâyi'in şâhidü'l-ayni olan Şehsuvar oğlu Ali Bey'le maiyyet-i şâhânede Kapıcıbaşı olan ve Ali Bey'in katlinden sonra müşârûn ileyhe halefen taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Maraş valisi nasb edilen Koçi Bey b. Halil'in rivâyâtı üzerine Şâir Şükri'nin Maraş'da te'lif eylediği işbu *Selim-nâme* mündericatı rivâyât-ı sâire-i tarihiyyeye ercah olmağla şu iki Beyin Alâüddevlé'nin hemşire-zâdesi olduğuna şüphe kalmamış ise de pederlerinin ismi ma'at-teessüf anlaşılammıştır. Şu hâlde bunlar Ali Bey'in ammi-zâdeleridir yani bibi oğullarıdır.

Sultan Selim Han hazretleri Çaldıran galebesini kazandıktan sonra Amasya'ya avdet buyururlar iken bir gün rikâb-dârlık hizmetiyle nezd-i padişahiye takarrub eden müşârûn ileyh Şehsuvar oğlu Ali Bey'in yakından manzûr-ı âlî olan babayiğitliği hakkındaki feyz-i nazar-ı mülûkâneyi tazayyuf? eylediğinden uhdesine Kayseriye sancağı beyliği tevcih buyurulmuş idi. Müşârûn ileyh Ali Bey ammisi Alâüddevlé'nin oğlu ve Bozok Sancağı Beyi Süleyman Bey'le muhârebe ederek Süleyman Bey'i öldürdüğünden buna mükafaten Bozok sancağı dahi kendisine tevcih buyurulmuştur.

Zat-ı şâhâne Amasya'da kışlayıp İlkbaharda Kemah Kal'asını feth ederek Alâüddevlé'nin hakkından gelmek azm-i hümâyûniyle ve Sivas tarikıyla Maraş'a doğru yürümeği kararlaştırdı.

Tacü't-Tevârih yazıyor ki: Padişah hazretleri Amasya'dan Kemah'a giderken Karaca Bey Çayırı konak yerine muvâsalâtlarında Mısır Sultanı Kansu Gavri'den elçi ve nâme gelip nâmenin mukaddemesinde te'kid-i merasim-i musâfât edildikten sonra metninde Şehsuvar oğlu Ali Bey'e Kayseriye ve Bozok sancaklarının tevcîhi çoksunularak ve pederi Şehsuvar

Bey selâtîn-i Rum ve Arab arasına ilkâ-yı nifak eylemiş olması hasebiyle mukaddema cezasını görmüş olduğu hikaye edilerek şu iki sancağın müşârün ileyhın uhdesinden ref'ıyla beraber sâbıkda olduğu gibi Dulkadirli ülkesinde isminin ya hutbede zikri veya sikkede resmi taleb olundu. Bundan münfail olan zât-ı şâhâne: Koca Çerkes er ise Mısır'da hutbe ve sikkelerini muhafaza etsin cevabıyla Mısır elçisini savdı.

Evvelki karara binâen Rum ili valisi Hadım Sinan Paşa'yı kumandan ve Şehsuvar oğlu Ali Bey'i klaşuz olarak on bin süvari ve piyade asker ve üç bin yeniçeri ile talîa olarak sevk bir gün sonra kendileri de ordu-yu hümâyûnla hareket buyurdular. Sinan Paşa Göksun'a muvâsalat edince padişah hazretleri de İncesu merhalesine gelmişlerdi. Alâüddevle başı sıkıldıkça Andırın'daki gayet sarp Turna Dağı'nı kendisi için dâru'l-emân bildiğinden bu defada ailesini ve hazinesini mezkûr dağa çıkararak otuz bin atlı yaya Türkmen ile mukâbeleye hazırlanmış ve Dulkadirli cihân-dîdeleri kendisini şu çıkmaz yoldan döndürmeğe çalıştıkça yani merhamet-i şâhâneye dehâlet etmesini söyledikçe: Benim Osmanlıdan ne bâkim var gibi yavan laflarla haylice esmiş savurmuş idi. Lakin izini bırakmayan Sinan Paşa Göksun Ovası'nın dalgalı Andırın arazisi ile birleştiği Ördekli nâm mahalde karşısına çıkıvermekle 921 sene-i hicriyesi şehri rebî'ül-âhîrinin 29. Salı günü (12 Haziran 1515) vuku' bulan kanlı ve sürekli bir muhârebede Alâüddevle'nin askeri bozularak kendisi bazı at ve oğlanları yedinde maktûl olduğu gibi meydan-ı harbde de dört oğlu ve otuz nefer boy beyi ta'me-i şimşîr ve birâderi Abdürrezzak Bey'le pek çok Dulkadirli umerâsı esir oldu.

Alâüddevle hîn-i katlinde 90 yaşında, iri yarı, ak sakallı, al yanak bir adam idi. Meydan-ı harbden başını alıp götüren at oğlanının Şehsuvar oğlu Ali Bey hevâ-dârlarından ve Andırın'lı Çıngıl oğullarından bir genç olduğu ilâ yevminâ hâzâ Maraş'ta an'aneten mervîdir. Alâüddevle'nin başı aşağıda beyân edileceği vecihle Mısır'a gönderildiğinden orada ve cesedi Maraş'daki Cami'i Kebîr mezarlığında medfundur.

Sinan Paşa kesilmiş başlarla esirleri zat-ı şâhâneye gönderdi. Bunları isâle memur bulunanlar Göksun Ovası'nda Çini Kal'ası önünde otağ-ı hümâyûna tesadüf ettiklerinden Sinan Paşa'nın askerce olan armağanları arz-ı huzur-ı âlî edildi. Alâüddevle'nin ser-i maktû'u Arabça yazılmış bir nâme ile ve bende-gândan Hasan Bey vedaatiyle Alâüddevle'nin kendisine dahi gerden-keş-i muhâlefet olduğunu evvelce makam-ı şikayetde cevaben yazan Mısır sultanı Gavri'ye userâ ve bu suretle sünen-i selatinde yeri olmayan iki yüzlülük netice-i merdudesi telmih ve ima buyuruldu.

Gavri'nin böyle iki yüzlü bir politikada takip ettiği gaye-i emel, kendisince sayılı iki fırtına hükmünde olan şu iki hükümdarı yekdiğeriyle çarpıştırıp birisinin veyahut müsaade-i nîk-bahtı ile ikisinin zevâl-i vücuduyla ileride savlet-i muhtemelelerinden masûn kalmak düşüncesi idi. Fakat mektûbat-ı Levh-i Mahfuz yine bâkî ve mahfûz kaldı. Alâüddevle'nin

kesilmiş başı Gavri'nin manzûru oldukda bir hiss-i kable'l-vuku' kabilinden olarak kendi zevâl-i devleti hakkında yüreğinin gayet derin bir acı duyduğunu Şeyh Ahmet el-Mahallî Tarihi'nde yazıyor. Zira Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'de ol vakit görülen kuvve-i nâmiyye-i terakkîye karşı idare-i Mısriyye'de büyük bir düzensizlik rû-nümâ idi. Bu bâbda Alâüddevle'nin yaptığı son yanlışlık ise Gavri gibi bir yadırgıya⁵² uyması ve bel bağlaması olmuştur.

Sümme inkadat tilke's-sunun ve ehlühe
Fe-keenaha ve keennehüm ahlâm

Göksun'da Sinan Paşa'ya mükâfâten vezâret rütbesi ihsân buyuruldu. Muzafferiyet-i vâkıa üzerine Dulkadirli ülkesindeki kal'alar muhâfızları kal'a anahtarlarını huzur-u hümâyûna getirdiklerinden kılâ'-ı mezkûreye yeniden muhâfızlar ta'yîn ve Dulkadirli ülkesi eyalet i'tibar olunarak sikke ve hutbe nâm-ı padişahiye olmak üzere hükûmeti va'd-i mesbûk-i şeh-r-yârî vecihle müşârün ileyh Ali Bey'e tevcih buyuruldu.

Alâüddevle'nin hazinesinde zuhûr eden nükûd ve cevâhir ve nefâis kemiyeten ve kıymeten Şah İsmail'den alınan ganâimin fevkinde idi. Her asker neferine eline geçen emvâlden başka Alâüddevle muğtenemâtından biner akçe ihsan buyurulmuştur. Alâüddevle kırk sene kadar makam-ı hükûmette bulunup külliyyetli dünyalık edinmiş hâris ve şecî' bir emîr idi. Fakat televvün mizacı hasebiyle sabit bir meslek-i siyaset tutamadığından zaman-ı emâretinde genişçe bir nefes alamadığı gibi yedi nefer yetişmiş oğlunun muhârebe meydanlarında maktûlen vefâtı felaketini de gördü, nihayet kellesini de verdi.

Eslâfî gibi Alâüddevle dahi mevki'i coğrafyası i'tibarıyla Avrupalılar ile hiçbir gûnâ münasebetde bulunmamış olduğundan bu cihetce âzâde-ser olarak yaşamıştır.

Alâüddevle Maraş'ta, Ayntab'da, Antakya'da, Haruniyye'de (Bahçe Kazası'ndadır), Kars-ı Zülkadriye'de, Andırın'da, Zamantı'da, Bozok'da, Elbistan'da ve diğer bazı yerlerde cami, mescid, medrese, darü'l-hadis, imaret, zaviye, türbe gibi bir çok müessesât-ı diniye vücûda getirmiştir. Bâkiyât-ı salihâtdan ma'dûd ve kısım-ı küllisi ma'mûr ve mevcûd olan âsâr-ı mebrûre-i mezkûre hakkında mütemadiyen ve ebediyen câlib-i rahmettir.

Ali Bey ibn-i Şehsuvar Bey

Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Dulkadir eyâletine hâkim olunca ilk Cum'ada hutbeyi Sultan Selim Han hazretlerinin nâmına okutturarak

⁵² Yadırgı; Ecnebi kelimesinin Türkçe karşılığıdır.

hanedân âl-i Osman'a olan kemâl-i hürmet ve sadâkatini memuriyeti üzerinde de göstermeğe başladı. Ancak bu sırada birâderlerinden ve ammi-zâdelerinden bir çok beylerin mahza muhâfaza-i ikbâl için kanına girip bu miyânda Şahrüh Bey'in oğullarından Mehmed Han ile küçük birâderi Ali Bey Dulkadirli'den büyücek bir oymakla beraber fûrca-yâb-ı firâr olarak Şah İsmail'i Safevî'ye ilticâ etmişler ve mazhar-ı hüsn-ü kabul olmuşlardır. Ali Bey'in âdât-ı meş'ûme-i asriyeden olan şu kanlı başlangıç ile icraata girişmesi hayat-ı hükûmetince mesud bir istikbâle delalet etmiyordu.

922 (miladi 1516) senesi Mısır Sultanı Gavri zâhirde ibrâz-ı muvâhât suretiyle ve bâtında icrâ-yı muâdât niyetiyle hudud-u Osmaniyeye'ye müteveccihen Mısır'dan hareket edeceği hengamda vaktiyle Göksun'da esir olup fütüvvet-i Osmaniyeye muktezasınca afv buyurulmuş ve ancak büyük birâderi Alâüddeve'nin bıraktığı ize iktifâ, Mısır'a kaçarak Sultan Gavri'ye dehâlet eylemiş olan Abdürrezzak Bey'e Türkmenlerden asker cem'iyile Osmanlı sınırını geçesi için on bin adet dinar verdi. Abdürrezzak Bey'de heman yola çıktı. Sultan Gavri Mercidabık'a geldikde Mısır ordusunda Abdürrezzak Bey'le mütevaflâ Şah Budak Beyin oğlu ve saltanat-ı Mısıriye tarafından Hıms nâibi (mutasarıfı) Melik Arslan Bey ve bir çok Türk uşağı mevcut olup Çerkesler hesabına hakan-ı a'zâm Yavuz Sultan Selim Han ordusuyla döğüşmeğe hazırlanmışlar idi. Garibdir ki Mısır ordusundan meydan-ı mübârezeye ilk önce tek başına at süren Melik Arslan Bey olup karşısında Osmanlı bende-gânından ammi-zâdesi Şehsuvar oğlu Ali Bey'i bulmağla Ali Bey bir kılıçta Melik Arslan Bey'in başını gövdesinden ayırdı.⁵³ Abdürrezzak Bey dahi ele geçip ancak Osmanlılığa mahsus büyüklük mübtegasınca hakkında yine afvla muamele buyurularak Köstendil Sancağı'na memur edildi.⁵⁴

Ali Bey Mısır seferinde de rikâb-ı hümâyûnda hizmette bulunup Çaldıran'da mesbûk olan fedakarlıklarının fevkinde olarak pek büyük bahadırlıklar gösterdi. Hele yukarıda zikr olunduğu üzere son Mısır sultanı olan Tomanbay'ı Mısır'da Bâb-ı Züveyle'de salb ederek babasının intikamını aldı.

926 (miladi 1520) senesi Ali Bey'in birâderi Kasım Bey'e Sultanönü yani Karacahisar Sancağı Beyliği tevcih buyuruldu. Yine bu yıl Sivas'ta Turhal'da Bozoklu Celal nâmında bir Kızılbaş türeyip Mehdilik da'va-yı bâtılıyla başına topladığı yirmi bin haydut ile Anadolu'yu yakıp yıkmakta iken Şehsuvar oğlu Ali Bey Akşehir'de bunların başına şahin gibi çökerek derneklerini dağıtmış ve mahdûmu Üveys Bey'in tutup getirdiği⁵⁵ Celal'in de başını keserek Anadolu'yu bir büyük gâileden kurtarmıştır. Bu şahs-ı

⁵³ *Selim-nâme-i Şükri.*

⁵⁴ *Feridun Beğ Münşeati, Merhale Nâme-i Selimi.*

⁵⁵ *Selim-nâme-i Şükri.*

leîmin ismine izafetle andan sonra ikide birde baş gösteren ashâb-ı hurûc ve şekâvete Celâlî denmiştir.

Ali Bey 927 (miladi 1521) senesinde alem-efrâz isyan olarak Haleb'i muhâsara eden Şam Valisi Canberdi Gazali üzerine yıldırım gibi yetiştigiinden pek ziyade büyümek isti'dadında olan âteş-i fitneyi ocağında bastırdı.

Ali Bey'in Akşehir'de ve Şam'da vâki' olan hidemât-ı fevk-al-âdesi, hakkındaki teveccüh-ü padişahînin tezâufuna sebep olmuş idi. Bu husus aynı seferlerde ordu-yu hümâyûnla beraber bulunmuş olan ser-dâr Ferhat Paşa'da bir hiss-i muhâsede uyandırdığından fırsat buldukça nezd-i Süleyman Hani'de Ali Bey aleyhinde bulunuyordu. İttifakât-ı garîbeden olarak hazreti padişah bir aralık Ali Bey'e gücenmiş idi. Meclisinde nâm-ı nâme-i padişahîyi Türkmencesine kabalık ile zikr etmiş imiş. Tam böyle bir zamanda Ferhat Paşa makam-ı siâyetde taşı gediğine sürdüğünden zavallı Ali Bey'in katli iradesini aldı. 928 (miladi 1521-1522) senesi Şabanında Tokat'ta Artuk Ova'da oğlu Sarı Arslan Şah ve dîvâne veled ve Üveys Beylerle beraber -isti'mâl-i letâif hiyel suretiyle- med'uvven buldukları kendi çadırında boğdurup kellelerini İstanbul'a gönderdi.⁵⁶ Ve zavallı Şehsuvarlı ocağını söndürdü. O sırada Kanuni Sultan Süleyman karadan Rodos fethine gitmekte iken Aydın cihetinde Çine sahrasında rûs-ı maktûa arkadan ulaşip huzur-u Süleymaniye arz olundu.

Devlet-i Osmaniyye'ye olan fart-ı sadâkatini ammisî Alâüddeve vak'asında dahi ibrâz ederek özü sözü doğru ve suyu ve sopu âri bir Osmanlı adamı olduğunu isbat eden Ali Bey'den bilmemezlik seyyiesiyle böyle bir hata sadır olmuş olsa bile "bir sürçen atın başı kesilmez" düstûr-ı hikmeti icabınca Ali Bey'in lâyıık olduğu muâmele-i afv ve semah ile mukâbele idi. Doğrusu ya Ferhat Paşa gibi bir garaz-kârın te'sir-i siâyetiyle saf-derunluğu kadar da sâdik olan bu kahramana kıyılmamalı idi. Tarihin bu acıklı vak'aya ait muâhezesi ebediyyen bâkîdir. Vâkıan Ferhat Paşa dahi 932 (miladi 1525-1526) tarihinde ektiğini biçti, Anadolu'da Samandıra'da ahaliye yaptığı zulümlerden dolayı Edirne'de boynu uruldu. "Men hafere bi'ran li-ahîhi fe-kad vekaa fihi.

Ali Bey vak'asına ait muhâkemelerini kârîin-i kiram istedikleri vecihle yürütmek için kütüb-ü tarihiyenin bu bâbdaki fikarâtını sırasıyla işte yazıyoruz:

Nişancı Mehmed Paşa Tarihi diyor⁵⁷ ki: 929 (miladi 1522-1523) Mîr-i mîran-ı Zülkadir Şehsuvar oğlu Ali Bey zâhiren itaat ve vifâk ve

⁵⁶ *Âli Tarihi*, Ali Bey'in beş oğulla beraber katl edildiğini yazıyorsa da evladı beş olmayıp üçtür.

⁵⁷ S. 218.

bâtinen hıyânet ve şikâk üzre olmağın Ferhat Paşa memuriyetiyle artık âbâdda başı kesilip der-i devlete gönderildi.

Peçevi Tarihi yazıyor⁵⁸ ki: Padişah-ı âlem-penâh sefere müteveccih olmağla Ferhat Paşa öte yakaları muhafaza bahanesiyle gönderilip maksud-ı asli Şehsuvar oğlu Ali Bey'in izâlesi idi. Mîr-i müşârün ileyh Zülkadriye memleketinde müstakil olup cenâb-ı padişahîden her bâr mer'i olmağla hayli mağrur olmuştu. Defaatla şakîleri gelip def'ine evâmîr-i şerife gönderildikçe inkiyâd etmeyip tecavüzünü artırır idi. Ferhat Paşa Sivas kurbüne vusûlünde müşâvere bahanesiyle celb eylediği müşârün ileyhi oğullarıyla beraber otağında boğdurdu.

Müneccimbaşı Tarihi tahrîr ediyor⁵⁹ ki: Bu esnada Ferhat Paşa İstanbul'a gelip Ali Bey'in zulmü haddinden efzündür ve isyan etmek üzereydi diye ifade ve nice kelimât ile âkıbet hâtır-ı hümâyûnu tağyir ve katl ve istisâline izin alıp yirmi bin askerle üzerine müteveccih olup ve artık âbâdda konup Ali Bey tarafına Acem seferine memurum diye hile ile haber irsâl ve müşâvere için da'vet edip Ali Bey evlâdıyla beraber geldikde cümlesini küşte-i tîğ (intikam) eyledi.

Solak-zâde Tarihi söylüyor⁶⁰ ki: 928 Zülkadriye eyaleti valisi olan Şehsuvar oğlu Ali Bey'in reâyâya pek ziyade zulm eylediği sem'-i Aliye îsâl edildiğinden Ferhat Paşa'ya bir miktar yeniçeri ve bölük halkı koşulup Acem seferi nâmıyla Ali Bey üzerine gönderildi. Ferhat Paşa varıp letâif-ül-hiyel ile Ali Bey'in ve oğullarının işini bitirdi.

Âlî Tarihi'nin beyânâtı da şöyledir⁶¹: 928 (miladi 1522) Vezir Ferhat Paşa İran seferi bahanesiyle Anadolu'ya gönderildi ve berây-ı müşâvere Ferhat Paşa ile birleşmesi için Ali Bey'e de emr-i şerif irsâl olundu. Artukova nâm menzile varıldıkta müşârün ileyh Ali Bey Sarı Arslan Şah ve divâne veled ve gayrısı beş nefer yarar oğullarıyla mu-asker-i paşaya vâsıl oldu. Gerçi evlâdı "mecmu'umuz birden gitmek alâmet-i haber değildir, siz giderseniz biz kalalım" dediler asla müfîd olmadı. "Ben âl-i Osman'ın doğrusuyum, kimden ne bâkım vardır" deyü cevap verdi. Vardığı gibi beş oğluyla beraber kabz ve katl olundu. Zülkadirliden Bey nâmına bir kimse kurtulmadı.

Nuhbetü't-Tevârih beyân ediyor⁶² ki: Bu eyyâmında vilâyet-i Anadolu muhâfazasında olan vezir Ferhat Paşa bir miktar kapıkuluna ve Rum ve Zülkadir askerlerine ser-dâr ta'yîn olunup serhadd-i Acem muhâfazası nâmıyla ol baharda ol cânibe irsâl olundular. Hudud-ı vilâyet-i

⁵⁸ c. I, s. 73.

⁵⁹ c. III, s. 478.

⁶⁰ s. 440.

⁶¹ c. IV, s. 44.

⁶² s. 56-57.

Zülkadriye'ye varıp Şehsuvar oğlu Ali Bey tevâbi'yle ve evlâdıyla gelip mülâkî olduğu hinde öldürüldüler.

Abdurrahman Şeref Efendi *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*'sinde şöyle yazıyor⁶³: Ferhat Paşa ile Şehsuvar oğlu Ali Bey mukaddemâ şakî Celâl ihtilâline dahi memur edilmiş olup mîr-i müşârün ileyh ser-asker paşanın vürûduna intizar etmeksizin cem'iyet-i eşkiyâ-yı perişan ediverdiğinden nezd-i devletde rif'at ve şan kazanmış ve fakat Ferhat Paşa'nın kin ve hasedini da'vet etmiş idi. Bu kere paşa-yı müşârün ileyh Ali Bey'i bir takım azviyyât-ı bed-hâhâne ile ve bi'l-cümle âl ve evlâdıyla katl ettirmiştir. Mîr-i müşârün ileyh Sultan Selim Han'a hizmet-i meşkûrede bulunmuş cesur bir zât idi. İn'idâmıyla Zülkadir hanedâni söndü, lâkin bir müddet sonra Ferhat Paşa'nın müfteriyât-ı garaz-kârânesi ve memur olduğu vilâyat hakkında muâmelât-ı gaddârânesi tebeyyün ekmekle o dahi maktûlen cezâ-yı sezâsını buldu.

İstitrâd

Âlî Tarihi'nin Dulkadirliden Bey nâmına kimse kurtulmadığı ve *Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*'nin Ali Bey'in in'idâmıyla Dullkadir hanedânının söndüğü hakkındaki beyânâtı Şehsuvarlı şube-i hanedânının inkıraz-ı küllisine ma'tûfdur. Çünkü bugünkü günde Maraş'ta ve Yozgat'ta mevcut olan Dulkadirliler Alâüddevle Bey-zâde Şahrüh ve Süleyman Beylerin neslinden üremiştir. İntehâ.

933 sene-i hicriyesinde (miladi 1526-1527) Hacı Bektaş Veli sülalesinden Kalender bir müddetten beri Işık nâmıyla Anadolu'da türeyen bed-mezheb ve dîvâne-meşreb bir sürü hazele agvâsıyla ve mehdilik davasıyla alem-efrâz tuğyân olmuş idi. Gerçi bu herifin ilmen ve amelen hiçbir kıymet-i şahsiyyesi yoksa da Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan burnu kanı damlasıyla nefis-i oğlu olan Habib Efendi⁶⁴ evlâdından olmak haysiyetiyle nazar-ı avâmda tahâret-i neseb ve haseb ile tanınmış olduğundan az müddette bayrağı altında otuz binden mütecâviz haşerât toplanmış ve Anadolu'nun başına püsküllü bir belâ kesilmiş idi. Şekl-i tuğyânındaki başkalık Kanuni Sultan Süleyman Han'ın nazar-ı dikkatlerini celb eylediğinden damadı ve sadr-ı a'zamı İbrahim Paşa ser-dârlığıyla derhal İstanbul'dan Anadolu'ya üç bin yeniçeri ve iki bin bölük halkı sevk ve itâre ve Anadolu eyalâtı beylerbeyilerinden ve sancak beylerinden istediği zevâtı istishâb ve istihdam eylemesini de irade buyurmuş idi.

İbrahim Paşa seyr-i serî' ile Anadolu'ya gelip evvel-be-evvel Anadolu Beylerbeyisi Behram ve Karaman Beylerbeyisi Mahmut Paşaları

⁶³ c. I, s. 231-232.

⁶⁴ *Peçevi Tarihi*'nin yazdığına göre silsile-i neseb şöyle yürüyor: Kalender ibn İskender ibn Balım Sultan ibn Resul Çelebi ibn Habib Efendi.

eyâletleri askeriyle şakî-i merkûm üzerine sevk etti. Bozok semtinde vuku' bulan muhârebede bunlar münhezim ve Karaman Beylerbeyisi Mahmut Paşa ile Alaiyye ve Amasya ve Birecik beyleri Sinan ve Koçi ve Mustafa beyler şehîden dâr-ı ahirete müteâzim olmasıyla Kalenderli takımı ordu-yu Osmani'nin metrukâtı üzerine kondular. Bir gün evvel çırıl çıplak aç karnına ve fakat pîr aşkına taban çalan Kalenderliler metrûkât miyânında ellerine geçen elbise-i fâhire ile giyinip kuşanmış olduklarından her Kalender Torlağı körüklü buruklu idinli cidinli birer boy Beyi taslağı kesilerek bozgun ordunun muhteşem çadırlarına gelip kurulmuşlar idi.

İbrahim Paşa bu bâdire-i müellimeyi işitmesiyle beraber maiyyetinde bulunan ve miktarı ancak beş altı bin nefere bâliğ olabilen askerle müttehi hareket ola dursun o sırada zâdetü'l-bele fî't-tin kabilinden olarak Kalender'in deren-gine bir kitle-i azîme-i me'yûsîn daha inzimâm eyledi, şöyle ki Şehsuvar oğlu Ali Bey'in idamını müteâkib Dulkadirli ülkesi doğrudan doğruya taht-ı idareye alındığı hengamda yerliden bir çok adamların dirliği çalınmış, yani Dulkadir oğulları zamanında mutasarrıf oldukları tımarlar ellerinden alınmış idi. Halbuki "ruh-ı beşeriyete te'sirde kat'ı erzak kat'ı a'nâkdan eşedd" olduğundan bunlar açlık yüzünden her fenalığı göze aldirmişler idi ki Kalender zuhurunu kendilerince dahi bir lutf-i ma'nevi suretinde telakki ve heman ana iltihâk eylediler. Kalender ise işbu avn-i cedîdenin zuhur ve iltihâkından ma'nen ve maddeten neş'e-yâb-ı kuvvet olarak başındaki cemiyet-i azîme ile bir xx-ı fesad şekli ve şiddetinde olarak döne dolaşa Elbistan'a doğru ilerliyor idi. İbrahim Paşa bi'n-nisbe pek az olan kuvve-i askeriyesiyle arkalarını bırakmıyor idiyse de cemiyet-i eşkiyadaki kesreti yakından gördüğünden ve esna-yı muhâsamada ittihaz-ı hüsn-ü tedbir, a'dâ için ekseriya silahdan daha müessir bir vâsita-i tedmîr olduğundan maiyyeti erkânıyla bu bâbda müzâkereye başladı. Netice-i müzâkerede mahdûdiyette fıkır ve nazar cihetiyle işin sonunu düşünemeyen gürûh-i eşkiyâ hâl-i hazırda ve daha doğrusu zâhirde kendilerini gâlib ve adeden dahi fâik bildiklerinden dolayı gemi azıya alarak asâkir-i padişahiye akur-âne saldırmaları katiyyen melhûz olarak böyle tehlikeli bir savaşa girişmekten ise tedâbir-i hasene ittihazıyla cemiyet-i eşkiyânın tefrîki yegane medar-ı muvaffakiyet olmak üzere düşünüldü. Bu da ellerindeki nan-pâreden mahrûmiyet ilcâsıyla me'yûsen Kalender'e iltihâk eden Dulkadirli halkının tımarlarının ashâbına iâdesiyle kâbil olacağından mezkûr tımarların iâdesine karar verilmiş ve karar-ı vâki' kemal-i maharetle el altından Dulkadirli boy Beylerine ve anlar miyânındaki Bişanlı ve Karacalu beylerine tebliğ edildiğinden Dulkadirli derhal Kalender'den ayrılıyordu. Binânen aleyh Kalender'in cemiyeti dûçâr-ı za'f olduğundan İbrahim Paşa bizzat harekete bile lüzum görmeksizin maiyyetindeki dergâh-ı âli-i Çaşnigirlerinden Belalı Mehmed Ağa ve Deli Pervane nâm iki merd-i şecî' kumandasıyla gönderdiği birkaç bin süvari

Elbistan'ın Başsaz yaylasında cemiyet-i eşkiyâya mülâki olarak ilk hücumda Kalender'in ve anın hevâ-dârlarından olan Dulkadirli beyzâdelerinden Deli Dünder Bey nâm derbederin başları kesilip cemiyetleri perişan edildi.⁶⁵

Yine bu yıl şehzâdegânın icra-yı emr-i hitânları için Dersaadet'de Atmeydanı surgâh ittihaz buyurularak bu meydanın bir mevki'i mümtâzında kurulan otağ-ı hümâyûn sadrında mevzu' taht-ı âlîde Kanuni Sultan Süleyman Han merba'-nişîn-i ihtişam idi. Taht-ı âlîsinin sağ tarafında Şeyhü'l-İslâm Kemal Paşa-zâde Şemsüddin Ahmet Efendi ve Anadolu Kadıaskeri Mevlana Kadiri Efendi ve sol tarafında hâce (hoca)-i şeh-r-yârî Mevlana Hayrüddin Efendi ile Rumili Kadıaskeri Fenari-zâde Muhyiddin Efendi ve taht-ı âlî karşısındaki safanın bir cânibinde hey'et-i vükelâ ile sadaret ma'zûlleri oturmuşlar ve bir diğer cânibinde Akkoyunlu Feruhsad Bey, Bayındır oğlu Murat Bey, Sultan Gavri-zâde Muhammed Bey, Dulkadir oğlu Latif Bey mesned-nişîn-i iftihar olmuşlardı.⁶⁶

941 (miladi 1534-1535) senesinde Sultan Süleyman Han Kanuni Tebriz'i feth ettiğinden nezd-i İraniyanda mültecî olan Muhammed ve Ali Beyler padişah-ı müşârûn ileyh hazretlerine Sultaniye şehrinde dehâlet eylediler. Türk ırk-ı necîbinin öz oğulları olan bunların dehâlet-i vâkısı nezd-i padişahîde mucib-i mahzuziyet olarak Muhammed Bey'e yüz bin akçe nakd ve iki haftân ve beş dülbend ve bir mücevveze⁶⁷ ile Erzurum, Ali Bey'e yirmi bin akçe ve bir çatma⁶⁸ iki dülbend ve bir mücevveze ile Çemişgezek sancakları tevcih buyuruldu.⁶⁹

Ali Bey'e ba'dehü Pasin ve Harput sancakları da ilave edildi. Giderek Kars Beylerbeyliği de uhde-i dirâyetine tefvîz olunmuş ise de İranîlerin bir baskınıyla münhezim olarak az müddet sonra Pasin'de vefât eyledi.

Mehmed Bey Erzurum'da icrâ-yı hükûmet etmekte iken Şah Tahmasb'ın anı İran tarafına celb etmek teşebbüsünde bulunduğu mahsus olmağla memuriyeti Rumili yakasına tahvîl ve arpalık vecihle uhdesine Niğbolu ve Köstendil sancakları tevcih olundu. Muhammed Bey şu iki sancak uhdesinde olduğu halde Kazanlık Kasabası'nda⁷⁰ müddet-i medfide ikâmet edip birçok âsâr-ı hayriye ile tezyîn eylediği kasaba-i mezkûrede 977

⁶⁵ Bu Dünder Bey'in Dulkadirli beylerinden hangisinin oğlu olduğu nazar-ı tarihte meçhuldür.

⁶⁶ Bu Latif Bey'in dahi hüviyyet-i sahihası anlaşılmalıdır. Zira bu fıkra-ı surî yazan *Solak-zâde Tarihi*'nde bundan fazla bir ma'lumat görülememiştir.

⁶⁷ Mücevveze; eski zamanda kullanılan resmî alay kovuğu.

⁶⁸ Çatma; vaktiyle Üsküdar'da ve Bilecik'de nesc ve i'mal olunan metin ve zarif ipekli Türk kadifesi.

⁶⁹ Anlarla beraber bir bey daha gelerek nail-i iltifat ve teşrifat olduğu Tebriz'e ait menazil-nâme-i Süleymanide muharrer ise de ismi zikr olunmadığından bi't-tab' hüviyeti bilinemedi.

⁷⁰ Kazanlık olup şimdi Bulgaristan'da vaki' bir kasaba gül yağı çıkarmakla meşhurdur.

(miladi 1569-1570) tarihinde vefât eylediğinden uhdesinden inhilâl eden sancaklar oğlu Karahan Bey'e verildi. Karahan Bey'den sonra oğlu Alaüddin Bey dahi mutasarrıf olmuş idi.

Sultan Süleyman Kanuni'nin şehzâdelerinden olup büyük birâderi şehzâde Sultan Selim ile aralarında vukûa gelen bir muhâsede-i âdiye neticesi olarak sevk-i infiâl ile İran Şahı Tahmasb Şah nezdine savuşmuş olan şehzâde Sultan Bâyezid'in 969 (miladi 1561-1562) tarihinde uğradığı felaket-i ma'luma üzerine şehzâdenin havâss-ı bende-gânı birer suretle dücâr-ı kahr ve gadr edildiği sırada bunlardan ve esasen felek küskünlerinden Dulkadirli Ahmet Bey Tahmasb Şah'ın mazhar-ı afvı olarak İran'daki Dulkadirli oymağı içine gönderildi.⁷¹

1165 (miladi 1751-1752) senesinde Kilis mâlikânesi uhdesine tevcîh buyurulan Rişvan-zâde Süleyman Paşa'ya vekâleten Dulkadir oğlu Mahmud Bey Kilis voyvodalığına gönderildiyse de üç ay sonra infisâl ile Maraş'a avdet eyledi.

1210 (miladi 1795-1796) senesinde Ayntab'da emîrler yani seyyidler ile yeniçeriler miyânesinde vukûa gelen mukâtele-i şedîdeden dolayı Ayntab'ın asayiş ve intizâmına hâle geldiğinden Ayntabca hâl-i sâbıkın iâdesine Maraş Beylerbeyisi Dulkadir oğlu Ömer Paşa memur olarak Ayntab'a gider iken Ayntab'la Pazarcık arasındaki Karabıyıklı der-bendinde Kılıçlı aşiretinden bir şakînin attığı kurşunla şehîd oldu, Na'sı Maraş'a getirilip Bey Camii mezarlığına defn olundu. Ağızdan ağıza dolaşıp gelen ve Maraş'ta işitilen bir hikâyeye göre ol vakit Ömer Paşa'nın kâtili aranmayarak kanı heder olmuş imiş, garib şey.

Sonraları Maraş'ta yetişen Dulkadir oğullarından Mustafa Bey-zâde İbrahim Bey epeyce şöhrat kazanmış ise de Haleb valisi Cebbar-zâde Muhammed Celalüddin Paşa'nın dücâr-ı muâmele-i cebbâranesi olarak 1230 (miladi 1815) senesinde Ayntab'da idam edilmiştir.

İbrahim Bey'in mahdûmu Hacı Halil Bey Dulkadirli evkâfi tevliyetini der-uhde ve Maraş'ta akl-ı dirâyetiyle ve evkâfa olan hüsn-i hizmetiyle iştihâr ederek esasen pek kısa olan Ulu Camii'nin minaresini bir şekl-i mevzûnda 1264 (miladi 1848) tarihinde terfian inşâyâ muvaffak olmuştur. Vefâtı 1268 (miladi 1851-1852) senesindedir. Vüzerâdan Maraşlı Bâyezid-zâde merhûm Süleyman Paşa'nın zevcesi ve münşî-i şehîr rahmetli Kenan Bey'in vâlidesi Şerife Hanım Halil Bey'in bîbîsi⁷² idi. Bu Halil Bey'den sonra Dulkadirli ocağında belli başlı adam yetişmemiştir.

⁷¹ İran'ın Azerbaycan kıt'asında Zülkadirli nâmıyla büyük bir Türkmen aşireti vardır.

⁷² Bibi; Türkçede amme manasınadır. Amme makamında hala kelimesinin isti'mali galat-ı fahiştir.

Dulkadirli Ülkesi

Alaüddevlle Bey'in zaman-ı ikbâlinde yani Dulkadirli hükûmetinin devr-i kemâlinde Dulkadirli ülkesi aşağıda sayılan yerlerden müteşekkil idi:

Maraş, Elbistan, Göksun, Andırın, Zamantı, Kayseriye, Kırşehir, Ankara, Bozok (Yozgat ciheti), Darende, Harput, Malatya, Behisni, Hısn-ı Mansur, Kahta, Gerger, Diyarbakir, Urfa, Çermik, Kal'atü'r-Rum, Ayntab, Pazarcık, Haruni (yani Haruniye-Bahçe) Gündüzli⁷³ (Şimdiki Hassa Kazası'yla Belen'e tâbi' Hoşlu Nahiyesi), Amik Ovası, Antakya, Trablus-Şam, Sis, Kars-ı Zülkadriye, Uzeyr (Payas), Ayas.

Dulkadir ve Ramazan oğulları ülkelerinin hudûdu Ceyhan Nehri'nin mansıbından başlayarak nehren yukarı çıktıktan sonra Misis'in az ilerisinde nehri terk ile sola yani Sis'e doğru bir zâviye yaparak ve Kars-ı Zülkadriye ile Sis'i bu zaviyenin içine alarak Andırın cihetine gider ve oradan Toros silsilesi şuaâtından Veli Dağı'nın sırtınca Niğde semtine kadar uzar idi.

Vüs'at-i mülkiyesine nazaran Dulkadirli ülkesinin ol vakit ki nüfûsu tahminen bir milyon iki yüz bin raddesinde idi.

Saray

Dulkadirli oğullarının Maraş'taki sarayı Kapucak ve Alaybeyi ve Şekerli mahallelerinin önünde ve garb cihetine nâzır bir tepede ve şimdi Sarayaltı Camii denilen cami-i şerifin üst başında idi. Bu sarayın derece-i cesâmeti meçhul olmakla beraber san'at ve metânet-i mimariyye cihetiyle de ebniye-i âliyeden ma'dûd olmadığı ve o zamana göre basit bir hâlde yapıldığı bu gün temelinden bile eser kalmamış olmasından anlaşılıyor. Sarayın arsası el-yevm mahalle hâlinindedir. Bir sarayları da Elbistan'da var idi.

Sikke

Esbak Erzurum mebûsu Ahmet Ziya Efendi'nin te'lif-kerdesi olan *Meskûkât-ı İslâmiyye Takvimi*'nin 118. sahifesinde Alaüddevlle Bey'in vechinde “lâ ilâhe illâ'llâh Muhammedü'n-Rasûlüllâh” ve zahrında “el-Muzaffer Alaüddevlle halled-Allâhü sultanehü” yazılı bir gümüş sikkesinin kendi koleksiyonunda mevcut olduğunu beyân ediyor. Bu sikkenin tarih ve mahall-i darbı olmakla beraber Dulkadirli Beyleri ne elkâb-ı hükûmet sırasında ve ne de makâm-ı duada sultan ta'birini kullanmamış olmasına bakılınca şu sikkenin Alaüddevlle Beye suret-i aidiyeti fenn-i meskûkat erbâbnca şâyân-ı fahs ve hall bir meseledir.

⁷³ Gündüzli vaktiyle meşhur bir kasaba idi. Şimdi Bilen (Belen) kazası dahilinde ve kırk iki saat cihet-i şimaliyesinde ve Cebel-i Bereket eteğinde harabesi mevcuttur.

Yukarıda Şehsuvar Bey bahsinde nâmına altun ve gümüş sikke kestirdiği ve ancak elde edilemediği yazılmıştı. Bir de *Tacü't-Tevârih*'in 290 ve 291. sahifelerinde mestûr ve bâlâ da mezkûr olduğu üzere Sultan Kansu Gavri'nin Yavuz Sultan Selim Han'a der-miyân eylediği metâlibden birisi de Dulkadir vilâyetinde üslûb-ı sâbık üzere isminin ya hutbede mezkûr veya sikkede mestûr olması talebinden ibaret ise de şu nebze-i tarihiyeden bir ruh-u hakikat çıkarılamıyor.

Zirde munderic Alâüddevle vakıf-nâmesinde vezâif-i nakdiyece Mısır'ın eşrefi altunıyla akçe-i Osmanî vâhid-i kıyasî i'tibar olup Dulkadirli meskûkâtından bahis bile edilmemiştir. Eğerçi Alâüddevle'nin gümüş sikkesi olmuş olsaydı anın bi'l-evleviyye nazar-ı bahis ve i'tibara alınması pek tabii idi, demek ki yoktur. Maa hâzâ Alâüddevle lakâbıyla 414 (miladi 1023-1024) tarihinde Hemedan'da bir emîr icrâ-yı hükûmet etmiş olduğu gibi kezâlik ahfâd-ı Timur'dan Mirza Alâüddevle dahi 865 (miladi 1460-1461) senesinde Hemedan'da câlis-i taht-ı saltanat olmuş idi. Bu sikkenin şu iki Alâüddevle'den birisine ait olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Sancak – Bayrak

Dulkadirli Beylerinin –şîâr-ı resmî olarak- kullandıkları sancakların, bayrakların levn ve şekli tarihçe malum değilse de makam-ı emârette bulunan beyin Osmanlı ve Mısır hükûmetlerinden hangisinin müzâheretiyle nâil-i emâret olmuş ise anın sancağını zîver-i dîş-i iftihar eylediği bazı delaile-i tarihiyeden müstedleldir.

Beylerin mükemmel mehter-hâneleri, tabl-hâneleri var idi.

Asker – Silah

Dulkadirliilerin muvazzaf ve muallem askeri yok idi. İcabı hâlinde eli silah tutanlar ilk gayretine tebean beyleriyle beraber sefere aşarları. Hele fi'l-asl göçebelikten gelmiş ve maa hâzâ aralarında bir çok konar göçer aşiretler âdet-i kadîmelerini muhâfaza etmiş olduğundan Dulkadirliiler cündîlikte sâhib-i mahâret olarak Dulkadirli ili âdetâ bir süvâri ocağı idi.

Beylerin mehter-hâneleri, tabl-hâneleri var idi. Dulkadirli Beyliğinin topu, tüfenki yok idi. Esliha-i harbiye kılıç ve kalkan ve yatağan? ve kargı gibi âlât-ı basita-i kadîme idi. Alâüddevle devrinde tabanca ve tüfenk gibi ateşli silahların vücuduna ihtimal verilse bile bunlar da pek mahdûd ve zînet kabilinden ma'dûd idi.

Hayat-ı İçtimaiyye

Dulkadirliilerin o vakit ki hayat-ı içtimaiyesi pek sade ve ihtiyacât-ı hâriciyeden âzâde idi. Kendi el işleriyle giyinirler ve kendi ekinlerinin

mahsulüyle geçinirlerdi. Kendi unlarından, kuzlarından ⁷⁴ kendi ballarından yaptıkları bir baklavada şekerin verdiği çâşnî kadar bir lezzet olmasa bile yine meydana gelen xxx? ekşi ve tatlı yine kendi bağlarının koruğu bulunurdu. Hulâsa kazançları kendi illerinde, ellerinde kalıyor idi. Dokudukları, yaptıkları şeyler abâ, kebe, bôrk, şal, yazma alaca, edik, çedik, postal, pabuç, yemeni, çora, pîş-gîr idi. Mahsulleri ise enva'i hubûbat ile peynir ve yağ ve bal, yaş ve kuru sebze ve meyve ve misk gibi dana ve koyun etinden yapılmış kavurma ve bastırma ve durma⁷⁵ ve sucuk, tarhana ve bulgur ve erişte ve şa'riyye gibi şeyler idi. el-hâletü hâzihi Maraş'ta nefâset ve sürümünü muhâfaza eden teymurcilik?, sırmakeşlik, debbağlık ve alacacılık ve serracılık ve abâcılık ve san'atlarını Türkler Asya-yı bâlâdan birlikte Maraş'a getirmişler idi.

O çağdaki öğünleri arpa, buğday, küncü (sisam), pirinç, mercimek, darı, nohut, küşne (filik), pamuk, çavdar, peygamber darısı (mısır), kendir gibi mevâdd idi.

Dulkadirliler bağcılıkta ve bahçıvanlıkta mâhir olduklarından pekmezin a'lâsı ve üzümün her türlü şırası⁷⁶ yani tatlısı Maraş'ta yapılır idi.

Dulkadirlilerin evâhir-i hükûmetine doğru belirmeğe başlayan hayat-ı medeniye ile müterâfıkan ulûm-ı Arabiye tadrîsâtı kesb-i ehemmiyet etmiş olduğu gibi sülûs ve nesh yazıları da bir şekli-i ahsende taammüm ve terakkî etmiş ve hatt-ı rik'a da canlanmağa başlamış idi. Hatta şeyhü'l-hattâtın Hamdullah el-Amasî'nin hâcesi (hocası) olan kâtib Hayruddin el-Maraşî, Maraş'tan yetiştiğinden Maraş o dür-dâne-i kemâlin sade-i pür şerefi olmakla hâiz-i iftihadır.

Hayruddin Maraşî'ye dair fâzıl-ı muhterem Diyarbekirli Emîrî Efendi hazretlerinin verdikleri malumat pek etraflı ve fâideli olduğundan ber vech-i âti teberriken ve aynen yazılmıştır.

Hattat-ı Meşhûr Hayruddin el-Maraşî

Lakab-ı meşhûrları Hayruddin ve ism-i aslıları Hıdır'dır. Maraş'tan zuhûr etmiştir. Pederlerinin ismi Hatib'dir. Evâil-i hâllerinde hattât-ı şehîr Abdullah es-Sayrafi-i Şirazî'den taallüm-i dekâyık-ı hutût eylemiştir.

Şeyh lakabıyla meşhûr-ı cihân olan Hamdullah el-Amasî hazretleri bu zâtın tilmîz-i bâhirü'l-ihhtisâsıdır. Bazı tabakâtta vefâtı 876 (miladi 1471-1472) gösteriliyorsa da 877 (miladi 1472-1473) tarihinde Amasya'da yazılmış bir vakıf-nâmede şuhûd sırasında Hayruddin Hıdır el-Maraşî imzası

⁷⁴ Kuz; Türkçe ceviz demektir.

⁷⁵ Durma; bir kude etden yapılır yekpare bir nev'i bastırmadır.

⁷⁶ Şıra; Fârisî bir kelime ise de Anadolu ve Maraş Türkleri bu kelimeyi üzüm suyundan yapılan samsa, basdik, kırma, kesme, sucuk gibi tatlıların umumuna şâmil bir ism-i âmm olarak isti'mâl ederler.

görülmüş ve 890 (miladi 1485) hududuna kadar yazılmış bazı levhaları da müşâhede olunmuş olmasına nazaran vefâîütının 890'dan sonra olması lazım gelir. Mahdûmlarından Yusuf nâmında bir zâtın 950 (miladi 1543-1544) tarihinde yazdığı bir kitabı meşhûdumuz olmuştur ki nihayetinde ketebesini şöyle yazmıştır: Yusuf b. Kâtib Hayruddin b. Hatib el-Amasî.

Tilmîz-i fâzılları şeyh Hamdullah el-Amasî üstâz-ı a'zam-ı Rum oldukları gibi üstâzları Abdullah Sayrafî (Sırafî) hazretleri de üstâz-ı bî nazîr-i İrân idi. Hatta Sultan Hüseyin Baykara hazretlerinin Herat şehrinde binâ eylediği gayet cesîm bir dârü'l-ilmînin kitâbelerinin tahrîrini Abdullah Sayrafî hazretlerine havale buyurmuş ve bu zât da yazdığı kıymetli kitâbelerden başka o cesîm darü'l-ilmînin bir başından maa besmele-i fatiha-i şerife ile başlayarak öbür başında tamamen kelâmullâhî ikmâl eylemiş ve Hüseyin Baykara hazretleri nevâdir-i dünyadan olan o zerrîn yazıları görünce kemâl-i sürûr ve iftihârından Abdullah Sayrafî hazretlerini altunlara gark eylemiştir. İşte böyle iki üstâz-ı zîşânın yani Rum ve İrân hutûtunun Abdullah ile Hamdullah arasındaki râbîta-i ittisâli Hayruddin el-Maraşî hazretleridir ki üstâz-ı esâtîze ünvân mübecceline şâyândır. Rahmetullâhî aleyhim.

Hatta Şemsüddin Muhammed b. Evliya b. Süleyman ed-Dulkadirî tarafından 893 (miladi 1488) tarihinde tahrîr ve Halil b. Hatib el-Maraşî cânibinden tezhîb olunarak Alâüddevle Bey tarafından 899 (miladi 1493-1494) tarihinde vakfedilmiş ve Maraş'ta Cami-i Kebîr kütübhanesinde mahfûz bulunmuş olan bir mushaf-ı şerif hüsn-ü hat ve zevk-i tezhîb i'tibarıyla enâfis âsâr-ı İslâmiyye'den ma'düddür.

Dulkadirîlerin fenn-i mimaride ihtisasları yok idi. Yalnız Maraş'taki Ulu Cami'in alçıdan yapılmış olan münakkaş dış kapısıyla içindeki âbnûs ve kemikten ma'mûl minber-i musanna' şâyân-ı beyân olabilir.

Yukarıda uzun uzadıya yazılan yazılardan anlaşılacağı üzere Dulkadirli Beyleri birbirleriyle ve komşuları olan büyük küçük İslâm hükûmetleriyle uğraşarak bu uğurda yekdiğerinin kanını içmek ve gözünü çıkarmak derecelerine varan hırslarını yakıp da zamanlarını, himmetlerini, tarîk-i insaniyetde sarf etmiş olsalar idi pek çok müessir-i umrâniye vücûda gelirdi. Fakat bu kanlar hep beyhude akmış, gereği gibi arkasından koşulması icab eden fikr-i terakkî ve temeddün aranılmamış idi.

Dulkadir oğullarından Mehmet Şemsüddin tarafından 893 (miladi 1488) tarihinde yazılmış ve Alâüddevle tarafından 899 (miladi 1493-1494) tarihinde vakf edilmiş olup el-yevm Maraş'ta Cami-i Kebîr Kütüphanesinde mevcut bulunan bir mushaf-ı şerif ki hüsn-ü hatt ve zevk-i tezhîb i'tibarıyla lâ nazîrdir, anın nihayetindeki ketbe ile ibâre-i vakfiyenin sûretleridir:

Sûret-i Ketebe

Zehebe ekal ibâdallah tealâ

Halil b. Hatib el-Maraşî⁷⁷ Sadaka'llâhü'l-azîm ve sadaka
Rasûlühü'l-kerîm el-Müznib afâ'llâhü tealâ anhümâ

Rabbi iğfir li-men karaehâ ve limen ketebehâ verzukhü'l-hayr
ve'l-hüsnâ

Ve li-yülâkîhi min ledünke'l-hazza ve'l-ins vec'al mukle'l-
havâdise anh.

Ragadehü ve emnâ ve emanehü azîmü'l-ferağ min siyât
satvetük.

el-âmerahü yevme yekûmü'n-nâsü bi's-sâhira bi-hakk-ı
Muhammedin zî-ahlâkı'z-zâhira el-müeyyid bi'l-âyâti'l-bâhira ve'l-
mu'cizâti'z-zâhira xxx xxx tâhirahü rıdvânu'llâhi aleyhim ecmaîn
ketebe'l-abdü'l-âsî el-ğarîk fi bahri'l-meâsi sâhibü'l-kalbi'l-kâsî el-hâif
yevme yüâhizü bihi'n-nevâsî Şemsüddin Muhammed ibn Evliya b.
Süleyman ed-Dulkadirî eslahallâhü ahvâlehü ve enceha emâlehü ve
basarahü bi-uyûbi nefsihi ve ceale yevmihi hayran min emsihi kad
vekaal-firâğ min tahrîrihi ve tenvîkihi bi-fazlillâhi ve avnühü ve
tevfikahü fi'l-aşri'l-evvel min şehri'l-Muharrem min şuhurin iftitâh-i
âmm selâsetün ve tes'îne ve semâne mieh mine'l-hicreti'n-Nebeviyye
el-Mustafaviyye aleyhi efdalü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât.

İbâre-i Vakfiye

Bismillâhirrahmânirrahim

Vekafe hâzâ's-sahafü'l mükerrerem eş-şerifü'l-keâm el-latîf
ellezî lâ ye'tiyehü el-bâtıl min beyni yedeyhi ve lâ min halfihi tenzîlün
min hakîm hamîd ed'afü ibâdallâh ve ehvacehüm le-amîm latafehü
(lutfihi) Alâüddevle b. Süleyman b. Dulkadir min âl-i Sasan
esâbehü'llâhü el-Melikü'l-Müsteân ve yessera metâyâhu ğafur cinân
vekafehü lehü hasbeten lillahi tealâ ve'b-tiğâen li-mardâtihi tâliben
naîm xxxx ve herban min su-i'l-müstakarr ve derekâtihi yevme lâ
yenfeu mâlün ve benûn el-emnü etâ'llâhü bi-kalbin selîm vekafen
sahihan şer'iyyen lâ yübâu ve lâ yuheb ve lâ yerhen ve lâ
yesterhünne ve lâ yüras fe-men beddelehü ba'de mâ semiahü fe-
innemâ eimmetün ale'llezîne yübeddilünehü innallâhe semîun alîm ve
eşhedü el-vâkıf el-müşârün ileyh ... alâ nefsihi fi sıhhatihi minhü ve

⁷⁷ Müzehhib Halil b. Hatib yukarıda zikri geçen üstad-ı ekrem Maraşlı hattat Hayruddin Hıdır b. Hatib'in kardaşı olacaktır.

selâmetühü vicdanühü emr xxx bi-tarihin iftitah âmm tis'un ve tis'îne ve semane mieh

Şehede ale'l-vâkîf el-müşârün ileyh enâbehü'llâhü teâlâ.

el-Melikü'l-Mennân el-Emîr el-müsemma bi-Abdi Bey

Şehede ale'l-vâkîf el-müşârün ileyh esâbehüllâhü el-Melikü'l-Müstean el-Haznedar el-müsemma Şah Budak b. İskender b. Şehvar.

Şehede ale'l-vâkîf el-müşârün ileyh enâbehüllâhü el-Melikü'l-Mennân reis el-müsemma bi-hubbihi İnşaallah b. Sevli.

Şehedet aleyhi Harrara'l-fakir ila'llahi'l-ğanî Muhammed b. Evliya el-Hanefi afâ anhümâ bi-lutfihi el-hafi hüve muharrir hâzâ el-mushafü's-şerif.

Dulkadir oğlu Nasırüddin Mehmet Bey tarafından Kayseriye şehrinde binâ olunup şimdi Hatuniye Medrese'si denilen medresenin kubbesi üzerindeki kitâbedir:

Ammera ve benâ hâzihi'l medreseti's-şerîf el-emîrül-kebîr sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât melikü'l-mülûki'l-Arab ve'l-Acem sultanü'l-umerâ fi'l-âlem nâsirü'd-dünya ve'd-din b. el-merhûm Halil b. el-Emîr es-Saîd Abdürreşid halleda'llâhü teâlâ eyyâmehüm mertebeten metea el-Müslimîn bi-tavli bekâihi li'l-ulemâi ve't-talebeti'l müttakîn bi-tahsîli'l-ulûmi taleben li's-savâb tekabbela'llâhü bi fazlihî ve ihsânihî fî şehri Şevvali'l-Muazzam senetü hamse ve selâsîne ve semâne mieh.

Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin zevcesi ve Dulkadir oğlu Süleyman Bey'in kerîmesi olup Edirne Şehri'nde Sultan Cami'i şerifi hazîresinde medfûne Sitti Hatun'un seng-i mezarındaki kitâbedir:

Hâzâ'l-kabr Sitti Hatun bint Süleyman Bey b. Zülkadir. Fî evâsıt-ı şehri Ramazan-i'l-mübârek senetü ihdâ ve seb'îne ve semâne mieh. er-Rahmet'ül-İlâhi teâlâ 871.

Mezkûr Cami'i Şerifin kapısı üzerindeki kitâbe-i tarihiyedir:

Rahhasat bünyân hâzâ'l-makamü'l-kerîm fî devlet-i sultanü'l-azîm es-sultan ibn sultan el-gâzî Ebu'l-feth Bâyezid Han edâmelâhü teâlâ bi'l-hayr dürretü'l-muhsenât havâtîn ez-zaman Sitti Şah bint Süleyman b. Zülkadir senetü ve semânîne ve semâne mieh 887.

İşbu cami'i şerifin kitâbe-i tarihiyyesinde lafzan ve ma'nen görülen karışıklığa ait mutâlaa-i telfikiye metn-i kitabda Süleyman Bey bahsinde münderiçtir.

Maraş'ta Alâüddevle'nin binâ-gerdesi olan Ulu cami'in kapısı üzerindeki kitâbe-i tarihiyedir:

Ammera hâzâ'l-cami'ü'l-mübarek fî zaman-ı es-sultan el-melikü'l-eşref Kansu Gavri bi-işareti'l-melikü'l-âdili'l-âlem send el-umerâ ve fî avâlim avnû'l-ümmeti nur-üd-devleti gavs-ül-milleti Hüsamüddin emîrû'l-mü'minîn Alâüddevle b. Süleyman Zülkadir es-Sasânî vâhiben sevâbühü li-ruh-i ebîhi Emîr Süleyman b. Zülkadir xxx? bi-gufranihi fî seneti seb'a ve tis'a mieh 907.

Maraş'ta Taş Medrese Mescid-i şerifi ittisâlindeki merkad derununda bulunan mezar taşının üzerindeki yazı:

Taşın iç tarafında
Allah el-Bâkî hâzâ merhûm Muhanned b. Alâüddevle
Taşın dış tarafında
Tâbe'llâhü serâhü ve ceale cennete mesvâhü.

Maraş'ta Hatun Cami'i şerifi ki Alâüddevle'nin zevcesi Şems Hatun'un da medfenidir. Mezkûr cami'in kapısı ittisâlindeki çeşme üzerine mevzû' (mevdû') mermer kitâbe-i tarihiyye dört satırdan ibaret iken birinci ve ikinci satırları mukaddemâ bir yangının te'siri muharribanesiyle? okunamayacak derecede bozulmuş olduğundan okunabilen diğer iki satırı aşağıya yazılmıştır:

.....
.....

Şems Hatun bint el-emîr el-kebîr eş-şehid es-said Rüstem Zülkadiri Allahümme eyyede hü ve ileyhima ve eyyede nasrahâ senetü hams ve işrîne ve tis'a mieh 915.

Alâüddevle'nin bâlâdaki 906 (miladi 1500-1501) tarihli vakfiyesinde Şems Hatun ruhu için bazı arazi vakf edildiği mezkûr olmasına göre bu çeşmenin Alâüddevle tarafından ahîran müşârün ileyhâ hayrına yapıldığı anlaşılıyorsa da "hümâ" zamirinden maksud ikinci zâtın kim olduğu anlaşılammıştır.

Dulkadir hâkimi Şehsuvar oğlu Ali Bey'in Kırşehir Sancağı'nda Hacı Bektaş Nahiyesi'nde vâki' Pîr adında asl-ı tarikat-ı Bektaşiyenin vâzî'ı Balım Sultan'ın kabri-i şerifleri üzerine yaptırdığı türbenin kapısı üzerindeki kitâbe-i tarihiyedir:

1325 hicri Ankara Salnâmesi s. 266.

Benâ hâzihi'l-kubbetü'ş-şerife el-emîru'l-âlf Ali Bey b. Şehsuvar Bey li-kutbi'l-evliyâ ve hülâsatü'n-nübelâ hazret-i Balı b. Resul Balı b. Hacı Bektaş el-Horasanî nevvera'llâhü merâkidehüm fî seneti hams ve işrîne ve tis'a mieh 925.

Maraş Sancağı'nda Elbistan Kazası'nda Efsus Kasabası'nda Makam-ı Ashab-ı Kehfi'ş-Şerifin cihet-i şarkıyesinde vâki' mescidin kitâbesi:

Benâ ve ammera hâzâ'l-mescidü'l-cedid maa hücerâti selâs elletî tahtehü liruhi'-meğfûr el-merhûm Minnet Çelebi el-müştehir bi-ibn Kaya? Ellezî hüve kâne a'zam vüzerâ-i ali Bey b. Şehsuvar Bey Zülkadiri zâlike binâi? Vekaa ve teme fî eyyâmi sultanü'l-a'zam Sultan Süleyman b. Sultan Selim han min âl-i Osman fî âhiri Zilkade el-mübarek min seneti seb'a ve selâse ve tis'a mieh 937.

Maraş'ta Üdürgücü (Ödergicici) Mescid-i şerifi ittisâlinde medfûne İklime Hatun'un türbesi kapısı üzerindeki kitâbe-i tarihiyedir:

Ammera hâzihi'l-mescid el-mübarek İklime Hatun bint Emîr Şahrub b. Alâüddevle b. Zülkadir gafera hümüllâh sene 954.

Bibliyografya

Elbistan ve Maraş'ta Dulkadiroğulları Hükûmeti adlı eseri hazırlarken Arifi Paşa faydalandığı kaynakları eserinin en başında “bu bâbda me'hazlarım ber vech-i âtîdir” şeklinde belirtmiştir. Bunlar alfabetik sırayla şöylece sıralanabilir:

Arapça:

Ahbâru'd-Düvel ve Âsâru'l-Üvel (Kirmânî),⁷⁸
Alâüddevle Bey Vakıf-nâmesi⁷⁹
Aynî Tarihi,⁸⁰

⁷⁸ Kirmani Tarihi ile ilgili olarak Arifi Paşa: “Arapça bir tarih-i mu'teber olup ismi *Ahbâru'd-Düvel ve Âsâru'l-Evvel*'dir. 1282 tarihinde Bağdad'da litoğrafya olarak basılmıştır” demektedir. Ancak bu eser tahkikli olarak yayımlanmıştır: Kirmani, Ahmed b. Yusuf b. Ahmed b. Sinan ed-Dımaşki (ö. 1019/1610), *Ahbâru'd-Düvel ve Asarü'l-Üvel fî't-Tarih*, (tahkik Ahmed Hatit, Fehmi Sa'd), I-III, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1992.

⁷⁹ Alâüddevle Bey Vakıf-nâmesi, İbrahim Solak tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır. Bu konuda bkz: İbrahim Solak, “916 H./1510 M. Tarihli Alaüddevle Bey Vakfıyesi”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2006, S.15, Konya 2006. s.523-537.

⁸⁰ Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî Aynî (ö. 855/1451), *İkdü'l-Cüman fî Tarihi Ehli'z-Zaman: Asru Selatini'l-Memalik*, (thk. Muhammed

Câmiu'd-Düvel,⁸¹
Durretü'l-Eslâk fî Devleti'l-Etrâk,⁸²
İbn-i Şihne Tarihi,⁸³
Tarihu Ebi'l-Fidâ,⁸⁴
Tarihu'l-Ermen,
Tarih-i Sultan Selim,⁸⁵
Tuhfetü'l-Enbâ fî Tarih-i Haleb eş-Şebhâ,

Farsça:

Münşi Tarihi,
Tarihu Muntazam Nâsirî

Türkçe:

Afrika Delili,⁸⁶

Muhammed Emin), el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb I-III, Kahire 1982. Daha sonra aynı eser (thk. Abdürrezzak Tantavi Karmut), ez-Zehra li'l-İlami'l-Arabi, Kahire 1989.

⁸¹ Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah (ö. 1114/1702), *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi: Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, (yay. Ali Öngül), Akademi Kitâbevi, İzmir 2000. Münecimbaşı Tarihi adıyla ün kazanmış olan “Camiü'd-düvel” daha çok “Sahaifü'l-ahbar fi vekayii'l-asar” olarak da tanınır.

⁸² İbn Habib el-Halebi, *el-Münteka min Dürreti'l-Eslak fî Devleti Mülki'l-Etrak fî Tarihi Halebi's-Şehba*, (tahkik Abdülcebbar Zekkar), Dârü'l-Mellah, Dımaşk 1999. Eser İbn Habib el-Halebi'nin *Dürretü'l-Eslâk* adlı eserinin Haleb şehri ile alakalı kısmından 8-9. yüzyıllar boyunca Haleb'de yaşayan âlimlerin biyografilerinin ismi bilinmeyen bir müellif tarafından seçilerek hazırlanmasından oluşturulmuştur

⁸³ *İbnü's-Şihne Tarihi* ile ilgili olarak Arifi Paşa: “Arapça ve gayr-i matbû' bir tarih-i mufassal ve mu'teberdir, Haleb de Hasbî-zâdeler Hândânî Kütüphanesi'nde mevcuttur” demektedir. Ancak zaman içinde bu eser üzerinde ilmî çalışmalar yapılmıştır: İbnü's-Şihne, Ebül-Fazl Muhibüddin Muhammed b. Muhammed İbnü's-Şihne (ö. 890/1485), *ed-Dürrü'l-Müntehab fî Tarihi Memleketi Haleb*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Dımaşk 1984. Aynı eser Japon araştırmacı Keiko Ohta tarafından tahkik edilmiştir. Bkz: *The History of Aleppo: Known as ad-Durr al-Muntakkab by Ibn ash-Shihna = târihu Haleb : li-Ebî'l-Fazl Muhammed b. eş-Şihne el-mütevefî 890 h. (ve huve faslu min kitâbuhu “Nüzhetü'n-Nevâzir”)*, tahkik Keiko Ohta, Institute for the Study for of Languages and Culture of Asia and Africa, Tokyo 1990 (Studia culturae Islamicae ; 40). *ed-Dürrü'l-Müntehab fî Tarihi Memleketi Haleb*, nâşir Keiko Ohta'ya göre müellifin *Nüzhetü'n-Nevâzir fî Ravzi'l-Menâzir* adlı kendi eserinin bir bölümüdür. Aynı zamanda *Nüzhetü'n-Nevâzir*, babasının yazdığı *Ravzü'l-Menâzir* adlı muhtasar tarihe yaptığı şerh ve zeylidir.

⁸⁴ Ebül-Fida, İmadüddin el-Melikü'l-Müeyyed İsmail b. Ali Ebül-Fida (ö. 732/1331), *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer = el-Muhtasar fî Tarihi'l-Beşer = Târihu Ebi'l-Fida*, (tahkik Muhammed Zeynuhum Muhammed Azb, Yahyâ Seyyid Hüseyin, Muhammed Fahri el-Vasıf), I-III, Dârü'l-Maârif, Kahire [t.y.].

⁸⁵ Celal-zâde Mustafa Çelebi (ö. 975/1567), *Selimnâme*, (haz. Mustafa Çuhadar, Ahmet Uğur). Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990. Diğer bir Selimnâme ise Şükri-i Bitlisi (ö. 930/1523), *Selimnâme*, (yay. haz. Mustafa Argunşah), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997,

⁸⁶ Mehmed Muhsin, *Afrika Delili*, El-Felah Ceridesi Matbaası, Kahire 1894. 769 sayfa.

Âlî Tarihi (Kühü'l-Ahbâr),⁸⁷
Aşıkpaşa-zâde Tarihi,⁸⁸
Caferiye Tarihi.⁸⁹
Cevdet Tarihi,⁹⁰
Feridun Bey Münşeâtı⁹¹.
Fihrist-i Tevârih.⁹²
Hayrullah Efendi Tarihi,⁹³
Hoca Tarihi (Tâcü't-Tevârih),⁹⁴
Karaman Tarihi (Şikârî, Mufasssal),⁹⁵
Kilisli Kalaycıoğlu Tarihi,
Menâkıb-ı Hazret-i Gülşenî,⁹⁶

⁸⁷ Gelibolulu Ali Mustafa Efendi (ö. 1008/1600), *Kühü'l-Ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü no.5959'da kayıtlı yazma eser 591 varaktır. Eserin Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki 901 ve 920 No.lu Nüshalara Göre, (hazırlayan Ahmet Uğur vd.), Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 1997 olarak yayımlanmıştır. Eserin Tezkire kısmı da yayımlanmıştır. *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (hazırlayan Mustafa İsen), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1994. Eserin *Fatih Sultan Mehmed Devri : 1451-1481*, (hazırlayan M. Hüdaî Şentürk), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2003.

⁸⁸ Aşık Paşa-zâde (ö. 889/1484), *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Çev. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç; yay. haz. Hayati Develi, Samih Rifat), Koç Kültür Sanat Tanıtım, İstanbul 2003. Eser daha çok "Tevârih-i Al-i Osman veya Aşıkpaşa-zâde Tarihi" adıyla bilinmektedir.

⁸⁹ *Caferiye Tarihi*'nin yazma olarak nezdinde mevcut olduğunu Maraşlı fuzalâdan Necib Efendi-zâde merhûm Ali İlmi Efendi'den 1295 tarihinde işiterek görmüş idim. Müellif.

⁹⁰ Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1312/1895), *Tarih-i Cevdet (Osmanlı Tarihi)*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1993. Eserin bir çok baskısı vardır.

⁹¹ Feridun Ahmed Bey (ö. 991/ 1583), *Münşeâtı's-Selâtin*, Darü't-Tıbaatı'l-Amire, I-II, İstanbul 1858. Eser "Mecmua-i Münşeât-ı Feridun Bey" olarak da bilinmektedir.

⁹² Hidayet Rıza Kulu Han b. Muhammed Hadi b. İsmail Kemal Rıza Kulu Han (ö. 1288/1871), *Fihristü't-Tevârih*, (tsh. Mir Haşim Muhaddis, Abdülhüseyin Nevai), Pijuhışgah-ı Ulum-u İnsani ve Motaleat-ı Ferhengi, Tahran 1373. Bu eser ile ilgili olarak Arifi Paşa şöyle demektedir: *Fihrist-i Tevârih*, Türkçe ve yazma bir tarihtir. 1300 tarihinde Haleb'de Topçu Binbaşısı Fâzıl Kilisli Mahmud Efendi merhûmun kütüphânesinde görmüş idim.

⁹³ Hayrullah Efendi'nin, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tarihi*, adlı eseri *Hayrullah Efendi Tarihi* olarak da bilinir. Ali Şevki Efendi'nin zeyilleriyle birlikte 1853-1875 yılları arasında İstanbul Matbaa-i Amire'de toplam 2054 sayfa hacminde on sekiz cüz halinde yayımlanmıştır. Ayrıca hayatı ve eserleri doktora tezi olarak hazırlanmıştır: Zuhâl Özyayın, *Tanzimat Devri Hekimi Hayrullah Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1990.

⁹⁴ Hoca Saadeddin Efendi (ö. 1008/1599), *Tacü't-Tevârih*, Tabhane-i Amire, İstanbul 1862. Eser sadeleştirilmiştir. *Tacü't-Tevârih*, (Sadeleştiren İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1979. Hoca Saadeddin Efendi'nin hayatı ve eserleri ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Abdurrahman Daş, "Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2003, Sayı 14, s. 165-207.

⁹⁵ Şikârî, *Karamanoğulları Tarihi* (Hazırlayan M. Mesud Koman), Konya Halkevi, Konya 1946.

Müneccimbaşı Tarihi (Sahâifu'l-Ahbâr),⁹⁷
Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr,⁹⁸
Peçevî Tarihi,⁹⁹
Rûhî Tarihi,¹⁰⁰
Selim-nâme-i Şükrî (Manzûm),¹⁰¹
Solak-zâde Tarihi,¹⁰²
Tarihu Ahmedî (Manzûm),
Tarihu Mısır (Süheyli Efendi),¹⁰³
Tarihu Nişancı Mehmed Paşa,¹⁰⁴

Fransızca:

Hammer Tarihi.¹⁰⁵

⁹⁶ Mehmed Muhyiddin-i Gülşeni (ö. 1014/ 1603), *Menakıb-ı İbrahim Gülşeni*, (yayınlayan Tahsin Yazıcı), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1982.

⁹⁷ Derviş Dede Ahmed Efendi Münecimbaşı (ö. 1114/1702)'nın *Sahâifu'l-Ahbâr* isimli eseri "Camîü'd-Düvel" veya "Müneccimbaşı Tarihi" olarak da bilinir. Daha çok Münecimbaşı Tarihi adıyla ün kazanmış olan *Sahâifu'l-Ahbâr fi Vekayii'l-âsâr*'ın yazmaları vardır. Eser üzerinde çalışılmış ve *Camîü'd-Düvel* adıyla bölümler halinde neşredilmiştir. Bunlar için bakınız: *Camîü'd-Düvel Selçuklular Tarihi: Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, (yay. Ali Öngül), Akademi Kitâbevi, İzmir 2001. Bir diğeri: *Camîü'd-Düvel: Osmanlı Tarihi: (1299-1481)*, (haz.drl. çev. Ahmed Ağırakça), İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

⁹⁸ Mehmed b. Mehmed er-Rumi (Edirneli) tarafından yazılan *Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr ve Tarih-i Al-i Osman* adlı eser ve müellifinin hayatı hakkında geniş bilgi için bakınız: Abdurrahman Sağırlı, Mehmed b. Mehmed er-Rumi (Edirneli)'nin *Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Tarih-i Al-i Osman'ı (metinleri, tahlilleri)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

⁹⁹ Peçevî (Peçuylu) İbrahim Efendi (ö. 1059 veya 1061 / 1649 veya 1651), *Peçevî Tarihi*, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayını, c. I, Ankara 1981, c. II, Ankara 1982. Eserde; Osmanlı Devleti'nin Genişleme devri olayları (1444-1566) anlatılmaktadır. Eserin başka baskıları da vardır.

¹⁰⁰ Ruhi Edrenevi, *Ruhi Tarihi (Tarih-i Al-i Osman)*, Yazma, [t.y.] 220 vr.

¹⁰¹ Şükri-i Bitlisî (ö. 930/ 1523), *Selimmâme*, (yayına hazırlayan Mustafa Argunşah), Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 1997.

¹⁰² Solakzâde Mehmed Hemdemi (ö. 1069/1658), *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297; Sonraki baskısı: Maarif Nezareti, İstanbul 1880. Eseri en son (hazırlayan Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1989.

¹⁰³ Eseri tam olarak tespit edemedik. Belki Eserin orjinal adı Nevadir-i Süheyli olabilir. Eger öyle ise Ahmed b. Hemdem Süheyli (1038/1629), *Türk-İslam Tarihinden*, (haz. Şemsettin Kutlu), [y.y.], Tercüman Gazetesi, (Tercüman 1001 temel eser ; 84) [t.y.].

¹⁰⁴ Küçük Nişancı Mehmed Paşa (ö. 979/ 1571), *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa Matbaa-i Amire*, İstanbul 1862. Bir diğeri: Nişancı Mehmed Paşa, *Nişancı Mehmed Paşa Tarihi ve Osmanlı Tarihi Zeyli Hadisat*, (Sadeleştiren Enver Yaşarbaş), Kemer Neşriyat, İstanbul 1983.

¹⁰⁵ Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall (ö. 1273/1856), *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, (trc. Mehmed Ata), Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul 1329. En baskılarından biri: *Büyük Osmanlı Tarihi*, (yay. haz. Erol Kılıç-Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992.

OSMANLILARIN FETHİNE KADAR DULKADIRLI TÜRKMENLERİ

Selahattin DÖĞÜŞ*

Fuat Köprülü ekolünün en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Prof. Halil İnalçık ile tanışmamız sırasında Maraş ile ilgili “Türkmen deposu” tabirini kullanmıştır. Maraş adının onda bıraktığı ilk izlenim şehrin bu özelliği idi. Gerçekten de Dulkadirli bölgesi, Osmanlı belgelerinde “Vilayet-i Türkman diyarı” tabiriyle de anılmaktadır.¹⁰⁶ Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle Türkmen ve benzeri kavramlar üzerinde durulması gerekir. Evliya Çelebi de zamanında, Türkmen kimliğinin hakim olduğu Dulkadirli vilayeti için; “.....kelimatları lisan-ı Türkîdir ve ekseriya halkı Türkmandır. Pak çuha esvaplar ve kadife külah üzre destari muhammedi sararlar” demiştir.¹⁰⁷ Ortaçağlarda seyyahlar, Dulkadirli Türkmenleri içerisinde savaşçı Türkmen kadınların varlığına dikkat çekmiştir.¹⁰⁸

Kaşgarlı Mahmud, Arap coğrafyacıları vb. kaynaklar, daha Seyhun nehri boylarında iken Oğuzların Müslüman olanlarına, Türkmen adını vermekteydiler.¹⁰⁹ F.Köprülü ve F. Sümer, Türkistan bölgesinde iken 11.yüzyıldan itibaren Oğuzlar’ın Müslüman olanları diğer soydaşlarından ayırt etmek için Türkmen denildiğini teyit etmişlerdir. 13.yüzyılda Batı Türklüğünü temsil eden Oğuzlara artık her yerde Türkmen denilmekteydi. Ancak Anadolu’da kesin bir Türk iskanı başladığı bu yüzyıldan sonra Türk adının yerleşik düzene geçen Oğuzları ifade ettiğini, Türkmen tabirinin ise göçebe ve konar-göçerleri belirttiğini görmekteyiz. 1279’da Doğu Anadolu’dan geçen Marco Polo, bölgeyi Turkmenia diye anar.¹¹⁰ İl veya ulus adıyla gruplandırılan bu Türkmenler bir “boy beyi”nin idaresinde boy, aşiret, cemaat, oymak şeklinde bölümlere ayrılmıştı¹¹¹. Boy beyleri, aşiretler

* Yard. Doç. Dr. KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹⁰⁶ Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.118a; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, İstanbul 1297, s. 466.

¹⁰⁷ Faruk Sümer, “Çukurova Tarihi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, Ankara 1963, s. 61.

¹⁰⁸ F.Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Ötüken Yayınları, 1986, s. 160; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Ankara, 1989, s. 108.

¹⁰⁹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Ankara 1993, s. 134; Köprülü, *Osmanlı...* s. 247.

¹¹⁰ Halil İnalçık, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler*, C.9, s. 66.

¹¹¹ Y. Halaçoğlu, *XVIII. YY.da Osmanlı İmp. İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991, s. 82-119.

birliği içinde en büyük aşiretten seçiliyordu. Boy beyi, her aşiretten bir kişiyi de kethüda olarak atar.¹¹² 14 ve 15.yüzyıllarda Batı Anadolu ve Balkanlarda “yörü” fiilinden gelen Yörüklerin, Oğuz tipini temsil ettiklerini görüyoruz. 16.yy.dan sonra Yörük adı gerçek anlamını kaybetmiş, Batı Anadolu ve Rumeli’deki oymakların genel adı olmuştur. Yörük adının kavmi hiçbir anlamı yoktur. Buna karşılık aynı dönemde kavim adı olan Türkmen sözü ise Kızılırmak’ın doğusunda yaşayan, Dulkadirli aşiretlerini, Bozok oymaklarını ve mensup oldukları boyu belli olmayan ulus ve aşiretler için kullanılmıştır.¹¹³ Bu arada Anadolu’ya göç eden Türkmenlerin genellikle konar-göçer bir hayat tarzına ve step kavmi oldukları için daha ziyade kendilerinin yaşadıkları şartlara elverişli topraklarda yerleşmeye gayret etmişlerdi. Maraş ve Elbistan bölgesi, serin yüksek yaylaları ve kuzeyindeki platolar açısından yaylamak, güneyindeki ılık düz ovalar da kışlamak için Türkmenlerce özellikle seçilmişti.

Yörükler ve Türkmenler, statü ve sosyo-ekonomik yapıları açısından bir birilerinden farklı değillerdi. Ancak şunu söyleyebiliriz ki Yörükler iskana daha müsait bir yapı sergilemekte ve Türkmenlere göre daha parçalanmış bir durumda bulunmaktaydılar; ayrıca Batı Anadolu bölgesinde birçok yerleşim bölgesi onlar tarafından kurulmuş ve iskan edilmiştir.¹¹⁴ Batı Anadolu’da çeşitli Türkmen beylikleri gibi siyasi oluşumlara vücut vermeleri sebebiyle tam bir göçebe hayat tarzı içinde bulunmamakta, daha yerleşik bir özellik göstermektedir. Batı Anadolu’nun pek az kısmında yarı göçebelik kalmış, büyük bölümü ziraatın ağırlık kazandığı küçük yerleşme yerlerini kurarak yaşadıkları yerlere adlarını vermişlerdi.¹¹⁵ Anadolu’dan Rumeli’ye nakledilip iskan edilen Türkmenlerin hemen hemen hepsi Yörüklerdi ve bölgede Yörük adı aynı zamanda Osmanlıların bir askeri sınıfına isim olmuştur. Dolayısıyla Osmanlıların klasik döneminde Maraş bölgesinde Yörüklere rastlanmazken, Türkmen adıyla bilinen, konar-göçerlere daha çok rastlanır. Bu göçebelere aşiret de denilmiştir ki aşiret, boy’un altında cemaatin üstünde bir topluluk olup, akrabalık ilişkilerine

¹¹² Faruk Sümer, “XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, *İÜİFM*, C.XI, İst. 1950, s. 511; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, İst. 1987, s. 15.

¹¹³ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları-Destanları*, Türk Dünyası Arş. Vakfı Yy., İst. 1992, s. 143-144.

¹¹⁴ F.Sümer, “XVI.yy.da Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, *İÜİFM*, XI/1-4 (1952), 511-522; Halil İnalçık, “The Yürüks; Their Origins Axpansion and Economic Role”, *Oriental Carpet and Textile Studies*, II, 1986, s. 39-65; Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 60.

¹¹⁵ Feridun Emecen, “Batı Anadolu’da Yörükler”, *İlk Osmanlılar*, Kitabevi yayınları İst. 2005, s.177.

dayanmaktadır. Bununla beraber Klasik dönemden sonra Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadirli Türkmenleri için, nadiren de olsa Yörük tabirinin de kullanıldığı görülmektedir.¹¹⁶

H.İnalcık da Yörük-Türkmen ayrımını siyasi gerekçelerde aramıştır: Osmanlılar Türkmen menşeinin bilincinde olmalarına rağmen sonradan siyasi gelişmelere paralel olarak Türkmenliğe karşı cephe almışlardı; özellikle tam bir Türkmen karakteri taşıyan Doğu Anadolu'da rakip Akkoyunlu devleti yükselince, Osmanlı saray ve bürokrasisi Türkmen etnik menşei üzerinde durmaz oldu. İlk Osmanlı beyliği bir Türkmen beyliği idi. Fakat Osmanlı merkezîyetçiliği aşiret ve Oğuz geleneği yerine saray kullarına yeniçeri devşirme ordusuna dayanan bir devlet-i aliye (imparatorluk) bilincini doğurdu. Osmanlı hükümdarları da klasik dönemden itibaren kendilerini bir imparator gibi görmeye başlamışlardı. İşte Akkoyunlu Türkmen rekabeti ortaya çıkınca, Osmanlı bürokrasisi kendi Türkmenlerini Yörük adıyla anarak, Doğu Anadolu Türkmenlerinden ayırmaya başladı. Türkmenler Osmanlı resmi çevrelerinde çoğunlukla Alevi-Kızıbaş bir gurup olarak ayırt edildi. O zamanlar bu doğal bir şeydi keza milli kimlik değil mezhep ve hanedan-devlet kimliği hakimdi.¹¹⁷ Ancak 15. asrın sonlarında ortaya çıkan Safevî hareketinden itibaren, Türkmenler arasında, kesin hatlarla Sünni ve gayri Sünni ayrımı yapılmaya başlar.

Aşiretlerin yapısını tahlil ederken, Akkoyunlu ve Dulkadirli Türkmen devletlerinin halkını meydana getiren konar-göçer Boz-ulus ve Kara-uluslardan da bahsedilmesi gerekir. 16.yüzyıldan itibaren Kanunnâmelerde ve tahrir kayıtlarında rastladığımız ulus tabiri, aşiret, topluluk ve millet manalarını ifade eder. Diyarbakır ve Dulkadirli civarında konar-göçer bir hayat yaşayan, yerleşik bir yerleri bulunmayan göçebe aşiretlere ulus denilmektedir. Uluslar, Kürtler ve İlhanlı gibi dağınık taifelerden meydana geliyorsa Kara-ulus adını almakta, Türkmenlerden teşekkül ediyorsa Boz-ulus adı verilmektedir.

Dulkadirli Türkmenlerinin bazı konar-göçer grupları ile Akkoyunlu Türkmenlerinin bakıyyeleri, Diyarbakır havalisinde yaşarken Boz-ulus adıyla yeni bir teşekkül meydana getirmişlerdi. Çoğunlu Kürt aşiretlerinden ve oraya buraya dağılmış İlhanlı göçerlerinden oluşan Kara-uluslar, iki tarafta vergi vermelerinin fakir düşmelerine sebep olacağı gerekçesiyle şikayette bulunmuşlar ve bu istek üzerine Boz-ulus Türkmenleri içine dahil edilmişlerdi¹¹⁸. Adı geçen aşiretlerin, Boz-ulus nüfusunun yaklaşık 1/3'ünü

¹¹⁶ Bölgede Yörük tabiri bazen “Yörükân-ı Maraş”, bazen de “Yörükân-ı Dulkadiye” olarak kullanılmıştır. Bk. F. Sümer, “Türk Aşiretleri”, *İÜİFM*, C.IX, İst.1950, s. 520.

¹¹⁷ Halil İnalcık, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara 2005, s. 185-186.

¹¹⁸“Boz-ulus kadimden olı-geldüğü üzere başka emanet olub Kara-ulus’a ilhak olunmaya” Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1992, C.V, s. 459-460.

meydana getirdikleri görülmektedir¹¹⁹. Her iki grubun da en önemli geçim kaynakları hayvancılıktır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya dağılan bu aşiretlerin Boz-ulus ve Kara-ulus olarak ifade edilmeleri, tıpkı Kara-tatar örneğinde olduğu gibi, siyasi önemlerini kaybetmiş olmalarıyla ilgili olmalıdır. Boz-ulus Türkmenleri adı verilen ve başlangıçtaki bağlı oldukları hakim boydan ayrılarak değişik Boy beylerinin hakimiyeti altında yaşayan çeşitli Türkmen birliklerinin, Dulkadirli hakimiyetindeki topraklarda yaşamaları, Dulkadirli'nin dayandığı aşiretin kesin olarak tayin edilmemesi sonucunu doğurmuştur.¹²⁰ Akkoyunluların yıkılmasıyla dağılan çeşitli Türkmen boyları, hem sınır oldukları Dulkadirli ülkesinde yoğunlaşmışlardı. Osmanlı Kanunnamelerinin de işaret ettiği gibi Dulkadirli, Boz-ulus içinde 40 farklı aşiret halindeydiler ve Boz-ulusun toplam nüfusunun yarısına yakın bir nüfusu bünyelerinde barındırıyorlardı.¹²¹ Kanunnâmelerde; Kürt uluslarından “tevaif-i ekra-ı Kara-ulus” ifadesi geçerken, Dulkadirli ulusları, “cemaat-ı ulusha-i Zülkadirlü” diye de geçmektedir.¹²² Osmanlıların, Akkoyunlu ve Safevi mücadelelerinin doğurduğu siyasi ve sosyal çalkantılar, Doğu Anadolu'da Avşarlara bağlı aşiretlerin çoğunun Boz-ulus Türkmenleri arasında sayılmalarına sebep olmuştur. Ceridlerin bazı obaları da (Silsüpür Ceridi) Boz-ulus arasında yaşamıştır. Anadolu'nun muhtelif Türkmen birlikleri arasına dağılmış olan Avşar obaları, hemen hemen Dulkadirli ülkesinin yayıldığı her yere dağılmışlar, özellikle İmanlı Avşarları Maraş bölgesinde yaşamaktaydı. Dulkadirli beyliği kurulduktan sonra Suriye'deki Avşarlardan ayrılan İmanlı kolu, Beyliğin kuruluşunda esas rolü üstlenen Avşarlardır. Bu aşiret 16. asırda Maraş'ta 27 obadan oluşuyordu. Safeviler zamanında İran'a giden İmanlı Avşarları, Dulkadir elindeki bir koldur¹²³. Maraş tahrir defterlerine göre Anadolu'da birçok yere dağılan Varsakların da Dulkadirli sahasında yayıldıkları görülmektedir.

Selçukluları zor durumda bırakan Babaîler isyanı bu bölgede başlamıştı. İsyanın bölge sorumlusu Baba İshak, Maraş'a yakın Samsat bölgesinden idi. Bu bölgeden hareketle Anadolu içlerine kadar yayılan isyancılar, Baba İlyas'ın önderliğinde birleşerek, Orta Anadolu'da Malya ovasında büyük bir savaş çıkmıştı. Selçukluların, gayrimüslimlerden topladığı ücretli askerlerin de katkısıyla, isyan zorla bastırılmış idi (1240).

¹¹⁹ Tufan Gündüz, *a.g.e.*, s. 105.

¹²⁰ Bkz. Tufan Gündüz, “Bozulus Ne İdi?”, *Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Tarsus 2000, s. 126.

¹²¹ A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, s. 538. Bozuluslar için Bk. T. Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s. 106.

¹²² Bkz. A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, C.V, s. 464.

¹²³ F.Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 221.

Daha sonra Anadolu sınırında bekleyen Moğollar, kuvvetleri zayıflayan Selçukluları Kösedağ savaşında (1243) mağlup ederek Anadolu'da hakimiyet kurmuşlardı. Bundan sonra Anadolu ve civarındaki Türkmenler için karışıklıkların, sonu gelmez mücadelelerin ve çeşitli nüfus hareketlenmelerinin yaşandığı yeni bir dönem başlayacaktır. Moğollara karşı bağımsızlık mücadelesi en çok Türkmenleri heyecanlandırmaktaydı. Babaîler isyanının başladığı ve Baba İshak'ın isyan faaliyetini kışkırttığı bu saha, rast gele seçilmemişti. İsyanın başladığı bu bölge, konar-göçer ve köylü Türkmen nüfusunun en yoğun olduğu coğrafya idi. Ayrıca Sosyo-ekonomik durumları zayıf olduğu kadar dini yönden de en karmaşık (heterojen) yapıların bulunduğu yer idi. Keza Maraş, İran, Anadolu, Kuzey Suriye arasında göçler için bir köprü görevini yapıyordu.¹²⁴

Zaman içerisinde siyasi ve dini-sosyal gelişmeler doğrultusunda Batı bölgesi ile Orta ve Doğu Anadolu göçebe ve konar-göçer toplulukları arasında belirli farklılıklar oluşmuştur. İlk dönem Osmanlı idarecilerinin aşağı yukarı doğuda siyasi sınırları Kızılırmak çizgisi ile belirlenmiş gibidir. Osmanlı Devleti'ni Ankara Savaşına kadar götüren tarihi hadiselerin şekillenmesinde bu sınırın doğusunda kalan Türklerle batısında kalan soydaşlar arasında yapılan propagandaların etkisi olduğu tartışılmaz. Yörük ve Türkmen adlandırmaları aynı şekilde Osmanlı yöneticileri tarafından kullanılmıştır. Osmanlı yönetiminin, Batı Anadolu'daki Türkmen aşiretlerin ile entegre olmaları süreci, doğudaki Türkmenlerden daha zor ve uzun bir tarihi seyir takip etmiştir. Osmanlılar, Doğu Anadolu'daki Türkmenleri, toprak sistemi ve vasallık konumları açısından daha da serbest bırakma eğiliminde idi. Dulkadirli beyliği ele geçirildikten sonra bölgenin 1531'de bir "beylerbeylik" yapılışı bölgedeki Türkmenlere gösterilen farklı uygulamayı gösterir. 15 ve 16.yüzyıllarda Dulkadirli beyleri, Osmanlı idarecileri ve tımar sahipleri olarak Rumeli'ye aktarılmışlardır.¹²⁵

Dulkadirli beyliğinin kurulmasına kadar Memluklu devletinin Halep valilerine bağlı Türkmen beyleri tarafından idare edilmiştir. Bu beyler, savaş sırasında cemaatleri ile birlikte Halep valisinin maiyetine iltihak ederek, Çukurova'da Ermenilere ve Anadolu'da Moğollara karşı tertip edilen seferlere öncülük ve akıncılık yapıyorlardı. Anadolu'da İlhanlı hakimiyetinin çöküşü ile birlikte Maraş'a Dulkadirli Türkmenleri hakim olmuştur. Bununla birlikte hangi aşiretlerin olduğu bilinmemekle birlikte, Dulkadirli Türkmenlerinden bazıları Akkoyunlu hizmetine girmişlerdi. Diyarbakır'da kışlak veya yaylak amacıyla buldukları bir sırada Uzun Hasan'ın

¹²⁴Babaîler isyanı için bkz. A.Yaşar Ocak, *Babaîleri İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, Dergah Yayınları, İst. 2000, s. 117-120.

¹²⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 80 vd.

hizmetine girdikleri, Otlukbeli savaşında Aslan beyin idaresinde Akkoyunlu ordusunda görev aldıkları bilinmektedir.¹²⁶

Dulkadirli Türkmenlerinin Anadolu'ya ne zaman geldikleri hususu açık olmamakla birlikte büyük kısmı Moğol istilasından kaçıp Anadolu'ya gelenler olmalıdır. Çünkü bahsedilen Türkmenlerin bir bölümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yığılmış İnallu, Harbendelü, Gündüzlü, Kutbeğlü, Bozoklu ve Üçoklu gibi cemaat veya boylara mensup bazı aşiretler ise Memluk topraklarına girerek Gazze'den Diyarbakır'a kadar olan sahayı yurt tutmuşlardı. Bunlardan Bozoklu diye kaydolmuş olan grubun (özellikle 40 bin hanenin oluşturduğu Türkmenlerin Bozok boylarından Bayat, Avşar ve Beg-dili vb.) zamanla kuzeye doğru çekilerek Dulkadirli beyliğinin ana unsurunu meydana getirdiği bilinmektedir.¹²⁷ Bozok'lu Türkmen boylarının Anadolu'ya göçleri Malazgirt zaferiyle başladığı gibi, bu göçler Moğol istilasıyla XIII.yüzyılda daha da artmıştı. Üstelik dayandıkları sosyal taban açısından benzerlik gösteren ve hepsi de Türkmen boylarına dayanan Akkoyunlu, Karakoyunlu, Osmanlı ve Safeviler'in sebep olduğu siyasi çekişmeler, çeşitli Türkmen aşiretlerinin Dulkadirli bölgesinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

Dulkadirli Türkmenleri bütünüyle Bozok koluna mensup olmadığı gibi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki göçebe Türkmenleri de bunlara dahil etmek gerekiyor. Türkmen kitleleri, aile başbuğlarının veya yurt tuttıkları bölge, yöre ve oymak adlarına göre Dulkadirli, Maraşlı, Ceridli, Tecirli, Osmanlı vs. gibi adlar altında yeni yeni boy ve oymaklar meydana getirmişlerdir. Mesela Maraş bölgesi merkez olmak üzere geniş bir bölgede yaylak-kışlak hayatı yaşayan Dulkadirli, Moğol istilası ile geniş Asya bozkırlarındaki yurtlarını terk edip Anadolu'ya göç eden çeşitli Oğuz boylarına mensup Türkmen aşiretlerinden oluşmaktaydı. Bu büyük aşirete bağlı olan oymaklar, Dulkadir adlı bir boy beyinin liderliği altında yarı göçebe olarak kıl çadırlarıyla yazın yüksek yaylalarda kışın da ılık geçen Maraş'tan Halep'e kadar uzayan geniş bir ova da kışlarlar idi. Bölgenin

¹²⁶ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulmuş Türkmenleri*, Bilge yayınevi, Anlara 1997, s. 47.

¹²⁷ Bilindiği gibi Bozok ve Üçok tabirleri, Oğuz ananesine göre Oğuz boylarının mensup oldukları iki kolu belirtmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Moğol istilasının neden olduğu karışıklık ile bu gelenek büyük ölçüde bozulmuş, ancak adını muhafaza ederek Anadolu'ya kadar taşınmıştır. Memluk kaynaklarında ifade edilen Bozoklu ve Üçoklu Türkmenleri ile Esterabadi'nin eserinde görülen Üçoklu Türkmenler ifadesinin hangi Türkmenleri açıkladığı net değildir. Ancak şüphe yok ki bunlar Bozok ve Üçok koluna mensup dağının Türkmen aşiretlerinden meydana gelmekteydi ve galip ihtimal nüfus gücünü kaybetmiş dağılmaya yüz tutmuş boylara mensup küçük grupların meydana getirdiği bir konfederasyon durumundaydılar. Dolayısıyla Bozoklu tabiri, Bozok boylarını meydana getiren 12 boyun ortak adı olmaktan yavaş yavaş çıkmış ve bünyesinde aynı boylara mensup grupların barındığı bir taife haline geldikleri anlaşılmaktadır.

yerleşik halkı, göçebe zümreleri, Kıl çadırılı, Kıl evli ve Hayme nişin olarak adlandırırken, onlar da köylülere Tahta kapılı derlerdi¹²⁸. Dulkadirli elini oluşturan Bozok'lara mensup Türkmen oymakları, Sivas'tan Yozgat'a kadar uzanan geniş bir saha olan Uzun Yayla'da yoğun faaliyet halinde bulunmuş, bugün Yozgat adıyla bilinen şehre Bozok adını veren aşiretlerdir.¹²⁹

Türklerin Maraş bölgesine göçleri ve yerleşmeleri, Anadolu'nun fethinden daha eskidir. Bu bölgenin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması, VIII. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Emeviler ve Abbasiler zamanında, Fergana, Harezm ve Horasan'dan getirilen pek çok Türk, İslam-Bizans mücadeleleri sırasında Sugur ve Avasım bölgesinde olan Maraş'a, iskan edilmişti.¹³⁰ Bu gönüllü ve ücretli askerler içerisinde Müslüman olmuş Türkmen gazi savaşçılar olduğu gibi, henüz İslam'ı tanımamış Türkler de bulunmaktaydı. Bu şehir garnizonlarına yerleştirilen Türklerin sayısı, Halife Harun Reşit (786-809), Memun (813-833) ve annesi bir Türk olan Mutasım (833-842) devirlerinde oldukça önemli bir yoğunluğa ulaşmıştı. Özellikle Halife Mütevekkil (847-861) zamanında hilafet ordusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturması sonucunda askeri garnizonların yönetimi Türk kumandanları tarafından yürütülmekteydi.¹³¹ Anadolu'ya göç eden Türkmenler, genellikle konar-göçer bir hayat tarzı ve step kavmi oldukları için daha ziyade kendilerinin yaşadıkları şartlara elverişli topraklara yerleşmeye gayret etmişlerdi. Malazgirt zaferinden sonra kesif Türkmen akınları Anadolu'yu istilaya başlayınca, 1085 yılında Türkmen liderlerinden Emir Buldacı Maraş bölgesini ele geçirmiştir.¹³² Memluk devleti, XIII. yüzyıl sonlarında kuzeyde elde etmiş olduğu toprak kazancını muhafaza etmek ve buraları Moğol ve Ermeni saldırılarına korumak için mülteci Türkmenleri, Güney Anadolu ile Kuzey Suriye'yi içine alan bölgelere yerleştirmişti. Memlukların yardımcı kuvvetlerini teşkil eden bu Türkmenler, Suriye valilerinin hemen her yıl kuzeye yaptıkları seferlere katılarak nihayet 1298 yılında Ermenilerin elinde bulunan Maraş'ı ele geçirdiler. Bundan böyle Maraş ve çevresi Memlukların Halep valilerine tabi olan Türkmen beyleri tarafından yönetilmeye başlandı. Halep'ten başlayarak Elbistan'a kadar uzanan bölgeye yerleşen bu Türkmenler Oğuzların Bozok koluna mensup idiler.¹³³ Dulkadirli halkını teşkil eden cemaatler çoğunlukla Bayat, Avşar ve Beydilli boylarından idiler. Ancak Dulkadir boylarının bu boylardan hangisine mensup oldukları bilinmemektedir. Dulkadirli halkını

¹²⁸ Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş'ta Dulkadiroğlu Hükümeti", *TOEM*, Yıl 5, S.30-37, İst. 1332, s.2.

¹²⁹ F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 138.

¹³⁰ Belazurî, *Fütuhu'l-Buldan*, çev. M.Fayda, KB Yay., Ankara 1987, s. 243.

¹³¹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara 1993, s.36.

¹³² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK yayınları, Ankara 1989, s. 1.

¹³³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 8.

teşkil eden Türkmenlerin daha çok Bayatlardan olması beylerinin de Bayat boyundan çıkmış olduğu ihtimalini doğurmaktadır.¹³⁴

XIV.yüzyıldan itibaren Maraş ve Elbistan bölgesi yoğun Türkmen oymakları ile iskan edilir. Bu bölgeye yerleşen Türklerin çoğu Moğol istilasının önünden kaçanlardı. Bu Türkmenler, Dulkadirli beyliğinin kuruluşuna kadar yarım asır Halep valilerine bağlı olan Türkmen beyleri tarafından idare edilir. Bu beyler savaş esnasında cemaatları ile birlikte Halep valisinin maiyetine iltihak ederek Çukurova'daki Ermenilere ve Anadolu'daki Moğollara karşı tertip edilen seferlerde öncülük ve akıncılık yapmaktaydı.¹³⁵ Bozok ve Ağaç-eri Türkmenlerinin bir kısmı Dulkadir adlı bir boy beyinin emri altında toplanarak Dulkadir beyliğini kurdular.¹³⁶ Bu beyliğin Türkmenleri, şeklen Memluklara bağlı olmakla birlikte Ermeni prensliği ve Moğol hakimiyetindeki Anadolu'ya akınlar düzenlemek suretiyle esir ve ganimetler elde ederek Maraş'a dönüyorlardı. Şikarî de Dulkadir Bey, oğlunu 40 bin kişilik bir kuvvetin başında Selçuklu ordusuna yardıma göndermekteydi.¹³⁷ Bilahare İlhanlı devletinin çöküşüyle birlikte Anadolu'da Türkmen beylerine büyük bir hareket serbestisi kazandırmıştı. Dulkadir Beyin ölümünden sonra (1310) oğlu Karaca Bey Maraş'ta hakim iken, Elbistan da Memluklara sembolik bağlarla bağlı olan Taraklı Halil bulunuyordu. Aralarındaki kısa süreli bir mücadeleden sonra burayı da zapteden Karacay Bey, Maraş'la birlikte Elbistan'ın da hakimi olmuştu (1337). XIV.yüzyılda Bozok koluna bağlı Dulkadiroğulları beyliği içerisinde yer alan aşiretler, Dulkadirli Türkmenlerini meydana getiren ana kütleyi oluşturur. Bunlar; Anamaslı-Karacalı (bazı obaları; Yazır, Ulaşlı, Oruç-beğlü, Kazancılı, Söylemezli, Yol-basanlı, Kara Haydutlu), Ağca Koyunlu (önemli obaları, Çalışlı, Musa Hacılı, Kozanlı, Dokuz-Bişanlı (bazı obaları; Karkın*, Karamanlı, Kürd Mihmadlu, Avcı, Neccarlı, Dokuz-koyunlu, Bazlamaçlı), Küreciler, Cerid (Bayır Cerid, Kara Hasanlı, Oruç Gazılı, Mamalu), Peçenek, Kavurgalı, Elçi, Döngelü, Küşine, Tekelü, Varsak, Eymir, Çimelü, Kızıllı, İmanlı Avşarı, Çağıranlı, Avcı, Gündeşlü, Tecirlü, Eşkinciler (bazı obaları; Dede Karkın, Süli Şeyhlü) gibi irili ufaklı 700'e yakın cemaatten oluşmaktaydı.¹³⁸ Bunların XVI.yüzyılın sonlarına

¹³⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 8.

¹³⁵ M.Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, No.5 (83), İst.1340, s. 100; R.Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 4-5.

¹³⁶ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Dulkadir Oğulları Hükümeti", *TOEM*, C. V, s. 361.

¹³⁷ Şikarî, *Karaman Oğulları Tarihi*, yay. Mesut Koman, Konya 1946.

* Dulkadir elinde büyük oymaklardan Bişanlı boyunun bir obasını oluşturan Karkın oymağı, güneyde Kargılık yöresinde yaşamaktaydı. Karkın oymağının bir kolu da Dede Kargın adındaki bir şeyhin Göksun'da bulunan zaviyesine hizmet etmiştir. Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesinde de geçen Dede Kargın'ın XIII.yüzyılda yaşamış olması mümkündür.

¹³⁸ Bk. F.Sümer, "Ceridler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 24, İstanbul 1988, s. 8; T. Gündüz, *a.g.m*, s. 454.

doğru yaklaşık 40.000 vergi nüfusuna sahip oldukları görülmektedir. Öte yandan Dulkadirliilerin akrabaları olan Kars-ı Dulkadiriye (Kadirli) Türkmenleri de bunlara dahil edilince büyük bir konar-gcer topluluğu ortaya çıkacaktır.

Maraş, Elbistan ve Malatya'nın dağlık ve ormanlık bölgelerinde yaşayan Ağaç-eri Türkmenleri bölgede hatırı sayılır bir demografik stnlge sahipti. Bu bölgeye gc etmiş en eski aşiretlerden biri olan Ağaç-eriler, bölgede siyasi otoritenin de zaafıyla şehirleri basmaya, köyleri soymaya ve bölgeden geçen kervanları vurmaya başlamışlardı. Bu yüzden Selçuklular, bölgeye kuvvet göndermek zorunda kalmışlardı.¹³⁹ Merkezi Dulkadirli toprakları olan Ağaç-eriler, Malatya'Dan Kilikya'ya, Halep'ten Sivas'a kadar geniş bir bölgeyi etkilemişlerdi. Bunların yağma ve tahripleri karşısında Sivas ve Kayseri hakimi Kadı Burhaneddin, ülkesinin güney sınırlarında iki kale inşa ettirmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁰ Dulkadirli halkına mensup *Ağaç-erilerin* yağma ve tahripleri, sadece Suriye ve civarıyla sınırlı kalmamış Anadolu'da nasibini almıştır. Kadı Burhaneddin'in ülkesindeki yağmalar ve Sivaslı tüccarlara verdikleri zararlar, sonunda Dulkadirli Sevlı Beyin hayatına mal olmuştur.¹⁴¹ Sürekli gc ettiklerinden Anadolu'nun özellikle dağlık ormanlık bölgelerine dağılan *Ağaç-eriler*, sırası gelince *Ağaıyan*, *Tahtacıyan* gibi adlarla da anılmışlardı.

F.Sümer; İbn Bibi, Ebu'l-Ferec, Aziz b. Esterabadı, Aynı ve Makrizı gibi ağdaş kaynaklara dayanarak, Ağaç-erilerin Türkmen asıllı olduklarının kesin olduğunu belirtir. Yakındağu'ya gelen Oğuz elinden bir topluluğun ormanlık bir bölgede yurt tuttuğu için bu adla anıldığını ve 13-15.yüzyıllarda Maraş-Elbistan dolaylarında yaşayan bir Türkmen aşireti olduğunu ne sürer. Babailer isyanına katılmış olmaları, onların heterodoks özellikler taşıdığını gösterdiği gibi, Ağaç-erilerin, Babailerin ormanlık bölgelere sığınmış kalıntıları olabileceği de akla gelmektedir. Z.Velidi Togan ve C. Cahen de Selçuklular zamanında Ağaç-eri adının geçtiği, 1193 yılında bu zümrenin, Orta Toroslardan Malatya'ya kadar uzanan, (Maraş ve Elbistan tarafları dahil) ormanlık yerlerde yaşayan ve kendi başlarına buyruk, eşkıyalıklarıyla bilinen bir kabile olarak eserlerinin değişik yerlerinde zikrederler.¹⁴² Ağaerilerin torunları olduğu düşünülen Tahtacıların bugünkü ifadeyle Alevi inancını taşımaları da bunu göstermektedir. Dulkadiroğulları Ağaç-erileri ile aynı bölgede yaşamakla beraber, onlardan ayrı bir siyasi teşekkül olarak görünürler. Kaynaklar, daima onları birbirinden ayrı

¹³⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK yayınları, Ankara 1989, s. 2.

¹⁴⁰ Faruk Sümer, "Ağaeriler", *Belleten*, C. XXVI, Sayı 103, 1962, s. 521.

¹⁴¹ Refet Yinanç, *Dulkadirli Beyliği*, s. 32.

¹⁴² Z.V.Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, 1981, s.211 ;Claude Cahen, *Osmanlılardan nce Anadolu'da Türkler*, trc. Y. Moran, E yayınları İst. 1979, s. 154-55.

zikreder. Şii temayüllü Karakoyunlular arasında Ağaç-eri adıyla yaşayan bir oymak adına rastlanılması onların Karakoyunlar hizmetinde bulduklarını göstermektedir. Bu Ağaçeri kolu, daha sonra Karakoyunlular ile İran'a gitmişlerdir. Safeviler zamanında da İran'ın çeşitli yerlerinde varlıklarını sürdürmüşlerdi. İran'daki Ağaçeri beyleri arasında, Ali, Hasan, Hüseyin gibi isimlere çok sık tesadüf edilmesi, Şiî inancını benimsediklerini gösterir. Bugün İran'da Kuh-Guliya eyaletinde 2000 evlik bir Ağaç-eri aşireti yaşamakta, aynı zamanda Luristan ve Fars'ta da bunların bakiyelerini görmek mümkündür. Bu Ağaç-eriler, Avşar, Begdili, Tilku gibi çeşitli oymaklara ayrılmıştır. 18.yüzyıla ait Tebriz tahrir defterinde bu vilayete bağlı bir Ağaç-eri köyü geçmektedir.¹⁴³

Istılah olarak bugün, Maraş, Antep, Gavur Dağı, Adana, Mersin, Antalya, Muğla, Denizli ve Ege bölgesinin dağlık ormanlık mıntıkalarında çoğunluğu göçebe, bir kısmı da yerleşik düzene geçmiş Tahtacılar adıyla bilinen zümreler hala yaşamaktadır. Ağaç biçmek, tahta kereste işleriyle meşgul olmak gibi meslekleri olan ve heterodoksi özellikler taşıyan bu grupları Ağaçerilerin devamı olarak düşünmenin bir sakıncası olmasa gerektir. 16.yüzyıldan itibaren Osmanlı belgelerinde *Cemaat-ı Tahtacıyan* şeklinde geçmektedir.¹⁴⁴ Keza Tahtacı tabirinin geçmesinden sonra Anadolu'da Ağaçeri adına rastlanılmaması da bu görüşü teyit etmektedir. Uzun zaman Tahtacılar arasında dolaşım inceleme ve araştırmalar yapan Y.Z. Yörükkan, N. Birdoğan ve A. Yılmaz gibi araştırmacılar, bunların hala kendilerine Ağaçeri olarak andıkları ve atalarının Horasan'dan geldiklerini övünerek söylediklerini belirtirler. Y.Z.Yörükkan Tahtacıların Orta Asya menşeli, Türkmen veya Yörük oymaklarından meydana gelen bir cemaatler topluluğu olduğunu vurgular¹⁴⁵. Maraş, Antep ve Gavur Dağı civarında yaşayıp da yerleşik düzene geçip ve Sünniliği benimsemiş Tahtacıların, bu bölgelerde Evcî aşireti olarak anıldıkları görülmüştür. Orman ürünleri ve ahşap işçiliği ile uğraşan Evciler, nereye gitseler evlerini tahtadan yaparlar, bu yüzden göçebe hemcinsleri tarafından *Tahta kapılı* denilmesi yerleşik düzene geçmeleriyle ilgili olsa gerektir. Bugün bu aşiret 5500 hane kadardır.

Mühimme defterlerinde kendilerine dirlik verilmemesi için çıkartılmış emirlerde, Tahtacıları kastettiği anlaşılan Tat teriminin Çepni, Kızılbaz, gibi merkezi Sünni anlayışı dışında kalan aşiretlerle kullanılması, Ağaç-erilerin heterodoksiliğini teyit eden belgelerdir. İçerisinden Hacı

¹⁴³ Y.Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, KB Yay., Ankara 2002, F.Sümer, "Ağaçeriler", *Belleten*, s. 528; İ.Engin, *Tahtacılar*, Ant Yayınları, İst. 1998, s. 30.

¹⁴⁴ Bk. Y.Z.Yörükkan, *a.g.e.*, s. 387.

¹⁴⁵ Yörükkan, *a.g.e.*, s. 387.

Bektaş Veli'yi çıkarmış büyük bir Oğuz bir boyu olan Çepniler, Maraş'ta da yaşadıkları ve burada Çepni adında bir kalenin varlığı bilinmektedir.¹⁴⁶

Kızılırmak sınır olmak üzere Doğu ve Orta Anadolu toprakları gibi Şiiliğin etkili olduğu bir saha olan Dulkadirli toprakları aynı zamanda Kızılbaş Türkmenlerin de yoğun olarak yaşadığı bir beylik durumundaydı. Erdebil şeyhlerine Anadolu'dan toplanan yardım ve nezirlerin büyük bir kısmı Dulkadirli beyliğinin hakim olduğu sahadan gitmekteydi. Akkoyunlu hükümdarları için tehlikeli boyutlara ulaşan Şii propagandacıların önemli bir kısmı Dulkadirli sahasında çeşitli Türkmen aşiretlerinin İran'a göçmesine sebep olmaktadır. Keza 15.yüzyılın sonlarına doğru kurulmakta olan Şii-Safevi devleti, Sünniler aleyhinde militan faaliyetlere başlamıştı. Keza Şiilik İran'dan önce Anadolu'da Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd zamanından beri yaygın bulunuyordu. Bu sebepten Dulkadirli arasında da çok sayıda şii unsurlar bulunmaktaydı. Şah İsmail'i henüz Erdebil'de iken himaye edenlerin Dulkadirli Türkmenleri arasında bulunan bir aileden çıkması dikkat çekicidir.¹⁴⁷ Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın en yakın müritlerinden Dede Abdal Bey bu oymaklar arasında idi. Yerinde bir tabirle "gövdesi Anadolu'da başı İran'da" olan Safevi devletine ilk göçler Güneydoğu Anadolu'dan başlamıştı.¹⁴⁸

Şah İsmail Anadolu'ya geldiğinde Anadolu'daki birçok Kızılbaş Türkmenlerin onun katına gitmişlerdi. Bu arada Dulkadirli ilinde gerdeğe girmek üzere bulunan bir gencin Şah'a kavuşmak için Erzincan yolunu tuttuğu rivayet edilir.¹⁴⁹ Böylece Anadolu'dan giden Türkmenler tarafından desteklenen Şah İsmail, güçlü bir Şii devlet kurmuştu (1502). Şah İsmail'in katına gidenlerin çoğunluğunu Bozok yöresinden giden Türkmenler teşkil ediyordu. Alaüddevle Bey, ülkesinden giden Şaha giden Türkmenlerin ciddi boyutlara ulaştığını görünce sadece Osmanlılar açısından değil kendileri için de büyük bir tehlike oluşturduğunu fark etmiş ve engel olmaya çalışmış idi. Bu tehlike Şah İsmail'in Dulkadirli beyinin kızını istemesiyle de doruk noktasına çıktı. Dulkadirli beyliği üzerinde nüfuz kurabilme mücadelesi, Osmanlı, Memluklu ve Safevi devletleri arasında büyük çekişmelere sahne olmaktadır. İran ile Anadolu Türkmenleri arasındaki irtibata engel olmaya çalıştığı için Dulkadirli ülkesine giren Şah İsmail, Maraş, Elbistan ve

¹⁴⁶ Neşet Çağatay, "Tahtacılar", *MEBİA*, c.II, s. 670-71; F.Sümer, *Oğuzlar*, s. 132; Sümer, "Ağaççeriler", s. 528; İ.Engin, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁴⁷ Akkoyunlu hükümdarı Rüstem, geleceğin şahı İsmail'i kardeşi Sultan Ali'nin ölümünden sonra ele geçirmek istediği zaman O, teyzesi Paşa Hatun tarafından Erdebil'de cerrahlık yapan Dulkadirliilerden Aba (Ebe) adındaki bir kadına teslim edilmiş ve onun evinde saklanmıştı. İsmail'in akıbetinden korkan bu kadın onu babasının müritlerine teslim etti (1493). Bkz. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 89.

¹⁴⁸ Faruk Sümer, *Safevi Devleti*, s. 4.

¹⁴⁹ Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, s. 18.

Harput'u yakıp yıkmış, eski Akkoyunlu merkezi Diyarbakır'ı da almıştı (1508). Kaynaklar, Şahın, Maraş ve Elbistan'daki tahribatı sonucu, Dulkadirli eserlerinin çoğunun yok olduğunu yazmaktadır. Memluk ve Osmanlılardan istediği yardımı alamayan Alaüddeve ise Şah'a karşı koyacak gücü yoktu ve selameti Türkmen aşiretlerinin yaptığı gibi, Andırın yakınlarındaki sarp Turna dağına çıkmakta bulmuştu.¹⁵⁰

Daha sonraki siyasi gelişmeler Şah İsmail ile Dulkadirli beyliği arasındaki buzların erimesine sebep olurken, Osmanlılar Safevilere karşı harekete geçmek üzereydi. Yavuz Selim, Çaldıran seferine çıkarken, Osmanlılara bağlı olan Dulkadirliyle aynı mezhepten olduklarını da hatırlatarak yardım istemiş, ancak yardım görmediği gibi, Alaüddeve, Safevilerle ittifak kurmuştu. Dulkadirli Türkmenleri Çaldıran savaşında, Avşar, Musullu ve Şamlu Türkmenleri ile birlikte Safevi ordusunun sağ kanadında yer almışlardı. Alaüddeve'nin torunları Ali ve Mehmed, Şah İsmail'in yanında idiler. Bu yüzden Osmanlı padişahı ihtiyatlı davranarak ordusunun gerisini emniyete almak ve hem Alaüddeve'nin hem de Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenlerin saldırılarına engel olmak için Kayseri ile Sivas arasında 40 bin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştı.¹⁵¹ Çaldıran zaferini müteakip ordusuyla Göksun'a gelen Yavuz Selim, bu ikili siyasetinin intikamını Alaüddeve'ye başıyla ödetmiştir (1515).

İran'a giden Dulkadir Türkmenleri, Maraş ve Bozok bölgesinden saha katılan bazı oymak kolları oluşturmuştur ki, Safevi kaynaklarında 80 bin ev olarak geçer. Dulkadirli Türkmenleri, Safevi devletinde Eşik Ağalığı, Korucubaşılık, Mühürdarlık, Tavacıbaşılık, Valilik gibi önemli görevler yüklenmişlerdi. Hatta Şiraz valiliği ve hakimliği uzun süre ellerinde olduğu için bu şehir, Dulkadirli Türkmenlerinin merkezi olmuştu.¹⁵² Buradaki Dulkadirli Türkmenlerinden bazılarının Kanuni'nin İrakeyn seferinde Osmanlı safına geçtiği anlaşılmaktadır.

Akkoyunlu hanedanının bir türlü önleyemediği Şii propagandasının daha önce yaşanan Karakoyunlu rekabetinden farklı özellikleri vardı. Karakoyunlular daha çok heterodoks eğilimliydi ve Akkoyunluların onlara karşı düşmanlığı yüzünden heterodoksi neredeyse hiç etkili olamamıştı. Buna mukabil sufi propaganda ve Şah İsmail'in etrafında örtülen mistik efsanevi hikayelerin Akkoyunlu devletinin son dönemlerinde içine düştüğü siyasi ve iktisadi buhranların ve nihayet aşiret reislerinin tercihlerinin Kızılbaşlığın yayılmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Akkoyunlu aşiretlerinden Osmanlı hakimiyetine girenlerin ezici çoğunluğu Sünni kalmakla beraber, aşiretler arasında yer yer şah

¹⁵⁰ Refet Yinanç, s. 94.

¹⁵¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK, Ankara 1988, s. 251.

¹⁵² T. Gündüz, "Dulkadirli Türkmenleri", *1.Kahramanmaraş Sempozyumu*, C.I, 2004, s. 452.

propagandasının etkili olduğu inkar edilemez. Önceleri Osmanlı Türkmenleri bir çok nezir ve yardımlar gönderdiği Erdebil tekkesini ziyaret ederler, Osmanlı hükümdarları bile “çerağ akçesi” olarak muntazaman yardımlar yapmıştı. Hatta bu yardımlar bir defa aksayınca Şeyh Cüneyd, II.Murad’a şikayette bulunacak kadar ileri gitmişti. Şeyh Cüneyd’in siyasi amacı anlaşılınca Osmanlı hükümdarlarından yüz bulamamıştı. Fakat Uzun Hasan’ın teveccühünü kazanan Şeyh, Akkoyunlu topraklarında geniş ölçüde propaganda faaliyetinde bulundu. Uzun Hasan, Şeyh Cüneyd’in ölümüyle oğlu Haydar’ı Erdebil’de iktidara getirip kızıyla evlendirmişti. Haydar, müritlerini savaş talimatıyla yetiştirdi, onlara On İki dilimli kırmızı serpuş giydirdi. Bu tarihten sonra Kızılbaş tabiri siyasi bir anlam kazandı¹⁵³. Şeyh Haydar’ın oğlu ve Uzun Hasan’ın torunu olan Şah İsmail, Akkoyunlu devletini ortadan kaldırıp Şii-Safevi devletini kurduktan sonra Anadolu ve Osmanlı ülkesindeki Türkmen bölgelerine gönderdiği daileri vasıtasıyla göçebe ve konar-göçer taifeler arasında Şiilik propagandası yapmaya başladı. Anadolu’da göçebe Türkmenler arasındaki Kızılbaşlık özellikle İlhanlı hakani Olcaytu’nun On İki İmam Şiiliğini kabul etmesiyle daha çok yayılmıştı. Safevi ordularının önemli bir bölümünü Dulkadirli ilinden İran’a giden çeşitli Türkmen aşiretleri ve oymakları oluşturmuştur.¹⁵⁴ 15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğudan çıkan bu yeni tarikatın etkisine giren Türkmenler, bu mezhebe girenlerin giydiği kızıl börkten dolayı Kızılbaş adıyla bilindiler. Kızılbaşlık, dini olduğu kadar toplumsal ve siyasi bir kimlik ifade etmiştir. Tarikat, bundan böyle Osmanlı yönetimine Orta ve Doğu Anadolu’daki Türkmen muhalefetinin bir ifadesi olmuştur. Aşiretlerden oluşan sosyal ve dini yapılarını 15.yüzyılda hala koruyan Dulkadirli ve Akkoyunlu devletlerinin uyruğu olan bu Türkmenler, kendi yaşam biçimleriyle çelişen Osmanlı merkezîyetçi devlet politikası yüzünden kıyasıya bir mücadeleye giriştiler. Daha önce de Karamanlı Türkmenleri, “Kızıl börklü, kara cüppeli, ayağı çarıklı” diye aşağılanmışlardı.

Anadolu’da Türkmenler arasında korkunç boyutlara ulaşan Kızılbaş propaganda ve faaliyetleri, Yavuz Selim zamanında, Türkmenlerin sadece göçebeliği ifade eden bir kelime değil aynı zamanda Kızılbaşlığı da çağrıştıran bir terim halini aldığı söylenebilir. Keza Bozulus aşiretleri içerisinde, Kurd Beğlu aşiretinden birisin “ben şahım” diyerek başına adam toplamaya başladığına dair arşiv belgeleri mevcuttur.¹⁵⁵ Bu propagandaların çeşitli Türkmen aşiretlerinin doldurduğu Anadolu’nun önemli bir kesiminde

¹⁵³ Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, İst. Fetih Cemiyeti, 1993, s.2.

¹⁵⁴ Kemalpaşazâde olayı; “Türkler terk ettiler diyarların / Yok bahaya sattılar davarların” mısraıyla belirtmişti, bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK 1992, s.IV.

¹⁵⁵ Bkz. *Mühimme Defterleri*, Nr. 36, s. 14, 41.

etkili olduğu Osmanlı kaynaklarında geniş yer tutar. Yavuz Selim zamanına kadar bu propagandaların başarıyla yürütüldüğü söylenebilir. Öte yandan dini ve mezhebi değişikliklerin oluşumunda siyasi etkilerin de rolü olmuştur. Akkoyunlu aşiret reislerinden Safevi hizmetinde olanların maiyeti, reisleri gibi, Kızılbaşlığa meylederken onların kan akrabaları (Sünni/Hanefi olarak) Osmanlı hakimiyetine girmişler hatta Osmanlılarca Safevi savaşlarında kullanılmışlardı. Böylece tabii olduğu devletin resmi din anlayışının onların dini hayatlarını şekillendirdiği söylenebilir. Safevilerin, Akkoyunluların ülkesini ele geçirmeye başladığı bir sırada Akkoyunlulara bağlı bir çok aşiret reisi kızıl börk takıp, Şaha bağlandı. Buna karşılık Tekelü aşireti gibi Silsüpür Ceridi aşireti de önce İran'a giderek Şahın eteğini öpüp kızıl başlık giyip Kızılbaş oldularsa da bir müddet Şii ortamına ayak uyduramayarak Rafizi olarak adlandırılmışlar ve tekrar Anadolu'ya dönerek zaman içerisinde büyük bir kısmı Sünnileşmişlerdir¹⁵⁶.

Yavuz Sultan Selim Anadolu'daki Şii-Kızılbaş isyanlarına karşı ciddi bir harekate girişmiş, Kızılırmak'tan İran sınırına kadar Orta ve Doğu Anadolu'nun Şiileşmesini engellemiştir. Osmanlılar zamanında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çıkan ve Kızılbaş niteliği üzerinde pek durulmayan Celali isyanlarının kaynağında da yine Kızılbaş Türkmenlerinin varlığı hesaba katılmalıdır. Bu cümleden olarak, adı Celal olan bir tımar sahibinin 1519 yılında Şah Veli ünvanıyla büyük bir Kızılbaş isyanı çıkaran kişi Dulkadirli beyliğinin en büyük kolu olan Bozok Türkmenlerinden olması dikkate değerdir¹⁵⁷. Bu isyan Şehsuvaroğlu Ali bey tarafından bastırılırken, bundan böyle çıkan bu benzeri bütün isyanlara Celali adı verilmiştir. Dulkadir vilayeti, Osmanlı yönetimine girdikten sonra ilki 1522'de yapılan tahrir ve tımar tevcihlerinde burasının Türkmen bölgesi olması hesaba katılmış, bölgede mutlak bir merkezîyetçi idare tesis edilmemiştir. Keza Osmanlı'nın iskan, sürgün ve göç politikası burada da tatbik edilmişse de yine de bölge nüfusunun çoğu konar-göçer ve yaylak-kışlak hayatı yaşayan hareketli bir yapı sergiliyordu. Dolayısıyla yörenin Türkmen ve ulus taifeleri, çeşitli propaganda ve tahriklere de uygun bir özellik taşıyordu. Önceleri Rum ve Karaman beylerbeyliğine bağlı bir sancak olduğu anlaşılan Dulkadirli vilayetinin, kaynaklarda 1531 yılında başlı başına bir beylerbeylik olarak bahsedilmesinden, Dulkadirli eyaletinin bu tarihten sonra kurulduğu ortaya çıkmaktadır¹⁵⁸. Bu da eyaletin Türkmen

¹⁵⁶ Tufan Gündüz, "Bozulus Ne İdi?", *Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, s. 127.

¹⁵⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, IV, haz. İ.Parmakszoğlu, KB Yayınları, 1992, s. 347; R. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 103; Ahmet Refik, *16.Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, M.Ahmet Kütüphanesi, İst. 1932, s. 10; Mustafa Akdağ, *Celali İsyânları*, Bilge Yayınevi, Ankara 1975, s. 119; F. Sümer, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁵⁸ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Akçağ yayınları, Ankara 2004, s. 29.

bölgesi olmasının hesaba katıldığını göstermektedir. 16.yüzyıldan sonra bölgede çıkan asayiş olaylarının çoğu bu yüzden çıkmıştır. Ahmet Refik'in eserinde, Dulkadirli ve Bozok sancağında şekavet eden Cerid, Avşar, Mamalı; Boz-ulus Türkmanından İzeddin, Küçekli, İnallu, Acarlu, Ömerlü; Beğdili Türkmanından Ulaşlı cemaati vb. Kürt ve Türkmen grupların çıkarmış oldukları küçük çapta isyan hareketlerine karşı Halep ve Maraş kadılarına gönderilen hükümler yer almaktadır.¹⁵⁹

XV.yüzyıla kadar Memluklara tabi, bu asrın ikinci yarısından itibaren de bazen Osmanlılar bazen de Safeviler ile ittifaklar kuran Dulkadirli beyleri, Osmanlı, Memluk ve civar devletlerin sarayına verdikleri gelinlerle de bilinirler. Şah İsmail'in de bir gelin istemesine rağmen, Sünni/Hanefi olan Alaüddeve mezhep farklılığından dolayı olsa gerektir ki kızını Şah'a vermemiştir. Çaldıran savaşından sonra Alaüddeve Beyin (Yavuz Selim'in dedesi) katledilmesiyle sonuçlanan çarpışmada Yavuz Selim tarafından kesin olarak Osmanlılara tabi olan Dulkadirli ülkesi (1515), Şehsuvaroğlu Ali Beyin idaresine bırakılmıştır. Ali Beyin 1521 yılında katledilmesinden sonra doğrudan doğruya Osmanlı'ya bağlanan bölgenin, Vilayet-i Dulkadriye olarak, ilk tahriri yapılmış, Maraş ve Elbistan, bir sancak olarak Osmanlı yönetimine dahil edilmiştir.

Osmanlı Devleti, fethedilen her bölgede olduğu gibi Dulkadirli bölgesinde de hemen tahrire başlamıştı. Çeşitli Türkmen aşiretleri arasında bu sayımlara karşı, yukarıda da önemli olanlarını zikrettiğimiz bazı isyanlarda olduğu gibi, büyük tepki doğurmuştur. Çünkü asırlarca kendi başlarına buyruk ve özgür olarak sürülerinin peşinde at koşturdukları toprakların ellerinden alınıp vergi dilimi olarak parsellenmesi ve tımarlı sipahilere dağıtılması kolay kabul edilecek bir durum değildi. Şurasını da belirtmekte yarar var ki, Yavuz Selim zamanında Osmanlı sınırlarına ilhak edilen Dulkadirli ve Doğu Anadolu toprakları, "*kadimden olı-geldüğü üzere..... Hasan Padişah Kanunları*" ile idare edilmiştir. Bir başka ifade ile Yavuz zamanında Uzun Hasan'ın kanunları esas alınarak hazırlanan uzun kanunlar, Osmanlılarda en çok kanunname çıkaran padişah olan Kanuni tarafından tasfiye edilerek, bölgedeki Türkmenlerin idari düzenlemeleri yeniden ele alınmış ve ağır vergiler altında ezilmekten kurtarılmışlardır.

Dolayısıyla Maraş ve Elbistan merkez alınmak üzere ilki 1522'de, daha sonra 1526, 1563 ve 1580 tarihlerinde, vergi düzenlemeleri ve idari taksimatlar için belirli aralıklarla yapılan çeşitli tahrirlerde, göçebe Türkmen nüfusunun büyük bir bölümünün yerleşik düzene geçirildiği

¹⁵⁹ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 29 vd.

anlaşılmaktadır.¹⁶⁰ Bu tarihlerden önceki duruma da ışık tutacağı dolayısıyla, Dulkadirli ulusunu oluşturan Türkmen aşiret ve cemaatlarından bazılarını görmek mümkündür. Dulkadirli ulusunu oluşturan cemaatler çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu cemaatler ana yurtları Maraş ve çevresinin haricinde güneyde Şam-Halep bölgesinden, kuzeyde Bozok-Sivas bölgelerine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı yaylak-kışlak olarak kullanmakta ve bazı yerlerde ziraat yapmaktadır. 1526 tarihli Tahrir Defterlerinde tespit edilen bu Türkmen ve uluslar içerisinde 26 taifeye bağlı 772 cemaatten oluşan Dulkadirli Türkmen ve ulusların Maraş haricinde, Şam, Halep, Antakya, Diyarbakir, Mardin, Malatya, Adıyaman, Antep, Adana, Kayseri, Sivas, Bozok, Yeni-il ve Karaman arasındaki bölgeleri tasarruf ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla beraber Dulkadirli ulusuna bağlı yüzlerce oymak ve obanın tasarruf ettikleri yerler belli değildir.¹⁶¹ Bunların çoğu zaman içerisinde buldukları yerlerde iskan edilmişlerdi.

Şehsuvaroğlu Ali Beyin öldürülmesi, Dulkadir ülkesinin bir Osmanlı eyaleti ve Bozok'u da bir Osmanlı sancağı haline getirdi ise bu devlete pahalıya mal olan isyanların çıkmasına sebep oldu. Bundan sonra tımarlarının hazineye aktarılması ve bundan korkan Türkmen beylerinin bu durumdan endişe etmesi, büyük ihtimalle Şî-Safevî propagandalarının da tesiriyle, bölge nüfusu azalacaktır. Dulkadirli beyliğinin 1515'te Şehsuvaroğlu'na verilmesinden sonra Dulkadirli Türkmenlerinin bir kısmı Şah İsmail'in hizmetine gitmişlerdi¹⁶². *Söklen Oymak* beyi Musa, aşırı vergi yüklenmesi, Dulkadiroğullarından Zünnun ve Bektaşî liderlerinden biri olan Kalender Çelebi, Şahın halifelerinin de propagandalarıyla halka zulmedildiğini bahane ederek büyük isyanlar çıkarmışlardı. *Kalender Çelebi'nin* başlattığı isyana, tımarları ellerinden alınan Dulkadirli Türkmenleri de büyük destek vermesiyle isyanın sahası genişlemişti. Kalender Çelebi, üzerine gönderilen orduyu yenmiş ve Karaman beylerbeyi Mahmut Paşa da katledilmişti. İsyanın bastırılıp bölgede düzenin sağlanması için veziriazam İbrahim Paşa görevlendirilir. İbrahim Paşa, isyana katılan Dulkadirli Türkmenlerine dirlikleri ellerinden alınanlara geri verileceğini temin etmiş, böylece Türkmenlerin büyük bir kısmı isyandan vazgeçmişti. Dulkadirliilerin ayrılmasıyla gücü azalan Kalender Çelebi, yapılan savaşta

¹⁶⁰ Yayınlanmış Tahrir Defterleri için bkz. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, C. I,II, Ankara Ün. Yay. 1988; İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası 1526-1563*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

¹⁶¹ Bk. İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.98-99; ayrıca iskan edip 16.yy.dan günümüze gelindiğinde Dulkadirli ulusuna bağlı cemaatlerin bakıyeleri bugün hala yaşamakta olduğu görülür; bk. İ.Solak, "XVI.Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2002, s. 137.

¹⁶² Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu*, s.49.

yakalanarak idam edilir ve etrafındaki güç de dağılır.¹⁶³ Yine Maraş Türkmenleri arasında çıkan Düzmece Şah İsmail fitnesi, Bozok, Maraş ve Elbistan bölgesinde taraftarlarını Türkmenler arasında toplamış ve çeşitli isyanlara sebep olmuştur.¹⁶⁴

Aynı dönem içinde arka arkaya meydana gelen bu isyanlar sonunda Dulkadirli eyaletinin kurulması çalışmaları başlamış olmalıdır. Bundan sonra Osmanlı Devleti hizmetine giren Dulkadirli beyleri, daha önce Osmanlı sultanları ile kurdukları akrabalık yüzünden ihmal edilmemişler, bunlara Rumeli ve Anadolu'nun değişik yerlerinde beylerbeyliği ve sancak beyliği görevleri verilmiştir. Her ne kadar Dulkadirli eyaletinin kuruluşu buraların Osmanlı topraklarına katılmasından hemen sonra olmamışsa da bölgenin geniş kapsamlı tahriri 1524-25 tarihlerinde yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁵ Dulkadirli Türkmenlerinin erken dönemlerden itibaren yerleşik hayata geçmeye başladığı ve Dulkadirli beyliğinin hakimiyet sahası olan Elbistan, Maraş, Bozok, Çukurova, Kırşehir ve Nevşehir'e kadar olan geniş bir sahayı şenlendirdiği görülmektedir. Bu cümleden olarak 16.yüzyıldan itibaren Maraş şehrinde Karamanlu, Divanlu, İsa Divan, Şekerdere, Halifeli, Firuzlu, Alemlü, Araplu, Çiçekli, Çavuşlu gibi mahallelerin Dulkadir aşiretleri tarafından doldurulduğu ve bunların bir kısmının bu sayede vergiden muaf tutulduğu gözlenmiştir.¹⁶⁶

Sivas taraflarına yayılmaya çıkan Halep Türkmenleri (Yaban-eri), Dulkadirli Türkmenleri ile *Yeni-il'i* meydana getirmişlerdi. Sivas'ın güneyinden Maraş'ın kuzey taraflarına dek uzanan bu bölgede konar-göçerlik eden Yeni-il Türkmenlerinin mühim bir kısmı Dulkadirli Türkmenlerine mensup oymaklardan oluşuyordu. 1548'de Yeni-il'e mensup 68 oymağın 55'i, 1583'te ise 190 oymağın 149'u Dulkadirli idi.¹⁶⁷ Bu yönü ile Yeni-il Türkmenleri adıyla oluşturulan bu teşekkülün de ana kütesini Dulkadirli'lilerden meydana geldiği görülmektedir. Dulkadir Beyliğinin eski toprakları olması hasebiyle Bozok bölgesi Türkmenlerinin de Dulkadirli'lilerden meydana geldiği ortadadır. Osmanlılar, büyük göçebe gruplarını idari bakımdan bir sancak veya kaza statüsünde bulundurarak, böylece göçebe aşiretleri daha iyi kontrol edebilme mekanizması geliştirmiştir. Bu Türkmenler de yazın Uzun Yayla adı verilen geniş bölgede yaylarlarken, kışın Dulkadirli'den Şam'a kadar uzanan geniş ovada kışarlardı. Bu durum çeşitli Türkmen aşiretlerine, kaynaşma ve haberleşme

¹⁶³ Ahmet Refik, *16. Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, M. Ahmet Kütüphanesi, İst. 1932, s. 10; Mustafa Akdağ, *Celali İsyanları*, Bilge Yayınevi, Ankara 1975, s. 119.

¹⁶⁴ B. Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, s.15; F.Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu*, s. 133-134.

¹⁶⁵ İbrahim Solak, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁶⁶ İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s. 39-41.

¹⁶⁷ T. Gündüz, *a.g.m.*, s. 453.

imkanı da sağlıyordu.¹⁶⁸ İl veya ulus adıyla gruplandırılan bölgenin konar-göçerleri arasında Boz-uluslar da bulunmaktaydı. Dulkadirli Türkmenlerinin sayıca kalabalık olması, onların zamanla ikiye ayrılmalarına sebep olmuş ve bir kısmına bundan dolayı *İfraz-ı Zulkadiriye* denilmiştir. İfraz-ı Zulkadriye mukataası Türkmenleri olarak adlandırılan ve Dulkadirli Türkmen gruplarından ayrılan bu cemaatler Çukurova başta olmak üzere Batı Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılmışlardı¹⁶⁹. Dulkadirli Türkmenlerinin Anadolu'nun büyük bir coğrafyasına dağılmalarına sebep olan iskan süreci, Osmanlı kaynaklarında *Türkmenlikten çıkma* olarak tanımlanmıştır. Bu sürecin neredeyse 20.yüzyıla kadar devam ettiğini belirtebiliriz.

¹⁶⁸ İlhan Şahin, "XVI.yy.da Osmanlı Anadolu'su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı", *İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Ens. Dergisi*, S.15, 1997, s.254.

¹⁶⁹Y.Halaçoğlu, *XVIII.YY.da Osmanlı İmp. İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1992, s. 25.

OSMANLI - DULKADIRLI SİYASİ VE SOSYAL MÜNASEBETLERİ*

Faruk SÖYLEMEZ**

Anadolu'daki İlhanlı istilası sonucu, Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağılmaya başlamasıyla, XIII. yüzyıl sonlarından itibaren, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde çeşitli Türk boylarından müteşekkil, beylikler kurulmaya başlandı. Bunlar arasında küçük bir uç beyliği olan Osmanlı, kısa zamanda beylikten devlete dönüşmüş, her geçen gün hakimiyet alanını genişleterek bir "Cihan Devleti" olmuştur. Bu beyliklerden bir diğeri ise, kuruluşundan, yıkılışına kadar yaklaşık iki yüz yıl Maraş ve çevresinde hüküm sürmüş ancak, Osmanlı Devleti ile Memlûklü Devleti arasından bir türlü sıyrılıp; tam bağımsız bir devlet olamamış Dulkadirli Beyliğidir.

Osmanlı devleti ile Dulkadirli Beyliği'nin siyasi ve sosyal ilişkilerine geçmeden önce, anılan beyliğin kuruluşundan Osmanlı ile münasebetlere başladığı döneme kadar ki durumunu aydınlatmak, Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin nasıl bir atmosferde başlayıp, tarihi süreç içerisinde ne şekilde geliştiğini daha sağlıklı olarak ortaya koymak bakımından faydalı olacaktır.

a) Dulkadir Beyliğinin Kuruluşu, Komşu Devlet ve Beyliklerle İlişkileri

Moğol akınları önünden kaçarak, Memlik Devletine sığınmış olan Türkmenler, Memlikler tarafından İlhanlı'lara ve Çukurova'daki Ermeni'lere karşı Anadolu'nun güney bölgesine yerleştirilmişlerdi. Bu muhtelif Türkmen boyları hem Anadolu içlerine, hem de Çukurova Ermenilerine zaman zaman akınlar düzenliyorlardı. Nihayet 1298 yılında Kilikya Ermeni Prensiği hakimiyetinde bulunan Maraş Türkmenler tarafından ele geçirildi.¹ Bu tarihten sonra Maraş ve havalisi Memlik Devleti'ne bağlı Halep valilerine tabi olan Türkmen beyleri tarafından yönetilmeye başlandı.

Bozok Türkmenleri Antep'ten Elbistan'a kadar olan bölgeleri ele geçirmişlerdi. Bunların çoğu Antakya'dan başlayıp kuzey-doğu yönünde Maraş'a kadar uzanan Amanosların doğu vadisinde kışlıyor, yaz gelince de vadinin kuzeyinde, Binboğalar, Berit, Nurhak, Akçadag ve Tohma ile çevrili

* Bu makale *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*nin Haziran 2002, Sayı 138, s. 175-196'da yayınlanmıştır.

** Yard. Doç. Dr., KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 7-8.

havzadaki yaylaklara çıkıyorlardı. İşte bu havzanın güneyinde bulunan Bozok ve Ağaçeri Türkmenlerinin bir kısmı Anadolu'da Moğol hakimiyeti çökerken, Zeyneddin Karaca adlı beylerinin etrafında toplanmaya başladılar.² Ancak bu bölgede Zeyneddin Karaca ile başka bir Türkmen beyi olan Taraklı Halil arasında, Türkmenlerin beyi ve Elbistan hükümdarlığı konusundaki rekabet sürüyordu. Taraklı Halil, Memliklerin Halep valisi aracılığı ile Elbistan naipliğini elde etmek istiyordu. Bu amaçla 1336'da Halep'e gitti. Halep valisine yedi yüz at ve birçok hediye takdim etti. Hediyeleri kabul edildi, kendisine naiplik ve bu konudaki menşuru verildi.³ Bu durum, Karaca Beyi endişelendirdi. Taraklı Halil'i Elbistan'dan atmak üzere oğlu Halil'i görevlendirdi.⁴ Karaca Bey'in oğlu Halil ile Taraklı Halil arasında yapılan savaşta, Dulkadiroğlu Karaca Bey'in oğlu Halil galip geldi. Şam naibi de Karaca Bey'in oğlu Halil'in tarafını tutarak, bin at ve otuz tablhane emiri karşılığında Elbistan naipliğini vaadetti.⁵ Memlik Sultani Nasir'in, Dulkadiroğlu Karaca Bey'den yana tavrını belirlemesi üzerine, durum Zeyneddin Karaca'nın lehine sonuçlandı. Zeyneddin Karaca, Mısır'a çeşitli hediyelerle gitti. Sultan Nasir, kendisine Türkmen emirliği ve Elbistan Naipliğini tevcih ederek buna dair menşur verdi.⁶ Böylece 1337 yılında Memlûkler'in himayesi altında Maraş ve Elbistan yörelerinde yaklaşık iki asır devam edecek olan bir beyliğin temeli atılmış oluyordu.

Her ne kadar Dulkadirli Beyliği, Memlûk Devleti himayesinde ve ona tabi olarak kurulmuşsa da, Zeyneddin Karaca Bey, tam bağımsız olmak ve hakimiyet alanını genişletmek istiyordu. Bu amaçla kuzey komşuları Eratnalılarla mücadelelere girişerek⁷ hem topraklarını genişletiyor, hem de gücünü ıspatlamaya çalışıyordu.

Dulkadirli, bir yandan kendileri gibi bir beylik olan Eratnalılarla mücadele ederken, diğer taraftan hamileri ve metbuları olan Memlûklerle de, bölgede bir nüfuz mücadelesine giriştiler. 1348'de Sultan Melik En-Nasir Hasan, Karaca Bey'in düşmanı olan Anktay'i, Halep valiliğine tayin edince, Dulkadirli hükümdarı bunu kendi aleyhinde bir hareket telakki etmiş ve Mısır sultanına itaatten vazgeçip, Halep valiliğine bağlı olan şehir ve kasabalara akınlara başlamıştı. Kendisini müstakil bir hükümdar addeden Karaca Bey, "Melik el-Kahir" ünvanını aldıktan başka, Sis'teki Ermeni

² Yinanç, *a.g.e.*, s. 8.

³ Takıyeddin Ahmed b. Ali el-Makrizi, *Kitabü's-Süluk li-Marifeti Düveli'l-Müluk*, (Nşr. Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire 1941, c. II, s. 415.

⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 9.

⁵ *Kitabü's-Süluk*, c. II, s. 430-431.

⁶ *Kitabü's-Süluk*, c. II, s. 606; J.H. Mordtmann, (M. Halil Yinanç), "Dulkadirli", *İA.*, c. III, s. 655; Yinanç, *a.g.e.*, s. 10.

⁷ Yinanç, *a.g.e.*, s. 11.

kralına haber göndererek, Mısır sultanına yollamakta olduğu vergi ve hediyelerin kendisine verilmesini istemişti.⁸ Bunun sonucu olarak Memlûk kuvvetleri ile Dulkadirli kuvvetleri arasında çarpışmalar başladı. Memlûk kuvvetlerinin başında Emir Argun bulunuyordu. Emir Argun Haleb'e yöneldiğinde; birliklerini Türkmen emiri Dulkadiroğlu Karaca Bey üzerine gönderdi. Memlûkler Karaca Bey'i, Argundan önceki Haleb Emiri olan Beyboğa'nın Memlûklü'ye karşı isyanını desteklemekle suçlamakta idiler. Emir Argun Karaca Bey üzerine vardığında, Mezkur Bey kaçmak zorunda kaldı. Emir Argun onu takip etti ve yakalayarak Mısır sultanına gönderdi. Kahire'ye vardığında, Sultanın huzuruna getirildi. Sultan onun çivilenmesini emretti. Karaca Bey'i çivileyerek bir deveye bindirdiler, Mısır ve Kahire'de gezdirerek teşhir ettikten sonra kumlara gömerek öldürdüler.⁹

Karaca Bey'in öldürülmesinden sonra, Dulkadir Beyliğinin başına oğlu Halil geçti. Memlûk Devleti ise, Halil Bey'in elindeki bölgelerin idaresini, Karaca Bey'in yerini almak için hediyelerle 10 Haziran 1354'te Kahire'ye gitmiş olan Ramazanoğluna verdi.¹⁰ Fakat Üçok Türkmenlerinin başı olan Ramazanoğlu, Dulkadir beylerine bağlı kalan Bozok Türkmenleri üzerinde hakimiyet kuramadı. Ramazanoğlu ile Dulkadirliiler arasındaki mücadeleden dolayı, Memlûk Devleti'nin kuzeyinde çıkan karışıklıklar Sultan Melik Salih'i, Dulkadir ailesinin Bozok Türkmen boyları üzerindeki nüfuzunu kabul etmeye zorladı. Mısır hükümeti kuzey sınırları ötesindeki düzeni sağlamak için nihayet 1355 yılında Karaca Bey'in oğlu Halil'i, Dulkadir Bey'i olarak tanımaya razı oldu.¹¹

Halil, Dulkadirli Beyi olarak Memlûk devleti tarafından da tanınınca, babası Karaca Bey'in yapmaya çalıştığı gibi, bölgede önemli bir güç olma yolunda mücadeleye girişti. Adana yöresinde Ramazanoğulları, kuzeyinde Eratnaoğulları, güneyinde Metbuu Memlik Devleti, doğusunda (Malatya) yine Memlûk valileri bulunuyordu. İşte Halil Beyadeta böyle kuşatılmış bir bölgede güçlenmeye çalışıyordu. Bu mücadeleler devam ederken, bölgede zaman zaman dengeler de değişiyordu.

Dulkadirliilerin, Eratnalılarla olan mücadelesi, Kadı Burhaneddin Ahmed'in tahta çıkışıyla dostluğa dönüştü. Büyük bir devlet adamı olan Kadı Burhaneddin Ahmed, Eratna hükümdarlarının dirayetsizliği yüzünden çıkan karışıklıktan faydalanarak, Eratna hanedanına son vermek suretiyle Orta Anadolu'nun en güçlü devletini teşkilatlandırıyor.¹² Bundan sonra

⁸ Mordtmann, a.g.m, s. 655.

⁹ Yinanç, a.g.e, s. 18-19.

¹⁰ Yinanç, a.g.e, s. 19.

¹¹ Yinanç, a.g.e, s. 19. Mordtmann, Halil Bey'in tayininin hangi yılda yapıldığının belli olmadığını söylemektedir. Bkz: Mordtmann, a.g.m, s. 656.

¹² Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1388)*, Ankara 1983, s. 59-60.

Dulkadirli ile Kadı Burhaneddin Ahmed arasındaki ilişkiler dostane bir şekilde devam etti. Bu sayede Halil Bey, Memlûklere karşı bir müttefik kazanmış oldu. Fakat Memlûklerle olan mücadele sonucu, Halil Bey'in sürekli yenilgileri, kardeşi Suli (Sevli) Bey ile aralarının açılmasına sebep oldu. 9 Mart 1385¹³ de Suli Bey'in Haleb'e geldiği ve itaat ettiği haberi Kahire'ye ulaştı. Dulkadiroğlu Suli Bey, 1385 yılı Nisan sonlarında Emir Yelboğa Nasiniye itaat ederek onunla anlaşmıştı. Kendisi Haleb'de iskan edildi. Ancak daha sonra Mısır sultanından Suli Bey'in tutuklanması emri geldi. Bunun üzerine Suli Bey tutuklanarak Halep kalesine hapsedildi. Oradan da Mısır'a getirilmesi emredilince, Halep muhafızı (hacibi)na teslim edildi. Suli Bey bir gece muhafızın elinden kaçtı. Emir Yelboga Nasiri onu yakalamak için harekete geçti ve Fırat nehrini geçinceye kadar takip etti, ancak yakalamaya muktedir olamadı.¹⁴ Memlûk Sultanı Berkuk, Halil Bey'den kurtulmanın çarelerini arıyordu. Nihayet suikaste karar verildi. Türkmen reislerinden Yağmuroğlu¹⁵ İbrahim'i bu amaçla Halil Bey üzerine gönderdi. Antep ile Maraş arasındaki yaylaya çıkmış olan Halil Bey'in yanına gitmek üzere 1386 Nisan'ında Halepten yola çıktı. Yaylaya yaklaşıncaya, çadırlara uzak mesafede konaklayarak, Halil Bey'i görüşme yapma bahanesiyle kendisine uygun bir yere davet etti. Halil Bey, maiyetinden ayrılarak yalnız başına tayin edilen yere gelirken Yağmuroğlu İbrahim, adamlarını pusuya yerleştirdi. Görüşme başlar başlamaz pusudakiler Halil Bey'in üzerine atılarak kılıç darbeleri ile delik deşik edip, başını kestiler. Cinayetten sonra İbrahim ve maiyeti hemen oradan uzaklaştıklarından dolayı, maktulun adamları onları yakalayamadı. Böylece Dulkadirli'lerin ikinci hükümdarı olan Halil Bey de, babası gibi Memlûkler'in cinayetine kurban gitti.¹⁶ Dulkadiroğlu Halil Bey'i öldürmesi dolayısı ile Sultan Berkuk, Yağmuroğlu'na türlü hediyeler ve hilatlar verdi. Onu büyük emirleri arasına aldı. Büyük bir makama ve yüksek bir mertebeye getirdi.¹⁷

Halil Bey'in katledilmesinden sonra beyliğin başına kardeşi Suli Bey geçti. İlk başlarda Dulkadirli topraklarını hakimiyeti altına almak isteyen Memlûk Sultanı Berkuk, Suli Bey'den kurtulmak için çeşitli desiselere başvurduysa da, muvaffak olamadı. Sonunda istemeyerek de olsa Suli Bey'in beyliğini tanımak zorunda kaldı.¹⁸ Fakat Suli Bey'in de Memlûklere karşı

¹³ *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 787. Refet Yinanç, Suli Bey'in Haleb'e geliş tarihini 4 Nisan 1385 olarak verir. Bkz: *a.g.e*, s. 26.

¹⁴ *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 787.

¹⁵ Bazı kaynaklarda "Umuroğlu" şeklinde geçmektedir. Bkz: Aziz b. Erdeşiri Esterabadi, *Bezm u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 344.

¹⁶ *Kitabü's-Süluk*, c. III, s. 556; Yinanç, *a.g.e*, s. 27.

¹⁷ *Bezm u Rezm*, s. 344.

¹⁸ Yinanç, *a.g.e*, s. 28.

mücadelelere girişmesi, Sultan Berkuk'un Suli Bey'in yeğeni ve öldürülen Halil Bey'in oğlu Nasreddin Mehmed'i desteklemesine yol açtı. Nasdeddin Mehmed de amcası Suli Bey'e karşı mücadele vererek, Dulkadirli Beyliği'nin başına geçmek istiyordu. Mısır Sultanlığına karşı, Suriye'de müstakil bir devlet kurmak isteyen Malatya valisi Mintas, Suli Bey ile dayanışma içinde idiler. Aynı zamanda Suli Bey, Memlüklerin Halep valisi Yelboğa ile de Memlük sultanı Berkuk'a karşı işbirliği yapmışlardı.¹⁹ İki birlikte 1390 yılında Antep şehrini işgal ederek kaleyi kuşattılar. Ancak kuşatmanın uzaması üzerine Suli Bey, Sultan Berkuk'un öfkesine ve intikamına hedef olmamak için Mintas'ı terkederek Maraş'a çekildi. Yanında tuttuğu Memlük komutanlarını, Halep valisi Gümüüşboğa'ya göndererek, Sultan Berkuk'tan aman diledi. Zaten Suli Bey'i, Mintas'ın ittifakından ayırmayı düşünen Memlük Sultanı derhal aman vererek beyliğini resmen tanıdığını Ocak 1391 de bildirdi.²⁰ Ancak, Suli Bey'in Timur'u Suriye'nin fethine teşvik etmesi, Sultan Berkuk tarafından duyulunca, Memlük Devleti için çok tehlikeli görmeye başladığı Suli Bey'i, kardeşi Halil Bey gibi bir suikast ile ortadan kaldırmaya karar verdi. Memlük Sultanı'nın talimatı üzerine Suli Bey'in oğlu Sadaka'nın maiyetinden Ali Han adında birisi 1398 Mayıs'ında Maraş civarında yaylaya çıkmış olan Suli Bey'i gece zevcesi ile çadırda uyurken hançerleyerek öldürdü.²¹ Böylece üçüncü Dulkadirli Bey'i de, Memlükler tarafından ortadan kaldırılmış oldu.

b) Osmanlı-Dulkadirli İlişkilerinin Başlaması ve Gelişmesi

Yıldırım Bayezid Dönemi

Yıldırım Bayezid, Niğbolu zaferinden sonra Anadolu'daki beylikler üzerindeki hakimiyet alanını genişletmek ve güneydeki Memlük Devleti'nin sınırlarına doğru sarmak amacıyla birtakım faaliyetlere girişti. Bu sıralarda; yani 1398 yılında, Kayseri, Sivas ve Tokat bölgesinde hüküm süren Kadı Burhaneddin Ahmed, Kara Yülük Osman tarafından öldürüldü.²²

Kara Yülük Osman'ın Sivas'ı kuşatması üzerine, Sivas halkı, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'den yardım istedi. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Kara Yülük Osman üzerine giderek, kuşatma altında olan Sivas'ı kurtarmış ve o bölgeyi Osmanlı topraklarına katmıştı.²³ Böylece Osmanlı

¹⁹ İbn İyas, *a.g.e.*, s. 226.

²⁰ Mordtmann, *a.g.m.*, s. 659; Yinanç, *a.g.e.*, s. 31.

²¹ Mordtmann, *a.g.m.*, s. 659; Yinanç, *a.g.e.*, s. 32-33.

²² Bozdoğan oğulları Türkmenleri ile Sivas hakimi Kadı Burhaneddin Ahmed arasında savaş oldu.

²³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. I, s. 229.

Devleti'nin sınırları, Memlûklere tabi olan Dulkadiroğulları Beyliği'ne bitişmiş oldu.

Osmanlı'da bu gelişmeler olurken, Dulkadirli beyleri arasında taht mücadelesi sürmekteydi. Yukarıda zikredildiği üzere Suli Bey, Memlûkler tarafından öldürülmüş, onun yerine oğlu Sadaka Bey, Memlûk Sultanı Berkuk'un yardımıyla Dulkadirli Beyliği'nin başına geçip, Elbistan naibi olmak istiyordu. Halil Bey'in oğlu Nasreddin Mehmed de bu duruma itiraz ederek, Sadaka ile mücadeleye başladı. İşte bu mücadelede Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid, Elbistan'a yürümüş ve 2 Ağustos 1399'da burasını zaptederek, Sadaka Bey'i kaçırmaya mecbur etmişti. Yıldırım Bayezid, Elbistan valiliği ve Dulkadirli Beyliği'ne Nasreddin Mehmed'i getirmişti.²⁴ Yıldırım Bayezid'in bu faaliyetleriyle Osmanlı-Dulkadirli ilişkileri başlamış oldu. Aynı zamanda, Osmanlı-Memlûk ilişkileri ise bölgede bir nüfuz mücadelesi şeklinde devam etti.

Dulkadirli Beyliğinden Osmanlı Sarayına İlk Gelin

Yıldırım Bayezid'in, Nasreddin Mehmed'i Dulkadirli Beyliği'nin başına geçirmesi ile başlayan Osmanlı-Dulkadirli ilişkileri, oğlu Çelebi Mehmed'e Nasreddin Mehmed Bey'in kızı Emine Hatun'u²⁵ istemesiyle²⁶ bu dostluğu akrabalık bağları ile de pekiştirmiş oldu.

Çelebi Mehmed 1412 yılında İncegiz'de kardeşi Musa'ya yenilerek Bursa'ya çekilince, kayınpederi Nasreddin Mehmed'den yardım talebinde bulundu. Nasreddin Mehmed bu talebe olumlu cevap verdi ve oğlu Süleyman'ı Musa Çelebi'ye karşı yardım için Çelebi Mehmed'in yanına gönderdi.²⁷ Süleyman Ankara Ovası'nda kurulan ordugaha varınca, Çelebi Mehmed'in veziri tarafından törenle karşılandı ve kendisine ikramlarda bulunularak bir çok hediye verildi.

Kadı Burhaneddin Ahmed devletinin 1398'de yıkılmasından sonra Dulkadirliler ile Osmanlılar komşu olmuşlardı. Ayrıca Memlûkler Osmanlı Devleti ile Dulkadirliler'in bu dostluğundan rahatsız olmuşlardı. Memlûklü tahtına geçen Sultan Barsbay kuvvetleri ile Dulkadirliler arasında da çatışmalar devam ediyordu. Bu arada Dulkadirli hükümdarı Nasreddin Mehmed Bey yanında bulunan Canibeg Sufi'yi²⁸ Mısır'a karşı kullanmak istedi. Canibeg Sufi'nin Nasreddin Mehmed Bey'in yanında olduğunu öğrenen Memlûk Sultanı Barsbay, yakın adamlarından Sadi el-Çekemi'yi,

²⁴ Mükrimin Halil Yinanç, "Bayezid I", *İA.*, c. II, s. 379; Mordtmann, a.g.m, s. 659.

²⁵ İsmail Hami Danişmend, Emine hatun'un Dulkadirli Süli Bey'in kızı olduğunu belirtiyor. Bkz: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1947, c. I, s. 120.

²⁶ Neşri

²⁷ Neşri, II,

²⁸ Yinanç, a.g.e, s. 50-51.

Canibeg Sufi'yi getirmek üzere Elbistan'a gönderdi. 30 Ocak 1436'da Sadibeg el-Çekemi, Elbistan'a gitmek üzere yola çıktı. Mevsimin kış olması dolayısıyla karlı ve yağmurlu bir havada yaptığı yolculukta büyük sıkıntılar çekti. Bu seferde arkadaşlarından birçoğu telef oldu. Nihayet Sadibeg, Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey'in yanına ulaştı. Nasreddin Mehmed onu karşıladı, büyük ikramlarda bulundu ve getirdiği hediyeleri kabul etti.²⁹

Nasreddin Mehmed Bey, Sultan Barsbay'ın elçisini iyi karşılamasına karşın Canibeg Silfi'yi teslim konusunda ağır davranıyordu. Çünkü Mısır'ın bu talebini duyan civar hükümdarlar, Canibeg'in teslim edilmemesi yönünde Nasreddin Mehmed'e tavsiye mektupları gönderiyorlardı. Bilhassa Barsbay ile münasebetlerini kesen ve Anadolu'daki beyliklerin hamisi rolünü oynayan Şahrüh bu konuda baskı yapıyordu.³⁰ Bu yüzden iş gittikçe uzuyor, Sadibeg günden güne geciktiriliyordu. Sadibeg meseleyi Nasreddin Mehmed Bey'e sorduğunda, kendisine herhangi müsbet bir cevap verilmedi. Canibeg'i alamadan Mısır'a dönmek zorunda kaldı.³¹ Nasreddin Mehmed Bey kızlarından birini de Canibeg Sufi'ye verdi.³²

II. Murad Dönemi

Memlükler ile Karamanlılar tarafından tehdit ve takip edilen Dulkadir hükümdarı Nasreddin Mehmed Bey, Osmanlılardan yardım istemek zorunda kaldı. Makrizi, Karamanoğlu İbrahim Bey'in 22 Aralık 1336 tarihinde Kahire'ye gönderdiği mektuba dayanarak bu konuda şu malumatı veriyor:

"Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey ve Safi Canibeg askeriyle, Ankara yakınlarında konakladılar. Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed, oğlu Süleyman'ı Osmanoğlu Murad'a gönderildi. Onunla Gelibolu şehrinde buluştu. Murad'ın ayaklarına kapandı. Mezkur Karamanoğlu, Antalya valisi ile savaşmış ve onu öldürmüştü. Osmanoğlu bu duruma son derece sinirlendi ve Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki düşmanlık yeniden hareketlendi. Osmanlı Sultanı Karamanoğlu üzerine yürümek için Gelibolu'dan çıkarak Bursa ya geldi. Dulkadiroğlu Süleyman geldiginde ona asker, mal ve silah verdiği gibi, onunla beraber Tokat valisini de, Kayseri'nin muhasarası için görevlendirdi. Kayseri'yi Karamanoğlu'ndan aldı. Karamanoğlu İbrahim'in hirdesi Isa'yi da başka bir askeri kuvvetle donattı ve Karaman ülkesine gönderdi. Karamanoğlu İbrahim'den gelen bu haber, Mısır Sultanı'nı endişeye sevketti. Antep, Malatya, Kahta ve Gerger'deki kuvvetlerini mühimmat ve silahla donattırarak ve kendisine

²⁹ Nücumü'z-Zahire, c. XIV, s. 258.

³⁰ Yinanç, a.g.e, s. 51.

³¹ Nücumü'z-Zahire, c. XIV, s. 258.

³² Aşık Paşazade, a.g.e, s. 246; Yinanç, a.g.e, s. 52.

*bağlı Türkmenlere de haber göndererek, Karamanoğlu İbrahim Bey'e düşmanlarına karşı yardım etmelerini istedi.*³³

Fakat II. Murad buna fırsat vermeyince, Memlûk ordusu Maraş'tan geri döndü. Böylece, Kayseri Dulkadirlielerin eline geçti.³⁴ Nasreddin Mehmed Ekim 1442'de vefat etti, yerine oğlu Süleyman geçti.

Dulkadir Beyliğinden Osmanlı Sarayına İkinci Gelin

Bu dönemde Osmanlı tahtında II. Murad bulunmakta, Dulkadirli Beyliğinin başında ise, Nasreddin Mehmed'in oğlu Süleyman Bey bulunuyordu. Süleyman Bey, Çelebi Mehmed'in kardeşlerine karşı verdiği taht mücadelesinde yardımına gitmişti. II. Murad'da Dulkadirlielerin Kayseri'yi Karamanoğullarına karşı kuşatmasında yardım etmiş ve Kayseri'yi Dulkadirlielere kazandırmıştı. Ayrıca Çelebi Mehmed'in Nasreddin Mehmed'in kızı ile evlenmesi sonucu doğan akrabalık ilişkileri de devam etmekte idi.

Sultan II. Murad, Kosova Zaferi'nden dönüp Edirne'ye geldiğinde, Karamanogulları'nın muhtemel bir hiyanetini önlemek için, Dulkadiroğlu hükümdarı Süleyman Bey'le akrabalık kurmaya karar verdi.³⁵ Bu cümleden olarak Vezir-i azam Çandarlı Halil Paşa'yı çağırdı ve şehzade Mehmed'in evlendirilmesi ile ilgili istişarede bulundu. Halil Paşa'ya "Dilerim ki, oğlum Mehmed'i everem. Şol Dulkadiroğlu Süleyman Bey bir hoş Türkmendir. Bizimle hayli sadakat ve dostluk eder. Anın kızını almak isterim" dedi. Halil Paşa "Nola sultanım layıktır" cevabını verdi. Derhal Amasya'dan Hızır Ağa'nın³⁶ hatununu gönderdiler. Elbistana, kız istemek için Süleyman Bey'e vardı. Süleyman Beyin beş kızı vardı. Hepsini bu hatunun huzuruna getirdiler. Hatun birini beğenip, eline yapışıp iki gözlerinden öptükten sonra parmağına nişan yüzüğünü taktı. Hızır Beyin hatunu Sultan Muradın yanına döndü ve Dulkadirli Süleyman Bey'in iyilik ve itaatini bildirerek, kızının güzelliğinden ve iyi ahlakından bahsetti. Sultan II. Murad kızı gelini olarak istemeyi kabul edip tekrar Hızır Ağa'nın hatunu ile Anadolu ayanlarını hatunların, ayan beyleriyle koşup gönderdi. Dulkadiroğlu Süleyman Bey de bunları karşıladı, hürmet göstererek, dünürlerini saygıyla, töreler gereğince ağırladı, Kızı Sitti Mükrimine Hatun'u Hızır Beyin hatununa teslim edip, Bursa'ya gönderdiler. Bursa da ise Osmanlı beyleri, kadılar, alimler, fakihler ve şeyhler gelini karşıladılar. Oradan da Edirne'ye uğurladılar.³⁷ Hatun gelini alıp Edirne'ye getirdi. Sultan Murad geline sayısız miktarda çeyiz verdi ve

³³ *Kitabü's-Süluk*, c. IV, s. 1003-1004.

³⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 53-54.

³⁵ Uluçay, *Padişahların*, s. 19.

³⁶ Amasya Valisi Hayreddin Hızır Paşa (ö. 1484).

³⁷ Uluçay, *Padişahların*, s. 19.

düğünün çok gösterişli olması için fevkalade özen gösterdi. Anadolu beyleri ve komşu devletlerin hükümdarları düğüne davet edildi. Sitti Hatun ve oğlu şehzade Mehmed için üç ay süren çok muazzam bir düğün yaptı.³⁸ Havas ve avam hep birlikte düğüne katıldılar ve fakirler nimete gark oldular.³⁹

Ducas'a göre II. Murad şehzade Mehmed'in Sitti Hatun ile evlenmesini Karamanoğulları ve Karakoyunlu'lara karşı Dulkadir Bey'inin şahsında bir müttefik bulmak amacı ile arzu etmiştir.⁴⁰

Fatih Sultan Mehmed Han Dönemi

Dulkadirli ülkesi hükümdarı Süleyman Bey, 27 Ağustos 1454 Salı günü vefat edince, Elbistan hükümdarlığı oğlu Melik Arslan'a verildi.⁴¹ Karamanoğlu Kasım Bey'in ölümünden doğan karışıklıktan faydalanmak isteyen Melik Arslan, Karamanlı ülkesine saldırdı. Bu durum karşısında halk, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı yardıma çağırdı.

Uzun Hasan'ın Karaman ülkesine müdahalesine Fatih Sultan Mehmed'in tepkisi çok şiddetli oldu ve 1465 ilkbaharında Karaman tahtına kendi taraftarı Pir Ahmed'i yerleştirmek için harekete geçti. Memlik Sultanı Hoskadem ise Karaman ülkesinde nüfuzunun kaybolduğunu görünce; Dulkadir Bey'i Melik Arslan'dan İsak Beye yardım etmesini istedi. Fakat Melik Arslan, metbuunun bu istegini yerine getirmedi. Zira o, hem Memlik Sultanını gücendirmek istemiyor, hem de Osmanlılara yanaşarak, Fatih Sultan Mehmed'in dostluğunu kazanmaya çalışıyordu. Sultan Hoskadem Mısır'ın Dulkadir Beyliği üzerindeki otoritesini sarsmaya meydan vermeden, Melik Arslan'a Osmanlılara karşı gösterdiği yakınlığı tasvip edemeyeceğini ima etmek istiyordu. Melik Arslan'ın rakibi olan kardeşi Sahbudak Bey'de Memlülklerle sığınmıştı. Sahbudak Bey, bu fırsatı kaçırmadı. Sultan Hoskadem Sahbudak'ın teşvikiyle Melik Arslan'dan kurtulmak için bir suikast hazırladı. Elbistan naibi Melik Arslan bir fedai⁴² tarafından 13 Kasım 1465 tarihinde öldürüldü. İbni Tağribirdi bu bilgiyi aktardıktan sonra; "Bu fedaiyi gönderenin ismini zikretmek bana düşmez"⁴³ demekle gönderen kişiyi bildiği ancak her hangi bir sebepten dolayı ketmettiği anlaşılıyor.

Melik Arslan'ın Memlülklerle taraftar kardeşi Salibudak tarafından öldürtülmesi, Osmanlı ile Memlük Devleti arasındaki anlaşmazlığı

³⁸ Uluçay, *Padişahların*, s. 19-20.

³⁹ Neşri,

⁴⁰ Ducas'tan naklen Yinanç, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁴¹ *Nücumü'z-Zahire*, c. XVI, s. 146;

⁴² Bu fedainin İsmaili olduğu kaydedilmektedir. Bkz: *Nücumü'z-Zahire*, c. XVI, s. 260, n. 3.

⁴³ *Nücumü'z-Zahire*, c. XVI, s. 260. Kahire'den gönderilen bir fedai Melik Arslan'ı Elbistan'da Ekim 1465'te camide ibadet ederken bıçaklayarak öldürdü. Yinanç, *a.g.e.*, s. 58-61.

şiddetlendirmiştir. Zira Memlük Sultanı Hoskadem'in, Osmanlı taraftarı Melik Arslan'ı öldürten Salibudak'ın Dulkadirli Beyliğine tayin ettirilmesini doğru bulmayan Dulkadirli Beyliği'nden halkın ileri gelenleri Fatih'e başvurup, ondan; Süleyman Bey'in diğer oğlu Sehsuvar Bey'i istemişler, Fatih Sultan Mehmed de, bu beyliğin işlerine katışma fırsatını bularak, yanına bir miktar Osmanlı askeri kattığı bu beyi, 1465 senesi Aralık ayında Dulkadirli topraklarına gönderdi. Esasen Fatih Sehsuvar Bey'in Artuk-Abad (Artova, Tokat'ın ilçesi) ve Bozok (Yozgat)'a tayin edildiğini gösteren takrimamesinde de akrabalık bağları ile bağlı bulunduğunu belirttiği bu Dulkadir beyini açıktan açığa destekliyordu. Nitekim, Fatih'in desteği ile hareket eden Salisuvar Bey, Hoskadem tarafından kendisine rakip olarak çıkarılan kardeşi Salibudak üzerine yürüdü. Hoskadem, Halep Naibi Berdi Bey'e Salibudak'a yardım etmesini emretti ise de, Sehsuvar daha önce davranarak kardeşini Zamanti Kalesi önünde Nisan 1466'da mağlup etti. Bedri Bey Haleb'e dönmek zorunda kaldı.⁴⁴

Dulkadirli Beyliğinden Osmanlı Sarayına Üçüncü Gelin

Şehzade Bayezid Dulkadirli Beylerinden Alaüddevle'nin kızı Ayşe Hatun'la tahminen 1467 yılında Amasya valisi olarak bulunduğu sırada evlendi.⁴⁵ Bu evlilik, Alaüddevle için de önemli idi, zira akrabalık yoluyla bölgede her gün güçlenmekte olan Osmanlı gibi bir müttefik kazanmıştı.

Osmanlı şehzadesi ile Alaüddevle arasında bu yakınlaşma olurken Memlük Sultanı Hoskadem'de Şehsuvar Bey'e karşı Rüstem Bey'i çıkarmak istedi ise de, bu bey, Şahbudak kadar şanslı olamayarak memleketi terketti.⁴⁶

⁴⁴ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 78. İbn Tagribirdi, Berdi Bey'in Şehsuvar'dan ayrıldığını ve Maraş'a geldiğini Rebiülahir 872 (Ekim 1467) tarihinde oradan da Humus'a bağlı Şam'a giderken ilk durak olan Humus Şam sınırının son köyü olan Kara Köyü'ne geldiğini kaydetmektedir. Bkz: *Nücumü'z-Zahire*, c. XVI, s. 327.

⁴⁵ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, c. XXXI No: 123, Ankara 1967, s. 348; Uluçay, *Padişahların*, s. 21; Aynı müellif, "Bayezid II'in Ailesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, c. X, Sayı 14, İstanbul 1959, s. 156; Kaynaklarda Şehzade Bayezid'in evlenme tarihi ile oğlu Selim'in doğum tarihleri karıştırılmaktadır. İsmail Hami Danişmend, Fatih Sultan Mehmed'in torunu, II. Bayezid'in oğlu olan Yavuz Sultan Selim, babası valilikte bulunduğu Amasya'da dünyaya gelmişti. Anası Dulkadir hanedanından Ayşe hatundur. Yavuz'u doğumu için 1467, 1468, 1469 ve 1470 tarihleri zikrediliyor. Bizim burada itihaz ettiğimiz 1470 tarihi en kuvvetli rivayettir." Demektedir. Bkz: *Kronoloji*, c. I, s. 315. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Şehzade Selim 875/1470'de Amasya'da doğmuştur. Bkz: a.g.e., c II, s. 238. Şinasi Altundağ Yavuz Osmanlı Hanedanından 9. Hükümdar olup babasının sancak beyi olarak bulunduğu Amasya'da Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin kızı Ayşe Hatun'dan doğmuştur. Doğum tarihi hakkında verilen kayıtlar 871, 872 ve 875 yılları olarak çok muhtelifdir. Bkz: "Selim I" İA, c. X, s. 423. Burada Uzunçarşılı ile Uluçay'ın görüşleri dikkate alınırsa şu sonuç ortaya çıkar: Sultan II. Bayezid 1467 yılında evlendi. Bu evlilikten 1470 yılında Yavuz Selim dünyaya geldi.

⁴⁶ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 78-79.

Memlük kuvvetlerinin 30 Mayıs 1468'de Canıkbek Kulaksız komutasında düzenlediği sefer de hezimetle sonuçlandı.⁴⁷ Bu sıralarda Anadolu, Osmanlı-Memlük ve Akkoyunlu devletlerinin menfaatlerinin çatıştığı bir bölge haline gelmişti. Her devlet kendi nüfuzunu arttırmak için Anadolu'daki Türkmen beylerinin dostluğunu kazanmaya çalışıyordu.

Osmanlıların müttefiki olan Selisuvar Bey, Fatih'i olup bitenlerden haberdar ediyor ve Memlüklere karşı giriştiği faaliyetler konusunda bilgilendiriyordu. Bilhassa Dulkadirli-Mısır ihtilafı üzerinde durarak, Memlüklerle bir anlaşmaya varmanın mümkün olmadığını işaret ediyordu. Osmanlı Sultanı, Şehsuvar Bey'e verdiği cevapta onun yaptığı hizmetleri takdir etmekle beraber, Dulkadirlilerin Memlüklere saldırısını tasvip eder görünmüyordu. Bu ortamda Memlüklerle uzlaşma yolunu takip etmesinin daha uygun olacağını beyan ederek her türlü ihtilaftan çekinmesini tavsiye ediyordu.⁴⁸ Fatih'in Uzun Hasan'la ihtilaflı olduğu bir dönemde, hamiliğini üstlendiği Dulkadirlilerin de aynı anda Memlüklerle bir gerginlik meydana getirerek ikinci bir cephe açmalarını istememekteydi.

Ancak Şehsuvar Bey, Fatih'in bu tavsiyelerine kulak asmamakta ve bağımsız bir devlet kurma düşüncesiyle, bir taraftan Memlüklere karşı saldırılara geçerken, Osmanlı'dan da bağımsız hareket etmeye başlıyordu.

O, Türkmenlerin ileri gelenleri ile yaptığı bir görüşme sırasında, kendisinin de Osmanlı Sultanı gibi bir hükümdar olduğunu, yine kendisinin de bir boyu ve güçlü askeri olduğunu ve kimseden korkusunun olmadığını ileri sürdükten sonra Fatih'in kendisine vermiş olduğu Osmanlı bayrağını yırtarak isyan etmişti.⁴⁹ Gerçekten de Dulkadir Bey'i mustakil bir hükümdar gibi davranmakta geç kalmadı; kendi adına hutbe okutmaya ve para bastırmaya başladığı gibi "Melikül-muzaffer" imzası ile yazdığı mektuplarla Suriye halkını kendisine itaate davet ediyordu.⁵⁰

Osmanlı'ya sırt çevirmenin bedelini, Şehsuvar Bey çok ağır ödeyecektir. Zira Fatih Sultan Mehmed Han sayesinde, Elbistan ve Maraş bölgesi olan Türkmen diyarına hakim ve bey olmuştur. Yine bu sayede, babasının yerine Dulkadirli Beyliği'nin başına geçmiş, bölgesinde büyük güç ve itibara sahip olmuştur. Hatta o kadar güçlenmişti ki; Şam'a birkaç defa sefer dahi düzenlemiş ve onları dağıtmıştı. Şehsuvar Bey, Osmanlı Sultanı Fatih'in himmetiyle böyle güçlü bir konuma geldiğinde gurura kapılıp, tehlikeli bir yola girdi. Böylece padişaha isyan etti ve onun gözünden düştü. Bu durumdan haberdar olan Mısır Sultanı Kayıtbay, Yesbek komutasındaki Şam askerini Şehsuvar Bey'in üzerine gönderdi. Zamanti kalesinde sıkışan

⁴⁷ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 79; Yinanç, a.g.e, s. 66.

⁴⁸ Yinanç, a.g.e, s. 67.

⁴⁹ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII Defter* (Haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991, s. 395.

⁵⁰ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 79-80; Yinanç, a.g.e, s. 68.

Şehsuvar aman dileyip teslim oldu. Zincire vurup Mısır'a götürdüler. Şehsuvar Bey, Mısır sultanına da ihanet etmiş ve onu çok incitmişti. Kahire'de 1472 Ağustos'unda katledildi.⁵¹

Mısır Sultanı Kayıtbay, Şehsuvar Bey'in yerine 14 Haziran 1472'de Şahbudak'ı tekrar Dulkadirli Beyliği'nin başına getirdi. Bunun üzerine Alaüddevle, maiyeti ile birlikte Amasya'ya gelip Sehzade Bayezid'e sığınmışlardı.⁵² Sehzade Bayezid'in yanında bir müddet kaldıktan sonra oradan ayrılarak, kendi boyuna mensup bir kısım Türkmenlerle buluşarak, Mihaloğlu Ali Bey'in idaresindeki Sivas'a saldırdı. Buna karşılık Mihaloğlu Ali Bey, Alaüddevle kuvvetlerine saldırarak askerini dağıttı, Alaüddevle ise kaçtı, karısı ve çocukları da esir edildi. Alaüddevle bu durumu Budak Bey'e bildirdi ve kendisinden yardım istedi. Budak Bey de bin kadar atlı ve silahlı asker seçip gönderdi. Alaüddevle, kendi askerini de derleyip topladı ve Sivas yakınlarında Çignem çayın denilen yerde kendisine karşı yapılan bu ittifaktan ve saldırıdan habersiz duran Ali Bey'e saldırınca neye uğradığını anlayamadı, şaşkınlık ve telaş içinde kaçtı. Alaüddevle orada bir müddet durduktan sonra, isyan etmekle bir yere varılamayacağını anlayınca Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'in yanına giderek af diledi. Fatih de, onu affederek, kendisine ve yanındakilere yetecek kadar tımar verdi.⁵³

Bu arada, Fatih Sultan Mehmed Memlük Sultanı Kayıtbay'a, Dulkadir ülkesini Osmanlılara terk edeceğine dair yaptığı vaadi hatırlattı ise de; ondan soğuk bir cevap aldı.⁵⁴ Bunun üzerine yanında bulunan Alaüddevle Bey'i, Şahbudak'ın yerine Dulkadirli tahtına geçirmeye karar verdi. Gerçekten de Fatih, Dulkadirli Beyliğine müdahale için zamanı iyi seçmişti. Zira Memlük ordusu 1480 kasımında Emir Yesbek komutasında Ramazanoğlunun da yardımı ile giriştiği Urfa kuşatmasında Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bey kuvvetleri tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştı. Bu fırsattan faydalanan Osmanlı padişahı, Alaüddevle Bey'i tahtı ele geçirmek için teşvik etti.⁵⁵

Alaüddevle, Osmanlılar'dan aldığı yardımcı kuvvetlerle kardeşi Şahbudak üzerine yürüdü. İlk karşılaşmada Alaüddevle'nin maiyetindeki Türkmenlerden bir kimse Şahbudak tarafına geçince bozguna uğradı. Bu mağlubiyet üzerine Sehzade Bayezid'in kapıcıbaşısı komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Kozan'a sığındılar. Şehrin Memlük valisi onları öldürerek başlarını kesip Kayıtbay'a gönderdi. Memlük Sultanı bu kesik başlar ile

⁵¹ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII Defter* s. 392-394; Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 82; Yinanç, *a.g.e.*, s. 74-75.

⁵² Sehzade Bayezid o sıralarda Amasya valiliğinde bulunuyordu.

⁵³ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII Defter* s. 396-399; Yinanç, *a.g.e.*, s. 77-79.

⁵⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 78.

⁵⁵ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII Defter* s. 391.

Kahire cirit meydanında top oynattı.⁵⁶ İnsanlık dışı bu hareket Fatih'i çileden çıkardı. Alaüddeve Bey'i kuvvetli bir ordu ile Dulkadir ülkesine gönderdi. O da Şahbudak'ı yenilgiye uğratarak tahtı ele geçirince Şahbudak, tekrar Mısır'a iltica etti. Bunun üzerine Alaüddeve Dulkadirli topraklarına tekrar hakim olarak Osmanlı Devleti ile yeniden işbirliği yapmaya başladı.⁵⁷

Osmanlı-Memlûk ilişkileri Alaüddeve'nin Fatih'in yardımıyla Dulkadirli Beyliğinin başına geçirilmesi yüzünden iyice gerginleşti. Mısır Sultanı Kayıtbay, bu durumdan telaşa kapıldı ve Fatih Sultan Mehmed'in Mısır'a sefere çıkacağından endişe duydu. Özellikle Osmanlı donanmasından çekindiğinden, İskenderiye'deki donanmasını takviye etti ve birtakım tedbirler almaya başladı. Nitekim Fatih Sultan Mehmed 29 Nisan 1481 hasta olmasına rağmen, Üsküdar'a geçip Mısır seferine çıktı. Fakat Gebze yakınındaki Hünkar çayırı'na geldiği bir sırada, hastalığı daha da artarak, 3 Mayıs 1481 Perşembe günü, ikinci vakti eceli ile vefat etti.⁵⁸

II. Bayezid Dönemi

Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid, Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra gelip, 20 Mayıs 1481'de Osmanlı tahtına oturdu.⁵⁹ Dulkadirli Bey'i Alaüddeve, Fatih'in ölümünden hemen sonra, Memlûk Devleti'ne itaatini bildirdi. Böylece birbirine hasım olan ve kendisinin kışkırtmalarının da bu düşmanlıkta payı olan Alaüddeve, bu iki hasım arasında iki taraflı bir siyaset güderek, her iki tarafa da şirin görünme becerisini gösterdi.

Bir yandan Mısır'a itaat ve iltifat arz eden Alaüddeve, diğer taraftan Osmanlı tahtına geçmiş olan II. Bayezid'le de dostluk münasebetine girişmeyi ihmal etmedi. Bu sıralarda Sultan Bayezid ile Şehzade Cem arasında taht mücadeleleri devam etmektedir. Sultan Bayezid Alaüddeve'nin bu yakınlaşma isteğini anlayınca, ona bir mektup göndererek, Dulkadirli topraklarından geçme ihtimali olan Cem'in yakalanmasını istemiş ve Alaüddeve'den bu konuda olumlu cevap almıştı. Ancak Alaüddeve Cem'i yakalayamadı.⁶⁰ Zira Şehzade Cem ailesini yanına alarak, Konya'dan Adana'ya, oradan da Antakya yoluyla Halebe gitmişti. Halep'ten de 25 Eylül 1481⁶¹'de Kahire'ye gitti. Cem Sultan Mısır'dan dönüp Karamanoğlu Kasım Bey ile birleşerek taht için tekrar mücadeleye girişince Alaüddeve yine Bayezid'e yardıma gitti. 1482 yılı Haziran sonlarında İskender Paşa refakatinde Cem'i takibe çıkan, fakat ona yetişemeyen Dulkadir Bey'i

⁵⁶ Aşık Paşazade, s. 212; Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 83.

⁵⁷ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 83-84.

⁵⁸ Tekindağ, *Fatih Devrinde*, s. 84.

⁵⁹ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VIII Defter Millet Kütüphanesi Ali Emiri No 32, vr. 3b.

⁶⁰ Tansel, *II. Bayezid*, s. 34.

⁶¹ Tansel, *II. Bayezid*, s. 35.

Darende'de padişaha mülaki oldu.⁶² Cem Anadolu'dan kaçarak Rodos Şövalyelerine sığınınca, Alaüddevle de Temmuz sonlarında ülkesine döndü.

Aslında burada da Alaüddevle çift taraflı bir siyaset gütmüş gibi görünüyor. Zahiren Sultan II. Bayezid'e yardım eder görünmüşse de, her iki takipte de herhangi bir varlık gösterememiştir. Aynı iki yönlü siyaseti Osmanlı ile Memlük arasında da sürdürmüştür. Daha sonraki davranışları da bu görüşümüzü teyid etmektedir.

Cem'in Mısır'a kaçmasından sonra Osmanlı padişahı II. Bayezid oğlu Abdullahı Karaman valiliğine tayin etmişti.⁶³ Şehzade Abdullah'ın hassı olarak kaydedilen bölgenin Müslüman ve Hıristiyan halkından bir kısmı Dulkadir ülkesine göç etmişti. Alaüddevle Bey'in tahsildarları, bunları Dulkadirli tebası sayarak, Karaman valisine ödemek zorunda oldukları vergi ve cizyelere el koydular. Bunun üzerine Şehzade Abdullah, silahtar başısını vergi ve cizyeleri toplamakla görevlendirdi. Ayrıca bu durumdan Alaüddevle Bey'i haberdar ederek mültecilerin ülkelerine dönmeleri hususunda yardımcı olmasını rica etti. Fakat Alaüddevle aldırış etmediğinden işe bizzat Sultan Bayezid müdahale etmek zorunda kaldı. Alaüddevle Bey'e gönderdiği mektupta oğlunun dergah-ı ali'ye şikayette bulunduğunu bildirip, aralarında mevcut olan dostluğu hatırlatarak, Şehzade Abdullah'ın hassı olan vergi ve cizyeleri toplayan adamlarına engel olmasını rica etti. Alaüddevle'nin cevabı bilinmemektedir. Ancak meselenin dostça halledildiği anlaşılmaktadır.⁶⁴

Alaüddevle Osmanlı ile olan ihtilafını dostane bir şekilde çözüme kavuşturduktan sonra, 1483 Temmuzunda Memlüklerin elinde bulunan Malatya'yı kuşattı.⁶⁵ Memlükler 1484'te Emir Timraz komutasında bir ordu sevketti. Alaüddevle tehlikenin büyüklüğünü farkedince Sultan Bayezid'den yardım istedi. Sultan Bayezid Yakub Paşa komutasında bir takviye kuvveti gönderdi. 23 Eylül 1484'te Osmanlı askeri Alaüddevle kuvvetleriyle

⁶² Tansel, *II. Bayezid*, s. 40.

⁶³ *Anonim Tevârih-i Al-i Osman*, 4a.

⁶⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 81.

⁶⁵ Refet Yinanç İbni İyasa'a dayanarak Malatya'nın o dönemde Memlüklülerin hakimiyetinde olduğunu ve Alaüddevle'nin Memlüklülere ait olan bu beldeye saldırdığını kaydetmektedir. Bkz.: *a.g.e.*, s.81. Genelde Arap kaynakları bu görüştedir. Ancak Osmanlı Tarihçisi Hayrullah Efendinin "İş bu iki devlet-i İslamiyenin ilan-ı harp ve husûmet etmelerine Elbistan hakimi nasb olunan Şehsuvar-zâde Alaüddevle Beyin Malatya'yı Mısırlılardan harben alması" kaydettiği bu bilgi de Arap kaynaklarını te'îd etmektedir. Bkz: hayrullah Efendi Tarihi c. IX, s. 92. Yine Stanford Shaw da bu iddiayı "Memlüklüler, Dulkadir Beyi Alaüddevleyi indirip kendilerine yakın bir hükümdar geçirmek isteyince Alaüddevle, Osmanlıların Kayseri valisini yanına çağırması Osmanlıların Memlûkk topraklarına girmeleri üzerine ilk Osmanlı Memlûk savaşı beşledi" kaydı ile desteklemektedir. Bkz: Stanford Şaw, c. I, s. 73. Buna mukabil Osmanlı kaynaklarına dayanan Selahattin Tansel ise Dulkadirli, toprağı olan Malatya'nın Memlüklüler tarafından kuşatıldığını belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz: Tansel, *II. Bayezid*, s. 96.

birleşerek Elbistan ovasında Memlûk askerlerini büyük bir hezimetle uğrattılar. Böylece Osmanlı-Memlûk savaşı başlamış oldu.⁶⁶

Memlûkler 1485'te Alaüddeve'ye karşı Kahire'den bir ordu yola çıkarmışlardı. Osmanlılara yaptıkları barış teklifinin kabul görmemesi ve Karagöz Paşa'nın Gülek Kalesini fethedip, Adana ve Tarsus'u işgal etmesi⁶⁷ Dulkadirliiler üzerine gelen Memlûk ordusunun yönünü değiştirdi. Memlûk Sultanı en değerli kumandanı Özbek'i ve Şam melik'ül ümerasını, Adana ve Tarsus'u geri almak üzere Çukurova'ya gönderdi. 12 Mart 1485 tarihinde Osmanlı ve Memlûk kuvvetleri Seyhan Nehri üzerinde bir köprü'nün iki başında karşı karşıya geldikleri sırada Alaüddeve, Karagöz Paşa'ya haber göndererek Dulkadir kuvvetlerinin yardımına gelebilmesi için savaşın bir iki gün tehir edilmesini istedi. Karagöz Paşa, Alaüddeve kuvvetleri de kendi kuvvetlerine katıldığı taktirde padişah devletinde Fethü zafer mukarin olup, tamamı yüz aklığı hasıl olacağına" inanarak savaşı tehir etti. Ancak Alaüddeve vadettiği yardımı yapmadı. Karagöz Paşa Memlûk kuvvetlerinin baskınına uğrayarak büyük bir yenilgiye uğradı. Adana Tarsus ve bütün Çukurova Memlûklerin eline geçti. Böylece Kasım 1485⁶⁸'te Osmanlı kuvvetlerinin yenilmesi üzerine Alaüddeve, Memlûklerin Halep valisi Özdemir aracılığı ile Kahire'ye barış teklifinde bulundu ise de, Sultan Kayıtbay bu teklife kulak asmadı.⁶⁹ Bununla beraber Alaüddeve yine de her iki devlet arasında kendisi yüzünden çıkmış olan ihtilaftan uzak kalmak istedi. Fakat tam bu sırada Sultan II. Bayezid, Alaüddeve'yi Çukurova'daki Osmanlı kuvvetlerinin başına getirilen Anadolu Beylerbeyi Hersek oğlu Ahmed Paşa'ya yardım etmeye çağırıldı. Dulkadir Bey'i Osmanlı hükümdarının bu çağırısına ilgisiz kalmadı. Ancak yardıma gideceğini bildirmekle birlikte zamanında hareket etmeyerek, bilerek geç kaldı⁷⁰. Yardımdan mahrum kalan Ahmed Paşa 1486 Şubatında Memlûk komutanı Özbek tarafından Adana'da mağlup ve esir edildi. Alaüddeve tekrar galip gelen Mısır'a meyletti, gizlice komutan Özbek tarafından barış teklifinde bulundu.

Fakat Kayıtbay bu teklifi şiddetle reddetti. Bununla beraber Dulkadirliilere karşı bir sefer yapmaya da teşebbüs etmedi. Zira Osmanlı

⁶⁶ *Hayrullah Efendi Tarihi* c. IX, s. 92; Tansel, *II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, s. 96; Shaw, c. I, s. 73.

⁶⁷ İbni Kemal VIII. Defter, vr. 38a; Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 191. *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*'da; Gülek, Adana ve Tarsus Kalelerinin fetih tarihi Aralık 1486 olarak verilmektedir. Bkz: vr. 6a.

⁶⁸ Tansel, *II. Bayezid*, s. 101-102; Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 191.

⁶⁹ Yinanç, a.g.e., s. 83.

⁷⁰ Yinanç, a.g.e., s. 84.

Padişahı, Çukurova'yı ele geçirmek ve mağlubiyetin intikamını almak üzere Sadrazam Davud Paşa'yı görevlendirmisti.

Alaüddevle'nin de Davud Paşa'ya katılması istenmişti. Alaüddevle "Yerinin uzak olduğunu, esasen yaya insanlarından müteşekkil olan kuvvetlerinin, sahil bölgesinde iş göremeyeceklerini ileri sürerek sefere katılmak istemedi. Fakat Davud Paşa yolda ilerlerken aldığı ikinci bir emirle yolunu değiştirerek; Tasilinde yer yer isyan çıkaran Turgutoğulları ve Varsaklar üzerine sevk edilince, muhtemelen şüpheleri üzerine çekmemek için birden bire fikir değiştirerek Osmanlı kuvvetlerine katılmaya karar verdi. Burada da bir kurnazlık düşünerek Davud Paşa'yı Turgutoğulları'ndan çevirerek Karamanoğlu Mahmud Bey'in üzerine sevketti.⁷¹ Davud Paşa bu tavsiyeye uydu ve Mahmud Paşayı sıkıştırarak, Halebe kaçmak zorunda bıraktı. Bu olaydan sonra Davud Paşa ordusunu terhis ederek Vize'de bulunan padişahın yanına gitti, Alaüddevle de Maraş'a döndü.⁷²

Alaüddevle, eniştesi Fatih Sultan Mehmed Han sayesinde Dulkadirli Beyliği'nin başına gelmişti. Yine Sultan Bayezid'in kendisine sağladığı geleceği unutarak, Çukurova'da Osmanlılar ile Memlükler arasında meydana gelen savaşta Memlüklerden yana tavır koymuş ve Mısırlıların bu savaşta galip geleceklerinin hesabını yaparak dört günlük gelecek için Memlüklerden yana görünmüştü. Bu sırada Şam'da hapisanede bulunan kardeşi ve rakibi Şah Budak Bey, Eylül 1487'de kaçarak Osmanlı Devletine sığındı. Osmanlı Devleti de kendisine sığınan herkese gösterdiği lütuf ve ihsanı Şahbudak Bey'e de gösterdi ve kendisine Vize Sancak Beyliği'ni verdi.⁷³

Zaten döneklüğünü izhar için vesile arayan Alaüddevle, Osmanlı'nın kardeşi Budak Bey'e gösterdiği ilgiden rahatsız olduğundan, velinimeti olan Osmanlı Devletine karşı nankörlük ederek, Mısır sultanına yıllık vergi vermek suretiyle, ona olan itaatini bildirdi.⁷⁴

Hadim Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 18 Mart 1488'de Çukurova'ya gelerek Adana ve Tarsusu Memlüklerden geri aldı.⁷⁵ Adana kalesini tamir ettirdikten sonra İstanbul'a dönmeye hazırlanan Ali Paşa, Memlük kuvvetlerinin gelmekte olduklarını haber aldı. Bunun üzerine Alaüddevle Bey'e haber göndererek Dulkadir kuvvetlerinin Adana'da Osmanlı kuvvetlerine katılmalarını istedi. Alaüddevle, Memlük kuvvetlerinin Halep'ten hareket ettiklerini teyid ederek kendisinin de

⁷¹ Tansel, *II. Bayezid Siyasi Hayatı*, s. 127-128.

⁷² *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, vr. 8a.

⁷³ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, Sayı 33, s. 535.

⁷⁴ Arifi, a.g.m, S. 33, s. 535.

⁷⁵ Tekindağ, *II. Bayezid Devrinde*, s. 362.

Geben⁷⁶e doğru yola çıktığını ve orada duruma intizar edeceğini, Memlüklerin Dulkadir toprağına girmeleri ihtimalinden dolayı, Adana'ya gelmesinin mümkün olmadığını bildirdi.

16 Ağustos 1488'de Tarsus ile Adana arasındaki Ağaçayın mevkiinde, Hersekzade Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun, Ramazanoğlu ve Turgutoğlu desteğı ile oluşan Emir Özbek komutasındaki Memlük ordusu ile çarpışması sonucunda, Osmanlı askeri yenildi.⁷⁷ Osmanlı-Memlük mücadelesinde her iki tarafı da kollayan Alaüddeve Bey, Memlüklerin galip gelmesi üzerine, kızını Memlük ordusu komutanı Özbekoğluna vererek, Memlükler ile dostluk münasebetine girişti.⁷⁸ Ayrıca bir oğlunu da Memlüklü'ye bağlılığının bir güvencesi olarak Memlük sultanına rehine olarak gönderdi.⁷⁹ Hadim Ali Paşa İstanbul'a Dulkadirli Beyi'nin "daire-i itaatten" uzaklaşmış olduğunu arzetti.⁸⁰ Osmanlı Devleti, Alaüddeve'nin yapmış olduğu bu nankörlük ve küstahlık üzerine Dulkadirli emirliğini 4 Ocak 1489'da Sah Budak Bey'e verip, beraberinde de Sivas Bey'i Hızır Beyzade Mahmut Paşa ile Kayseri Bey'i Mihaloğlu İskender Bey'i memur etti. Gerektiğı taktirde yardıma gelmesi için, Karaman Beylerbeyi Mahmud Paşa'ya da emir verildi.⁸¹

Şahbudak Bey, görevlendirilen beylerin gelmesini beklemeden, sadece İskender Bey'le birleşerek ve bir kısım Türkmen beylerinin kendisine verdiği yardım vaadine kanarak Alaüddeve ile mücadeleye başladı. Şahbudak Bey, Osmanlı Padişahı tarafından daha önce Kırşehir valiliğine atanmış olan Alaüddeve'nin büyük oğlu Şahruh'u yakalayıp gözlerine mil çekti. O dönemde büyük bir cinayet sayılan bu hareket, Alaüddeve'yi çileden çıkardı. Türkmenler ve Mısırlılardan topladığı büyük bir ordu ile Şahbudak üzerine yürüdü.⁸² Şahbudak, Alaüddeve'nin bu durumundan haberdar olunca Karaman Bey'i Mahmud Bey'den yardım talebinde bulundu. Mahmud Bey'in kendi eyaleti askeri ile yardıma geleceğini öğrenen Alaüddeve, bir hileye başvurdu. Budak Bey'in ağzından Mahmud Bey'e bir mektup yazarak; her ne kadar yardım talebinde bulunmuş isek de hasmımızın zayıf olduğunu ve yanımızdaki askerle kolaylıkla üstesinden gelebiliriz. Bu nedenle siz boşuna zahmet buyurmayınız. Bu şekilde yazılan

⁷⁶ Bugün Gökşun ile andırın arasında Kahramanmaraş'ın Andırın İlçesine bağlı kasaba.

⁷⁷ *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, vr. 9a; Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 192; Tansel, *II.Bayezid*, s. 107-112.

⁷⁸ Aşık paşazade, a.g.e, s. 235; *Anonim Tevarih-i Al-i Osman* vr. 9b; Arifi, a.g.m, *TOEM*, S. 33, s. 535.

⁷⁹ Arifi, aynı yer.

⁸⁰ Tansel, *II.Bayezid*, s. 129.

⁸¹ *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 95; Arifi, a.g.m, S. 33, s. 535-536.

⁸² Aşık Paşazade, a.g.e, s. 235; *Anonim Tevarih-i Ali Osman*, vr. 9b; *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 95; Arifi, a.g.m, S. 33, s. 536.

mektup Karaman Eyaleti Beylerbeyi Mahmud Bey'e ulaştığında, Mahmud Bey, tekrar eyaletine döndü.⁸³

Budak Bey, Alaüddevle'nin hilesinden gafil olarak, Mahmud *Beyin* yardımına güvenirken, Alaüddevle bir gece hücum edip, Şahbudak'ın askerini darmadağan etti. Beş yüz kadar askerini esir etti ve kalanı da kaçtı. Şahbudak savaş meydanında İskender Beyi yalnız bırakarak kaçtı. İskender Bey'in bir oğlu savaş meydanında öldü,⁸⁴ kendisi de oğlu ile birlikte esir edildi, daha sonra Mısır'a gönderildi.⁸⁵ Kuvvetlerinden iki yüz kadarı da telef oldu. Alaüddevle, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin gerginliğinden faydalanmak istiyordu. Nitekim 1490 Şubatında Kahire'ye, Osmanlıların Çukurova'ya yeni bir saldırıda bulunacakları yolunda haber göndererek, Memlûkleri Osmanlılar'a karşı tahrik etmeye başladı. Barış elçisi olarak İstanbul'a gelen Memlûk elçisi II. Bayezid tarafından hapsedilince, Memlûkler Emir Özbek komutasında Halep'teki kuvvetlerini Çukurova'ya sevktiler. Alaüddevle bu kuvvetleri Kayseri üzerine göndererek, Kayseri'yi birlikte kuşatınca, bunlara karşı Hersek-zade Ahmed Paşa gönderildi. Bundan haberdar olan Özbek ve Alaüddevle geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu meseleyi kökünden halletmek isteyen Sultan II. Bayezid savaş için hazırlıklara başladı. Antep civarında bulunan Emir Özbek durumu Alaüddevle ile görüşmek için davet ettiginde "ne size varurum ne de onlara varurum" demek suretiyle tarafsız kalma yoluna gitti. Çünkü Sultan Bayezid'in de bizzat başında bulunacağı büyük bir seferin haberini almıştı.⁸⁶ Nitekim II. Bayezid Memlûklere karşı sefere çıkmak üzere Beşiktaş'tan Üsküdar yakasına geçti. Tam bu sırada Tunus Sultanı Osman el-Hafzi arabulucu olarak devreye girdi ve Memlûk Sultanı Kayıtbay ile yapılan müzakereler sonucunda anlaşmaya varıldı.⁸⁷ Alaüddevle Bey de Osmanlı Padişahına bir elçi göndererek af dilediklerini bildirince bu dileği kabul edildi.⁸⁸

Osmanlı-Memlûk Barışı'nın yapıldığı 1490 yılından beri Alaüddevle Bey, Osmanlı Padişahı II. Bayezid ile yeniden dostça ilişkiler içine girmişti. Nitekim Osmanlıların yardımı ile 1498'de Lehleri yenen Bogdan voyvodasının gönderdiği Leh esirler arasından seçilen dört tanesi

⁸³ *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 95.

⁸⁴ Arifi, a.g.m, S. 33, s. 536.

⁸⁵ Aşık Paşazade, *a.g.e.*, s. 237; *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 95; Arifi, a.g.m, S. 33, s. 536; Tansel, *II. Bayezid*, s. 130-131.

⁸⁶ Tansel, *II. Bayezid*, s. 131.

⁸⁷ Arifi, a.g.m, S. 33, s. 537; Tekindağ, *II. Bayezid Devrinde*, s. 372; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. II, s. 194. Mısır sultanı; Gülek, Adana ve Tarsus kalelerinin Mekke ve Medine vakfi olduğunu bildirmiş bunun üzerine Sultan Bayezid'de bu kaleleri Memlûklere terk etmiştir. Böylece Osmanlı Memlûk barışı sağlanmış oldu. Bkz: *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, vr. 10b.

⁸⁸ *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, vr. 10a; Tansel, *II. Bayezid*, s. 132.

Alaüddeve Bey'e gönderildi.⁸⁹ Alaüddeve Bey bir taraftan Osmanlılara yaklaşırken diğer yandan Memlûklere olan dostlugunu ihmal etmiyordu.

Bu arada Alaüddeve ile Şah İsmail'in arası açıldı. Bunun sebebi Dulkadir beylerinin bir ara elde ettikleri Azerbaycan topraklarının Şah İsmail tarafından zaptedilmesi, yine Alaüddeve'nin kızı Benli Hatun'u daha önce kendi rızasıyla Şah İsmail'e nişanlamış iken, sonradan mezhep farklılığı nedeniyle bundan caymış olması idi. Zira, Alaüddeve Hanefi mezhebine mensup iken, Şah İsmail azgın bir Şii idi. Benli Hatun ise o devirde güzelliği ile meşhur, parmakla gösterilen bir kızdı. Bundan dolayı gücüne güvenen Şah İsmail, büyük bir ordu ile Tokat üzerinden Dulkadirli ülkesine yürüdü.⁹⁰ Zahiren durum böyle olmakla beraber, gerçekte Şah İsmail'in amacı; Dulkadirli bölgesindeki Türkmenler üzerindeki etkisini yaygınlaştırmak ve bu sayede Anadolu'da bir nüfuz bölgesi oluşturmaktı.

Alaüddeve Bey, Şah İsmail'in Bağdat'ı zapt ve Diyarbakır taraflarını tehdit etmeye başlaması üzerine, Sultan Bayezid'den yardım ve himaye talep etti. Fakat Sultan Bayezid buna itibar etmedi.⁹¹ Şah İsmail 1507 yılında II. Bayezid'den, Dulkadir topraklarına girmek için Osmanlı topraklarından geçme izni istedi. Aynı zamanda Sultan Bayezid'den Osmanlı topraklarına girdiği için özür diledi. Maksadının sadece Dulkadirliiler üzerine gitmek olduğunu bildirdi.⁹² Elbette Şah İsmail'in bu sözlerine Osmanlılar ne derece itibar edebilirlerdi. Ancak onun Osmanlı topraklarından geçerken her hangi bir tahribat yapmaması, Osmanlıya karşı bir husumetinin olmadığını zahiren de olsa bir delili sayılabilir. Şah İsmail, Elbistan'a geldiğinde çarpışmalar başladı. Şah İsmail'in insafsızca yaptığı saldırı karşısında Dulkadirliiler şaşkına dönmüşlerdi. Bir taraftan da Maraş ve Elbistan'ı tahrip ediyor, diğer taraftan kadın çocuk demeden insanları katlediyordu. Halkın büyük bir kısmı güneye, Şam'a doğru, bir kısmı da Osmanlı topraklarına kaçmıştı. Alaüddeve'nin yanında piyade ve süvari olarak dört bin kişi vardı. Bu kadar az bir kuvvetle Şah İsmail'e karşı duramayacağını anlayan Dulkadir Beyi Alaüddeve, çok sarp bir dağ olan Turna dağına çekilerek, Şah İsmail kuvvetlerini buraya çekmek ve onları pusuya düşürerek yenmeyi tasarlamıştı. Ancak dağın kenarına kadar gelen ve orada ordugahını kuran Şah İsmail bu dağa tırmanma imkanını bulamadı veya belki de lüzum görmedi, fakat o civardan da ayrılmayarak, beklemeye başladı. Alaüddeve'nin yanında yeteri miktarda erzak bulunduğu için bu bakımdan sıkıntısı yoktu. Ancak bulunduğu yerde daha o zamanda kar vardı. Şah

⁸⁹ Tansel, *II. Bayezid*, s. 132.

⁹⁰ Arifi, a.g.m, S. 33, s. 539-540.

⁹¹ Tansel, *II. Bayezid*, s. 240.

⁹² Tansel, *II. Bayezid*, s. 240-242.

İsmail kuvvetleri buralardan bir süre ayrılmadığı takdirde, Dulkadirliilerin durumu ciddi kötüleşecekti. Onu bu müşkül durumdan ancak Memlüklerin veya Osmanlıların müdahalesi kurtarabilirdi. Esasen o, bu devletlerden yardım istemiş bulunuyordu. Fakat Memlükler, Kızılbaşların Mısır topraklarına da tecavüz etmelerinden çekindikleri için, Dulkadirliilerin bu talebine olumlu cevap vermediler. Ancak Safeviler'in faaliyetlerini yakından takip eden Sultan II. Bayezid, bu durum karşısında daha ciddi hareket etme lüzumunu duydu. Anadolu ve Rumeli askerleriyle dört bin kadar yeniçeriye ve ayrıca atlı bölüklerinden birçok askeri, Yahya Paşa komutasında Anadolu'ya gönderdi. Bu kadar büyük kuvvetlerin gönderilmesinin sebebi elbette sadece sınırların muhafazası veya Alaüddevle'ye yardım amacına yönelik olarak düşünülemez. İhtimal Osmanlılar Kızılbaşlarla ciddi bir savaşa girmekte kararlıydılar. Fakat Şah İsmail ve askerleriyle çatışma mümkün olmadı. Çünkü Osmanlıların büyük kuvvetlerle harekete geçtiğini haber alan Şah İsmail, durumun ciddi olduğunu anlamış ve Alaüddevle'yi ele geçirmekten vazgeçerek, süratle Fırat'a doğru çekilmişti.⁹³ Gerçi Dulkadirliiler onları takip ettiler, ancak ağırlıklarına yetişebildiler ve bir kısım malzemeyi ele geçirebildiler. Fakat çok uğraşmış olmalarına rağmen, Diyarbakır'ı kurtaramadılar.⁹⁴ Neticede Memlükler'in araya girmesiyle Dulkadirliiler ile Safeviler arasında barış sağlandı.

Yavuz Sultan Selim Dönemi

Zaman geçtikçe Osmanlılardan uzaklaşan Alaüddevle, Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışını dahi tebrik etmemişti. Onun bu hareketleri Osmanlı sultanının gözünden kaçmamıştı.⁹⁵

Bütün bunlara rağmen, Sultan Selim Çaldıran seferine çıkarken; Kayseri'den üç konak ötede, Çubuk Ovası'na varınca, Osmanlılarla Dulkadirliilerin aynı mezhepten olduklarını hatırlatarak, Alaüddevleyi sefere davet etti.⁹⁶ Dulkadir Beyi ise "kendisi gibi doksanlık bir pir-i faniyi sefere sürüklemenin hiçbir fayda sağlayamayacağını" bildirip, yaşlılığını bahane ederek sefere katılmadı.⁹⁷ Aslında Yavuz Sultan Selim, Alaüddevle'nin sadakatını ölçmek için bu teklifi yaptığı anlaşılıyor.

Diğer taraftan Alaüddevle, Şah İsmail ile ittifak halinde bulunuyor, Yavuz Selim'in Şehsuvaroğlu Ali Bey'i himaye etmesine içerliyordu. Diyarbakır seferine girişmeden önce Alaüddevle'nin, oğlu Şahruh'u veliahd tayin etmesine kızan Ali Bey, Osmanlı padisahi II. Bayezid'in yanına

⁹³ Hayrullah Efendi Tarihi, c. IX, s. 128-129.

⁹⁴ Tansel, II. Bayezid, s. 243-245.

⁹⁵ Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969, s. 103.

⁹⁶ Hoca Saadeddin Efendi, Tacü't-Tevarih, (Sadeleşiren İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992, c. IV, s. 181-182; Tansel, Selim, s. 102.

⁹⁷ Arifi Paşa, a.g.m, S. 33, s. 545.

sığınmış, Sultan Selim'in cülusuna müteakip de, Trakya'da Çirmen Sancak Beyliğine tayin edilmişti. Dulkadir Beyi, tarafsız kalmak bir yana, Osmanlı levazımcılarına ülkesinde yiyecek ve hayvan yemi satışını yasakladığı gibi oğulları vasıtasıyla onları iâşe ve techizatlarını yağmalattırdı. Bu sebeple Osmanlı Padişahı İran Şahı ile karşılaşmak üzere yoluna devam ederken, ihtiyatlı davranarak, ordusunun gerisini emniyete almak amacıyla, Kayseri ile Sivas arasında kırk bin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştı.⁹⁸

Çaldıran Zaferi'ni müteakip Amasya'ya dönen Sultan Selim (Kasım 1514) Osmanlı ordusunu arkadan vuran Alaüddevle'ye, yaptığı bu ihanetin hesabını sormaya karar verdi. Zira, Yavuz Sultan Selim, İran seferine giderken Alaüddevle'nin Şah İsmail'e karşı husumeti sebebiyle savaşa katılmasını istemiş ise de, Alaüddevle bu teklifi kabul etmediği gibi, kendisine bağlı aşiret kuvvetleri Osmanlıların zahire kollarını vurmuştu.⁹⁹ Çaldıran Seferinde büyük hizmet ve gayret göstermiş olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'i hemen Kayseri Sancak Beyliğine tayin ederek, Dulkadirli topraklarını işgal ettiği takdirde kendisine verileceğini vadetti. Kayseri Sancağı Dulkadirli Beyliği ile hem sınırdı. Sultan Selim Ali Beyi buraya tayin ederken, Alaüddevle idaresindeki Bozok Sancağını da işgal etmesini istemişti. Mevsim kış olmasına rağmen Ali Bey derhal Bozok'a giderek o yöreyi ele geçirdi ve orada bulunan Alatiddevle'nin oğlu Süleymanı öldürerek, başını kesip Yavuz Sultan Selim'e gönderdi.¹⁰⁰ Osmanlı Sultanı Bozok Sancağını da Ali Bey'in idaresine vererek, bir yandan Alatiddevle'ye diğer yandan da onu himaye eden Memlûk sultanına meydan okuyordu.¹⁰¹ Alaüddevle bu durumu Kansu Gavri'ye şikayette bulundu. Kansu Gavri de Sultan Selim'e elçi göndererek, Ali Bey'in o sancaklardan alınmasını istedi. Buna mukabil Sultan Selim, Alaüddevle'nin Dulkadir Beyliği'nden azledilerek yerine Ali Bey'in getirilmesini istedi. Mısır Sultanı buna karşı çıkmakla beraber, artık Dulkadir Beyliği'nin kendileri için kaybedilmiş olduğunu anladığından Osmanlı Padişahına bir elçi göndererek, eskiden olduğu gibi adının hutbede anılması ve parada yazılması şartıyla metbublik hakkının paylaşılmasını teklif etti. Sultan Selim'in buna cevabı çok sert oldu. Mısır elçisine: “sultanınız muktedirse hükümrânlık haklarını kendi ülkesinde muhafaza etsin” diyerek Mısır'ı dahi fethedebileceğini ima etti.¹⁰² Osmanlı Padişahı ile Memlûk Sultanı arasında elçiler gelip gittiği sırada Alaüddevle, Osmanlı ordusunun iâşe kollarını vurdu. Bu hadise Osmanlılar tarafından

⁹⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. II, s. 263.

⁹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. II, s. 271; Tansel, *Selim*, s. 102.

¹⁰⁰ Münecimbaşı Ahmed Dede, *Münecimbaşı Tarihi*, (Çev. İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser, no 37 Tarihsiz, c. II, s. 469; Arifi Paşa, *a.g.m.*, S. 33, s. 549; Tansel, *Selim*, s. 103.

¹⁰¹ Tansel, *Selim*, s. 103.

¹⁰² *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 234.

sayısız hayvanların yemsizlikten telef olmalarına ve ordunun savaş gücünün önemli derecede sarsılmasına, fakat aynı zamanda Sultan Selim'in Dulkadirli'lere karşı sabrının tükenmesine sebep oldu.¹⁰³ Gerçekten de Osmanlı Padişahı, Kemah Kalesi'nin düşmesinden sonra Dulkadirli ülkesinin fethine girişti. Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasında on bin süvari ve bir bölük yeniçeriden oluşan orduyu, 5 Haziran 1515 tarihinde Sivas'tan Elbistan'a sevketti.¹⁰⁴ Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kılavuzluk ettiği Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasındaki kuvvetler¹⁰⁵ Elbistan'a doğru ilerlerken, kendisi de Kayseri yakınlarındaki İncesu'ya gelerek hareketi izlemeye başladı.¹⁰⁶ Diğer taraftan muhtemel bir Memlük müdahalesini önlemek amacı ile Osmanlı donanması da Akdeniz'e açıldı. Alaüddevle ilk tedbir olarak haremını ve hazinesini Turna dağına yollayarak Maraş yolu üzerindeki geçitleri tutmaya başladı. Tehlikeyi sezen emirlerinin Sultan Selim ile uzlaşması yolunda Alaüddevle'ye yaptıkları uyarılara "benim Osmanlıdan ne bakım var" cevabını vererek otuz bin kişilik ordusu ile¹⁰⁷ Göksun ile Andırın arasındaki ördekli mevkiinde Sinan Paşa kuvvetlerini karşıladı. 13 Haziran 1515 tarihinde iki ordu karşı karşıya gelince, Ali Bey atını ileri sürerek yüksek sesle babasının izzet ve ikramına nail olmuş ve ona sadık kalmış olan Türkmenleri kendi tarafına davet etti.¹⁰⁸ Ali Bey'in tahrir edici sözleri Türkmenlerin bir kısmının saf değiştirmesini sağladı. Muharebe başlayınca, Osmanlı ordusundaki seyislerden biri, elbiselerinin güzelliği ile dikkati çeken Alaüddevle'nin üzerine atılarak onu yere serdi. Biraz sonra öldürdüğü şahsın Dulkadir Beyi olduğunun farkına varınca derhal maktulün başını keserek Sinan Paşa'ya götürdü. Alaüddevle'nin öldürüldüğünü haber alan Dulkadirli'liler savaş meydanından kaçtılar. 13 Haziran 1515 tarihinde meydana gelen bu kanlı savaşta Alaüddevle'nin dört oğlu ve otuz kadar boy bey i öldürüldü, kardeşi Abdurrezzak Bey ile pek çok Dulkadir ümerasası esir edildi.¹⁰⁹ Alaüddevle'nin ölümüne "merg-i hain" deyiimi tarih düşürüldü.¹¹⁰ Kesik başı Göksun'da Yavuz Sultan Selim'e sunuldu.¹¹¹

¹⁰³ Tansel, *Selim*, s. 104.

¹⁰⁴ *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 238-239.

¹⁰⁵ *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 45.

¹⁰⁶ *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 239.

¹⁰⁷ Arifi, S. 33, s. 550.

¹⁰⁸ Arifi, aynı yer.

¹⁰⁹ *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 240-241; Arifi Paşa, S. 33, s. 550; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. II, s. 273.

¹¹⁰ Tarih düşürme: Harfleri ebced hesabına göre bir olayın vuku' bulduğu yılı gösteren bir cümle bir mısra veya bir beyit tertib edilmesi yerinde kullanılan bir tabirdir. Bilhaassa Edebiyatçılarımız ve tarihçilerimiz tarafından kullanılmıştır.

¹¹¹ *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 242; *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 45; Tansel, *Selim*, s. 106.

Yavuz Sultan Selim Dulkadirli Beyliği'nin idaresini Şehsüvaroğlu Ali Bey'e verdi.¹¹² Alaüddevle ve oğullarının kesik başları Memlük sultanına gönderildi.¹¹³

Siyasi ve iktisadi yönden büyük değeri olan Dulkadirli topraklarının Osmanlı Devleti'ne kazandırılmış olması, Yavuz Sultan Selim'i son derece memnun etmiştir. Bu itibarla, başarı gösteren Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'ya vezirlik rütbesi vermiş ve askerlerini de biner akçe ile mükafatlandırmıştı.¹¹⁴ Alaüddevle Hazinesinden ve Dulkadirli topraklarından ele geçen ganimet, Çaldıran Zaferi'nde elde edilen ganimetten daha fazla idi. Alaüddevle hazinesinde; kıymetli mücevherler ve bol miktarda para bulundu. Ganimet olarak alınan mal ve hayvanların haddi hesabı yoktu.¹¹⁵

Böylece Çaldıran zaferi Osmanlıların Doğu Anadolu'daki egemenliğini pekiştirirken, Turna Dağı zaferi de, Çukurova'nın denetimini kesin olarak Osmanlılara vermiş ve Memlüklere karşı hareket yolunu açmıştı.¹¹⁶

Osmanlı Padısahı tarafından himaye edilen ve onun desteği ile beyliği ele geçiren Ali Bey, her fırsatta Osmanlı Devletine sadakatini isbata çalışıyordu. Ali Bey Dulkadirli Beyliği'nin başına geçtiği ilk Cuma günü, Yavuz Sultan Selim adına hutbe okutmuş, Osmanlıya olan saygı ve bağlılığını bir kez daha teyit etmişti.¹¹⁷ Bıyıklı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Diyarbakır'ın fethine girişince, Ali Bey de iki bin kişilik bir kuvvet göndererek yardımda bulundu.¹¹⁸

Bu arada Osmanlı Sultanı II. Selim Mısır'a düzenlemeyi planladığı seferi, Şah İsmail'e karşı yapacakmış gibi gösteriyordu. Bunun için de çok ince bir diplomasi takip ederek, Kansu Gavri'ye karşı yumuşak bir üslup kullanıyordu. Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye saygı ve iltifat dolu sözlerle yazdığı mekrubu, çeşitli hediyelerle birlikte gönderdi.¹¹⁹ Böylece Osmanlı askeri Mısır'a yapacağı seferi gizleyerek, Elbistan'a geldi. Ali Bey burada Osmanlı kuvvetlerine katılarak klavuzluk yaptı. Antep'e kadar ele geçirilen yerlere Dulkadirli kuvvetleri yerleştirildi. Nihayet, Osmanlı ordusu ile Mısır ordusu 24 Ağustos 1514'de Mercidabık'ta karşılaştı. Ali Bey Osmanlı ordusunun sağ koluna kumanda eden Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa, Memlük askerinin sol koluna hücum ediyordu. Şehsüvaroğlu Ali Bey,

¹¹² Hayrullah Efendi Tarihi, c. IX, s. 45.

¹¹³ Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 273.

¹¹⁴ Müneccimbaşı, a.g.e, c. II, s. 471; Tansel, Selim, s. 107.

¹¹⁵ Müneccimbaşı, a.g.e, c. II, s. 471; Arifi, a.g.m, S. 33, s. 551.

¹¹⁶ Shaw, c. I, s. 82.

¹¹⁷ Arifi, a.g.m, S. 34, s. 623.

¹¹⁸ Yinanç, a.g.e, s. 100.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 268.

Ramazanoğlu Bayram ve Mehmed beyler de Osmanlı ordusunun bu sağ kolunda Zeynel Paşa ile birlikte çarpışıyorlardı. Sol tarafta ise Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa ve Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa bulunuyordu.¹²⁰ Şehsüvaroğlu Ali Bey, Mercidabık savaşında Memlükler safında yer alan amcası Abdurrezzak ile, amcası Şahbudak Bey'in oğlu Melik Arslan ve bunların yanında yer alan birçok Türkmen ile karşı karşıya bulunuyordu. Zira amcası Abdurrezzak, Turna Dağı Savaşı'nda Osmanlılar tarafından esir edilmiş ve Göksun'da hapsedilmiş, ancak daha sonra affedilmişti. O da kaçarak Mısır'a gitmiş ve Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye katılmıştı. Mercidabık'ta Osmanlı ordusu ile Memlük ordusu karşılaşınca, Osmanlıya bağlı olan Şehsüvaroğlu Ali Bey Osmanlı saflarında yer alırken, amcası da Memlük saflarında Osmanlıya karşı savaşmıştı. Savaş başlar başlamaz ilk önce Memlükler yanında yer alan Melik Arslan Bey at sürerek, Osmanlı askerine hücum etti, ancak karşısında amcasının oğlu Ali Bey'i gördü. Ali Bey bir kılıç darbesiyle Melik Arslan'ın başını gövdesinden ayırdı. Abdurrezzak da ele geçirildi, ancak Osmanlıya mahsus bir büyüklükle affedilerek, Köstendil sancağına atandı.¹²¹

Bu savaşta Ali Bey'in büyük yararlılıkları görüldü. Aynı başarıları Ridaniye'de de gösterdi. Osmanlı ordusunun öncü kuvvetlerinde yer aldı.

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi

Yavuz Sultan Selim'in sırtında çıkan bir çibandan rahatsızlanarak 21 Eylül 1520 Cuma günü¹²² vefatı üzerine, Manisa'da bulunan Şehzade Süleyman gelerek, 30 Eylül 1520'de Osmanlı tahtına oturdu.¹²³

Kanuni Sultan Süleyman saltanata geçtiği sıralarda, Şam valisi Canberdi Gazali¹²⁴ Yavuz Sultan Selim'in vefatını duyunca, "melik eşref ünvanıyla hükümdarlığımı ilan etmiş, adına hutbe okutarak, para bastırmıştı.¹²⁵ Gazali, yirmi bin kişilik bir kuvvetle Halep üzerine yürüyüp, burayı kuşattı. Bunu haber alan Kanuni Sultan Süleyman, üçüncü vezir Ferhad Paşa, Karaman, Rumeli ve Dulkadirli askeri, dört bin yeniçeri ve bir miktar sipahi ile Canberdi Gazali üzerine gönderdi.¹²⁶

Şehsuvaroğlu Ali Bey'den de ona yardım etmesi istendi. Ali Sey'in maiyetinde bulunan Dulkadirli kuvvetleriyle Canberdi Gazali tarafından

¹²⁰ *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. IX, s. 45; *Tacü't-Tevarih*, c. IV, s. 285.

¹²¹ Arifi, a.g.m, S. 34, s. 623-624.

¹²² Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 302.

¹²³ Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 307.

¹²⁴ Memluk Sultanı Kayıdbay'ın azadlı kölelerinden ve kansu Gavri ile Tomanbay'ın nüfuzlu beylerinden olan Canberdi Gazali Mısır'ın osmanlılar tarafından zabtından sonra Yavuz Sultan Selim'e katılmış ve Hayır bey'in tavassutuyla affedilerek Şam Beylerbeyliğine atanmıştı. Bkz: Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 307-308.

¹²⁵ Münecimbaşı, a.g.e, c. II, s. 513; Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 308.

¹²⁶ Münecimbaşı, a.g.e, c. II, s. 513.

kuşatılan Haleb'in imdadına yetişmek için acele etmesi emredildi. Ali Bey, hiç zaman kaybetmeden gelerek, Osmanlı kuvvetlerine katıldı. O da, Ferhad Paşa'nın gelmesini beklemeden, Halep Valisi Karaca Paşa'nın yardımına koşarak, kısa bir zamanda Canberdi kuvvetlerini dağıtmakta başarı gösterdi. Canberdi'nin Şam'a çekilmesinden sonra, Ferhad Paşa da Haleb'e geldi.¹²⁷ Ali Bey Ferhad Paşa ile beraber Canberdi üzerine yürüdü. Şam yakınlarındaki Mastaba'da, 27 Ocak 1521 'de yapılan savaşta Canberdi ele geçirilerek öldürüldü.¹²⁸

Böylece isyanın bastırılmasından sonra Ali Bey Maraş'a, Ferhad Paşa da Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Kayseri'ye döndü. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Canberdi Gazali isyanının bastırılmasında gösterdiği başarı, Ferhad Paşa'nın kendisine karşı duyduğu kıskançlığı daha da artırdı. Şehsuvaroğlu Ali Bey, Dulkadirli Beyi olarak Osmanlı Devletine sadakat göstermekle beraber, Osmanlı Devleti; onu bir sancak beyi gibi görüyordu. Onun kendi halkına zulmettiği yolunda İstanbul'a ulaşan haberler üzerine Osmanlı Devleti, durumu araştırmak ve yerinde tespit etmek istedi. Fakat Ali Bey buna müsaade etmediği gibi teftişe gelenleri katletti. Böyle davranması, öteden beri Ali Bey'in başarılarını kıskanan Ferhad Paşa'ya, onu Sultan Süleyman'ın gözünden düşürmek için fırsat verdi. Şehsuvaroğlu'nun katli için fermanı elde eden Ferhad Paşa, Tokat'a giderek, oradan Şah İsmail üzerine sefer yapılacağı bahanesiyle, Ali Bey'i çocukları ile yanına davet etti. Maiyetinin "evlad-i iyal ile gitmenin hayra alamet olmadığı" yolunda yaptığı uyarılara kulak asmayan Ali Bey "benim Osmanlı'dan ne alıp veremediğim var ki" karşılığını vererek Tokat'a hareket etti. Haziran sonu veya Temmuz başları 1522 (928 yılı Şaban ayı)'nda Ali Bey'i Artukova (Artova)'da büyük bir ilgi ile karşılayan Ferhad Paşa, ona mükellef bir ziyafet verdi. Ziyafet esnasında Ali Bey'i, oğullarını maiyeti ile birlikte boğdurup,¹²⁹ kellelerini İstanbul'a gönderdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in başı Rodos seferine çıkmış olan Kanuni'ye Temmuz 1522'de Çine'de ulaştırıldı.¹³⁰

Şehsuvaroğlu Ali Bey, Dulkadir Beyleri içinde belki en çok Osmanlı Devletine sadık olanı idi. Osmanlıya bir çok faydalı hizmetlerde de bulunmuştur. Ancak gerçek şu ki; Dulkadir Beyliği'nin artık doğal ömrünü tamamlamış olması idi. Ali Bey'in öldürülmesinin asıl sebebi; Dulkadir ülkesini doğrudan doğruya Osmanlı topraklarına ilhak etme amacından kaynaklanıyordu. Çünkü Dulkadirli'lerin bir zamanlar tabi olduğu Memlük

¹²⁷ Müneccimbaşı, *a.g.e*, c. II, s. 513; Uzunçarşılı, *a.g.e*, c. II, s. 308; Yaşar Yücel – Mehdi İlhan, *Sultan Süleyman The Grand Turk*, Ankara 1991, pp. 12.

¹²⁸ Müneccimbaşı, *a.g.e*, c. II, s. 513; Yinanç, *a.g.e*, s. 104.

¹²⁹ Müneccimbaşı, *a.g.e*, c. II, s. 516.

¹³⁰ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992, c. I, s. 56-57; Arifi Paşa, *a.g.m*, *TOEM*, Sayı 34, s. 625; Uzunçarşılı, *a.g.e*, c. II, s. 309; Yinanç, *a.g.e*, s. 105.

Devleti, Osmanlılar tarafından fethedilmiş, devletin sınırları batıda genişlediği gibi, güneye doğru da genişlemekteydi. Akdeniz aşılmış, Afrika'da hükümran olmuş; Osmanlı topraklarının ortasında bir beyliğin müstakil olarak varlığını sürdürmesine elbette müsade edemezdi.

Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirli ülkesi Maraş merkez olmak üzere bir eyalet haline getirildi. Bozok bölgesi de müstakil bir sancak haline getirilerek Osmanlı idaresine bağlandı.¹³¹

Sonuç olarak; Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin, genelde karşılıklı menfaatler çerçevesinde geliştiği söylenebilir. Tabiatıyla bölgenin en güçlü devleti olan Osmanlı, Dulkadirli'lerin hamisi durumunda idi. Ancak, Dulkadirli Beyliği'nin kuruluş sürecinde Memlûklere tabi olmuşlar, ileriki dönemlerde ise; Memlûk Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki nüfuz mücadelesinin tam ortasında kalmışlardı. Elbette ki; Dulkadirli beylerinin taht kavgalarından kaynaklanan durum sebebiyle, beyliğin hamisi de değişiyordu. Beylerden biri Osmanlı himayesinde, beyliğin başına geçtiğinde, diğeri tabiatıyla Mısır'ın himaye ve yardımına başvuruyordu. Bu ise, hem bölgenin hakimi olma mücadelesi veren Osmanlı ile Memlûk'ler arasında çatışmalara sebebiyet veriyor, hem de Dulkadirlileri bahane ederek, birbirlerine müdahale etmelerine zemin hazırlıyordu.

Osmanlı-Dulkadirli ilişkilerinin bir başka yönü ise; Osmanlı şehzadelerinin Dulkadirli beylerinin kızları ile yaptıkları evliliklerdir. Bunlar genelde siyasi amaçlarla yapılmıştı. Türk tarihinde bunun örneklerine hemen her dönemde rastlamak mümkündür. Bu siyasi evlilik geleneği, Hun devleti ile başlamış¹³² ve tarihi süreç içerisinde devam etmiştir.

Dulkadirliler de kızlarını geleceğin sultanı olacak Osmanlı şehzadeleri ile evlendirerek, güçlü bir dost ve hami kazanmış oluyorlardı. Ancak Osmanlı Padişahları'nın, kayın babası veya kayın biraderi de olsa, Osmanlı çıkarlarına ters düştükleri zaman, Dulkadirli beyleriyle mücadele etmekten bir an bile tereddüt göstermemişlerdi.

Her halükarda Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini her şeyin üstünde tuttıkları anlaşılmaktadır.

¹³¹ *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, (Yay. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük), Ankara 1988, c. I, s. XXXVIII.

¹³² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1986, s. 267.

DULKADIRLI BEYLİĞİ'NİN OSMANLI DEVLETİNE İLHAKI VE SONRASINDA ÇIKAN İSYANLAR*

Alaaddin AKÖZ**
İbrahim SOLAK***

Anadolu'da Moğol hakimiyetinin sona ermesinden sonra Maraş ve çevresi, Zeynettin Karaca Bey'in etrafında toplanan Dulkadirli Türkmenlerinin idaresine girmiş ve bölgede 1337 yılında, Zeynettin Karacabey öncülüğünde, Dulkadirli Beyliği kurulmuştur. Beyliğin yayıldığı coğrafyanın öneminden dolayı, beylik üzerinde nüfuz kurabilme mücadelesi Osmanlı, Memlüklü ve Safevi devletleri arasında büyük çekişmelere sahne olmuştur. 1508 yılında bölgeye bir sefer düzenleyen Şah İsmail girdiği Elbistan ve Maraş'ı yakıp yıkmış ve Harput ile Diyarbakır'ı almıştır. Şah İsmail'in Maraş ve Elbistan'daki bu tahribatı yüzünden kaynaklar, 1508 yılı öncesine ait Dulkadirli eserlerinin çoğunun yok olduğunu yazmaktadırlar.¹

Dulkadirli Beyleri, beyliklerinin, devamı için Osmanlı, Memluklu ve Safevi devletleri arasında genelde dengeli bir siyaset takip etmeye çalışmışlardır. Bazı dönemlerde gerek Osmanlı gerekse Memlüklü sultanlarına kız vererek, bu devletlerle ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, Dulkadirli Beylerinden Nasrettin Mehmet Bey kızını Çelebi Mehmet'le² Süleyman Bey kızı Sitti Hatun'u II. Mehmet'le,³ diğer kızını Memlüklü Sultanı Melik Zahir Çakmak'la,⁴ Alaüddevle Bey ise kızı

* Bu makale *Türk Dünyası Araştırmaları* Aralık 2004, Sayı 153, s. 41-50'de yayınlanmıştır.

** Yard. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Yard. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ "Ne şehir ü ne köy ü ne il ü ne boy/Komadı harab itdi ol kine-cuy/İder şehri nar-ı kahrla hark/Kılur köyini cuy-i şemşire gark. Bkz. İbn Kemal *Tevarih-i Al-i Osman VIII. Defter*, (Hazırlayan Ahmet Uğur), Ankara 1997, s. 254; Solakzade, "Şah İsmail Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıkmakla kalmamış buralardaki türbelerde bulunan mezarları açtırıp kemiklerini dahi yaktırmıştır" demektedir. *Solakzade Tarihi*, İstanbul 1297, s.319; Hoca Saadettin, *Tacu't-Tevarih*, İstanbul, 1279, c. II, s. 131. Arifi Paşa, Elbistan ve Maraş'ta Dulkadiroğulları Hükümeti" *TOEM*, s. 539-540; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1994, c. I, s. 229.

² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 41-42.

³ Aşıkpaşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, İstanbul 1332, s. 137; Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma- Neşri Tarihi, II*, (Yay. F. Resit Unat - M. Altay Köymen), Ankara 1995, s. 675; Hoca Saadettin, *Tqcu't-Tevarih*, s. 398.

⁴ Arifi, s. 420; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 58.

Ayşe Hatun'u II.Bayezit ile evlendirmiştir. Ayşe Hatun'la Bayezit'in evliliğinden sonra I.Selim dünyaya gelmiştir.⁵

Alaüddevle Bozkurt Bey, 1479 yılında Dulkadirli Beyliğinin idaresini eline alıncaya kadar, sırasıyla Zeynettin Karaca Bey (1337-1353); Halil Bey (1353-1386), Seveli Bey, 1386-1398) Sadaka Bey (1398-1399), Nasrettin Mehmet Bey (1399-1442), Süleyman Bey (1442-1454), Arslan Bey (1454-1465), Şehsuvar Bey (1465-1472), Şahbudak Bey (1472-1479) beyliğin başına geçmiştir.⁶ Alaüddevle Bey, beyliğin başında bulunduğu süre içerisinde Osmanlı, Safevi ve Memlükler arasında hep denge siyaset takip etmiş, fakat Yavuz Sultan Selim'in İran seferi sırasında bu tarafsızlığını Osman'lılar aleyhine bozmuştur.

1. Son Döneminde Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devleti ile ilişkileri

Osmanlı Devleti, Şah İsmail'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaptığı faaliyetleri uzun süredir takip etmekte ama herhangi bir sertliğe de mahal vermemektedir. 1512 yılında Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasıyla durum değişmiştir. Daha şehzadeligi döneminde Şah İsmail'in bütün faaliyetlerini bilen ve durumun ciddiyetinin farkında olan Yavuz, Şah İsmail ve Şiilik meselesini kökten halletmekle kararlıdır. Bu yüzden İran seferinin hazırlıklarına başlar.⁷

Yavuz Selim'in İran seferine giderken Alaüddevle'nin Şah İsmail'e olan husumetinden istifade ederek ve kendilerinin aynı mezhepten olduklarını hatırlatarak sefere davet eder. Dulkadirli beyi ise kendi gibi bir pir-i faniyi sefere götürmenin fayda vermeyeceğini belirtip, yaşını bahane ederek, İran seferine iştirak etmez. Aslında Alaüddevle Bey, Yavuz Sultan Selimin, yeğeni Şehsuvaroğlu Ali'yi himaye etmesine içerlemekte ve Şah İsmail ile ittifak halinde bulunmaktadır.⁸

Alaüddevle Bey'in Diyarbakır seferine girişmeden önce, oğlu Sahruh'u veliyaht tayin etmesine kızan Ali Bey, Osmanlı padişahı II. Bayezit'in yanına sığınmış, Yavuz'un tahta geçmesinden sonra da Çirmen Sancak Beyliğine tayin edilmiştir.⁹ Bunun üzerine Alaüddevle Bey

⁵ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 77; Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, c. VIII, s. 109.

⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 6 vd

⁷ Şinasi Altundağ, "Selim I" İstanbul 1993, s. 423. Şah İsmail ve Anadolu'daki faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 1 vd.; M. C.Şehabettin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaları ışığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi" *İÜEFİD*, İstanbul 1967, S. 22, s. 49-51; Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükmüdarı Fatih-Yavuz-Kanuni*, Ankara 1991, s. 117.

⁸ *Solakzâde Tarihi*, s. 375; Tekindağ, "İran Seferi", s. 59; Altundağ, "Selim I", s. 427

⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 96.

tarafsızlığını bozarak, Osmanlı ordusuna erzak ve yem satışını yasaklamış ve Osmanlı ordusunun malzemelerini de yağmalattırılmıştır.¹⁰

Çaldıran seferi dönüşünde Dulkadirli Beyine yaptıklarının hesabını sormak üzere, Dulkadirli Beyliği üzerine sefere çıkan Yavuz Sultan Selim, Sinan Paşayı 40.000 kişilik bir kuvvetle Dulkadirli memleketlerinin zaptı için ileri göndermiş,¹¹ Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de bu kuvvetlere rehber ve öncü tayin etmiştir. Göksun savaşında yenilen Alaüddevle Bey, süratle kaçıp, Elbistan'ın güneyindeki Tuma Dağı'na çıktıysa da takip edilerek dört oğlu, otuz civarında beyi ve bir hayli akrabası ile beraber öldürülmüş; kardeşi Abdürrezzak Bey ise oğullarıyla birlikte esir edilmiştir.¹² Dulkadir memleketleri tamamen kontrol altına alındıktan sonra buraları Osmanlıların hakimiyetinde olmak üzere, üç tuğlu vezir payesi ile¹³ Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmiştir.¹⁴

1519 yılında *Boz Ok* ve çevresinde isyan eden Şah Veli, etrafına üç dört bin kişi toplayarak, bölgede büyük karışıklıklar çıkarmış fakat isyan Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa ile Şehsuvaroğlu Ali Bey'in büyük gayretleri sonucu bastırılmış, isyancı Şah Veli'nin kesik başı bizzat Ali Bey tarafından padişaha yollanmıştır. Ali Bey'in bu başarıları Veziriazam Fethat Paşanın bitmeyecek kinini kazanmasına sebep olmuştur.¹⁵

Yavuz Sultan Selimin ölümünü bağısızlığı için fırsat bilen Canberdi Gazali, Şam bölgesinde hükümdarlığını ilan ederek, adına hutbe okutup para bastırmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne karşı ortak hareket etmek için Şah İsmail'e ve Mısır Beylerbeyi Hayır Beye elçiler göndermiştir. Durumdan haberdar olan Osmanlı Devleti, asinin üzerine derhal Vezir Ferhat Paşa

¹⁰ Hoca Sadettin, *Tacu't-Tevarih*, II, s. 294; Mustafa Nuri Pasa, *Netayic ül Vukuat*, İstanbul 1327, c. I, s. 75; Arifi, "Dulkadir Oğulları" s. 546; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 96.

¹¹ Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman* (1299-1523), (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 1991, s. 397; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, İstanbul, 1341, s. 240; Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, (Nesr. F. Giese, Haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 137.

¹² Feridun Bey, *Münseatü's-Selatin*, II, s. 407-408, İstanbul, 1274-75; Celal-Zade Mustafa, *Selim-name*, (Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar), s. 611, İstanbul, 1997; *Hadidi, Tevarih-i Al-i Osman*, s. 398; Arifi, "Dulkadir Oğulları" s. 550; J.V.Hammer, *Osmanlı Tarihi*, II, (Terc. Mehmet Ata), s. 438-439, İstanbul, 1990

¹³ İsmail Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, I.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 20, İstanbul, 1995.

¹⁴ Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kitabü't-Tarih-i Künhü'l-Ahbar*, (Haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar), Kayseri 1997, s. 1112; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 374-375; Feridun Bey, *Münseat, I*, s. 410; Şükri-i Bitlisi, *Selim-name*, (Haz. Mustafa Argunşah), s. 211, Kayseri, 1997

¹⁵ Hoca Sadettin, *Tacu't-Tevarih*, II, s. 285; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 283; Celalzade, *Selimname*, s. 687-88; Mustafa Nuri Pasa, *Netayic*, s. 84; Arifi, "Dulkadir Oğulları" s. 624; İ.H. Uzunçarsılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 173, Ankara, 1984; J. V. Hammer, *Osmanlı II*, s. 529; Mehmet Eröz, *Türkiye 'de Alevilik Bektaşilik*, s. 94, İstanbul, 1977

komutasında Anadolu, Karaman ve Sivas eyaletlerindeki kuvvetlerini sevk etmiştir. Ferhat Paşa bölgeye ulaşmadan Şehsuvaroğlu Ali Bey, önce Halep'i kurtarmış, daha sonra Halep Beylerbeyi Karaca Ahmet Paşa ile Canberdi Gazaliyi bozguna uğratmışlar, son darbe ise Ferhat Paşa'nın bölgeye ulaşmasıyla vurulmuştur. Canberdi Gazali isyanının bastırılmasında da Ali Beyin büyük yararlık göstermesi¹⁶ vezir Ferhat Paşa'nın ona olan hasedini daha da artırmış ve fırsat buldukça Kanuni Sultan Süleyman'a Ali Bey aleyhinde tezviratta bulunmuştur.¹⁷ Ali Bey Osmanlı Devleti'ne isyan eden Bozoklu Celal ve Canberdi Gazali isyanlarında gösterdiği başarılarından dolayı biraz fazlaca, gurura kapılsa da, Osmanlı Devleti yöneticileri kendisini sadece bir sancak beyi olarak görmeye devam etmiştir.¹⁸

2. Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı

Şehsuvaroğlu Ali Bey, bir taraftan, padişahın övgü ve desteğini kazanırken, diğer taraftan İstanbul'a, Ali Beyin halkına zulmettiğine dair haberler de gelmektedir. Ali Bey, durumu yerinde araştırmak isteyen Osmanlı sultanının adamlarına izin vermediği gibi gelenleri de öldürtmüştür. Bu olay Ferhat Paşa'nın uzun zamandır beklediği fırsatı doğurmuştur.¹⁹ Ali Bey'in öldürülmesine dair fermanı eline alan Ferhat Paşa, Şah İsmail'e yapılacak olan şeferin istişaresini yapmak bahanesiyle Ali Bey'i Tokat'a çağırılmış, Ali Bey oğulları ve yakınları ile Tokat'a gelince öldürtmüştür (Şaban 928/M. Haziran 1522).²⁰ Ali Bey ve çocuklarının öldürülmelerinden sonra, Dulkadirli ülkesi tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Dulkadirli ülkesi Osmanlı sınırlarına katıldıktan sonra burada hemen bir eyalet kurulmamıştır. Kemal Paşa-zade, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesinde sonra, bölgenin beş sancağa bölündüğünü

¹⁶ Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 294-295; Seyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz, *Süleymanname*, İstanbul 1248, s. 13-22; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 435; İ.H. Uzunçalışlı, *Osmanlı Tarihi C. II* s. 308; Hammer, *Osmanlı III*, s. 6-7; M. Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I" *İA*, s. 102.

¹⁷ Arifi, "Dulkadir Oğulları", s. 625.

¹⁸ Kemal Paşa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 141; Peçevi, *Peçevi Tarihi*, Ankara, 1999, I, s. 76; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 104.

¹⁹ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 440; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 76; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 104.

²⁰ Ali Beyin öldürülmesi ile ilgili olarak bkz: Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 437; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 307; Feridun Bey, *Münseat*, II, s. 530; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 440; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 77; Anonim, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 141, Gökbilgin. "Süleyman I" s. 103.

belirtmektedir.²¹ Ancak başlangıçta bu sancaklardan oluşan bir eyalet teşkil edilmemiştir.²²

Bölgenin Osmanlı ülkesine ilhak edilmesinden sonra oluşturulan Maraş Sancağı'nın yönetimi Koçi b. Halil Bey'e verilmişse de,²³ bu sancak kısa bir süre sonra Rum Vilayeti'ne bağladığı için Halil Bey yönetiminde fazla kalamamış, Musa Bey Kızıl Ahmet Bey Maraş Sancakbeyliği'ne atanmıştır.²⁴ 1522 yılında Rum Eyaletine ilhak edilen²⁵ Maraş ve Elbistan sancakları, kısa bir süre sonra, Rum Eyaletinden ayrılarak, Karaman Eyaletine bağlanmıştır.²⁶ Maraş ve çevresinin, 1523 yılında 1531 yılına kadar Karaman Eyaleti'ne bağlı kaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü 1531 yılına kadar, kaynaklarda Maraş veya Dulkadir beylerbeyine rastlanmazken, 1531 yılından itibaren Dulkadir Beylerbeyi'nin isminin bazı kayıtlarda geçmeye başladığı görülür.²⁷

²¹ Kemal Pasa-zade, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. CVI.

²² Osmanlı Devleti'nin fetih veya ilhak sonrasında takip ettiği politikalarla ilgili olarak bkz. Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri" *Söğüt 'ten İstanbul 'a*, (Derleyenler: Oktay Özel-Mehmet Öz), s. 443-472, Ankara, 2000.

²³ Altınöz, *Dulkadir*, s. 32.

²⁴ Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1969, vr. 120b-121a.

²⁵ "*Vilayet-i Ruma ilhak olunan sancaklar, Liva-i Elbistan be nam-ı Koca Bey 500.000, Liva-i Maraş benam-i Musa Bey v. Kızıl Ahmet Bey 453.000*", Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969. Vf. 120b-121a.

²⁶ "Liva-i Maraş ve Elbistan sene 929 Cemaziyel ahirisinin 23. Günü Rum 'dan ijrâz olunup Karaman 'a ilhak olundu ve bugünde Karaman'a Kayseri taht tayin olunup beylerbeyi onda oturmak emr olundu. "Bayezit Devlet kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi m. 1969, vr. 120b-121a; "Ve haliya Karaman Beylerbeyliğine ilhak olunan Zülkadriyelü tai/esi", Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970, vr. 51b.

²⁷ Atıf Efendi Kütüphanesi nr. 1734, vr. 202b-203a; İ. Altmöz, Bostan'ın Süleymannamesine atfen, (vr. 127a)

"Ol esnada ray-i a'lem aray-i padişahı şöyle iktaza eyledi ki, Zülkadriye vilayetine müstakil beğlerbeği nasb olunub ol diyarın riyaz-ı ahvali har-ı taarruzu fitnedan hali olub zilli himayetde olalar. Avatif-ı aliyye mucebince ol vakt Trablus sancağı Beyi Süleyman Pasa zikrolan diyara Beylerbeyi olub ve mahlul olan sancaklar dahi layık-ı devlet olanlara ihsan ve kelimet olundu", *Dulkadir*, s. 50, dn. 105; Veliyüddin Efendi m. 1970 de bulunan kanunmeden ilk beylerbeyi Süleyman Bey'in bu görevde fazla kalmadığı anlaşılmaktadır; 14 Ramazan 939 senesinde Zülkadriye Beylerbeyine gönderilen fermanın beylerbeyinin Ahmet Paşa olduğunu görüyoruz. Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970, vr. 55b-56b; BA ID 402 'nin 414. sahifesinde, sonradan düşüldüğü yazı şekline anlaşılan, H. 938/1531 tarihli kayıta; Dulkadirli Türkmenleri'nin çıkaracakları çeri sayısından bahsedilirken burada da Dulkadirli beylerbeyi zikrediliyor. Ama bu beylerbeyinin kim olduğu, ilgili yer çürük olduğu için okunamamıştır. Dulkadir Eyaletinin, 1531 yılında veya bir müddet önce kurulmuş olabileceğine dair bir diğer gelişme de; 1531 yılında, İran beylerinden Olama Han'ın Osmanlı Devleti'ne sığınıp, kendisine Bitlis Hanlığı verilerek, bölgeye gönderildiğinde, kendisine yardım üzere Diyarbakır ve Zülkadriye Beylerbeyilerinin askerleriyle birlikte hazır olmalarının istenmiş olmasıdır. Bkz. Lütfi Paşa,

3. XVI. Yüzyılın Başlarında Anadolu'da Çıkan İsyanların Sebepleri

Osmanlı padişahları, 15. yüzyılın sonları ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'da büyük başarılar elde ederken, Anadolu'nun birçok bölgesinde, irili-ufaklı isyanların çıkması son derece dikkat çekicidir.²⁸ Bu isyanların sebepleri, gerçekten de Osmanlı kroniklerinin kaydettiği gibi dini nitelikli midir? Yoksa başka sebepleri de var mıdır? Bu dönemde meydana gelen isyanların çıktığı bölgelere ve bu bölgelerin demografik yapısına bakıldığında, sürekli Türkmen aşiretleri ile karşılaşmak; yine isyan çıktığı bölgelerde hep tekrarlanan ikinci unsurun 'tahrir heyeti' olması; isyanların gerçek sebebini anlayabilmek için bu iki konunun açıklığa kavuşturulmasını zorunlu kılıyor.

Fethedilen veya ilhak edilen bölgelerde Osmanlı hakimiyetinin tesisi; bölgenin üretici nüfusunun, üretim kaynaklarının ve ekonomik durumunun tespit edilerek, deftere, kaydedilmesi ile başlamaktaydı. *Tahrir* adı verilen bu işlem sonucunda, bölgede, Osmanlı tımar sisteminin kurulması hedeflenir ve bununla ilgili düzenlemeler başlardı.²⁹ Osmanlı sisteminin tesis edilmeye başlanmasıyla bölgenin, eski toplumsal ekonomik ve hukuki düzenin köklü değişikliklerin meydana gelmesi ise kaçınılmazdı. Hem bu değişiklikler hem de tahrir heyetinin halka karşı sert tutumları veya fazla vergi yazmaları, bazen Bölge halkının hoşnutsuzluğunun doğmasına ve buna bağlı olarak birtakım hadiselerin meydana gelmesine ya da tahrir işleminin kesintiye uğramasına sebep olmaktadır.³⁰ Şayet bölge, büyük oranda göçebe halktan oluşuyor ise söz konusu rahatsızlık, aşağıda aşiretlerle ilgili olarak izah edilen sebeplerin de devreye girmesiyle, isyana dönüşebilmekteydi.³¹

Tevarih-i AI-i Osman, s. 342; Uzunçarşılı, *Osmanlı II* s. 349; İlhan Şahin, "Duıkadir Eyaleti", *DİA*, s. 552, İstanbul 1994.

²⁸ Bozok Sancağı'nda 1527 yılında Şah Veli ve babası ve Baba Zünnun; Adana'da Veli Halife ve Domuz oğlan, Tarsus'ta Bekçe Bey isyanları bu meyanda zikredilebilir. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı III*, s. 346 vd.

²⁹ Bu hususta daha geniş bilgi için bakınız: Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirileri*, 28-29 Mayıs 1990, s. 143 vd., İstanbul, 1991; İnalçık, "Fetih Yöntemleri" s. 443-472.

³⁰ İnalçık, "Fetih Yöntemleri", s. 453.

³¹ Mesela Hatipoğlu isimli emin, II.Bayezit adına Karaman bölgesinin tahririni yaparken, henüz tahrir işlemini tamamlanmadan, 1500 senesi yazında At-çeken oymakları, yine aynı bölgede Turgutoğulları ve Bayburtoğulları ile benzer sıkıntılar yaşanmıştır. Bir başka örnekte ise bu çalışmada konu edileceği üzere, Bozok Sancağı'nın tahriri yapılırken Söklen Oymak beyi Musa vergisinin fazla yazıldığını ve indirilmesini istemiş, isteği yerine gelmeyip hakaret görünce isyan etmiştir.

Osmanlı Devleti, XV. yy.da, Fatih Sultan Mehmet ile birlikte, imparatorluk geleneğine geçerken, bu geleneğin gerekli kıldığı toplum yapısını oluşturmak için de politikalar geliştirmektedir. Bu politikaların temelinde ise yerleşik düzen yatmaktadır. Bu yüzden Osmanlı yöneticileri, serbest dolaşımın ve hareketliliğin esas olduğu göçebeleri, yerleşik toplum düzeni karşısında en ciddi tehdit olarak gördükleri için,³² hem göçebe tehdidinden yerleşik unsurları korumak, hem de göçebelerin kendisini, daha ileri bir düzey olarak gördükleri, yerleşik hayata geçirebilmek için iskan politikaları geliştirdiler.

Aslında göçebeler, çiftçilik yapan köylüler, ticaret ve zanaatla uğraşan şehirliler gibi, devletin yerleşik düzenine rahatlıkla uyum sağlayabilecek kanunda bir tebaa değildi. Bu yüzden devlet için göçebeleri yerleşik sisteme dahil etmenin görünen en uygun yolu, onların vergilendirilme biçimlerinde yatmaktaydı. Buna bağlı olarak göçebeler, sahip oldukları sürüleri üzerinden, bu sürülerin ürünleri üzerinden ve her göçebenin kendi iş gücü üzerinden³³ olmak üzere üç şekilde vergilendiriliyordu. Göçebelerle ilgili tüm vergiler benzer sonucu doğurmakla birlikte özellikle sürülerin vergilendirilmesinde, sürü için belli bir ortalama sayının öngörülmemiş olması,³⁴ hem sürü açısından, hem de göçebenin kendisi açısından son derece yıkıcı ve ağır sonuçlar doğurmaktaydı. Bu durumda göçebelerin önünde iki seçenek belirmektedir; ya yerleşik hayata geçerek bu ağır vergilendirmelerden kurtulmak ya da isyan etmek. Görünen o ki, göçebeler başlangıç itibariyle yerleşik hayata geçmek yerine, kendilerinin alışık oldukları hayat biçimi tehdit eden Osmanlı merkezi yönetiminden uzak durmaya çalışmışlardır. Bunun için zaman zaman Osmanlı'nın rakibi olan siyasi güçlülerle işbirliği yapmaktan ve onlarla birlikte hareket ederek, isyan etmekten de çekinmemişlerdir.

Aşiret isyanlarından, Safevi yöneticilerinin, özellikle Şah İsmail'in, Anadolu'da yürütmüş olduğu faaliyetlerinin de çok önemli bir faktör olduğunu göz ardı etmemek gerekir.³⁵ Bu faaliyetlerin dini boyutu bir tarafa bırakılırsa, Osmanlı'nın yerleşik hayata zorlayan politikalarına karşılık, siyasi örgütlenmesi açıkça aşiret temeli üzerine oturan Safevilerin “çöl

³² R. Paul Lindler, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çeviren: Müfir Günay), İstanbul 2000, s. 96.

³³ Lindler, göçebelerin yerleşik hayata geçirilmek maksadı ile vergilendirilmesi hakkında göçebeleri denetim altında tutmaya hatta yoksulluğa sürüklenerek yerleşmelerine yönelik ilk adım, bütün göçebelerden, sürülerinin yetersizliğine bakılmaksızın asgari bir vergi ödemesi istenmesiydi demektedir. Bkz. *Göçebeler*, s. 101.

³⁴ Sürü vergileri bölgeden bölgeye, aşiretten aşirete değişmekte, bazen 24 koyundan 12 akçe, bazen 30 koyundan 15 akçe, bazen de 60 koyun bir sürü sayılıp 30 akçe sürü vergisi alınmaktadır. Bkz: Lindler, *Göçebeler*, s. 101-102.

³⁵ Safevilerin Anadolu'daki faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Sümer, *Safevi*, s. 1-42; Lindler, *Göçebeler*, s. 165-169.

ortasındaki mucizevi vaha öyküleri, daha yeşil otlaklar”,³⁶ gibi cenneti vadeden propagandaları, göçebelere çok daha cazip geliyordu. Safevilerin, Anadolu, Anadolu göçebelere ile 15. yüzyılın ortalarında, Şeyh Cüneyd ile başlayan bağlantısı, geçen zaman içerisinde önemli ölçüde bir taraftar topluluğunun oluşmasını sağlamıştı. Bu sebeplerdir ki 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başlarında; Ustacalu, Rumlu, Tekeli, Zülkadir, Şamlu, Kaçar, Avşar, Türkmen gibi büyük oymaklarla birlikte, bunlara nazaran daha küçük olan Varsak, Çepni, Arapgirli, Turgudlu, Bozcalu, Acırlu, Hınıslu, Sa'dlu, Alpagud, Bayat, Karamanlu, Bayburtlu, Baharlı, İspirli oymakları Anadolu'yu terk ederek, Safevilere katılmışlar ve bu devletin kurulup, gelişmesinde çok önemli görevler üstlenmişlerdir.³⁷

4. Maraş Çevresinin Osmanlı Ülkesine İlhakı Sonrasında Çıkan isyanlar

Maraş bölgesinde meydana gelen isyanlarda, yukarıda belirtilen gerekçelerin hepsinin var olduğu görülür. Aşağıda anlatılacağı üzere, isyan liderlerinin hemen hepsi aşiret mensubu olup oymak beyi konumundadır. Yine bölgede meydana gelen isyanların başlangıç noktasında Osmanlı tahrir heyeti ve bu heyet ile aşiretler arasındaki anlaşmazlıklar vardır. Ancak isyanlarda dikkati çeken en önemli gerekçe olarak, bölgenin eskiden beri var olagelen idari ve ekonomik yapısında, fetih sonrası dönemde meydana gelen değişiklikler, ön plana çıkmaktadır.

a- Sökenoğlu Musa İsyanı

1526 yılında Osmanlı ordusu Avrupa'da Mohaç Zaferini kazanırken, Anadolu'nun bazı bölgeleri için için kaynıyordu. Aynı yıl, Bozok Sancağı'nın tahriri yapılırken, tahrir görevlerinin bölge halkına karşı sert tutumları ve bazı yerlerde fazla vergi yazmaları yüzünden bölge halkı gergin duruma gelmişti. Tahrir heyeti ile problem yaşayanlardan birisi de Söklen Oymağı Musa'dır. Oymak beyi Musa, kendi tasarrufunda bulunan mezraya yazılan iki yüz akçe verginin fazla olduğunu belirterek, bunun yüz akçeye indirilmesini Sancakbeyi Hersekzade Mustafa Bey ile Kadı Muslihittin'den rica etmiş; ancak ricası kabul olunmadığı gibi yanında bulunan bir ihtiyarın da sakalı kesilip hakaret edilerek kovulmuştur. Bunun üzerine Musa Bey, bir gece baskını ile sancakbeyini, oğlunu ve kadıyı öldürmüştür. Musa Bey, bu olayın akabinde üzerine gönderilen Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa'yı da öldürür. Asileri bastırmak isteyen Rum Beylerbeyi Hüseyin Paşa da çarpışmalar esnasında ölür. Musa Bey'in isyanı, ancak Diyarbakır Beylerbeyi

³⁶ Lindler, *Göçebeler*, s. 168.

³⁷ Bkz: Sümer, *Safevi*, s. 42 vd.; Lindler, *Göçebeler*, s. 169.

Hüsrev Paşa komutasında, kalabalık bir Osmanlı ordusu ile bastırılabilmiştir. Asilerle yapılan savaşta isyanın elebaşarı öldürülmüş ve isyancılar dağıtılmıştır.³⁸ Celalzade, isyanın elebaşının Dulkadirli boyundan Süklanoğlu³⁹ Musa olduğunu söylemektedir.⁴⁰

b- Zünnunoğlu isyanı

Bir kısım kaynakların yer vermediği, bazı kaynaklarda ise hakkında çok az bilgi bulunan bir başka isyan da Zünnunoğlu isyanıdır. Sökenoğlu Musa isyanından bir yıl sonra, veya aynı yıl içerisinde muhtemelen bu isyanın devamı olarak, Bozok Sancağı'nda yeni bir ayaklanma olmuştur. İsyancıların başında Dulkadirli Zünnun Bey vardır.⁴¹ Üzerine gönderilen Rum Beylerbeyi Yakup Paşa'yı yenmiş ise de, ikinci defa üzerine gönderilen Diyarbekir Beylerbeyi Hüsrev Paşa ile Pasin Ovası'nda yaptığı savaşta yenilerek canını zor kurtarmıştır.⁴²

c- Kalenderoğlu İsyanı

Hacı Bektaş soyundan olduğu belirtilen Kalender Çelebi etrafına, önce Amasya Yörüklerini ve daha sonra kendisine büyük destek veren, Dulkadirli Türkmenleriyle birlikte otuz bin civarında insan toplamıştır.⁴³ Dulkadirli Beyliği Osmanlı ülkesine katıldıktan sonra, buradaki dirlikler hazineye, aktarıldığı için Kalenderoğlu 'nun çevresine toplanan insanların önemli bir kesimini, Dulkadirli Türkmenleri oluşturmaktadır.⁴⁴ 1527 yılında isyan, eden Kalenderoğlu, üzerine gönderilen orduları yenmiş, Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa, Alaiye Beyi Sinan Bey, Amasya Beyi Koçi Bey, Birecik Bey, Mustafa Bey, Anadolu Tımar Defterdarı Nuh ve Karaman Defter Kethüdarı Şeyh Muhammet yapılan savaşta maktul düşmüşlerdir.⁴⁵ İsyanın büyüklüğüne ve önemine binaen isyanın bastırılıp, bölgede huzur ve sükûnun sağlanması için

³⁸ Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 462; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 122; Sümer, *Safevi*, s. 76; Gökbilgin, "Süleyman I" s.109.

³⁹ Bu isim, kaynaklarda farklı şekillerde yer almaktadır: Süklanoğlu, Celalzade Mustafa, *Tabakatü'l-memalik ve Derecatü'l-mesalik*, (Neşreden: Petra Kappert), Wiesbaden 1981, vr. 161a; Söken-sökenli, Cevdek Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979, s. 682; Sümer, *Safevi*, s. 75; Uzunçarşılı, *Osmanlı II*, s. 346.

⁴⁰ Celalzade Mustafa, *Tabakat*, vr. 161a.

⁴¹ Celalzade, *Tabakat*, vr. 162b.

⁴² J. V. Hammer, *Osmanlı III*, s. 55; Sümer, *Safevi*, s. 77; Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, Ankara 1999, s. 119.

⁴³ Celalzade, *Tabakat* Vr. 166b; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 332; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 465-466; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 126-27; Sümer, *Safevi*, s. 77.

⁴⁴ Celalzade, *Tabakat*, Vf. 166b.

⁴⁵ Celalzade, *Tabakat*, Vf. 166b.

Veziriazam İbrahim Paşa görevlendirilmiştir. İbrahim Paşa, Kalender Çelebi'ye katılan Dulkadirli sipahilerine her ne sebeple ,olursa olsun ellerinden dirlikleri alınanlara, dirliklerinin verileceği haberini gönderir. Bunun üzerine Dulkadirlielerin büyük bir kısmı isyandan vazgeçer. Dulkadirli sipahilerinin birkaç gün içerisinde isyancılardan ayrılması ile asilerin sayısı bir anda üç-dört bine düşer.⁴⁶ İbrahim Paşa, onur kaftanları ve birçok hediyeler vererek, Dulkadirli boy beylerinin gönlünü kazanmasını bilmiştir. Dulkadir 1 ilerin ayrılması ile gücü sarsılan Kalender Çelebi, yapılan savaşta yakalanarak öldürülmüş, etrafındaki güç de dağıtılmıştır. Kalenderoğlu ile birlikte Dulkadirli beylerinden Veli (Divane) Dünder da yapılan savaşta öldürülmüştür.⁴⁷

5. Bölgede Barış ve Huzurun Yeniden Sağlanması

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirli sipahilerinin ellerindeki tımarları alınıp, hazineye katılmıştı.⁴⁸ Bu durum, gelirleri ellerinden alınan ve hayat şartları zorlaşan insanları, büyük sıkıntılara sokmuş ve dirlikleri ellerinden alınanlar, çok geçmeden bölgede, Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtan ciddi isyanların çıkmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti'nin, muhtelif tarihlerde, Karaman, Rum ve Zülkadriye beylerbeyilerine gönderdiği fermanlardan⁴⁹ söz konusu isyanların çıkış sebeplerini, rahatlıkla gözlemlenmek ve yorumlamak mümkün olabilmektedir. 1523-1531 yılları arasında muhtelif tarihlere sahip olan bu fermanların hepsinin ortak noktası; bölgede tımar sisteminin uygulanmasına dair ayrıntılar ile eski Dulkadirli sipahilerinin ve reayasının yeni konumlarıdır. Söz konusu fermanlarda; bölgede yaşanan sıkıntıları da, bu sıkıntıları ortadan kaldırmak için öngörülen çizim arayışlarını da görmek mümkün olmaktadır.

Bölgenin ilhakından bir ait olan (12 Ramazan 929 / 25 Temmuz 1523)⁵⁰ ilk fermanında: Eski Dulkadirli sipahilerinden, subaşılardan veya boy beylerinden birisi vefat ederse tımarlarının başkasına verilmeyip, oğul/oğullarına verilmesi; oğulları yoksa kardeşleri veya akrabalarına (şayet kalan tımar 20.000 akçeden az ise oğullarına,20.000'den fazla ise, 20.000'i

⁴⁶ Celalzade, *Tabakat*, Vr. 167b.

⁴⁷ Celalzade, *Tabakat*, Vr. 168a; Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 332; Solakzade, *Solakzade Tarihi*, s. 465-466; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 126-27; Hammer, *Osmanlı III*, s. 56; Halil İnalçık, *The Otoman Empire The Classical Age 1300-1600*, London 1997, s. 195; L L. B. Grammont, "1527 Anadolu İsyanı Hakkında Yayınlanmamış Bir Rapor", *Belleten LI/199*, s. 107 vd; Ömer Lütfi Barkan. "Tımar", *İA*, s.300, İstanbul, 1993; Ömer Lütfi Barkan-Enver *Meriçli Hüdavendigar Livasi TahrirDefterleri*, Ankara 1988, s. 58.

⁴⁸ Kemal Paşa-zade, *Tevarik-i Al-i Osman*, s, LXXXIII; Peçevi, *Peçevi Tarihi I*, s. 126.

⁴⁹ Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 52a-97b.

⁵⁰ Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 56b.

aşan kısmının akrabalarına); ölen kişilerin oğlu, kardeşi veya akrabası yoksa mahlul kalan tımarların, ma'zul Dulkadirli sipahi/sipahi zadelerine verilmesi istenmektedir.

Bölgede tahrir sistemi devam ederken gönderilen, 20 Recep 932/2 Mayıs 1526 tarihli fermana:⁵¹ Dulkadirli taifesinin tımarlarından mahlul olup, kimsenin tasarrufunda olmayan tımarların, vilayetin yazılması tamamlanınca, hemen Dulkadirli müstahak olanlara verilmesi ve aynı yılın hasılına mutasarrıf olmalarının sağlanması, ayrıca bölge, deftere kayıt olunca bütün sipahilere eski tımarlarının tevcih edilerek, berat için tezkerelerinin verilmesi, ilaveten bu fermanın Karaman defterinde hıfz edilmesi bildirilmektedir.

Her ne kadar tarihi yazılmasa da içerisinde yer alan birçok ifadeden, yine tahrir devam ederken gönderildiği anlaşılan bir diğer ferman,⁵² bize çok daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu fermana, bölgede husumetin var olduğu açıkça kabul ve ifade edilmekte,⁵³ yapılması gerekenler uzun uzun anlatılmaktadır. Bunları maddeler halinde tespit etmek gerekirse:

1. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in valiliği zamanında ister ağa, ister boy beyi, ister nöker oğlu nöker, ister sipahi olsun her kimin tımarı var ise tımarlarının tekrar kendilerine verilmesi,
2. Husumetin ortadan kaldırılmasında bölgenin yeniden yazılıp, tahrir olunmasının gerekli olduğu, bu işi yapmak üzere gönderilen tahrir heyetine Dulkadirli taifesinden de ... (isim yeri boş) ile başka mutemet kimselerin de katılması ve yazma işini birlikte yapmaları,
3. Şehsuvaroğlu Ali Bey zamanında her hangi birisinin tasarrufunda olan boy, kura, mezarı ve yurtlardan, ister hassa-i hümayun için zapt edilmiş olsun, ister sancakbeyi, subaşı veya sipahiye verilmiş olsun, her kimin elinde ise geri alınıp, bölge fethedildiğinde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in beratıyla her kimin tasarrufunda idiyse tekrar ona iade edilmesi,
4. Eskiden Zulkadirinin tasarrufunda olup, mezkur Ali Bey ölünce bir kısmı Diyarbakir'e, bir kısmı da Adana'ya ve Arabistan'a yazılan reyanın hukuk-ı Şer'iyelerini üretim yaptıkları vilayetin sahib-i arzına, diğer vergilerini ise yine eskiden viregeldikleri Dulkadirli taifesine vermelerine,
5. Alaüdevle'den ve Ali Bey'den dirlik tasarruf etmiş nöker oğlu nökerlere de hallerine göre mahlul tımarlardan verilmesi,
6. Dulkadirli taifesinden olup isyan eden boy beyleri ve sipahilerden ölmüş olanlarının mahlul olan boy ve cemaatlerinin, cemaatleri kalmayan boy beylerine ve sipahilere verilmesi,

⁵¹ Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 52a.

⁵² Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 79a-83b.

⁵³ “bu husumetin temyiz ve ta'yini için vilayet-i mezbure”, Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr. 1970 vr. 79a-79b.

7. Eskiden mu'af ve müsellemlerin yine aynı statüde kalmalarına, eskiden 500 nefer tayin olunan boydan 250 nefer çeri tayin edilmesine, eski adet olduğu üzere on nefere bir çadırları olup, çerici harçlığı olarak reayadan, yine eski adet üzere, bir yıllık sefer için 500, altı aylık sefer için 250, üç aylık sefer için 125 para salınmasına, ziyade salınarak halka zulüm edilmemesi,

9. Cürm, cinayet, yava, kaçgun vb.'nin eskiden ne şekilde alındığı, bundan sonra nasıl alınacağı gibi çok değişik hususlar belirtildikten sonra; adı geçen her işlemin yerine getirilmesinden sonra ayrı ayrı defter tutulması mutlaka istenilmektedir.⁵⁴

İçerik olarak tamamen aynı olmasa da benzeri fermanların gönderilmeye devam edilmesinden, bölgenin yeniden huzur ve sükuna kavuşturulmasının 1531 yılına kadar sürdüğünü söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır.

Sonuç olarak, daha önce de belirtildiği üzere, Dulkadirli ülkesinde çıkan isyanlarda en önemli sebep: Dulkadirli Beyliği döneminde oluşturulan tımar düzeninin, Osmanlı fethi ile bozulması ve söz konusu tımarların eski sahiplerinin ellerinden alınarak, başkalarına verilmesi, fetih sonrasında bölgenin yazımı yapılırken, yazım heyetinin halka karşı sert tavır takınmaları, halkın ödemekte güçlük çekeceği vergiler yazmaları ve bu yüzden sık sık halk ile karşı karşıya gelmeleridir. Osmanlı Devleti bu durumu fark etmiş ve buralarda çıkan isyanları bastırdıktan sonra, bölgede sükuneti sağlamak için, yeniden idari ve ekonomik düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Biraz uzun sürse de, bölgenin Osmanlı fethinden öncesine ait birçok uygulaması, yeniden yürürlüğe konularak ve eski sahiplerine tımarları, eski boy beylerine boyaları iade edilerek, istenilen huzur ve sükun yeniden tesis edilebilmiştir. Bu çalışmada ele alınan ve Dulkadirli ülkesi sınırları içerisinde meydana gelen isyanlar, tespit edilebildiği kadarıyla dini nitelikli olmaktan ziyade, vergileri artırılan ve dirlikleri ellerinden alınan, kısacası kurulu düzenleri bozulan insanların tepkisi olarak çıkmış olan siyasi isyanlardır. Osmanlı Devleti de bu durumu fark etmiş ve yaptığı düzenlemelerle isyanların önünü alabilmiştir.

⁵⁴ Gerçekten de Dulkadirli ülkesinde bulunan tımarlar, öngörülen bu yeni şekliyle yeniden yazılarak deftere kaydedilmiştir. Bkz: BA TD. 142.

XVI. YÜZYILDA MARAŞ VE ÇEVRESİNDE DULKADIRLI TÜRKMENLERİ*

İbrahim SOLAK**

Osmanlı toplum yapısını oluşturan önemli unsurlardan birini konar-göçer olarak bilinen ve yan göçebe hayatı yaşayan aşiretler oluşturur¹. *Aşiret*, yan göçebe hayatı yaşayan, boy'un altında, cemaatin üstünde bir topluluk², akrabalık ilişkilerine dayanan, ortak çıkar ve yarar sağlamak için bir araya gelen insanların oluşturduğu birlikteliktir³.

Aşiretler isim alma hususunda *Türkmen* ve *Yörük* diye ikiye ayrılırlar. Kızılırmak Nehrinin doğusunda kalan aşiretlere *Türkmen*, Kızılırmak'ın batısında kalan Ege, Marmara ve Rumeli bölgelerinde yaşayan aşiretlere ise *Yörük* denilmektedir⁴. Maraş ve çevresinde yaşayan Dulkadirli Türkmenleri için ise hem *Türkmen* hem de *Yörük* tabiri birlikte kullanılmaktadır⁵.

Aşiretler hayat tarzlarının gereği olarak kışın genellikle eski, şehir ve kasabaların yakınındaki iskân merkezlerine inerler, yazları ise daha serin

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı 12, Konya 2002, s.109-154'te yayınlanmıştır.

** Yard. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s.12; Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1989, s. IX; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991, s.14.

² M. Halil Yinanç, "Aşiret", *İA*, c.I, İstanbul 1993, s.710; Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *DİA*, c. I, İstanbul 1991, s. 9.

³ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çeviren Müfit Günay), İstanbul 2000, s. 78.

⁴ Faruk Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", *İÜİFM*, c. XI, İstanbul 1949-1950, s. 511; Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân*, İstanbul 1957, s. 6-8; Halil İncelik, "The Yürüks, Their Origins, Expansion and Economic Role", *Oriental Carpet and Textile Studies I*, Eds. R.Pinner and W. Denny, London 1986, s. 39-65; İlhan Şahin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", *Türk Kültürü*, XX/227, Ankara 1982, s. 285.

⁵ Bölgede yörük tabiri bazen "*Yörükân-ı Maraş*" (s.282, 403, 432) bazen de "*Yörükân-ı Dulkadriyye*" olarak kullanılmıştır. (BA TD 402, s. 339, 379, 462); Faruk Sümer, "Türk Aşiretleri" s. 520; Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 14.

olan yaylalara göçerler⁶ ve buralarda çoğunlukla hayvancılıkla uğraşırlar. Yetiştirdikleri hayvanların başında ise koyun-keçi, deve ve at gelir⁶.

Aşiretler kışlak olarak buldukları yerlerde ihtiyaçlarını giderebilecekleri oranda ziraatle de uğraşmaktadırlar⁷.

A- Dulkadirlilerin Menşei

Dulkadir kelimesinin etimolojisi ile ilgili ileri sürülen görüşlere bakıldığı zaman kelimenin tam olarak ne anlama geldiği ve telaffuzu hakkında net bir görüş bulunmadığı görülür⁸. Dulkadirli Türkmenlerinin menşeinin ise arşiv kaynaklarında bilgi bulunmamasına rağmen Faruk Sümer tarafından Oğuzların Bozok koluna, boy olarak da Bayat boyuna mensup oldukları belirtilmektedir⁹. Dulkadirliler'i oluşturan cemaatler genellikle Bayat, Avşar ve Beydilli boylarından olmakla birlikte bunların beylerinin hangi boya mensup oldukları bilinmemektedir. Dulkadirliler'i meydana getiren Türkmenlerin daha çok Bayatlar'dan olması beylerinin de Bayat boyundan çıkmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir¹⁰.

B- İdari Yapı

Sosyal yapıları gereği il veya ulus adı altında sınıflandırılan aşiretler, boy, tâife, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba şeklinde bölümlere ayrılır¹¹. Burada oymak, aşiret ve cemaat tabirlerinin genellikle aynı anlamda

⁶ Halaçoğlu, *İskan Siyaseti*, s. 14.

⁶ Daha geniş bilgi için bakınız: Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Ankara 1997, s. 119 vd; Hasan Basri Karadeniz, *Atçekenlik ve Atçeken Oymakları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995, s. 269 vd.

⁷ BA TD 402, s. 99, 105, 107, 111 ve muhtelif sayfalar; Anadolu'da ve Rumeli'de konar-göçer hayatı yaşayan Türkmen teşekkülleri hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Yör-Türk Vakfı, *Anadolu 'da ve Rumeli 'de Yörükler ve Türkmenler*, Sempozyum Bildirileri, (Yör-Türk Vakfı 14 Mayıs 2000 Tarsus), Ankara 2000.

⁸ Dulkadir kelimesinin anlamı ile ilgili görüşler: "Tulgadır", eski Osmanlı tarihlerinde "Dulkadir" ve İran tarihleri ve bu tarihlerin etkisi altında kalan Türk tarihçileri "Zul'kadr", Arap tarihçilerin çoğunluğu Dulkadir, Zülkadir veya Tulkadir şeklini kullanmışlardır. Arifi Paşa, "Elbistan ve Maraş da Zülkadir (Dulkadir) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, İstanbul 1331, s. 359; Faruk Sümer, "Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar", *Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu 10-11 Şubat 1986*, Ankara 1987, s. 45; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 6-7.

⁹ Sümer, "Dulkadir Oymakları", s. 45.

¹⁰ Arifi, s. 359; M.H. Yinanç, "Dulkadirliler", *İA*, c. IV, İstanbul 1993, s. 654; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 8.

¹¹ T. Gökbilgin, *Evlâd-ı Fatihân*, s. 19 vd.; C. Orhonlu, *Aşiretlerin İskânı*, s. 14; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1992, s. 163-168; Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s.16; Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul 1991, s.40-44; R. P. Lindner, *Göçebeler*, s.78.

olduğunu belirtmekte fayda vardır¹². Dulkadirli Ulus'una bağlı aşiretlerin ise yukarıdan aşağı doğru tâife ve cemaat şeklinde bölümlere ayrıldığı görülmektedir¹³.

Boyların başında boyun idari işlerini yürüten boy beyi bulunur, boy beyleri merkezi hükümet tarafından atanır¹⁴. Boy beyleri de her aşiretin başına, aşiret içinden bir kişiyi kethüda olarak atar¹⁵.

Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin en büyük birimi tâifeler¹⁶ olup 1526 yılında bölgede 26¹⁷, 1580 yılında ise 21 tâifenin bulunduğu görülmektedir¹⁸. (Tablo I). Tâifelerin ise alt birimlerini cemaatler oluşturmaktadır.

Tablo I: Dulkadirli Ulus'unu Meydana Getiren Tâifeler

Sıra No	1526		1580
	Tâife Adı	Bağlı Cemaat	Bağlı Cemaat
1.	Ağca Koyunlu	20	11
2.	Anamaslu nâm-ı diğer Karacalu	102	80
3.	Araban	0	6
4.	Avşar	0	4
5.	Bertiz	50	0
6.	Bostancıyân	11	0
7.	Cerid	59	46
8.	Çağırğan	19	7
9.	Çimelü 1	15	2
10.	Demrek	21	0
11.	Dışarıcıyân ve Gurbet	17	0
12.	Dokuz nâm-ı diğer Beşanlı	82	45
13.	Döngelli	39	15
14.	Elçi	5	1
15.	Eşkinciyan	0	22
16.	Evcî	5	8

¹² Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, s. 17.

¹³ BA TD 402, s. 88 vd.; BA TD 998, s. 444 vd.

¹⁴ Orhonlu, *Aşiretlerin İskânı*, s. 14; Gündüz, *Aşiretler*, s. 112.

¹⁵ Sümer, "Türk Aşiretleri", s. 511; Orhonlu, *Aşiretlerin İskânı*, s. 15; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, c.VII, İstanbul 1994, s. 159.

¹⁶ "Türkmen illeri umumiyetle boy veya tâife adını taşıyan teşekküllerden meydana gelmişleridir", F. Sümer, "Türk Aşiretleri", s. 511.

¹⁷ BA TD 402, s. 84-732, 927-939, 949-958, 960-971; BA TD 998, s. 436, 438-439, 444-461.

¹⁸ TK 116 s. 1 vd.

17.	Eymir	56	116
18.	Gündeşlü ve Değşirlü	31	6
19.	Kara Yuvalu	0	8
20.	Kavurgalu	17	0
21.	Kızıllu ve Ali Beylü	49	18
22.	Koyuncuyân	9	7
23.	Küreciyân	32	20
24.	Küşne	81	27
25.	Müteferrik	0	7
26.	Osmanlu	9	0
27.	Peçenek	48	0
28.	Tacirlü	7	3
	TOPLAM	784	459

1526 yılında 26 tâifeye bağlı 784 cemaatten müteşekkil Dulkadirli Ulus'unun hepsi Maraş ve çevresinde bulunmamaktadır. Bu cemaatlerden sadece 308'i Maraş çevresinde bulunan yerleri kışlak, yaylak, ziraat ve otlak sahası olarak tasarruf etmektedir. Dulkadirli Ulus'unu oluşturan cemaatler geniş bir coğrafyayı yaylak-kışlak olarak kullanmaktalar. Bu cemaatler ana yurtları Maraş ve Elbistan haricinde Şam¹⁹ ve Sivas²⁰ arasında dolaşmaktadırlar.

Dulkadirli Türkmenlerine bağlı cemaatler Maraş haricinde, Şam²¹, Halep, Antakya, Diyarbakir, Mardin, Malatya, Hisn-ı Mansur, Antep, Adana, Kayseri, Sivas, Bozok, Yeni İl ve Karaman arasındaki bölgeleri tasarruf etmektedirler²². 1526 yılında bu cemaatlerin haricinde Dulkadirli Ulus'una bağlı olan fakat hiçbir yeri tasarruf etmeyen veya tasarruf ettiği yer belli olmayan, sadece cemaat adı ile bağlı olduğu tâife belirtilen²³ cemaat sayısı ise 274'dür.

1563 yılında ise Maraş Kazâsı'nda 242 köyü tasarruf eden 132 cemaatin hemen hemen tamamı yerleşik hayata geçmiş bulunmaktadır. Yine aynı tarihte 169 mezraa 71 cemaat tarafından tasarruf edilmektedir. 1580 yılında ise cemaatlerin tamamının konar-göçer hayatı yaşadığı görülmektedir.

¹⁹ BA TD 402, s. 575,583, 654.

²⁰ BA TD 402, s. 628,656.

²¹ *Cemâat-ı Eymürlü tâbi'-i mezbur, Şam nevahisinde kışlayub, yaylarlar.* s. 216, BA TD 402, 416, 499, 575 ve muhtelif sayfalar.

²² Cemâatlerin tasarruf yerleri ile ilgili olarak bakınız BA TD 402, s. 85-575 arası muhtelif sayfalar.

²³ BA TD 402, s.351-361 ve muhtelif sayfalar.

Dulkadirli Türkmenleri'nden, Anamaslu²⁴, Dokuz²⁵, Küreciyân²⁶, Cerid²⁷, Peçenek²⁸, Kavurgalu²⁹, Döngelli³⁰, Küşne³¹ ve Bertiz tâifeleri³² ile bunlara bağlı cemaatlerin timar reâyası ve bazılarının da sipahi, sipahi - zâde³³ oldukları anlaşılmaktadır.

C- Dulkadirli Ulus'unu Meydana Getiren Taifeler ve Taifelere Bağlı Cemaatler

1- Ağca Koyunlu

1526				1580			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kishik	Yaylak
Ağalu	65	854	-	-	-	-	-
Ağca Koyunlu	136	1785	Maraş	444	8145	Kafir Viranı, Düdenlü	-
Balcılar?	12	186	-	-	-	-	-
Çalışlu	-	-	-	95	1570	Ayn Belut	-
Durdu? Hacılu	27	2559	-	-	-	-	-
Hamidlü	196	12175	-	912	20850	Eğrice, Kilis	Engizek, Nurhak, Sofdağı
Hamza? Fakihlü	11	210	-	-	-	-	-
İbrahim Kethüda	-	-	-	83	1430	Besni	-
İncirlüce	16	237	Maraş	-	-	-	-
İsa Kethüdalı	22	290	-	-	-	-	-
Kara Ömerlü	-	-	-	19	310	Karaçal	-
Karaca Oruçlu	7	94	-	-	-	-	-
Kasım Kethüda	104	1068	-	-	-	-	-
Kozanlı	10	1067	-	-	-	-	-

²⁴ *Tâife-i Anamaslu nâm-ı diğer Karacalu, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.282.

²⁵ *Tâife-i Dokuz, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s. 199.

²⁶ *Tâife-i Küreciyân an yörükân-ı Maraş, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.282.

²⁷ *Tâife-i Cerid an yörükân-ı Dulkadriye der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.339.

²⁸ *Tâife-i Peçenek, an yörükân-ı Dulkadriye der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.379.

²⁹ *Tâife-i Kavurgalu-yı Maraş, an yörükân-ı Maraş, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.403.

³⁰ *Tâife-i Döngelli, an yörükân-ı Liva-i Maraş, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.432.

³¹ *Tâife-i Küşne, an yörükân-ı Dulkadriye, der yed-i erbâb-ı timâr*, BA TD 402, s.462.

³² Cemaat-ı Bertiz, der yed-i erbâb-ı timâr, **BA TD 402, s.317.**

³³ BA TD 402, s.285, 321, 326-327, 539-540; BA TD 998, s.447, 450-452, TK 116, s.37, 93, 127,142 ve muhtelif sayfalar. (TD 998'in tarihi araştırmacılar arasında ihtilafıdır. Bu defterin tarihi tarafımızdan 1526 yılı olarak kullanılacaktır. Tarih meselesi ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazâsı*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2002, s.4-5. BA TD 402, s. 551-575, 578-586, BA TD 998, s.419. TK 116, s. 130-142

Kopriilii	7	94	-	-	-	-	-
Mahmud Kethüdalı	338	3788	-	65	900	Gügercinlik	Engizek
Mirsecilu?	315	22000	-	-	-	-	-
Murad Kethüda	142	1852	-	-	-	-	-
Musa Hacılu	149	2045	-	50	1143	-	-
Okiizlii	-	-	-	34	617	Arslanlu	Ahurdağı
Pir Ömer Kethüda	13	172	-	-	-	-	-
Ramazan Hacılu	-	-	-	100	1912	Beriyye	Binboğa
Tur Ali Adillü?	45	621	-	-	-	-	-
Tur Hasanlu	-	-	-	81	1560	Çeşme	Elbistan
Yakub Çelebi	1	-	-	-	-	-	-
TOPLAM 20	1616	51097		1894	38437		

1526 yılında Ağca Koyunlu taifesine bağlı 20, 1580 yılında ise 11 cemaat bulunmaktadır. Bunlardan 6'sı her iki tarihte de ortak iken diğerlerinin farklı olduğu görülmektedir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi cemaatlerden 6'sının ismini bağlı oldukları kethüdalardan almaları muhtemeldir.

Ağca Koyunlu taifesine bağlı cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresini yaylak-kışlak olarak kullanırken, bazılarının Maraş haricinde buldukları, bazılarının da buldukları yerlerinin belli olmadığı görülmektedir.

Tabloda verilen nüfus rakamlarının haricinde 1526 yılında, 153 mücerred, 20 imam, 9 kethüda ve 5 çeri bulunmaktadır. 1580 yılında ki nüfus dağılımı ise şöyle sıralanmaktadır: 936 bennak, 938 mücerred, 16 kethüda, 9 sipahi, 7 muaf, 3 pir-i fâni, 1 imam, 1 muhassıl ve 1 a'ma.

2- Anamaslu be nâm-ı Karacalu

Anamaslu-Karacalu taifesine 1526 yılında 102, 1580 yılında ise 80 cemaat bağlıdır. Bunlardan 37'si her iki tarihte de ortaktır. Bazı cemaatler beraber verilmiştir. Cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresinde bulunurken, bir kısmının Maraş'a uzak bölgeleri kışlak ve yaylak sahası olarak kullandıkları görülmektedir.

Taifeye bağlı Orçan aşiretinin torunları olması kuvvetli olan ve bugün Türkoğlu İlçesine bağlı köylerin bir kısmının adı Orçan köyleri olarak zikredilmektedir.

Tabloda verilen nüfus rakamlarının haricinde (Bakınız tablo II) 1526 yılında, 421 mücerred, 28 imam, 15 kethüda, 98 çeri, 1 müderris ve 1 sipahi bulunmaktadır. 1580 yılında ki nüfus dağılımı ise şöyle sıralanmaktadır. 3275 bennak, 2232 mücerred, 12 kethüda, 4 sipahi-sipahizade, 15 imam, 3 pir-i fâni, 3 muhassıl, 1 a'ma, 1 derviş, 2 müderris, 1 ehl-i ilim, 1 duacı, 2 divane, 1 çolak, 1 hatib ve 1 naibü'ş-şer.

3- Araban

1580 ³⁴				
Cemaat	Kışlak	Yaylak	Nefer	Hasıl
Alagözlü	Kara Hayıt Elbist	Elbistan	440	8586
Budak Fakihlü			14	273
Deliklü	Sis		13	279
Hudud			81	1762
Kara Yağmurlu	Kars, Andırın		450	8548
Müfiklü?	Gügercinlik		37	787
TOPLAM			1035	20235

Araban taifesinin 1526 yılında cemaat olarak kaydı bulunmaz iken aynı tarihte Maraş Kazâsı'na bağlı Araban Nâhiyesi'nin olduğu görülmektedir³⁵. Bugün Gazi Antep iline bağlı Araban Kazâsı'nın oluşumunda bu taifeye bağlı aşiretlerin önemli rol alma ihtimali kuvvetlidir.

Tabloda verilen toplam nüfus rakamlarının yapısı şöyle sıralanmaktadır. 828 bennak, 184 mücerred, 21 sipahi-sipahizade ve 1 kethüda.

4-Avşar

1580 ³⁶				
Cemaat	Kışlak	Yaylak	N efer	Hasıl
Avşar be nâm-ı Avşar Kabağı Adana Ni	Adana	Niğde	109	3561
İmanlu Avşarı Adan	Adana	Niğde	98	2494
Karaca Demürcülü Aziz Elbi	Aziz	Elbistan	75	1110
Köse Hacılu	-	-	27	411
TOPLAM			309	7576

1526 yılında kaydı bulunmayan Avşar taifesine bağlı cemaatler tabloda da görüldüğü gibi genellikle Adana ve Niğde civarında dolaşmaktadır. Toplam nüfus yapısı ise 170 bennak, 138 mücerred ve 1 kethüdadan oluşmaktadır.

³⁴ TK 116, s.191-193.

³⁵ TK 116, s.191-193.

³⁶ BA TD 402, s.863. TK 116, s. 198-200.

5- Bertiz ve Perakende

152637									
Cemaat	Hane	Nefer	Hasıl	B. Y.	Cemaat	Hane	Nefer	Hasıl	B.Y.
Ala Firuzlu	16		560		V. Büyük?				
Baraklu	6		1500		V. Çatal ve Ali Bey ve Kara Baldır				
Başlı Büyük ve Hacılar	17		244		V. Çoban Beyi ve Üstadın		15		
Bayram Hacılu	35		524		V. Geben?		1		
Bertiz	205		6480	Kara Hayıt	V. Gürkan ve Karıncık		12		
Birtane	27		1472		V. Hanefi				
Davud Fakihlü	5		68	Sivrice Öyük	V. Hasan		13	175	
Kara Bayındır	18		237		V. Karaburç				
Karaçatal		10		Kuru Pınar	V. Karaburç				
Kayalu	32				V. Kozcu ve Kara Hamzalu				
Mahmud Abdallu	6		53		V. Köse Beylü ve Kurupınar				
Şeyh Ali Kethüdalı	13		863	Pazarcık	V. Nazar Fakih Bostancı		6		
Uğurcalı ve Sarılı?	22		776		V. Pehlivanlu		3		Aladinek
V ve Boz Civan					V. Saru Mesudlu ve Muzaffer				
V. Balkar ve Fakir					V. Şemseddin ve Ağcalı				
V. Bayındır				Bayındır	V. Ustalar?				
V. Bey Mehmed				Maraş	V. Yalas Urşuy?				
V. Bişan					Yuva ve Eriklü 2	29		499	
V. Burtan									

³⁷ BA TD 402, s. 314-338, BA TD 998, s. 450-451.

TOPLAM					431	60	13451	
--------	--	--	--	--	-----	----	-------	--

B.Y.: Bulunduğu Yer, V. Veledi

Bertiz taifesine 1526 yılında 50 cemaat bağlı iken, 1580 yılına gelindiğinde taifenin kaydının bulunmadığı görülmektedir. Bu taifeye bağlı cemaatlerin kaydının olmamasının sebepleri arasında bunların bir kısmının daha sonra yerleşik hayata geçmesi, bir kısmının başka yerlere gitmesi bir kısmının da başka taifelere katılması gösterilebilir.

Cemaatlerden bir kısmı Maraş ve çevresinde bulunurken bazılarının bulunduğu yer hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1526 yılındaki toplam hanenin haricinde 27 mücerred, 9 imam, 2 kethüda, 78 sipahi, 46 nöker, 9 çeri, 15 muaf ve 1 muhassıl bulunmaktadır.

6-Bostancıyân

1526 ³⁸			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
Alacalu	9	119	
Bostancı	70	1270	
Çiğdemli	11	1502	
Denizli	9	119	
Eksalu be nâm-ı Nişancı	18	221	
Göççülü? ve Halillü	15	960	
Şehidlü ve Haydarlu	11	128	
Veledân-ı Turasan	11	147	
Veledi Fatma	10	257	Yeni İl
YEKUN	164	4723	

1580 tahririnde bulunmayan Koyuncu taifesi cemaatlerinin başka cemaatlerle birleşmesi, başka yerlere gitmesi ve yerleşik hayata geçmesi ihtimal dahilindedir. 1526 yılında toplam hanenin haricinde 23 mücerred, 34 muaf, 4 sipahi, 4 çeri, 2 kethüda ve 1 imam bulunmaktadır.

7- Cerid

1526 yılında 59 cemaate sahip Cerid taifesinin 1580 yılında 46 cemaati bulunmaktadır. Taifeye bağlı cemaatlerin bir kısmı Maraş ve çevresini yaylak-kışlak sahası olarak kullanırken bir kısmının Maraş dışında bulunduğu, bir kısmının da buldukları yerlerin belli olmadığı görülmektedir.

³⁸ BA TD 402, s. 192-198, BA TD 998, s.447.

Cerid taifesinin tabloda verilen nüfus verilerinin haricinde (Bakınız tablo III) 1526 yılında 87 mücerred, 5 imam, 9 kethüda, ve 32 çeri bulunmaktadır. 1580 yılındaki toplam nefer dağılımını ise 2240 bennak, 1378 mücerred, 5 imam, 16 kethüda, 21 sipahi-sipahi zade ve 1 pir-i fâni oluşturmaktadır.

Bugün Türkiye'nin birçok bölgesine dağılmış vaziyette bulunan³⁹ taifenin torunlarının bir kısmı son dönemlere kadar konar-göçer hayatını sürdürmekteydiler. Kahramanmaraş iline bağlı Çağlayan Cerit ilçesi ve çevresindeki bazı köyler Cerid aşiretinin torunları olarak bölgede varlıklarını sürdürmektedirler.

8. Çağrganlu

Cemaat	1526 ⁴⁰			1580 ⁴¹			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kishik	Yaylak
Balcılar	16	410	-	96	2079	Besni	-
Bekişlü	-	-	-	264	6129	-	-
Bekişlü ve Tirkeşlü	22	378	-	-	-	-	-
Cihanlu	14	184	-	-	-	-	-
Çağanlu	-	-	-	52	1552	Kilis	-
Çağrganlu	139	3256	Keferdiz	19	1820	Tekir	Beydağı
Çakırlu	104	2343	-	-	-	-	-
Çamanlu	8	105	-	-	-	-	-
Çankaralu	39	1229	-	-	-	-	-
Çirkin	32	2813	-	-	-	-	-
Evcı Alilü	6	80	-	-	-	-	-
Hisar Beylü	-	-	-	6	114	Kars	Köstere
Ineklü	-	-	-	15	200	Gündüzlü	-
Perakende	42	557	-	-	-	-	-
Sabancılu	5	137	-	-	-	-	-
Sarbanlu	4	358	-	-	-	-	-
Savulbazlu?	-	-	-	18	363	Besni	-
Şeyh Ali Oğlu	19	356	Keferdiz	-	-	-	-
Tuş ve Firuzlu	9	134	-	-	-	-	-
Tuşlu	22	290	-	-	-	-	-
Uzun Yusuf Oğlu	8	358	-	-	-	-	-
Veled-i Çağrgan	13	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	489	12988		470	12257		

1526 yılında 19, 1580 yılında ise 7 cemaati bulunan Çağrgan veya Çağrganlu taifesinin⁴² genelde buldukları yerlerinin belli olmadığı

³⁹ Cerid aşireti ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: F. Sümer, "Ceridler" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul 1988, S. 24, s. 3-9.

⁴⁰ BA TD 402, s. 709-722, BA TD 998, s. 460-461.

⁴¹ TK 116, s. 205-208

görülmektedir. 1526 yılında yerleri belli olanlar Maraş Kazâsı'nın Keferdiz Nahiyesi'nde iken, 1580 yılında ise yerleri belli olan cemaatlerin ise Kilis ve Adıyaman ve Malatya taraflarında buldukları görülmektedir. Bir önceki tahrir göre 1580 yılında taifeye bağlı cemaat sayısının azalması bunların yerleşmiş veya başka taifelere karışmış olabileceğini akla getirmektedir.

Yukarıdaki tabloda 1526 yılındaki toplam hane rakamının haricinde 15 mücerred, 13 muaf, 2 çeri ve 1 imam bulunurken, 1580 yılındaki toplam nefer dağılımı ise 336 bennak, 130 mücerred, 2 pir-i fâni ve 1 kethüdadan oluşmaktadır.

9- Çimelü

Cemaat	1526 ⁴³		1580 ⁴⁴			
	Hane	Hasıl	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Avretli Bacısı	40	1083	-	-	-	-
Bakanlu	10	2682	-	-	-	-
Boynu Yoğunlu ve Çoblu	53	2783	-	-	-	-
Cihan Obası	93	9973	-	-	-	-
Çimelü	-	-	50	1275	Armutlu	-
Evcioğlanları	28	1518	-	-	-	-
Hacı Beylü	33	2167	-	-	-	-
Katranbaşı	-	-	72	2976	Kars	Göksun
Kayalu	29	1374	-	-	-	-
Kızıklı	77	4812	-	-	-	-
Maraşlı	27	0	-	-	-	-
Nazırbaşı? ve Çimelü	29	620	-	-	-	-
Seydi Kethüda	86	9474	-	-	-	-
Tacir Oğlu ve Şaşoğlu	85	13971	-	-	-	-
TOPLAM	563	50457	122	4251		

1526 yılında 15 cemaate sahip taifenin 1580 yılında 2 cemaati bulunmaktadır. Bu cemaatlerin akıbeti ile ilgili olarak bunların yerleşik hayata geçmiş olabilecekleri veya başka cemaatlere katılmış olabilecekleri söylenebilir. Ayrıca 1526 yılında cemaatlerin hiçbirisinin nereleri tasarruf ettiği, nereleri yaylak-kışlak olarak kullandığı belli değildir. 1580 yılındaki iki cemaatin ise Maraş ve çevresinde buldukları görülmektedir.

Tabloda verilen 1526 yılına ait toplam hane miktarının haricinde 8 mücerred, 4 kethüda, ve 25 çeri bulunurken, 1580 yılında ki toplam nefer miktarının dağılımı ise 85 bennak, 35 mücerred, 1 imam ve 1 lal şeklindedir.

⁴² Taifenin adı 1526 yılında Çağırğan iken, 1580'de Çağırğanlı olarak kaydedilmiştir.

⁴³ BA TD 402, s. 641-653, BA TD 998, s. 458.

⁴⁴ TK 116, s. 201.

10- Demrek

1526 ⁴⁵			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
Ali Hacılı	18	135	
Alışar Oğlanlar	10	75	
Bayram Gazilü	30	2371	
Bulanıklı	259	19075	Maraş
Çımal? Emin	28	368	
Çiçeklü	6	80	
Demrek	181	5077	
Eymürlü	33	1244	
Fahreddlü	20	248	
Gökçe Mağaralı	36	1240	
İsa Fakihlü	30	728	
Kara İsalı	5	67	
Kefşker Hacılı	4	228	
Kızıl Bey	8	105	
Küçük Fakihlü	36	856	Maraş
Rebilü	7	92	Maraş, Pazarcık
Sonlu	15	1008	
Şehirlü?	4	53	
Timurtaş	7	875	
Veledi Karaman	7	0	
Yeğanlar	22	290	
TOPLAM	759	34215	

1580 yılında kaydı bulunmayan Demrek taifesine 1526 yılında 21 cemaat bağlı olup, bunlardan buldukları yerler belli olan 3 cemaatin Maraş civarında oldukları, diğerlerinin ise tasarruf yerlerinin belli olmadığı görülmektedir.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde 1526 yılında 107 mücerred, 9 imam, 1 kethüda, 4 çeri ve 1 de pir-i fâni bulunmaktadır.

11- Dışarıcıyân ve Gurbet

1526 ⁴⁶			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
Alagözlü ve Gurbet	170	2262	
Bostanlı	109	3670	

⁴⁵ BA TD 402, s. 522-529,693-708, BA TD 998, s.460.

⁴⁶ BA TD 402, s. 504-517, BA TD 998, s. 459-460.

Çekemli	6	80	
Dışarıcı	23	303	Kara Hayıt
Gürgenli	42	972	
İbrahim Kethüdalı	51	671	
Kara Musalı	156	12554	
Kaya Muradlı	29	372	
Kızıklı	17	224	
Mahmud Fakihli	11	147	
Mududlu	50	1047	
Saru Mehmedli	18	237	
Silahdar veledi Ali Güran	23	502	
Şehirlü ve Döger	11	146	
Yağmurlu	11	146	
TOPLAM	727	35833	

Birlikte yazılan ve 1580 yılında kayıtları olmayan Dışarıcıyân ve Gurbet taifelerinin 1526 yılında 17 cemaati bulunmaktadır. Bu cemaatlerden sadece biri Maraş'a bağlı Kara Hayıt Nahiyesi'nde bulunurken, diğerlerinin yerleri belli değildir.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde 1526 yılında 78 mücerred, 1 imam, 1 kethüda ve 11 çeri bulunmaktadır.

12- Dokuz be nâm-ı Beşânlu

Dulkadirli Ulus'una bağlı en büyük taifelerden biri olan Dokuz veya Beşânlu taifesinin 1526 yılında 82 cemaati bulunurken, bu sayının 1580 yılına gelindiğinde 45'e düştüğü görülmektedir. Cemaatlerin sayısının düşmesinde bunların bir kısmının yerleşik hayatı tercih etmesinin, bir kısmının başka yerlere gitmesinin veya başka taifelere, başka cemaatlere katılmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bu taifeye bağlı cemaatlerden tasarruf yerleri belli olanların Mardin, Kayseri, Antep, Adıyaman ve Maraş arasında dolaştığı görülmektedir.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde (Bakınız tablo IV) 1526 yılında 338 mücerred, 29 imam, 18 kethüda, 55 çeri, 3 nöker, 1 a'ma, 1 pir-i fâni ve 1 de muhassıl bulunurken, 1580 yılı toplam neferin dağılımı ise 2236 bennak, 1827 mücerred (mücerredlerden 5'i aynı zamanda muhassıl), 17 imam, 3 kethüda, 2 müderris, 1 ehli ilim, 2 a'ma, 3 pir-i fâni, 1 kadızade, 9 sipahi sipahizade, 1 abdal ve 1 naibü'ş-şer şeklindedir.

13- Döngelli

Cemaat	1526 ⁴⁷			1580 ⁴⁸			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Avunduklu ve Kışlaklu	41	541	-	67	1830	Andırın	Firnos
Aydınlı	-	-	-	70	2327	-	-
Azablu nâm-ı diğer Burhanlu	-	-	-	68	1727	Kilis	-
Bekçüğeşli	127	6650	-	-	-	-	-
Beleklü	52	735	-	-	-	-	-
Bozca oğlu ve Aydınlu	31	409	-	19	430	Camustil	-
Burhanlu ve Geben Alili	80	1040	-	-	-	-	-
Çoblu	6	1280	-	-	-	-	-
Çun Yakanlu	-	-	-	28	1069	Kargılık	Binboğa
Donkanlu ve Mürsel Kayalu	32	436	-	-	-	-	-
Döngelli be nâm-ı Arslancıoğlu	-	-	-	48	1372	Gündüzlü	-
Döngelli ve Nasırı	13	176	Maraş, Keferdiz, Zeytun, Gügercinlik	-	-	-	-
Dudurga	84	4475	-	-	-	-	-
Evcı Viran	19	251	-	-	-	-	-
Evsaklu	36	472	-	33	1037	Kilis	-
EynelüveKaracaArablu	101	2286	Kara Hayt	-	-	-	-
Fakihlü	34	447	-	-	-	-	-
Gökçe çam	6	4380	-	-	-	-	-
Hacılu	23	305	-	-	-	-	-
Hasanlu ve Hasan Demircili	40	531	-	-	-	-	-
Hasan Demiircili	-	-	-	67	1673	Gündüzlü	-
Haydarlu	-	-	-	77	2805	Yenice Kale	-
Haydar Hacılu	27	356	-	-	-	-	-
Hızır Şeyhlü ve Divane Beylü	8	174	-	-	-	-	-
İlyaslu	65	867	-	-	-	-	-
Kara Yusuf Oğlu ve Artuklu	40	531	-	-	-	-	-
Kasım Çerçilü -	-	-	-	20	558	Gügercinlik	-
Kasım Hacılu	9	122	-	-	-	-	-
Köçek Alilü	-	-	-	10	348	-	-

⁴⁷ BA TD 402, s. 432-461, BA TD 998, s. 454-455.

⁴⁸ TK 116, s. 183-190.

Kurtttl	76	4031	-	-	-	-	-
Merdüzen?	8	105	-	-	-	-	-
Musa Hacılu	54	1710	-	-	-	-	-
Mürsel Fakihlü -	-	-	-	25	675	Ağce Kendi	-
Orçanlı	20	233	Gügercinlik	-	-	-	-
Sakçılı	52	683	-	-	-	-	-
Tatar Alilü	15	900	-	-	-	-	-
Tatar İlyaslu	71	8351	-	-	-	-	-
Tırkeşlü	47	620	-	-	-	-	-
Tilkilu	-	-	-	97	2610	Haruniye	-
Tumlanlu	53	683	-	-	-	-	-
Uzunlu	-	-	-	71	1903	Köse Sarılı	-
Yeğen Alilü	-	-	-	193	7775	Antakya	-
TOPLAM	1270	43780		893	28139		

Her iki tahrirde bulunan Döngelli taifesine 1526 yılında 39 cemaat bağlı iken 1580'de bağlı cemaat sayısının 15'e düştüğü görülmektedir. Bu durum cemaatlerin büyük bir kısmının yerleşmiş veya başka taraflara gitmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde 1526 yılında 82 mücerred, 17 imam, 8 kethüda ve 1 çeri bulunurken, 1580 yılı toplam neferin dağılımı ise 613 bennak, 275 mücerred 2 imam ve 3 kethüda şeklindedir.

14- Elçi

Cemaat	1526 ⁴⁹			1580 ⁵⁰			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Duran Hacılu	-	-		506	15441	Aziz	Kayseri
Elçi	62	815	Pazarcık				
Esenlü	7	93					
Seydi Ali	93	16713					
Tubalu Hacılu	31	409					
Tubaluoğlu	219	12876					
TOPLAM	412	30906		506	15441		

1526 yılında 5 cemaati bulunan Elçi taifesinin 1580'de cemaat sayısı 1'e düşmüştür. Bu cemaatlerin yerleşik hayatı seçmeleri veya başka cemaatlere katılmaları ihtimal dahilindedir. Ayrıca cemaatlerden 1526 yılında birinin bulunduğu yer belli iken diğer cemaatlerin nereleri tasarruf ettikleri hakkında malumat bulunmamaktadır.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde 1526 yılında 70 mücerred, 3 imam ve 1 kethüda bulunurken, 1580 yılı toplam neferin dağılımı ise 378 bennak ve 128 mücerred şeklindedir.

⁴⁹ BA TD 402, s. 422-431, BA TD 998, s. 454.

⁵⁰ TK 116, s. 202.

15- Eşkinciyan

1580 ⁵¹				
Cemaat	Kışlak	Yaylak	Nefer	Hasıl
Artuklu			75	813
Bostancıyan be nâm-ı Muzaffâr Oğlanlar			311	3472
Büksüz			70	693
Dede Karkın			23	316
Deniz Hacılu bn. Demürçülü Adana Ni	Adana	Niğde	17	232
Esiklü			18	184
Esreflü	Gündüzlü		18	161
Haydarlu			67	787
İdrislü			23	293
İrütamlu			15	200
Kadılı			5	69
Kara Burunlu			4	37
Kara Hamzalu			43	438
Karaca Ahmedlü			11	133
Karacalu	Seki Yurdu (Maraş)		32	-
Nacarlulu			7	64
Sarı Hasanlu			14	187
Sevli Şihlu			19	165
Sürtülü			14	161
Tehmirüklü?			10	170
Turhanlu			51	602
Veledân-ı İsmail	Kara Hayt		13	154
TOPLAM			860	9331

1526 tarihinde kaydı bulunmayan Eşkinciyan taifesine 1580'de 22 cemaat bağlıdır. Bu cemaatlerden sadece 4'ünün tasarruf ettiği yerler belli iken diğerlerinin yerleri belli değildir. Tabloda verilen toplam nefer dağılımı 366 bennak, 392 mücerred, 5 kethüda ve 3 imam şeklindedir.

16- Evcî (Avcı)

1526 ⁵²		1580 ⁵³				
Cemaat	Ha ne	Hasıl	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Evcî	-	-	267	5098	Revandi, Kars, Antep, Pazarcık, Bayındır	Dud, Dağ, Beydağı, Göksun

⁵¹ TK 116, s. 229-236.

⁵² BA TD 402, s. 723-732, BA TD 998, s. 461.

⁵³ TK 116, s. 176-182.

Gök	14	184	136	2441		Koçdağ
Kara Halillü	143	2552	-	-		
Kızıl Hacılu	-	-	90	1473	Adana, Sis	
Köçeklü	-	-	85	1736	Adana	
Kürehanoğlu	14	468	-	-		
Kürelü	46	368	-	-		
Kursülü	195	4791	61	943	Tekak	
Tonlu	-	-	25	391		
Toylu	-	-	33	503		
Uzunlar	-	-	225	6258	Gügercinlik, Kargılık	
TOPLAM	412	8363	922	18843		

Her iki tahrir döneminde de kaydı bulunan Evcı veya Avcı taifesinin 1526 yılında 5 cemaati bulunurken, cemaat sayısının 1580'de 8'e çıktığı görülmektedir. Taifeye yeni katılan cemaatlerin 1526 tahririnde bulunmadığı, bunların başka taifelerden veya başka yerlerden gelebileceği ihtimal dahilindedir. Tasarruf ettikleri yerler belli olan cemaatler tabloda da görüldüğü gibi sadece Maraş'ı değil çevrede bulunan başka yerleri de yaylak-kışlak sahası olarak kullanmaktadırlar.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde 1526 yılında 107 mücerred, 5 imam ve 1 kethüda bulunurken, 1580 yılında ise toplam nefer rakamının dağılımının 530 bennak, 372 mücerred, 1 imam, 1 kethüda, 1 a'ma, 1 malul, 11 sipahi-sipahizade ve 1 pir-i fâni şeklinde olduğu görülmektedir.

17- Eymür-Eymürlü

1526'da 56 cemaat bağlı olan Eymür taifesinin, 1580'de 116 cemaati bulunmaktadır. İlk tahrirde Eymür olarak kaydedilen taifenin adı 1580 tahririnde Eymürlü şeklinde kaydedilmiştir. Tasarruf yerleri belli olan cemaatlerin 1526'da genellikle Maraş'a bağlı Andırın Nahiyesi'nde oldukları, 1580'de ise Maraş haricinde Antakya, Antep, Adana ve Adıyaman gibi değişik yerleri tasarruf ettikleri görülmektedir.

Tabloda verilen toplam hane rakamının haricinde (Bakınız tablo V) 1526'da 83 mücerred, 17 imam, 7 kethüda, 7 çeri ve 1 muhassıl bulunurken, 1580 yılı toplam nefer dağılımının ise 3331 bennak, 2699 mücerred (mücerredlerden 4'ü aynı zamanda muhassıl, 2'si a'ma), 5 imam, 10 kethüda, 355 sipahi-sipahiade, 19 pir-i fâni, 1 malul, 3 a'ma, 2 müderris, 1 ehli ilim ve 58 muaf şeklinde olduğu görülmektedir.

18- Gündeşlü ve Değşirlü

1526 ⁵⁴				1580 ⁵⁵			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Aydoğmuşlu	39	1214	-	-	-	-	-
Bayram Hocalu	-	-	-	12	313	Aladinek	-
Çakallu	-	-	-	58	803	Araban	-
Danişmendlü	32	447	-	-	-	-	-
Dedeşlü	10	831	-	243	4073	Besni	Sivas
Eğlenlü	12	183	-	81	1293	Balkar	-
Ekizoğlu	-	-	-	55	1083	Rumkale	-
Emir Kala ve Gündeşlü	142	1866	-	-	-	-	-
Hasanlı	12	158	Çomak	-	-	-	-
İbrahim Hacılı	50	1157	-	-	-	-	-
İkiz Oğlu	37	730	-	-	-	-	-
İncirlü	11	350	Kara Hayıt	-	-	-	-
Ineklü	44	671	-	-	-	-	-
İri Tamlu	38	500	Haruniye	-	-	-	-
Kafir Kocalu	76	1366	-	-	-	-	-
Karamanlı	16	210	-	-	-	-	-
Kili?	58	4863	-	-	-	-	-
Mahmuzcalu	12	550	-	-	-	-	-
Ocakcı	35	373	-	-	-	-	-
Okçulu	4	53	-	-	-	-	-
Orkulu	18	227	-	-	-	-	-
Sallu	34	745	-	-	-	-	-
Sarılı ve Mesudoğlu	28	506	-	-	-	-	-
Saru Ömerlü	47	1619	-	-	-	-	-
Selmanlu	48	3030	-	340	5927	Besni	-
Su başı	22	890	Bayındır	-	-	-	-
Şeyhlü	14	185	-	-	-	-	-
Tacirlü	53	1683	-	-	-	-	-
Timurhanlu	3	47	-	-	-	-	-
V.Bedi Hüseyin Emin	8	-	-	-	-	-	-
V. Günde	10	131	-	-	-	-	-
Yüreğir	12	350	-	-	-	-	-
TOPLAM	925	24935		789	13492		

V. Veledi

1526 yılında beraber yazılan Değşirlü ve Gündeşlü taifesine 31 cemaat bağlı iken 1580 yılına gelindiğinde sadece Gündeşlü taifesinin 6

⁵⁴ BA TD 402, 97-118, BA TD 998, s. 444.

⁵⁵ TK 116, s. 209-215.

cemaatı bulunmaktadır. Taifeye bağlı cemaat sayısındaki büyük azalmanın sebepleri arasında bunların kısmen yerleşik hayata geçmeleri kısmen de başka cemaatlere katılmış olmaları gösterilebilir.

1526'da toplam hane rakamının haricinde 3 mücerred, 7 imam ve 1 kethüda bulunurken, 1580'deki toplam nefer dağılımının ise 589 bennak, 177 mücerred, 1 kethüda ve 14 sipahi-sipahizade olduğu görülmektedir.

19- Kara Yuvalı

1580 ⁵⁶				
Cemaat	Kışlak	Yaylak	Nefer	Hasıl
Ahçılı	Kilis		191	2592
Dikâç	Harâmi Sekisi, Gündüzlü, Haruniye	Viranşehir	424	6395
Kara Aışelü	Gündüzlü		28	434
Kara Yurdu	Gündüzlü, Haruniye		114	1473
Taceddinlu	Gündüzlü		25	375
Turmuş Hacılı	Haruniye		261	3596
Veledân-ı Gedik			24	433
Yahşi Hanlu	Gündüzlü	Göksun	309	4871
TOPLAM			1376	20169

Sadece 1580 yılında kaydı bulunan taifenin 8 cemaatı bulunmakta, bunlardan tasarruf yerleri belli olanların çoğunun Maraş haricindeki Viranşehir (Malatya) ve Kilis gibi bölgeleri tasarruf ettikleri görülmektedir. Tabloda görülen toplam nefer dağılımı 597 bennak, 762 mücerred, 4 imam ve 8 sipahi-sipahizade şeklindedir.

20- Kavurgalı

1526 ⁵⁷			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
Afşar ve Hacı Peder	12	332	-
Artuklu ve Candanlı	82	829	Kara Hayıt
Halife-i? Şeyh İbrahim	11	151	-
Kesten	37	581	-
Kırgıl ve Kara Hasanlu	35	480	-
Kösterelik ve Demürcilü	24	415	-
Küne Kenüs?	66	4348	-
Saru Mehmedlü ve Burtan ve Sevindiklü ve Ömerlü	11	146	-
Şerefli	26	1944	-
Yakası Kızıl	237	6495	-
TOPLAM	541	36721	

⁵⁶ TK 116, s. 150-158.

⁵⁷ BA TD 402, s. 403-419, BA TD 998, s. 453-454.

1580 yılı tahririnde kaydı bulunmayan Kavurgalu taifesinin 1526'da 17 cemaati bulunmaktadır. Bu cemaatlerden sadece birinin tasarruf yeri bellidir, diğer cemaatlerin nereleri tasarruf ettikleri hususunda bilgi yoktur. tabloda verilen toplam hane sayısının haricinde 116 mücerred, 18 çeri ve 4 imamı vardır.

21- Kızıllı ve Ali Beylü

1526 tahririnde birlikte yazılan Kızıllı ve Ali Beylü taifesine 49 cemaat bağlı iken, 1580 yılında Ali Beylü taifesinin kaydının olmadığı, Kızıllı taifesinin ise 18 cemaatinin bulunduğu görülmektedir. Cemaatler 1526'da tasarruf yeri olarak genelde Maraş'ı seçerlerken 1580'de ise birçoğu Maraş haricindeki bölgeleri tasarruf etmektedirler.

Tablodaki toplam hane rakamının haricinde (Bakınız tablo VI) 1526'da 110 mücerred, 1 imam, 7 kethüda, 7 çeri, 1 a'ma ve 5 muaf vardır. 1580 yılındaki toplam nefer dağılımı 515 bennak, 220 mücerred, 3 imam, 2 kethüda, 32 sipahi-sipahizade, 2 pir-i fâni, 6 dervşi ve 6 muaf şeklindedir.

22- Koyuncuyân

1526 ⁵⁸			1580 ⁵⁹			
Cemaat	Hane	Hasıl	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Aydın Hacı ve Aydoğmuşlu	38	621	87	700	-	-
Fakılı	-	-	56	463	Kargılık	Zamantu
Hüseyin Hacı	32	-	-	-	-	-
Kara İbrahîmlü	6	-	21	183	-	-
Koyuncuyân	-	-	24	148	Gündüzlü	-
Müslim Hacı ve Gündüzlü	13	178	25	210	-	-
Pürçüklü Oğlu	-	-	31	270	-	-
Sadık Hacı ve Kayalu	65	860	77	603	Antakya	Zamantu
Turhanlu? Oğlu	7	533	-	-	-	-
TOPLAM	161	2192	321	2577		

Her iki tahrirde de padişah hasası olan Koyuncuyân taifesi verdikleri koyunculuk hizmeti karşılığında avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf tutulmaktadırlar⁶⁰. 1526 yılında tasarruf yerleri hakkında kayıt bulunmayan taifenin, 1580'de üç cemaatinin tasarruf yeri bellidir. Bunlardan da ikisinin Maraş dışında bulunduğu görülmektedir.

⁵⁸ BA TD 402, s. 84-87, BA TD 998, s. 422.

⁵⁹ TK 116, s. 26-29.

⁶⁰ "... evvelden olı geldikleri üzere avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf ve müsellemler olalar deyü mukayyed bulunmağın alâ mekan kayd olundu", B A TD 402, s. 87, TK 116, s. 28.

Tablodaki toplam hane rakamının haricinde 1526'da 11 mücerred, 4 imam ve 1 kethüda vardır. 1580 yılındaki toplam neferin dağılımı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

23- Küreciyân

Cemaat	1526 ⁶¹			1580 ⁶²			
	Hane	Hasıl	B.Y.	Nefer	Hasıl	Kishik	Yaylak
Adem Fakihlü	-	-	-	41	1163	-	-
Ahmed Hacılu	36	385	-	126	1987	Haruniye, Turud Kilisesi	Turud Kilisesi
Ahmed Hacılu ve Zekeriya Fakihlü	28	368	-	-	-	-	-
Ali Hacılu bn. Köçek Fakihlü	26	342	-	227	4112	Haruniye, Kargılık	Kınık Koru
Ali Hacılu ve Saru Danışmendlü	57	747	-	-	-	-	-
Bakır	20	80	-	-	-	-	-
Balcılar	30	396	-	-	-	-	-
Bekışlü ve Bektaşlu	101	2237	-	-	-	-	-
Bektaşlu ve Perişan	10	146	-	459	7283	-	Berid Dağı
Bükreklü ve Miskinlü	58	771	-	-	-	-	-
Cuma Hacılu	9	130	-	15	296	-	-
Dadurhanlu	33	522	-	-	-	-	-
Değirmencilü -	-	-	-	29	522	-	-
Ebecik	-	-	-	52	881	Kars	-
Evcı Oğlu	13	173	-	-	-	-	-
Eyne Bey Hacılu	27	385	Maraş	50	1042	-	-
Halil Fakihlü -	-	-	-	20	543	-	-
Hasan Ağalu bn. İncik	59	2237	-	-	-	-	-
Kanberlü ve Gürcülü ve Değirmencilü-i Miskinlü	150	2383	Zeytun, Gügercinlik	-	-	-	-
Kara Kızılı (Kızlu)	10	177	-	44	1096	-	-
Kercelü (Gürcülü)	-	-	-	37	906	Gügercinlik	Berid Dağı
Kırlu	-	-	-	91	1987	-	-
Küreciyan ve Sımarlu?	28	368	Kargılık	-	-	-	-
Miskinlü	3	-	-	77	1025	-	-

⁶¹ BA TD 402, s. 282-313, BA TD 998, s. 449-450.

⁶² TK 116, s. 159-174.

Mustafa Turak ve Sazak	10	263	-	-	-	-	-
Oflazlu	19	249	-	-	-	-	-
Onlarlu?	-	-	-	83	1213	Kargılık	-
Öksüz ve Körpelü	16	212	-	-	-	-	-
Saru Danişmendlü	96	637	-	-	-	-	-
Sazaklu (Sadaklu)	61	792	-	207	2929	Kars	Kars
Seydiler	72	920	-	179	3014	Haruniye	Ahsendere
Soysalı	60	891	-	670	11793	Gügercinlik Andırın, Haruniye	-
Sultan Doydar	69	3756	-	134	2039	Gügercinlik	-
Susunlu	-	-	-	46	1191	-	-
Tacirlü	-	-	-	18	282	-	-
Tağar ve Tacirlü	20	263	-	-	-	-	-
TOPLAM	1126	19830		2605	45304		

1526'da 32 cemaat bağlı olan Küreciyân taifesine 1580'de 20 cemaat bağlıdır. Her iki tarihte de tasarruf yerleri belli olan cemaatlerin genellikle Maraş ve çevresinde oldukları görülmektedir.

Tablodaki toplam hane rakamının haricinde 1526'da 279 mücerred, 18 imam, 6 kethüda, 3 sipahi, 4 muhassıl, 1 hatib, 2 müezzin 1 ferraş ve 3 derviş vardır. 1580 yılındaki toplam nefer dağılımı 1355 bennak, 1219 mücerred, 4 imam, 4 sipahi, 1 pir-i fâni, 4 derviş ve 1 muhassıl şeklindedir.

24- Küşne

1526 yılında 81 cemaat bağlı olan Küşne taifesi bu tarihte Dulkadirli Ulus'unun en büyük taifelerinden iken 1580'de taifeye bağlı cemaat sayısının 27'ye düştüğü görülmektedir. Bir önceki tahrir göre cemaat sayısının 1/3 oranında düşmesi bunların bir kısmının yerleşik hayata geçmesini bir kısmının da başka cemaatlere katılması ile izah edilebilir.

Tablodaki toplam hane rakamının haricinde (Bakınız tablo VII) 1526'da 367 mücerred, 20 imam, 8 kethüda, 10 sipahi ve 56 çeri vardır. 1580 yılındaki toplam nefer dağılımı 2088 bennak, 979 mücerred, 5 imam, 2 kethüda, 22 sipahi-sipahizade, 2 pir-i fâni, 1 muhassıl, 1 hatib, 2 müderris, 1 a'ma ve 1 duacı şeklindedir.

25- Osmanlı

1526 ⁶³			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
	4	70	Andırın
Arefe Gazilü	10	161	Andırın
Edhendlü	80	2336	Andırın

⁶³ BA TD 402, s. 960-971.

Hasanlu	114	4488	Andırın
Kara Hamzalu	7	127	Andırın
Kara Musalu	17	298	Andırın
Karacalu	76	2716	Andırın
Karciyan?	4	-	Andırın
Saçma rebea?	85	3068	Andırın
TOPLAM	393	13425	

1580 yılı tahririnde kaydı bulunmayan Osmanlu taifesine 1526'da 9 cemaat bağlıdır. Bir sonraki tahrirde taifenin kaydının olmaması bunların yerleşik hayata geçmelerini veya başka cemaatlerle birleşmelerini akla getirmektedir. Bu cemaatlerin hepsi de Maraş Kazâsı'na bağlı Andırın Nahiyesi'nde bulunan mezraaları yaylak-kışlak olarak kullanmaktadırlar.

Tabloda verilen toplam hane miktarının haricinde 1526'da 61 mücerred, 37 sipahi-sipahizade, 3 imam, 3 muaf⁶⁴ ve 2 kethüda bulunmaktadır.

26- Peçenek

1526 ⁶⁵			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer
Akraba-i Yahya Divan ve Abdallar	22	290	
Ali Bey	8	105	
Alsuz Oğlanlar	27	357	
Balcılı	18	224	
Ballutlu Oğlu ve Veledi Mirza	35	461	
Başlu	31	414	
Bektaşlu ve Boyacılı	25	443	
Beşari ve Mülk Horan	34	408	
Dervişân-ı Kara Köse ve Süleymanlu	14	185	Kara Hayıt
Dulkadir Oğlanları ve Corcunlu?	9	121	
Ekiz	41	538	
Elma ve Ahsen Gazi	17	225	
Eymür Ali Fakihlü	10	132	
Gazi Beylü ve Saka Mehmedlü	11	144	
Gök Ali Oğlu ve Sefer Oğlanlar	24	288	
Hasanlu	32	420	Maraş
Haydarlu	74	967	
Hızır Çoban ve Aydın Hacı ve Kürden? Göze?	19	254	
Hızır Hacı	72	945	
Kuyumculu	7	92	
Olcan ve Cengizlü	49	643	

⁶⁴ "mezkur üç nefer kimesneler avârız-ı divâniyeden muaf olub ol mukabelede seferi hümâyun vâki oldukça eşerler ", BA TD 402, s. 962.

⁶⁵ BA TD 402, s. 379-400, BA TD 998, s. 453.

ÖkülüOğlu Oglu	16	197	
Sırlu veledi Kara Fakih	9	121	
Şabtaçılı	12	142	
Şah Meliklü	56	736	
Şerefli ve Beşir Hacılu	27	355	
Şeyh Muslihiddin	5	-	
Toy Ali Oğlu	12	315	
Urbanlu?	13	274	
Üstad Oğlanlı ve Yenicelü	24	443	
Veledi Dertyar ve Derzilü ve Alilü	20	265	
Yar Beylü	40	520	
TOPLAM	808	11024	

1526 yılında 48 cemaat bağlı olan Peçenek taifesinin 1580 tahririnde kaydına rastlanmamaktadır. Bu cemaatlerin yerleşik hayata geçmeleri veya başka cemaatlerle birleşmeleri ihtimal dahilindedir. Tabloda da görüldüğü cemaatlerin büyük kısmının tasarruf yerleri belli değildir.

Tabloda verilen toplam hane miktarının haricinde 1526'da 67 mücerred, 10 imam, 4 kethüda ve 1 çeri bulunmaktadır.

27- Tacirlü

Cemaat	1526			1580			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Dedeşlü	10	67	-	-	-	-	-
Değşirlü	42	840	-	-	-	-	-
Gündeşlü	-	819	-	-	-	-	-
Kefşkerlerün Yayaoğlanlar	14	784	-	-	-	-	-
Musa Fakihlii	84	2303	Keferdiz	-	-	-	-
Okcılı	-	-	-	80	1267	Behisni	-
Tacir Hacılu	11	158	-	-	-	-	-
Tacirlü	180	4925	Kara Hayıt	846	10000	Ravendi	Nurhak
Zekeriyalu	-	-	-	84	1884	Behisni	-
Toplam	341	9896		1010	13151		

1526'da 7 cemaat bağlı olan Tacirlü taifesine 1580'de 3 cemaat bağlı bulunmaktadır. Tasarruf yerleri belli olan bazı cemaatlerin bir kısmı Maraş'ta bulunurken bir kısmının Maraş haricinde olduğu görülmektedir.

Tabloda verilen toplam hane miktarının haricinde 1526'da 49 mücerred, 2 imam, 2 ehli ilim ve 10 çeri bulunurken, 1580 deki toplam nefer miktarının dağılımının ise 451 bennak, 535 mücerred, 1 imam ve 1 kethüda şeklinde olduğu görülmektedir.

28- Müteferrik

1580 ⁶⁶				
Cemaat	Kışlak	Yaylak	Nefer	Hasıl
Ali Hacılu			48	4454
Dışarıcı	Berdağı Kebir		233	5447
Keki?	Kars		154	5000
Ödüllülü	Beriyye		134	6546
Şarkiyân be nâm-ı Hamza Hacılu	Gügercinlik		253	2500
Veledân-ı Hasan be nâm-ı Üstadoğlanlu		Kınık	70	4400
Toplam			892	28347

Yukarıda verilen taifelerin hiçbirisi içerisinde yer almayan ve 1580 yılı tahririnde Müteferrik başlığı altında verilen 7 cemaat daha bulunmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi bu cemaatlerin bir kısmı Maraş ve çevresinde, bir kısmı da Maraş haricindeki yerleri tasarruf etmektedirler.

Tabloda verilen toplam nefer miktarının dağılımı 460 bennak, 300 mücerred, 2 imam, 6 kethüda, 48 sipahi-sipahizade ve 1 müderris şeklindedir.

D- Dulkadirli Taifeleri Toplam Nüfusu Ve Nüfus Yapısı

Yukarıda taifelere bağlı cemaatlerin ve bu cemaatlerin hane ve nefer sayılarının verildiği tablolardaki nüfus ile ilgili veriler 1526 yılının hane başlığı altında verilirken, 1580'de nefer başlığı altında verilmiştir. Cemaatlerin veya yerleşik reayanın nüfus hesaplamaları yapılırken hâne tabiri ile ilgili olarak araştırmacılar değişik katsayıları esas almışlardır. Bunlar içerisinde en çok kullanılan ve kabul gören Barkan'ın önerdiği 5⁶⁷ katsayısı olmuştur. Araştırmacılar tahmini toplam nüfusu hesaplarken hane

⁶⁶ TK 116, s. 222-228.

⁶⁷ Ö. Lütfi, Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmuası, İstanbul 1953, c. X, s. 12. Hane ve nefer için kullanılan katsayılar hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Nejat, Göyünç, "Hâne Deyimi Hakkında", İÜEFİD, İstanbul 1979, S. 32, s. 331-348; W. D. Hütteroth- Abdulfattah Kamal, *Historical Geography of Palestine, Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century*, Erlangen 1977, s.36; Faruk Sümer, "Kayı", İA, İstanbul 1993, c. VI, s.461; M. A. Cook, *Population Pressure In Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972, s. 90; Alâaddin Aköz, *XVI. Asırda Karaman Kazası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992, s. 119; İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990, s. 137; Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 63; Ayn yazar, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, İstanbul 1999, s. 71.

için "**Hâne** x 5 + **mücerred**", nefer için ise 3–4 katsayısını esas almışlardır⁶⁸.

Dulkadirli Ulus'unu meydana getiren cemaatlerin nüfus rakamları 1526 yılında 25778 hane ve 2474 mücerred iken 1580'de 38438 neferdir. Bu veriler ışığında verilen rakamları yukarıdaki formüller ile çarparsak 1526'da tahmini toplam nüfus 131364, 1580'de ise 134533 kişi olduğu görülmektedir. 1526 yılında verilen bu rakamların haricinde 2421 kişilik muaf zümrede bulunmaktadır⁶⁹. Bunları toplam nüfusa dahil edersek 1526 yılında toplam nüfus 143469 olur. 1580 deki toplam nüfusun yapısı ise şu şekildedir: Bennak 21379, mücerred 14920, sipahi-sipahizade 558, kethüda 81, muaf 71, imam 61, pir-i fâni 37, derviş 11, a'ma 9, müderris 9, muhassıl 6, ehli ilim 3, duacı 2, naibü's-şer 2, malul 2, hatib 1, divane 1, çolak 1, lal 1, kadızade 1, abdal 1. 1526 yılında toplam nüfusun % 8.4'ünü, 1580'de ise % 2.2'sini muaf zümreler oluşturma

Sonuç

Dulkadirli Ulus'unun 1526 yılında 784 olan cemaat sayısının 1580'e gelindiğinde % 58.5'lik bir azalma ile 459'a düştüğü görülmektedir. Cemaat sayısında yarıdan fazla düşme olmasına rağmen toplam nüfus rakamları neredeyse aynı kalmıştır. Bir önceki tahrire göre cemaat sayısının düşmesinde en önemli etken 1563 yılında Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin birçoğunun Maraş Kazâsı dahilinde bulunan köylerde yerleşik hayata geçmeleridir. 1563 yılında 242 köy 132 cemaat tarafından tasarruf edilmekte yine aynı tarihte 169 mezraa da 71 cemaat tarafından tasarruf edilmektedir⁷⁰. Bölgede yerleşik hayata geçen bu cemaatlerin haricinde bazı cemaatlerin birlikte yazılmaları veya daha uzak bölgelere gitmeleri de göz ardı edilmemelidir.

16. yüzyıldan günümüze gelindiğinde Dulkadirli Ulus'una bağlı cemaatlerin bakıyelerinin bugün hala yaşamakta olduğu görülür. Bugün Kahraman Maraş ili sınırları içerisinde bulunan çoğu köy isimlerinin daha önceki cemaat isimleri ile aynı, çok benzer veya köylerin isimleri değişik olmasına rağmen 16. yüzyıldaki cemaatlerin torunları olduğu görülmektedir. Merkez ilçeye bağlı Döngel, Kürtül, Avcılar, Beşen, Bulanık, Budaklı, Çağırğan, Demrek, Döngel, Elmalar, Hacılar, Kemallı, Karamanlı, Kısıklı, Kılavızlı, Köselü, Kumarlı, Kurtlar, Küçük Nacar, Navruzlu ve Öksüzlü, Afşin ilçesine bağlı Emirli, İncirli Tarlacık (Berçenek), Andırın ilçesine bağlı

⁶⁸ Huricihan, İnan-İslamoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, İstanbul 1991, s. 61; Mehmet Öz, XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı, Ankara 1999, s. 42.

⁶⁹ Muaf zümreyi oluşturanların dağılımı şu şekildedir: Çeri 307, imam 209, sipahi-sipahizade 133, kethüda, 106, muaf 70, nöker 49, muhassıl 7, derviş 3, pir-i fâni 2, a'ma 2, ehli ilim 2, müezzin 2, müderris 1, hatib 1, ferraş 1

⁷⁰ TK 101, s.1-197.

Geben, Akça Koyunlu, Alanlı (Orçan), Bektaşlı, Beşbiçak (Araplar), Bostanlı, Boynu Yoğunlu (Kara Hıdır), Çiçekli (Zincer), Kızık, Köklü (Balk) ve Kumarlı (Akmezar), Çağlayan Cerit ilçesi ve Küçük Cerit köyü, Ekinözü ilçesine bağlı, Alishar, Kürtül ve Soysallı, Elbistan ilçesine bağlı Çiçek, Elmalı, Kara Hasan Uşağı ve Özcanlı (Karaçan), Göksun ilçesine bağlı Çağlayan, Elmalı ve Yağmurlu, Pazarcık ilçesine bağlı Büyük Nacar, Narlı, Yumaklı Cerit, Akça Koyunlu, Ali Bey Uşağı, Aşıklar, Bayram Gazi, Çiçek, Demirciler, Eğlen, Emiroğlu (Araplı), Hanobası, İncirli, Karaçay, Kız Kapanlı, Osman Dede, Ördedede, Pınarhüyük, Salmanlı ve Tilkiler, Türkoğlu ilçesine bağlı Şeker Oba (Akça Koyunlu), Özbek, Tahtalı Dedeler, Yeşil Yöre (Orçan Araplı), Avşarlı, Cakalh Cullu, Çakallı Hasan Ağa, Hopurlu, Kuyumcular ve Uzun Söğüt (Orçanbanı) köylerinin isimleri 16. yüzyılda bölgede konar-göçer hayatı yaşayan ve yüzyılın sonuna doğru yerleşik hayata geçen Dulkadirli Ulus'una bağli türkmen-yörük cemaatlerinin adlarından geldiği görülmektedir.

Tablo II: Anamaslu be nâm Karacalu Taifesi

Cemaat	1526 ⁷¹			1580 ⁷²			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Adillii	8	92		38	674	Gügercinlik	Gügercinlik
Ağalu	89	1624		117	2335	GügercinlikKilis	
Altınlı				11	207	Antep	
Altun Oğlu	61	8810	Maraş				
Anamaslu ve Arab	9	294	Maraş, Kemer Gügercinlik	67	1285	Erdebi, Antep	
Arabanlı				8	204	Antakya	
Aşıklı	66	1739		144	3362	Kuru Pınar	
Avşarlı	9	176	Pazarcık				
Ayucılı	4	53					
Azazlı				12	260		
Bekilü ve Ecelü ve Yağcılı	82	2362					
Bekirlü				7	440		
Besirlii	29	761		74	1638		
Bey Hacılu	33	248					
Boran	32	1245					

⁷¹ BA TD 402, s. 1 19-192, BA TD 998, s. 445-447.

⁷² TK 116, s. 30-69

Bozlu	25	406		106	2393	Aziz	Yenice Kale
Buaklu	36	1628					
Biiklii				4	88	Gündüzlü	
Ceridler (Ceridlii)	52	2538	Aladinek	119	5617	Aziz	Göksun
Comranlu	47	1888					
Cullahan	28	368	Haruniye				
akırlu				12	240	Gügercinlik	Gökedağ
anaklılu	11	146	Haruniye				
avuşlu?	12	458					
ıbuklu	16	560					
ihlü	149	1955		279	5545	Haruniye, Bayındır	
irkin Oğlu	27	444					
olaklu				83	1566	Kargılık	
Qohriinlii				102	2540	Aziz	
umdanlu ve Musa Bacılı				12	442		
umurlu	80	3550					
Deilü?				29	645	Aziz	
Delilü				20	336		
Delicelii	14	169		18	950	Beryye	
Demürce Oğlu	5	67					
Deniz Hacılı				21	437	Aladinek	
Denizlii	21	628		214	6021	Bayındır, Haruniye	Sır, Engizek
Dervişan	9		Haruniye				
Diş ıkaranlı	67	975		48	1015	Aziz	
Durdu Hacı	17	694					
Düdek	100	3552		93	3247	Ayas	Göksun
DüdüL Büksüzü 1150 Haruni	48	1150	Haruniye				
Ekanlu?	10	132	Haruniye				
Ekinci	32	670					
Emir Ballılı				157	2822	Gügercinlik	Menciği
Emirlii				6	94	Gügercinlik	
Engiidenlii	50	944	Haruniye				

Esencelü	23	2104					
Eymür Ballılu	20 4	5185					
Eyne Beylü ve Kulaksızlu				10	193	Aladinek	
Eyne Bey Hacılı				3	75	Kilis	
Fakihlü (Fakihler)	15	2150		28	1814	Bumca	
Gazi Hacılı	38	476					
Gökçe				42	822	Haruniye	Çukur Hisar (Yenice Kale)
Hacı Halillii	23	380	Gügercinlik				
Hacı Hasanlı	12	172					
Hacı Ogılanlan	4	893	Haruniye				
Hacılı bn. İncilü				39	805	Düden	
Halaç	36	2773					
Halifelü	10	317		30	667	Derbend Kızıl Kilise	
Hanl				25	600	Terbezan	
Hasan Kethüda	16	210	Kemer				
Hızır Hacılı				24	428	Kuru Pınar	
Hızır Hacılı ve Çihli	19	563					
Humurlu				362	8000		
Hümayunlu	47	3463		172	2000		
Hüseyin Fakihlü	38	1746		240	2312	Giündiizli i	
Ibişlü	26	368		47	1151	Gügercin lik	
Incilü				465	2014 4	Andırın, Kayseri, Adana, Besni, Antakya	
İsa Fakihlü				18	245		
Kamarlu (Kumarlu)	24	474		90	2071	Besni	
Kara Çoban	47	1814					

Kara Hacı Oğlanları	29	0	Haruniye				
Kara Halillü ve Kamarlu	28	1550		17	291		
Kara Hamzalı	71	958	Pazarcık				
Kara Hayıtlı	29	380		35	697	Camustil	
Karaca Hasanlı	69	2531	Haruniye				
Karacalı	37	635	Kara Hayıt, Haruniye	16	279	Camustil	Çukur Hisar (Yenice Kale)
Karamanlı nd. Çanakcılı	49	1365	Haruniye	16	381	Antakya	
Kazancılar	24	977		44	825	Antakya	
Kazancılu				49	1060		
Kılıçcılı (Kılıçlar)	23	876		42	945	Gügerci nlik	Göksun
Kırgıl	7	311					
Kocalı				9	186	Besni	
Kodallı				21	361	Kimk	
Kökeslü	15	92					
Köpeklü	25	1387					
Köse ve Tabanlı (Köselü)	21	227		63	2377		
Kurtlu	35	722		138	2446	Besni	
Kütüklü				80	1629	Beriyye	
Mazucılı	17	298		96	2310	Haruniye	
Menteşe Hacılu				38	690	Haruniye	Çukur Hisar
Mihmadlı ve Budaklı				189	6672		
Mihmad Oğlu	46	1466					
Minnet Hacılu	23	312					
Muğlisalı ve Tana Boğazlıyanlı	46	855		60	1267		
Oğlanşalı	14	185		37	536		
Oklu (Okcılı)	44	908		10	188	Gügerci nlik	
Orçanlı	21	319		130	2954	Kara Deresi (Kemer)	Elmacık (Tekak)
Oruç Beylü	44	982	Kemer, Kara Hayıt				
Ömer v. Halil	2	27					
Sarbâbân ve Uslalı	7	94					
Sarı Beylü	26	502					

Sarıcalu				3	66		
Sarutanburacı oğulları				12	233	Antep	
Savcılı	25	356	Haruniye, Aziz				
Sevilmezli ve Rasullu	59	776		47	957	Andırın	Yenice Kale
Sevilmezli				42	1272	Andırın	Yenice Kale
Sevinçli	58	1119		321	7156	Amik, Andırın	Yenice Kale
Sırçalı?	8	105					
Sofuyanlu	4	284					
Şarlu	26	1547					
Tabaklu	20	645					
Tabbağlı	13	163	Kemer				
Tacirli ve Orçanlı	13	547	Aladinek				
Talib Hacı Oğlu	21	630					
Talibli	35	459		112	3402		
Tana Musalu				14	402		Gökçedağ
Tana Halil Oğlu	13	172					
Taşlar	37	737	Haruniye				
Teke Hacılu				52	1227		
Tudlu				9	182	Bertiz	
Turdu Hacılu				31	938	Kars	
Turfalu	22	297					
Ulaşlı	53	2781		98	3457	Antep, Kilis	
Ulu Bey Demircili	15	1650		10	155	Kilis	
Usacak?				10	198	Haruniye	Sarvandı Bayındır
Veledân-ı Tuti ve Azazlu	13	171					
Yazır	70	2501		141	4603		
Yegen Alilü				14	269		
Yol Basanlı	7	34		139	2676	Haruniye	Çukur Hisar
TOPLAM	2649	86287		5558	139017		

Tablo III: Cerid Taifesi

Cemaat	1526			1580			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Ak Fakihli				149	5994	Yenice Kale	Zeytun

Alâeddinlü				44	2432		
Alembeylü				61	4765		
Almalu ve Mehmedlü	27	855	Maraş				
Arabanlu	44	2181		175	4455	Araban	Olcan
Arablu	29	692					
Arefe Gazilü				12	457		
Baraklar	43	3155					
Bayır Cerid bn. Karamanlu							
Bayramlu	9	120					
Besirlii				30	1800	Amik	Kızıl Sivrisi
Bozatlü	31	1659					
Bürtanlu				18	523		Engizek
Candarlu	27	1968					
Cerid Bayır	285	8228	Pazarcık	524	15303	Besni, Ada Depe, Haruniye	Engizek, Bertiz
Ceridler	24	1665	Maraş,				
Çakar ve Süleymanlu				51	1520	Besni	Ağcedağ (Gügercinlik)
Çekem	16	698					
Çiğdemlü ve Bazarlu	64	3242					
Dalgıç	17	1452					
Dede Hacılu ve Şeker Bey Oğlanlar	23	304					
Deliiler				174	5000	Adana	Erciş
Dide?	25	273	Kışla, Kuzgun				
Gök Karl	20	11803					
Gündüzlü ve V. Musa	21	276	Tekak				
Ibislü	40	1525					
Kafirbiloğlu? Oğlu Divane Tahir	6	395					
Kafirekler	17	1522		61	1079	Besni	Sivas
Kafirlüce				10	551		
Kallilü?				443	12000	Antep	Malatya
Kamalu	14	1200					
Kantarlu				3	90		
Kara Hasanlu	162	8391		378	10000		
Karacalu				37	1191		
Karamanlu	24	1789	Kargilik	82	2058	Aladinek	
Karışdıran ve	22	393		35	3223		

Kızı Oğlu							
Katib Oğlu ve Manenvarlu ve Benerlü	27	706					
Kayalu	30	1275	Keferdiz				
Keçilü ve Küçe Hacılı	15	439		32	1224	Araban	Elbistan
Kırlak ve Sarucalar	30	297					
Kızıklı				9	492	Hama	Kayseri
Köse Bekirlü	7	243					
Köse Hacılı				281	719	Sof Dağı, Antep	Engizek
Kulak	10	1130					
Kuş Karalu ve Kıllu	27	1374		27	450	Besni	
Küçe Hacılı	79	2537		163	6207	Hurman	
Küçük Ali Oğlu ve Temreklü?	16	619					
Küçük Hacılı	53	1572					
Mamalu				56	2000	Birecik	Beydağı
Nacalu?				29	814	Sivas	
Nurlu				60	583	Çukurabad	
Okcılı				14	380		
Oruç Gazilü				150	2500		
Ovacık Pehlivanlu				146	2903		
Saçlu Hacı ve Burtanlı Burtanlı	29	2666					
Sarucalu				37	2163		
Saruoğlu	8	885					
Selman Fakihlü				49	2135		
Sevilmezlii	17	960		71	1223	Besni	
Sultan Hacılı	39	5514					
Sereflii				55	1990	Sofdağı	Sofdağı
Şeyh Mihmadlu	67	2281		61	1744		
Tabaklu	15	198					
Tabanlı				44	2003		
Taciklü				3	53		
Talkıç				106	7235		Beydağı
Tur Ali Hacılı ve Süsüklü	8	505					
Tüklülü?				34	1291	Besni	
V. Zerke?	4						
V. Soflu	22	540					
Yağdılu	43	1255		48	1170	Musa	

Yağlular	7	568		37	1150	Gügercinlik	
Zekeriyalı bn. Susalar ve Delüler	94	4785		73	1636	Kilis, Gügercinlik	
Zeyneblü	3	291		35	420		
TOPLAM	1636	83220		3903	114926		

V. veledi, bn. Be nâm

Tablo IV : Dokuz be nâm-ı Beşanlı

1526 ⁷³				1580 ⁷⁴			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Ağce Eynelü	21	1648	-	17	457	Antep	-
Alacanlu?	4	127	-	-	-	-	-
Alışarlu	16	672	-	-	-	-	-
Arefelü	15	198	-	-	-	-	-
Ayakilü?	-	-	-	20	750	-	-
Aydoğmuş Hacılu	33	957	-	94	1283	Kitmur	-
Bağırlu	-	-	-	9	131	Suluk Öyük	-
Bağlu	26	675	Keferdiz	-	-	-	-
Bazlamacılu	21	1402	-	125	1850	Gügercinlik	
Bekir Hacılu ve Kaya Beylü	8	107	-	-	-	-	-
Beşanlı	18	807	Maraş, Gügercinlik	-	-	-	-
Biçerlü bn. Celadlu	-	-	-	227	15879	Elbistan	Elbistan
Buğurcuk	28	1179	-	51	3233	Beriyye	-
Cumdan	22	646	-	31	625	-	-
Cüneydlü	11	1151	-	-	-	-	-
Çakal (Çakallu)	98	4538	Gügercinlik	113	2104	Tekak	Binboğa
Çakal Demircülü	74	2835		130	4921	-	-
Çermülü	44	1227	Maras.	254	5494	Camustil	-
Çiğdemli ve Şeker Beylü ve Ali Fakihlü	13	275	-	-	-	-	-
Davud Hacılu	110	7388	-	290	17947	Beriyye	Kayseri
Dedelü	-	-	-	101	2922	Aziz	Binboğa
Demrek	13	489	Kargılık	-	-	-	-
Denizlü	50	1411	-	-	-	-	-
Dervişân-ı Şeyh Ömer	6	430	-	-	-	-	-
Dokuz Koyunlu	114	6197	-	243	17033	Beriyye	Engizek

⁷³ BA TD 402, s. 199-281, BA TD 998, s. 447-449.

⁷⁴ TK 116 s. 71-101.

Dokuz ve İbrahim Hacılu	49	798	Kargılık, Pazarcık	-	-	-	-
Dündarlu	13	2922	-	-	-	-	-
Evcı ve İbişlü	70	1865	Pazarcık	-	-	-	-
Evladı Şeyh Aydoğmuş	9	0	-	-	-	-	-
Evliya Hacılu	-	-	-	61	1532	Yeni İl	-
Eymürlü ve Dikiciler	9	241	-	-	-	-	-
Fakılı bn. Gediklü	-	-	-	402	16718	-	-
Fakihlü ve Tennurlu	40	781	-	-	-	-	-
Fazıllu	7	194	-	-	-	-	-
Garib Nacarlu	116	3613	-	74	4294	-	-
Gurbet Nacarlu			-	161	7377	Gügercinlik	-
Hacılar ve Tura Beylü	58	3627	-	102	3140	Kargılık	Engizek
Hacılu ve Kara Gönçlü	15	152	-	13	244	-	-
Hızırlu	36	2297	-	-	-	-	-
İbişlü	12	258	-	-	-	-	-
İl Eminlii	5	463	-	44	1729	-	-
İl Eminlü ve Kolu Karalu	-	-	-	30	1175	-	Besni, Siverek
İldürlü	30	1620	-	-	-	-	-
İncilii	-	-	-	4	215	-	-
İsa Beylü	11	147	-	-	-	-	-
İsmail Sofu	13	371	-	-	-	-	-
Kara Azeb Oğlu	15	554	-	-	-	-	-
Kara Evcilü	11	146	-	-	-	-	-
Kara Gonçti	7	2035	-	273	8401	-	-
Kara Hacılu	21	2124	-	13	264	-	-
Kara Kocalu	-	-	-	17	457	Kargılık	Engizek
Karalu	18	471	Kargılık	-	-	-	-
Karamanlu be nâm-ı Kızıl Alilü	138	8783	-	51	1332	Aziz	Kayseri
Kargılık	34	466	Kargılık	-	-	-	-
Kargılık Karamanlusu	42	1502	-	-	-	-	-
Kayacılu	231	20804	-	97	2183	Kargılık, Yeni İl	-
Kayışlu	127	8580	-	-	-	-	-
Kederlü?	-	-	-	55	2966	-	-
Kesten	27	1476	-	64	1669	Kitmur	-
Kırgıl	100	5740	-	12	-	Beriyye	Zamantu
Kırgıl maa Ürsuz	23	790	-	-	-	-	-
Kırgıl ve Halid ve İsa Beylü	28	760	-	-	-	-	-
Kolu? Karalu	5	394	-	-	-	-	-
Köklü ve Bağlu	20	313	-	-	-	-	-

Köpeklü	6	100	-	-	-	-	-
Kösecelü	5	1327	-	-	-	-	-
Kürd Mihmadlu	114	6608	-	-	-	-	-
Kürklü -	-	-	-	24	430	Pazarcık	-
Menkusa?	26	623	Tekak	-	-	-	-
Nacarlı bn. Şahbazlu	186	8461	-	435	15523	Antakya, Yüreğir	-
Narlu	13	172	-	-	-	-	-
Obalu	-	-	-	93	1822	-	-
Okçular (Okçulu)	33	774	Gügercinlik	-	-	-	-
Sakal Oğlu	13	2172	-	-	-	-	-
Sallılı	116	4273	-	-	-	-	-
Sarıçlı	8	1225	-	-	-	-	-
Saru Bekirlü	24	890	Tekak	-	-	-	-
Saru Emirhanlu	9	942	-	-	-	-	-
Saru İsmailü	8	435	-	-	-	-	-
Sarucalu	-	-	-	33	1371	Aziz, skenderu h, Kayseri	-
Sokmenlii	-	-	-	142	-	Aziz	-
Şabtalı	27	1808	-	114	2443	Gündüzlü	-
Şeyhlü	6	275	-	-	-	-	-
Tacirlü -	-	-	-	54	2002	-	-
Timurlu	56	1585	-	-	-	-	-
Toroklu	-	-	-	51	1424	-	-
Tura Beylü -	-	-	-	49	3550	-	-
Tursunlu	-	-	-	63	1195	-	-
Turak	19	764	-	-	-	-	-
Ursuz	24	315	-	83	1885	Antep	-
Uzun Yusufu	-	-	-	6	94	-	-
Veledân-ı Söbüce	3	170	-	-	-	-	-
Yahşi Beylü	-	-	-	114	1000	-	-
Yağlıklu	20	262	-	-	-	-	-
Yusuf Hacı ve Hocalu Fakih	352	14895	-	-	-	-	-
Zekeriyalı	8	105	Aladinek	-	-	-	-
TOPLAM	3161	156827		4423	161064		-

Tablo V: Eymür-Eymürlü Taifesi

Cemaat	1526 ⁷⁵			1580 ⁷⁶			
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kishik	Yaylak
Abdallu	74	1972	-	-	-	-	-
Akdağlı	-	-	-	201	2690	Kımk	-
Akrabayı Dûd	-	-	-	5	52	Almalu (Maraş)	-
Ala Firuzlu	-	-	-	29	343	Beriyye	-
Ala Hacılı	7	94	-	-	-	-	-
Alemlü -	-	-	-	22	925	-	-
Alişarlu	-	-	-	18	472	-	-
Almacalu ve Delü Kulağı	4	211	-	-	-	-	-
Arefelü -	-	-	-	34	646	Bayındır	-
Arka Bükü ve Kara Halillü	32	1022	-	-	-	-	-
Artuklu	-	-	-	102	1221	-	-
Avcarlu	24	315	-	-	-	-	-
Avretlii Yaycisi	-	-	-	24	495	Kilis	-
Avşar	-	-	-	17	330	Adana	Niğde
Baba Altunlu	24	855	-	-	-	-	-
Bağdatlu	-	-	-	37	732	Besni	-
Bahadırlu	22	3070	-	-	-	-	-
Barir?	-	-	-	99	1514	Birecik	Elbistan
Başı Büyüklü	28	773	Andırın	-	-	-	-
Bayram Gazilü	-	-	-	30	1012	Giindiizlii	-
Bedikler	-	-	-	17	-	-	-
Begdili	-	-	-	33	-	Kemer	-
Beğlü (Mekelü)	-	-	-	412	6387	Araban, Olcan	-
Bekmezlü ve Kara Boğalu	15	1260	-	-	-	-	-
Bektaş ve Kızbeylü	43	445	-	-	-	-	-
Bektaşlu ve Keklidiblü?	102	1381	-	148	2166	Haruniye, Sis, Araban	Çukur hisar
Bertizlü nâm-ı diğer Halepverdilü	-	-	-	91	1850	Kuru Pınar	Ahurdağı
Bostancı	-	-	-	36	-	-	-
Boynu Yoğunlu	-	-	-	99	3083	Maraş,	Bostanbeli Eğricesöğüd, Derbend

⁷⁵ BA TD 402, s. 602-640, BA TD 998, s. 438-439, 457-458.

⁷⁶ TK 116, s. 174-175, 259-308.

Bogrti Btiyiiklti	-	-	-	32	500	Karahayıt	-
Bulanıklı	-	-	-	297	11792	Maraş, Gügercinlik, Pazarcık	-
Burtan be nâm-ı Karlu	95	1365	-	243	7738	Kara Hayıt, Hurman	-
Bükrüklü	-	-	-	11	195	Giindüzlü	-
Camusci	-	-	-	19	360	Beriyye	-
Cülahlu? ve Tur Ali Fakılı ve Eymirlü	18	355	Andırın	-	-	-	-
Çalkanlu (Çalıklanlu)	-	-	-	8	91	Kımk	-
Çepni	-	-	-	34	600	Harami Sekisi(YK)	Yenice Kale
Çomaklu	-	-	-	6	-	-	-
Çötel	-	-	-	38	593	-	-
Değşirlü -	-	-	-	229	3620	Araban	-
Demrek	-	-	-	156	3295	Kargılık, Gündüzlü, Antakya	-
Deveciyân	-	-	-	140	850	-	-
Dumdud be nâm-ı Yakub Çelebi	-	-	-	58	2384	-	-
Ebecik	6	180	-	-	-	-	-
Elbistanlu	-	-	-	9	100	-	-
Elsüzoğlanlar	-	-	-	66	666	Bayındır	Göksun
Eminlii	-	-	-	114	1500	Beriyye	-
Emir,elü ve Torumtay	79	2486	-	-	-	-	-
Evcioğlanlar	-	-	-	31	2034	Gtindizlti	-
Evliyalu	-	-	-	10	220	Bayındır	-
Eymiir	127	9255	-	89	1871	Pazarcık, Antep, Giindüzlü	-
Eymür ve Demrek	43	570	-	-	-	-	-
Eymürlü	75	2344	Maraş, Pazarcık	195	3637	Gündüzlü Antep, K.Hayıt	-
Eynelii	-	-	-	14	333	Kimk	Göksun
Gamgamlu	4	52	-	-	-	-	-
Gediklü -	-	-	-	20	760	-	Adana
Gündüzlü	10	132	-	-	-	-	-
Hacı Hasanlu	8	850	-	-	-	-	-
Hacılar	-	-	-	36	623	Antep	-
Halil Evcili	7	186	-	-	-	-	-
Hamza Hacılı	-	-	-	84	-	-	-
Han Paşalu	-	-	-	87	1900	Gügercinlik	-
Harun	77	1515	-	-	-	-	-
Hopurcu	-	-	-	59	683	Kürd Deresi	Kürd Deresi

Hubaz?	-	-	-	102	2090	Bayındır	Göksun
Hüseyin Hacılu	-	-	-	5	114	-	-
İncirli	-	-	-	51	983	Gündüzlü Antep, Kara Hayıt	Malatya
İri Tamlu be nâm-ı Subaşılu	-	-	-	31	423	Kimk	-
İshaklu	-	-	-	168	6010	-	-
Kamanlu	-	-	-	34	800	Maraş	-
Kara Ağıllu	-	-	-	23	440	Gügercinlik	-
Kara Burunlu	-	-	-	20	277	Adadepe (Zeytun)	-
Kara Hamzalu	-	-	-	18	542	Ogunz Öyüğü-	-
Kara Kızlu	-	-	-	37	701	Kara Hayıt	Göksun
Kara Mehmedlü	-	-	-	9	100	-	-
Kara Musalu	-	-	-	20	1579	Beriyye	Zamantu
Kara Yahjilii	36	477	-	53	1136	Maraş	Göksun
Karaca Arablu	-	-	-	283	10899	Besni	-
Karaca Öyüklü	14	185	-	-	-	-	-
Karamanlu	-	-	-	30	250	Nefsi Maraş	-
Karancılı	-	-	-	27	716	Gündüzlü Mala	Malatya
Karkın ve Karamanlu	33	924	-	30	574	Antep	-
Keklidiblü? (Keklidenlü)	93	2242	-	150	2614	Göksu	-
Kızanlı? ve Argun	22	490	Andinn	-	-	-	-
Kızıklı	-	-	-	29	589	-	-
Kızıl Hızırlu	-	-	-	8	130	-	-
Kızlu	-	-	-	11	187	-	-
Kozanlı	-	-	-	13	172	Kars	-
Kör Yahşilü -	-	-	-	27	464	Armağan Burnu	Göksun
Köse Bekirlü -	-	-	-	37	707	Antep	-
Köse Oğlanlar	-	-	-	49	600	-	-
Kosecelii	-	-	-	184	3934	Antep, Aziz	Elbistan
Koselii	37	460	-	14	173	Kimk	-
Kösterelik	20	261	-	-	-	-	-
Kümanlu	-	-	-	28	525	-	-
Mahmuzcalu	-	-	-	20	652	-	-
Maraşlu be nâm-ı Çavuşoğlanlar	-	-	-	56	-	-	-
Muhsinlü	56	1112	Andırın	-	-	-	-
Musa Fakihlü	-	-	-	129	3302	Giindiizlii	Gügercinlik

Nacar Oglanlan	-	-	-	7	222	Tekak	Elbistan
Nacarlü	83	1103	-	-	-	-	-
Nazar Fakihlü -	-	-	-	30	399	-	-
Nehlii	35	461	-	-	-	-	-
Oğrancılı	-	-	-	10	193	-	-
Okurcalu	17	307	Andırın	-	-	-	-
Orçulu ve Kurdlu	-	-	-	61	979	-	-
Öksüzlü	14	235	-	-	-	-	-
Ömerlü	48	10430	-	-	-	-	-
Payaklu?	-	-	-	19	454	Giindiizlii	-
Sakallu	-	-	-	15	300	Adana	-
Sarı Hasanlu	-	-	-	72	1833	-	-
Sarsal	35	461	-	144	6970	Antakya	Göksun
Saru Mehmedlü -	-	-	-	25	344	-	-
Saru Saltuk	8	175	Andırın	-	-	-	-
Saruca Mesudlu ve Şuayb	80	3855	Andırın	-	-	-	-
Sevinçlii	-	-	-	10	242	Haruniye	Elbistan
Sofuyanlu	-	-	-	31	800	Antakya	Binboğa
Şam Bayadı	-	-	-	44	804	Besni, Antakya	-
Şemseddinlü	42	975	-	-	-	-	-
Şerefli ve Mihmadlu	33	211	-	-	-	-	-
Seyh Bekirlii	-	-	-	36	1201	Tekak, Antakya	Engizek
Şeyhlu	-	-	-	20	340	-	-
Tahirlü be nâm-ı Kürdegün	-	-	-	257	4675	Beriyye, Gündüzlü, Pazarcık, Rumkale	Elbistan
Tahtalu	-	-	-	41	2813	-	-
Tanalımlu	-	-	-	20	375	-	-
Taşçılar	-	-	-	24	305	Kara Hayıt Elbist	Elbistan
Tatar Alilti	-	-	-	19	392	Antep	-
Tekelii	-	-	-	217	1975	-	-
Tolabanlu	-	-	-	18	323	Keferdiz	-
Toy Ali ve Gül Ali	-	-	-	15	269	Kara Hayıt	-
Tubakoğlanlar	-	-	-	7	141	-	-
Tulabanlu	23	720	Andırın	-	-	-	-
Tur Ali Hacılu	4	70	Andırın	-	-	-	-
Uğurlu Hacılu	-	-	-	17	520	-	-
Uzanlar	-	-	-	24	523	Kestenkoru	-
Uzanlu	-	-	-	74	1240	Sis	Niğe
Ürgüdoğlu	14	184	-	-	-	-	-
V. Çobanbeyi	-	-	-	32	-	-	-
V. Eyub	15	203	Andırın	-	-	-	-
V. Garcı	-	-	-	18	-	-	-

V. Gündeş	-	-	-	35	-	-	-
V. Katip Hasan	-	-	-	9	-	-	-
V. Keşkerdoğanlar	-	-	-	8	-	-	-
V. Maraba?	-	-	-	10	-	-	-
V. Sarı Hasan	-	-	-	12	-	Ayas	Göksun
V. Seklim?	-	-	-	12	-	-	-
V. Şerefli Hasan	-	-	-	2	40	-	-
V. Şuayb	2	35	Andırın				
V. Turasan	23	406	Andırın	-	-	-	-
Yabaltunlu	-	-	-	16	910	Rakka	-
Yahşi Hanlu	-	-	-	38	1701	-	-
Yave	-	-	-	57	1573	Pazarcık	Elbistan
Yüreğir	-	-	-	33	1629	Beriyye	Binboğa
Toplam	1711	56670		6652	14643		
					1		

V. veledi

Tablo VI: Kızılı ve Ali Beyli Taifesi

1526				1580			
Cemaat	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Ali Beyli	42	381	Kemer, Gügercinlik	38	783	Hısn Mansur, Göksun, Antakya	-
Bahşayışlı	43	5037	-	-	-	-	-
Bedin? Avşarı	140	7038	-	-	-	-	-
Büksüzlü	46	584	-	-	-	-	-
Cüneydlü	15	197	-	-	-	-	-
Çüne	-	-	-	79	2084	Saru Ağaç, Ayas	Göksun
Demürcioğlu ve Karadedeli	30	391	-	-	-	-	-
Derzili ve Avşarıddin	14	186	-	-	-	-	-
Disli	38	1950	-	-	-	-	-
Eğri Hacılu	3	174	-	-	-	-	-
Enbiya Hacılu	6	53	-	-	-	-	-
Enbiyalu	6	580	-	-	-	-	-
Esik Hacılu	5	67	-	-	-	-	-
Eşekli	-	-	-	32	692	Giindizli	-
Eyne Hacılu	-	-	-	24	1340	Adana	Andırın
Hacı Ahmedli ve İmkanlı ve Beydirlü ve Garibli	24	292	-	-	-	-	-
Hacılar	-	-	-	14	347	Ayşe	-
Halaçlı	33	1734	-	107	2789	Adana	Göksun
Haydarlu	-	-	-	110	2251	-	-
Haydarlu bn. Kamillu ve Merkilu	-	-	-	10	81	-	-

Haydarlu ve Çiçeklü	23	1304	-	-	-	-	-
İbislü	-	-	-	73	3119	Antakya	Antakya
İbrahim Fakihlü	7	222	-	-	-	-	-
İmanlu Afşar	89	6364	Maraş	-	-	-	-
İmanlu Oğlu	10	234	-	-	-	-	-
İmkanlu	9	119	-	-	-	-	-
İneklü	5	254	-	-	-	-	-
İrü Hacılı	16	210	-	57	1082	Aziz	-
Kadılı ve Çöte	25	1029	-	-	-	-	-
Karalkıç?	-	-	-	44	1030	Aziz	-
Kayışlu	-	-	-	43	820	Haruniye	-
Kazanlılu	-	-	-	48	1466	-	-
Kız Kapanlu	-	-	-	2	120	-	-
Kızıl Sultan Oğlu	102	7350	-	-	-	-	-
Kızılı	30	395	-	6	137	-	-
Kızılı ve Kara Hızırlı	59	680	Kara Kayıt	-	-	-	-
Kızılı ve Karadedeli	41	541	Pazarcık	-	-	-	-
41 541							
Kızılı ve Kızılkoca	33	481	-	-	-	-	-
Kızılı ve Sablaklu	10	134	Kara Hayıt	-	-	-	-
Kızılı ve V.Kılos	45	596	-	-	-	-	-
Koyuncılı	-	-	-	20	333	Andırın	-
Kozanluoğlu	10	1332	-	-	-	-	-
Kuşkıran ve Ekizhanlu	15	231	-	-	-	-	-
Okçukaracalu	37	573	-	-	-	-	-
Osmancılı ve Tarkuçlu?	7	94	-	-	-	-	-
Peltekli ve Saru İsalu	10	133	-	-	-	-	-
Sadaka? Demürcilü	52	786	-	-	-	-	-
Saruhacılı	24	315	-	-	-	-	-
Sofu ve Kin Kışlalu	14	157	-	-	-	-	-
Şeçleklü -	-	-	-	49	954	Andırın	-
Şuayblü	72	16195	-	-	-	-	-
Tatar Halillii	-	-	-	32	-	Gündüzlü -	-
Zeynellü	28	319	Kara Hayıt	-	-	-	-
TOPLAM	1218	58712		788	19428		

bn. Be nâm-ı

Tablo VII: Küşne Taifesi

Cemaat	1526 ⁷⁹				1580 ⁸⁰		
	Hane	Hasıl	Bulunduğu Yer	Nefer	Hasıl	Kışlak	Yaylak
Ağca Koyunlu	4	54	Maraş	-	-	-	-

⁷⁹ BA TD 402, s. 462-563, 531-550, 575-577, 587-600, BA TD 998, s. 455-457.

⁸⁰ TK 116, s. 238-259.

Ağıloğlanları ve Nazar Fakih Ammüleri	18	237	-	-	-	-	-
Aişe Oğlanlar	25	501	-	-	-	-	-
Akbeylü	25	2548	-	-	-	-	-
Akdağlı	79	1896	-	-	-	-	-
Aldaşlı	-	-	-	48	870	Besni	-
Ali Fakihlü	54	911	-	-	-	-	-
Alilü ve Sevinçlü ve Kurtoğlu	21	2040	-	-	-	-	-
Arab	47	-	Kuru Pınar	-	-	-	-
Bali	58	4327	-	-	-	-	-
Bayram Gazilü	21	177	-	-	-	-	-
Bekircelü	31	408	-	-	-	-	-
Bostancı	-	-	-	127	5893	Kimk	Göksun
Bulaslu	20	1950	-	-	-	-	-
Bulazgu? Oğlu	17	720	-	-	-	-	-
Burhanlu	26	344	-	-	-	-	-
Camusı	64	2007	-	-	-	-	-
Ceki	14	385	-	-	-	-	-
Dede Karkın	19	2753	-	-	-	-	-
Deli Mehmedlii	-	-	-	20	423	Besni	-
Döncelü?	51	672	-	-	-	-	-
Dusnelü?	7	205	-	-	-	-	-
Edreblü?	59	2241	-	-	-	-	-
Eminlu	23	2505	-	-	-	-	-
Eseri Karalu	-	-	-	16	340	Antakya	-
Evcı Kadılı	6	247	-	-	-	-	-
Evliyalar ve Kozanlu	21	357	-	-	-	-	-
Faydalı	20	2446	-	-	-	-	-
Ferraşân?	101	8043	-	-	-	-	-
Halaslu?	-	-	-	21	601	-	-
Hasan Demürcilü	-	-	-	42	1794	-	Beydağı
Haydarlu	-	-	-	155	4087	Kimk	Göksun, Gügercinlik
Hazırcılı	-	-	-	37	2140	Yüreğir	Köstere
Hemreklü	17	1376	-	-	-	-	-
Hızır Hacılu	1	27	-	-	-	-	-
Hüseyin Fakihlü	34	8447	-	-	-	-	-
İkizcelü	13	225	-	-	-	-	-
İsa Hanlu	18	4937	-	-	-	-	-
İsa Hanlu ve Göçgilü	17	271	Maraş -	-	-	-	-
Kamanlu	25	1894	-	-	-	-	-
Kara Burunlu	56	785	-	-	-	-	-
Kara Musalu	-	-	-	629	17369	Besni, Antep, Rumkale	-
Karcıkoğlu ve Parmaklı ve Ecelü	26	345	-	-	-	-	-

Kaygusuzlu	96	2165	-	-	-	-	-
Kayırlu	34	447	-	-	-	-	-
Keçilik	57	3783	-	198	4886	Yüreğir	-
Ketelü	11	850	-	-	-	-	-
Kevayinlü?	38	900	-	-	-	-	-
Kızıklı	-	-	-	15	303	-	-
Kırvizi?	52	1862	-	-	-	-	-
Kovanlu ve Lalalu	21	278	-	-	-	-	-
Kozancılı	19	252	-	-	-	-	-
Kozanlu	13	172	-	-	-	-	-
Kömcü	54	3188	-	-	-	-	-
Köse Hasanlu	-	-	-	125	2074	Kınık	-
Kulavızlu	-	-	-	11	195	Kınık	-
Kürdi oğlu	3	-	-	-	-	-	-
Küşne	313	11718	Pazarcık	225	-	-	-
Mekentü	18	2225	-	-	-	-	-
Meşe Bacalu?	44	1778	-	-	-	-	-
Musacalu	-	-	-	64	1010	Rumkale	-
Nacarlulu	25	393	-	-	-	-	-
Ozan	22	691	-	-	-	-	-
Ozancalu	43	1766	-	-	-	-	-
Ödüllü	44	1288	-	-	-	-	-
Oklii	24	2815	-	-	-	-	-
Saçlu?	13	1408	-	-	-	-	-
Saru Hasanlu ve Kösecilü	64	1030	-	-	-	-	-
Saru İsalu	42	1755	-	-	-	-	-
Saru Ömerlü	-	-	-	76	1292	-	-
Sarucalu	42	1815	-	-	-	-	-
Sathıyan ve Çöne	18	238	-	-	-	-	-
Sevindiklü	5	67	-	-	-	-	-
Sofuyanlu ve Esenceli 2	27	4695	-	-	-	-	-
Sofuyanlu ve Tekelü	7	92	-	-	-	-	-
Sürtülü	-	-	-	14	740	-	-
Semseddinlii	56	2075	-	158	2140	Kınık	Kabakdepe
Şeref Beylü ve Nacak?	25	573	-	-	-	-	-
Seyhlii	-	-	-	98	1985	Ayas, Birecik	Göksun, Ayas
Şeyh Bekirlü	18	246	-	-	-	-	-
Tacirlii	-	-	-	115	2632	Yüreğir	Niğde
Taşcı bn. Kömcü	-	-	-	47	1193	Kınık	-
Tehmirüklü?	-	-	-	100	2575	Beriyye, Adana	Niğde
Teke	169	3725	-	-	-	-	-
Tekelii	98	5100	Aladinek	-	-	-	-

Turmuş Hacılu	43	566	-	-	-	-	-
V.Eymür ve Tacir	19	528	-	-	-	-	-
Veledi Eymür	41	8539	-	-	-	-	-
Yava ve Hacılu	41	982	-	-	-	-	-
Yeşillii	-	-	-	20	357	Besni	-
Yusuf Hacılu	-	-	-	629	17970	Maraş, Kızıldere, Kargılık, Gündüzlü	-
Yuvalu ve Dergah	86	1024	-	-	-	-	-
Zıfıloğlanlar	-	-	-	16	322	Bayındır	Göksun
TOPLAM	4265	220248		3110	82057		

DULKADİR TÜRKMENLERİNİN DİYARBAKIR VE YÖRESİNDEKİ FAALİYETLERİ*

İlyas GÖKHAN**

Maraş ve Elbistan yöresinde yaşayan daha çok Oğuzların Bozok koluna mensup Türkmenler yazın Kayseri, Sivas, Maraş ve Malatya bölgeleri arasında yaylalarda hayvanlarını otlatırken, kışın da Maraş'tan Halep'e kadar uzanan mıntikalarda kışlamaktaydılar. 1335'te Ebu Said Han'ın ölümü ile İlhanlı Devleti yıkılmış ve Anadolu'da da Moğol hakimiyeti çökmüştü. Bu sırada Memluklar da Kuzey Suriye hudutlarının güvenliği sağlamak için kendilerine bağlı Dulkadir Türkmenlerinin Maraş ve Elbistan'da bir beylik kurmalarına göz yumdular. Halep valisine bağlı olarak kurulan Dulkadirler Beyliğinin başında bulunan beyler, Memluk sultanı tarafından Elbistan naibi olarak tanınıyordu.

Memluk sultanı Muhammed b. Kalavun tarafından 1337 yılında Elbistan naipliğine atanan Karaca Bey, kısa bir süre sonra bölgede liderliğini kabul ettirerek, kendisini naib değil de bağımsız bir hükümdar olarak görmeye başladı. Onun bu şekilde hareket etmesinin sebebi; şüphesiz dayandığı kalabalık Türkmen kitleleridir. Çünkü; Anadolu'nun fethinden bu yana Maraş ve Elbistan civarlarına birçok Türkmen yerleşmiştir. Hatta Selçuklu ve Moğollara karşı isyan eden Ağaçeri Türkmenleri de yoğun olarak bu bölgede bulunmaktaydı. Buralara Bozok Türkmenlerinin de gelmesiyle, bölge Türkmen deposu haline gelmiştir

Karaca Bey bir yandan Türkmenleri etrafında toplarken, diğer yandan da beyliğin hudutlarını doğu, batı, kuzey ve güney yönlerine doğru genişletiyordu. Memluklular, Dulkadirilerin Ermeniler üzerine seferini desteklemekle birlikte, Karaca Bey'in kendilerine karşı cephe almasını affetmemişler ve üzerine ordu sevk ederek onu mağlup etmişlerdi. Memluklular karşısında tutunamayan Karaca Bey, Kayseri'deki Eratna oğullarına sığınır. Ancak, Eratna beyi onu Memluklulara teslim eder. Memluklular tarafından Kahire'ye götürülen Karaca Bey, Babü'z-Züveyle'de idam edildi. Karaca Bey'in Memluklular tarafından öldürülmesi, Dulkadir Beyliğini ortadan kaldırmadı. Çünkü; Dulkadirilerin hakim

* Bu makale, bildiri olarak sunulmuştu: "Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri" *I.Uluslararası Oğuzlardan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2004, Diyarbakır Valiliği Yayını, s.529-539. Ancak bu bildiri metni yeniden gözden geçirilmiş ve ilaveler yapılarak düzenlenmiştir.

** Yard. Doç. Dr., KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü Öğretim Üyesi.

olduğu coğrafyanın verdiği avantajlar ve dayandığı kalabalık Türkmen unsurları bu beyliğin uzun süre yaşamasını sağladı.

Dulkadirlilerin Doğudaki Faaliyetleri

Karaca'dan sonra beyliğin başına geçen oğlu Halil Bey zamanında Dulkadirliler, Memlukların imtiyaz alanında bulunan Malatya ve Harput gibi yerleri ele geçirdiler. Ancak, Memlukların karşı saldırısı ile geri çekilmek zorunda kaldılar.¹ Halil Bey, 1378 yılında Harput'u tekrar ele geçirdi. Halil Bey'in bu hareketi onun Memluk sultanı tarafından öldürülmesiyle sonuçlandı.

Dulkadirli Türkmenlerinin dinamizmi, sürekli artan nüfusları, yeni yerleşim yerleri ve yaylalara ihtiyaç duyulması gibi nedenlerden dolayı beyliğin hudutlarını genişletmeleri zorunlu hale gelmişti. Beyliğin doğu ve güney hudutları bu sırada Memluk devletinin elindeydi. Memlukların merkezi Kahire'ye çok uzak olan Malatya, Antep ve Harput gibi şehirlere yerleşmeyi hedefleyen Dulkadirliler bu büyük devlet ile karşı karşıya gelmek zorunda kaldılar. Yapılan çetin muharebelerden sonra Harput, Malatya ve Antep Dulkadirlilerin eline geçti.² Dulkadirlilerin doğudaki faaliyetleri bu şehirleri almakla sınırlı kalmamış, Eratna Devleti'nin hükümdarı Alaeddin Ali'nin veziri Kadı Burhaneddin'in Erzincan Emiri Mutaharten'i Erzincan'da kuşatması üzerine Halil Bey'in oğlu İbrahim Bey bu şehre kadar gitmiş ve adı geçen emiri kurtarmıştır.³

Timur'un Anadolu'yu istilası sırasında Dulkadir toprakları da bu istilaya maruz kalmış ve Elbistan'a kadar gelen Timur ve müttefiki Akkoyunlu hükümdarı Karayülük Osman kuvvetleri karşısında tutunamayan Dulkadir Türkmenleri dağlara çekilmek zorunda kaldılar.⁴ Dulkadirliler Timur'a karşı Osmanlılar ve Memluklular safında yer aldığı için Timur'un saldırısına maruz kaldılar.

Dulkadir-Akkoyunlu İlişkileri

Dulkadir Beyliği'nin doğudaki en önemli komşusu Akkoyunlu Türkmen devletiydi. Akkoyunlularla Dulkadirlilerin ilişkileri Akkoyunlu hükümdarı Karayülük Osman zamanında başlar. 1426 yılında Karayülük Osman Bey, Malatya üzerine akınlar düzenlemeye başladı ve uzun bir kuşatmanın ardından Harput'u Dulkadirli Nasreddin Mehmet'in oğlu Süleyman Bey'den alarak Memluklara teslim etti.⁵ Dulkadir Beyi Nasreddin

¹ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, c. IX, s. 554.

² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1988, s. 21.

³ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti*, Ankara 1983, s. 40.

⁴ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 28.

⁵ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 71-72.

Mehmet, 1439 yılında Harput'u geri almayı başardı. Memlûklularla akrabalık tesis eden Dulkadir hükümdarı bu şehrin kendisinin olmasına Memlûkları razı etmişti.⁶

Karayülük Osman Bey'in ölümünden sonra Akkoyunlu şehzadeleri arasında taht kavgaları başladı. Akkoyunlu iktidarını elinde bulunduran Karayülük Osman'ın torunu Cihangir, kardeşlerine ve amcalarına karşı bir mücadele yürütüyordu. Cihangir'e karşı amcaları, Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'tan yardım isterlerken, diğer bir amcası olan Kasım ile bazı Akkoyunlu beyleri de Dulkadirli Süleyman Bey'in yanına sığındılar. Erzincan'ı Akkoyunlular'dan alan Cihanşah, kumandanlarından Rüstem Tarhan'ı muhtemel bir Dulkadir müdahalesini önlemekle görevlendirdi ve Karakoyunlu kuvvetleri Malatya'ya kadar ilerleyerek, Dulkadir ve Memlûk sınırlarını ihlal ettiler. Bundan dolayı Cihanşah, Memlûk sultanına başvurarak amacının Cihangir'i takip etmek olduğunu bildirdi. Memlûk sultanı da Dulkadir beyine haber göndererek, Cihangir'in Memlûk ülkesine sığınmak isterse ona engel olmasını istedi. Aslında Süleyman Bey ülkelerini korumaları için Akkoyunlu şehzadelerinden Cihangir ve Uzun Hasan'a yardım ediyordu. Karakoyunlu Cihanşah, Dulkadirlerin yardımını engellemek amacıyla Fırat'ı geçerek Malatya'ya doğru ilerledi. (1451) Bu durum karşısında Memlûklara başvuran Dulkadir Bey'i onlardan aldığı yardımla Karakoyunluların saldırısını püskürttü.⁷

Akkoyunlu-Karakoyunlu mücadelesi bir anlaşmayla sonuçlanınca Dulkadirli, Harput ve Tunceli civarında bazı kaleleri ele geçirdiler. Hatta Çemişkezek'i ele geçiren Dulkadirli başarılı olamayarak Harput'a geri çekilmişlerdi. Bu sırada Karakoyunlu hükümdarı ile anlaşan Uzun Hasan, Cihangir'i tahttan indirerek Akkoyunlu hükümdarı olmuştu.⁸

Süleyman Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Melik Arslan Bey Dulkadirlerin başına geçti. Onun zamanında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, gücünün zirvesine ulaşmıştı. Osmanlı sultanı Fatih'le boy ölçüşmeye bile başlayan Uzun Hasan, Karamanoğlu Beyliği'ni de himaye etmeye kalkışmıştı. Bu sırada Karamanoğlu İbrahim Bey (1464) ölmüştü. Bundan istifade etmek isteyen Dulkadir Bey'i Melik Arslan, Karamanoğulları'nın elinden Kayseri'yi almak için harekete geçti. Karaman beyi ise, müttefiki Uzun Hasan'dan yardım istedi. Bu yardım isteğini fırsat bilen Uzun Hasan, Dulkadir toprağı olan Harput'a saldırdı. Burayı ele geçirerek Dulkadirli merkezi olan Elbistan'ı yağmaladı.⁹

⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 48.

⁷ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 57.

⁸ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, s. 138.

⁹ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, s.223; Mükrimin Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *İA*, c. I, s. 260; Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir*

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın güçlenmesi birçok Türkmen gurubunun onun hizmetine girmesine neden oldu. Bu Türkmenlerden bir grup da Diyarbakır yakınlarındaki Karacadağ'a yerleşmiş ve Dulkadir tebaasından olan Kara Bey, Bayat boyu beylerinden Abdi ve Hüseyin Beyler, Uzun Hasan'ın hizmetine girdiler. Diyarbakır'a yerleşen bu Türkmenler bir süre sonra Uzun Hasan ile anlaşmazlığa düşmüşler ve onlardan 800 kişi Suriye'ye göç etmek için harekete geçmişlerdi. Bunun üzerine Uzun Hasan oğullarından Halil ve Uğurlu Muhammed ile Emir Beg'i arkalarından göndererek Türkmenlerin göçlerine mani olmaya çalıştı. Türkmenlerden bir kısmı dönmeyi reddederken, yaklaşık 500 kişilik bir grup Uzun Hasan'ın hizmetine yeniden girdiler. Dulkadirlilerin Avşar ve Bayat boylarına mensup bu Türkmenlerin Uzun Hasan ile Rüstem Tarhan arasındaki savaşa katıldıkları da görülür.¹⁰

Akkoyunluların tehditleri karşısında zor durumda kalan Dulkadirlilere yardım etmek isteyen Memlûklular, Dulkadir Beyi'nin Osmanlılara meyletmesi üzerine onlara kızarak Uzun Hasan'ın Harput'u almasına göz yumdular. Bu durumun farkında olan Uzun Hasan ise Harput kalesinin anahtarlarını Memlûklulara gönderdi.¹¹ Bu arada Memlûklularla anlaşmazlığa düşen Dulkadir Bey'i Melik Arslan Kahire'den gönderilen bir fedai tarafından Elbistan'da camide ibadet ederken öldürüldü.¹²

Melik Arslan'dan sonra Şahbudak Bey Dulkadir beyi oldu. Ancak Osmanlı Sultanı Fatih'in yardımını temin eden Şehsuvar Bey Dulkadirilerin başına geçti. Ancak Memlûklular, Şehsuvar Bey'e karşı amcası Rüstem Bey'i kışkırtarak ayaklandılar. Şehsuvar Bey amcasını mağlup ederek Memlûkluların elinde bulunan Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Memluk kalelerine saldırdı. Birecik, Besni, Gerger ve Rumkale(Halfeti) Dulkadirlilerin eline geçti.¹³ Bu durum Şehsüvar'ın beyliğin hudutlarını Güneydoğu Anadolu bölgesine doğru genişletme arzusunda olduğunu gösterir. Dulkadir beyinin güçlenmesi, Uzun Hasan muhalifi Akkoyunlular'dan Ebu Tahir ve Egil Bey'i Şah Ali'nin Dulkadirlilere sığınmasına neden oldu. Ayrıca Şehsuvar muhalifi Dulkadirlilerin de Akkoyunlu padişahına sığındıkları görülür.¹⁴ Bu arada Dulkadirlilerin Memlûklularla yaptıkları savaşları arka arkaya kazanmaları üzerine

Devlet Haline Yükselişi, (Çev. Tefik Bıyıkoğlu), Ankara 1992, s.122; Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar", *IA*, c. VI, s. 324-326.

¹⁰ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyeye*, s. 155; Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1992, s. 210.

¹¹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 60 ; Hinz, *a.g.e.*, s. 122 ; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyeye*, s. 239.

¹² Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 61.

¹³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 65.

¹⁴ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 67.

Akkoyunluların Dulkadirliyle işbirliği yolları arayarak Suriye'ye doğru saldırmayı düşündüklerini görülmektedir. Bu durum karşısında Memluk sultanı, Dulkadirliyle etkisiz hale getirmek amacıyla harekete geçmiş ve Şehsuvar Bey'i yakalatarak Kahire'ye getirmiş ve Babüz-Züveyle'de idam ettirmişti.

Şehsuvar Bey'in ortadan kaldırılmasından sonra kardeşi Şahbudak Bey yeniden Dulkadir Bey'i oldu. Bu defa ise ona yeğeni Melik Arslan'ın oğlu Arslan Bey'in karşı çıktığı görülmektedir. Uzun Hasan'ın hizmetine giren Arslan Bey, Tebriz'e yerleşmiş ve Çağatay hükümdarı Ebu Said'e karşı yapılan savaşta kendini göstermiştir. Arslan Bey, Akkoyunluların Ahlat'ı kuşatmalarına da katılmıştı. O, Otlukbeli savaşında da Uzun Hasan'ın yanında yer alarak Fatih'e karşı savaştı.¹⁵ Uzun Hasan, Arslan Bey'den istifade ederek Dulkadir Beyliği üzerindeki emellerini gerçekleştirmek istiyordu. Ancak Otlukbeli yenilgisi hem Arslan Bey'in Dulkadir Beyliğini ele geçirme ümitlerini bitirmiş, hem de Uzun Hasan'a ağır bir darbe indirmişti.

Dulkadirliyle Diyarbakır, Urfa ve Mardin Civarındaki Faaliyetleri

1473 yılındaki Otlukbeli savaşından sonra Akkoyunlu Devleti'nin Orta Anadolu ve Dulkadirliyle üzerindeki baskısı sona ermiştir. XV. Yüzyılın sonlarında ise Akkoyunlu-Safevi mücadelesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir otorite boşluğuna sebep oldu. 1478 yılında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın ölümü üzerine Akkoyunlu şehzadeleri arasında taht kavgaları başladı. Hem Güneydoğu'ya doğru sınırlarını genişletmek hem de Akkoyunlu ülkesinde nüfuzunu artırmak isteyen Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey (1479-1515), kendisine sığınan Akkoyunlu şehzadesi Murat'ı destekledi.¹⁶ Dulkadirliyle son hükümdarı olan Alaüddevle Bey, kurnaz ve akıllı bir kişiydi. O, Fatih'in desteğini elde ederek Dulkadir tahtını elde etmeyi başarmıştı. Bir süre sonra ise üzerinde Osmanlı baskısını hissetmeye başlayınca, Memluklara yanasmaya başladı. Ancak Alaüddevle bey hakimiyet sürdüğü müddetçe her iki devlete yakın görünerek onları gücendirmemeye özen gösterdi. Böylece onun bölgede dengeleri hesaba katarak sürdürdüğü politika uzun yıllar hakimiyetini devam ettirmesine neden oldu. Ayrıca Osmanlı gibi büyük bir güç karşısında beyliğini koruyarak ömrünü uzatmış oldu.

¹⁵ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, s. 329, 349.

¹⁶ H. Basri Karadeniz, "Dulkadirliyle Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1996, S.104, s. 147.

Bu sırada İran'da Şii Safevi Türk Devleti'nin ortaya çıkışı, hem Akkoyunluları hem de Dulkadirliileri olumsuz şekilde etkiledi. Dulkadir ülkesinde bulunan Şii Türkmen unsurlar, İran'a giderek Şah İsmail'e iltihak ediyorlardı. Maraş, Bozok ve Elbistan bölgesinden birçok Türkmen, Şah İsmail'e katılarak onun güçlenmesini sağladı. Bu duruma Dulkadir Bey'i Alaüddevele kayıtsız kaldı. Şah İsmail 1501 yılında Safevi Devleti'ni kurduktan sonra Doğu Anadolu bölgesine doğru hudutlarını yaymak istedi. Bu sırada da Anadolu'da destek bulabilmek için Alaüddevele'ye yaklaşıp onun kızı Benli Hatun'u istedi. Dulkadir Beyi önce kızını Şah İsmail'e vermeyi vaatmesine rağmen sonradan onun Şiiliğini bahane ederek vazgeçti.¹⁷ Bu durum karşısında Şah İsmail, Alaüddevele'yi cezalandırmak üzere harekete geçti. Aslında iki tarafın karşı karşıya gelmesi bir kız alıp vermektense öte, Alaüddevele Bey'in Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Akkoyunlu ülkesini elde etmek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Bu amacını gerçekleştirmek isteyen Alaüddevele, Şah İsmail'in takip ettiği Akkoyunlu Elvent'e yardım etmek istemiştir. Şah İsmail ise Elvent'in üzerine yürüyerek onu kaçırmış ve arkasından da takip etmişti. Elvent önce Bağdat'a sonra da Diyarbakır'a kaçmak zorunda kaldı.

Şah İsmail diğer bir Akkoyunlu şehzadesi olan Murat'ın üzerine yürüdü. Daha önceleri İsfahan ve Fars'tan kovulan bu Akkoyunlu şehzadesi Murat, Hemedan'da yenilerek Şiraz'a gitmiş ve oradan da Bağdat'a kaçmıştı. Bağdat'ta Akkoyunlu tahtına çıkarılan Murat, üzerine gelen Şah İsmail'e karşı tutunamayarak Irak-ı Arab valisi Barik Beg Purnak ile Halep şehrine, oradan da Alaüddevele Bey'in yanına Maraş'a kaçtı. (1503)¹⁸

Safevi hükümdarı Şah İsmail ise Bağdat'ı zaptederek Diyarbakır taraflarını tehdit etmeye başladı. Alaüddevele Bey, Şah İsmail'e karşı Osmanlı hükümdarı II. Bayezit'tan yardım istedi. II. Beyazıt, Dulkadir beyine yardım etmek şöyle dursun başarısından dolayı Şah İsmail'i tebrik bile etti. Alaüddevele Bey ise bu durum karşısında, Şah İsmail'e vermeyi vadettiği kızı Benli Hatun'u Akkoyunlu Murat'a vererek ona yardım etti. Murat, Alaüddevele'den aldığı yardımla Şah İsmail'in ayrılmasını fırsat bilerek Bağdat'ı yeniden ele geçirdi. (1504)¹⁹

1505 yılında Akkoyunlu Elvent'in Diyarbakır'da ölümü üzerine, yerine kimin geçeceği konusunda Akkoyunlu emirleri arasında tartışma başlamış ve onlardan bir kısmı Elvent'in divan beyi Emir Begi, diğer bir kısmı da Alaüddevele'in yanına kaçmış olan Göde Ahmet oğlu Zeynel'i Diyarbakır'da tahta çıkarmak için çağırıyorlardı. Bunun üzerine Alaüddevele

¹⁷ Arifi, S. 33, s. 539; Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 28.

¹⁸ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s. 29.

¹⁹ Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliği*, s. 90, 91.

Bey büyük bir kuvvetle Zeynel'i Diyarbakır'a gönderdi. Dulkadir kuvvetlerini Alaüddeve Bey'in oğullarından Şahruh ve Ahmet, kardeşi Abdürrezzak ile onun oğulları Hamza ve Hüdadat komuta ediyordu. Ayrıca daha birçok Dulkadir şehzadesi de bu sefere iştirak etmekteydiler. Dulkadir ordusunun başında Abdürrezzak bulunuyordu.²⁰

Akkoyunlu Zeynel ile birlikte Diyarbakır'a gelen Dulkadir kuvvetleri bu şehri ele geçirerek çevredeki diğer şehir ve kalelere doğru harekete geçtiler. Diyarbakır'ı Zeynel'e terkeden Dulkadirliler Ergani kazasını alarak etraftaki birçok köyü ele geçirdiler. Bu sefer sırasında Egil'in Merdasi Emiri Lala Kasım b. Şah Muhammed, Atak'ın Zaraki Emiri Ahmed b. Mir Muhammed, Silvan'ın Süleymani Emiri Mir Diyadin b. Mir İbrahim gibi yerel beyler Dulkadirlilere iltihak ettiler. Hasankeyf şehri de Dulkadirlerin eline geçti. Dulkadirliler Egil'i Abdal Bey'e, Selim kalesini ise Selimoğlu'na teslim ettiler. Abdürrezzak'ın oğlu Hudadat Silvan, diğer oğlu Hamza ise Savur şehirlerinin başına getirildi. Bu arada Alaüddeve Bey'in oğlu Şahruh da Mardin'i kuşatıyordu. Dulkadirliler; Mardin, Diyarbakır ve Urfa mntıklarında büyük bir harekate girişmişlerdi. Mardin'de Lala Murat, Lala Dilcan, Elvent Bey'in Lalası, Keteoğlu Ali gibi şehrin ileri gelenleri Dulkadirlilere itaat ettiler. Bölgedeki diğer şehirler gibi Mardin de teslim olmak zorunda kaldı. Şehre 300 kişilik Kul Yunus komutasında bir Dulkadir garnizonu yerleştirildi. Mardin'den ilerleyişlerine devam eden Dulkadirliler, Karabey oğlu Abdi'yi Sincar'a gönderdi. Abdi, Cizre-i Mevsil'e kadar fetihlerde bulundu.²¹

Bu sırada Dulkadir kuvvetlerinin bir kısmı da Urfa'yı kuşatıyordu. Alaüddeve Bey'in oğlu Şahruh da bu kuşatmaya katılmak için Urfa'ya geldi. Dulkadir öncü birliklerinin kumandanı Yunus Bey, Urfa'ya yardıma gelen Mevsilli Türkmenlerinden Halil Sufioğlu Yusuf Bey'i mağlup etti. Alaüddeve Bey'in diğer oğlu Ahmet ise Mevsilli Türkmenlerini Halep'e kadar kovaladı. Şahruh Bey ise babası Alaüddeve'ye, bütün bu bölgelerin ele geçirildiğine dair bir ferman yolladı. (1505)²²

Urfa'yı ele geçiren Dulkadirliler, Diyarbakır'ı ise Zeynel'e vermişlerdi. Ancak Zeynel'in Diyarbakır'daki hakimiyeti kısa sürdü. Halk tarafından sevilmeyen bir kişiyi Diyarbakır valiliğine atayan Zeynel, Elvent'in divan beyi Emir Bey, Vali Abdülhay'ı öldürüp şehri ele geçirdi. Zeynel ise Alaüddeve Bey'e sığındı. Alaüddeve Bey ise Diyarbakır'ı ele geçiren Emir Bey'i kendisine bağlanmaya çağırıyordu. Bu durum Alaüddeve Bey'in amacının, buradaki Akkoyunlu hakimiyetinin sürmesi değil de, bölgenin kendi hakimiyetinde kalması isteğini göstermektedir.

²⁰ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s. 29.

²¹ Arifi, S. 33, s. 541, Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliği*, s. 92.

²² Yinanç, "Dulkadiroğulları", s. 556; Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliği*, s. 92.

İran'da hakimiyetini sağlamlaştıran Şah İsmail, rakibi Akkoyunluların Alaüddevle tarafından desteklendiği haberini alınca Dulkadirli'lere karşı kinini büsbütün artırdı. Üstelik bu sırada Dulkadirli'lere gönderilen Safevi elçisi Ustaclu Oğlan Emet, Alaüddevle Bey tarafından hakarete uğramış ve Gökgözlü'de hapsedilmişti.²³

Şah İsmail Dulkadirli'lere bir ders vermek ve onları cezalandırmak amacıyla büyük bir sefere girişti. II. Bayezit'tan Dulkadir ülkesine girmek için, Osmanlı topraklarından geçme izni isteyen Şah İsmail'in isteği kabul edilince Elbistan'a kadar ilerledi ve Dulkadir ülkesini yakıp yıktı.²⁴ Dulkadir hükümdarı Alaüddevle Bey, Osmanlı ve Memlukulardan yardım istemesine rağmen kendisine kulak veren olmadı. Turna Dağı'na çekilen Alaüddevle Bey, Şah İsmail'le karşılaşmaya cesaret edemedi. Şah İsmail ise onun dağdan inmeyeceğini anlayınca alay ederek ona "*Ala Dana*" lakabını verdi.²⁵ Şah İsmail'in bu saldırısı sırasında başta merkez Elbistan ve Maraş olmak üzere, Dulkadir ülkesi ağır bir tahribata uğradı. Bu olaydan sonra Dulkadirli'lere'in merkezi Elbistan'dan Maraş'a taşındı. Bu sefer sırasında Şah İsmail yakaladığı Alaüddevle Bey'in bir oğlu ile iki torununu öldürttü. Diyarbakır'ı ele geçiren Emir Bey de Elbistan'a gelerek Şah İsmail'e itaatını arzetti. Şah İsmail, Emir Bey'e mühürdarlık ünvanı vererek Diyarbakır valiliğine Ustaclu Muhammed Han'ı getirdi. Bu arada Harput da Dulkadirli'lere elinden çıkarak Safevilerin eline geçti.²⁶ Kış aylarının yaklaşması üzerine Şah İsmail Azerbaycan'a döndü. Bunun üzerine Alaüddevle Bey, Urfa'ya doğru harekete geçti. Bu arada Akkoyunlu Emir Bey, Elbistan'a gelirken Diyarbakır'ı kardeşi Safevi düşmanı Kayıtmaz'a bırakmıştı. Kayıtmaz, şehri Ustaclu Muhammed Han'a terketmeyi reddetti. Bölge halkı da Safeviler'e karşı direnişe geçti. Ustaclu Muhammed Han Diyarbakır önlerinden çadırlarını sökerek Mardin civarına gitmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Kayıtmaz, Şeyh İbrahim Gülşeni'yi Urfa'da bulunan Alaüddevle Bey'e göndererek itaatını sundu. Buna karşılık Alaüddevle Bey de kızlarından birini ona vermeyi vaadederek, oğulları Kasım ve Erduvan komutasında Diyarbakır'a takviye güçler gönderdi. Bunun üzerine Ustaclu Muhammed Han, kardeşi Kara Bey'i 800 kişilik bir kuvvetle Diyarbakır'a gönderdi. Arkasından kendisi de Diyarbakır surları önünde görüldü. 1509 yılında Diyarbakır surları önünde birleşik Akkoyunlu ve Dulkadir kuvvetleriyle Safeviler arasında çetin bir muharebe oldu. Cesur ve dirayetli bir komutan olan Ustaclu Muhammed Han birliklerinin az olmasına rağmen büyük bir zafer kazandı. Alaüddevle Bey'in, yiğitliğinden dolayı "*Saru*

²³ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s.27-28.

²⁴ İbn-i İyas, *Bedayi'z Zuhur fi' Vakâyii'd-Duhur*, (Muhtasar) Kahire 1960, s. 757, 758; Arifi, S. 33, s. 540.

²⁵ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s. 30; Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliği*, s. 93.

²⁶ Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliği*, s. 94.

kaplan” denilen oğlu Kasım ile diğer oğlu Erduvan mağlup edilerek Safeviler’e esir düştüler. Bu iki şehzade derhal idam edilerek kafaları şah İsmail’e gönderildi. Savaş meydanında birçok Dulkadir boy beyi de öldürülmüştü. Ustaclu Muhammed Han²⁷ Diyarbakır’ı ele geçirerek Kayıtmaz ve içerde direnişe devam eden Dulkadirlileri yakalatarak idam ettirdi.

Alaüddeve Bey bu ağır yenilgi ve oğullarının katledilmesine rağmen Urfa ve Diyarbakır’ı ele geçirme sevdasından vazgeçmedi. 1510 yılının baharında oğullarından şahruh ve Ahmet komutasında 14.000 kişilik bir kuvveti Diyarbakır seferine gönderdi. Mardin yakınlarında bulunan Ustaclu Muhammed Han derhal Diyarbakır önlerine geldi. İki taraf arasında cereyan eden bu savaşta da yiğitçe çarpışmalarına rağmen Dulkadirliler bir kez daha yenilmekten kurtulamadılar. Alaüddeve Bey’in oğulları şahruh ve Ahmet ile maiyyetinde bulunan 40 kişi esir edilerek derhal boyunları vuruldu. Yakalanan şahruh Bey’in oğulları Mehmet ve Ali ise şah İsmail’in huzuruna gönderildi. şah İsmail bu şehzadelerin hayatlarını bağışlayarak onlara emirlikler verdi. Bunlar 1535 yılına kadar Safevilerin hizmetinde kalmışlar ve bu tarihte Kanuni’nin İrakeyn seferinde Osmanlı hizmetine girmişlerdir.²⁸

Alaüddeve Bey’in Urfa ve Diyarbakır bölgesini fethetme politikası bu iki yenilgi üzerine ve oğulları ve torunlarından birçoklarının kaybedilmesiyle sona erdi. Oğullarının kaybına çok üzülen Alaüddeve Bey siyah elbiseler giyerek uzun süre yas tuttu ve müverrih Hasan Rumlu’nun ifadesiyle “*Diyarbakır’a göz dikmenin havanda su döğmek veya soğuk demir işlemek*” olduğunu anladı.²⁹

Diyarbakır galibiyetiyle Safevi kuvvetleri Memluk hudutlarını da tepeleyerek Malatya’ya doğru yaklaşmıştı. Bu sırada Alaüddeve Bey kuvvetleri Ustaclu Muhammed Han’ın adamlarını püskürtmeye muvaffak oldu. şah İsmail de bu sırada Memluklulara elçi göndererek niyetinin onlarla çatışmak olmadığını bildirdi. Ortaya çıkan gelişmeler Alaüddeve Bey’in şah İsmail ile yakınlaşmasına sebep oldu. 1511 yılından itibaren Alaüddeve şah İsmail’le yakın dostluk ilişkileri içine girmiştir. Zaten Osmanlı, Memluk ve Akkoyunlu üçgeni arasında denge politikası takip ederek devam ettirilen Dulkadir Beyliğı, Safevilerin ortaya çıkışı³⁰ ve Akkoyunluların zayıflamasıyla, Güneydoğuda hakimiyet kurmaya çalışmış, ancak görüldüğü gibi bunda başarılı olamamıştır. Alaüddeve Bey, Memluk, Osmanlı ve Safevi devletleri arasında denge politikası takip ederek beyliğini

²⁷ Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu*, s. 31; Nejat Göyünç, “Diyarbakır” *DİA*, c. IX, s. 466.

²⁸ Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu*, s. 31, 63.

²⁹ Yinanç, *Dulkadiroğlu Beyliğı*, s. 95.

³⁰ Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu*, s. 48-49.

sürdürmek istemiş, ama Osmanlılara karşı yürüttüğü ikiyüzlü politika onun sonunu hazırlamıştır.

Şah İsmail'in ortaya çıkışı ile birlikte, Dulkadir arazisinde yaşayan ve Şii mezhebini kabul eden birçok Türkmen topluluğu Şah'ın hizmetine koşmuşlardır. Bunlar Safevi Devleti'nde önemli mevkilere geldiler. Sadece Dulkadir halkından olan Türkmenler değil hanedana mensup aileden olan şehzadeler de Şah'ın hizmetinde görev yapmışlardı.³¹

Diyarbakır ve çevresinde Dulkadir Beyliği'nin yukarıda anlatılan bu siyasi faaliyetlerin yanında Dulkadir Türkmenlerinin de bölgede önemli rol oynadıklarını görmekteyiz. Akkoyunlu Türkmenlerinin hizmetine giren bir çok Dulkadir aşireti Diyarbakır, Mardin ve Urfa bölgelerine yerleşerek uzun süre buralarda varlıklarını devam ettirdiler. Akkoyunlular'dan sonra bu Türkmenler Safevilerin hizmetine girdiler. Anadolu'da beylikler içinde en fazla Türkmen unsurunun yaşadığı yer Dulkadir ülkesiydi. Maraş bölgesindeki bu Türkmenler sadece Diyarbakır'a değil hemen hemen bütün Anadolu şehirlerine dağılmışlardır. Zaten Dulkadirliler bir çok Oğuz boyunun birleşmesinden meydana geliyordu. Diyarbakır ve çevresinde yaşayan Dulkadir Türkmenlerinin durumu ayrı bir inceleme olacak kadar geniş olduğu için burada sadece bu Türkmenleri isimlerini vermekle yetiniyoruz. Bunlar: Acurlu, Ağcalı, Ali Görenli, Anamuslu, Araplu, Avcı, Avşar, Bayat, Beğ Çökerlü, Beğdilli, Cerid, Cerid-i Sultan Hacılu, Çepni, Çiçeklü, Çöplü, Eymür, Gündeşlü, Hacılu, İl-Eminlü, İnallı ve Kargin³². Günümüzde Diyarbakır ve çevresinde bu Türkmenlere hala raslamak mümkündür. Bilhassa bölgede yerleşim yerleri isimlerine bakarak bunu takip edebiliyoruz.

Yukarıda görüldüğü gibi Dulkadir Beyliği Güney ve Doğu Anadolu bölgesini ele geçirmek ve buralara kadar hakimiyetini yaymak amacıyla bölgenin büyük devletleri olan Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safeviler ve Memlûklular'la boy ölçüşmeye kalkmıştır. Bu mücadelede bazen galip gelmiş bazen de mağlup olmuştur. Dulkadirliler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Harput, Malatya, Darende, Antep, Adıyaman, Urfa, Besni, Gerger, Rumkale(Halfeti) gibi yerleri ele geçirerek buraların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük rol oynamıştır. Dulkadir hükümdarları bir beylik olmaktan daha ziyade devlet olmayı hedeflemişlerdir. Bu yüzden onların Diyarbakır ve Mardin'e kadar yerleri

³¹ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu*, s. 48-49.

³² Bu konuda bk. Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Ankara 1997, s. 47-103; Şükrü Tekin Kaptan, "Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır'da Yörük Kültürü" *I. Uluslar arası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2004, Diyarbakır Valiliği Yayını, s. 665-686.

feth ettiklerini görmekteyiz. Ancak onların karşısına Safeviler gibi bir büyük devletin çıkması bu yöredeki hakimiyetlerini engellemiştir.

Sonuç

XV yüzyılın ortalarından itibaren iyice güçlenen ve bir beylikten adeta bir devlete dönüşen Dulkadirli Beyliğ bölgenin büyük devletleri arasında söz sahibi olmuştur. Son bey Alaüddeve zamanında gücünün zirvesine ulaşan Dulkadirli Türkmenleri Osmanlı, Safevi ve Memluklara kafa tutmaya başlamışlardır. Dulkadirliler başlangıçta iyi ilişkiler kuramadıkları Akkoyunlular ile bu devletin yıkılma sürecinde yakın temas kurup onlara Safevilere karşı destek vermişlerdir. Dulkadirliler, Akkoyunluların dağılması üzerine onların toprakları üzerinde Safevilerle rekabete giriştiler. Alaüddeve Bey Urfa ve Diyarbakır'ı topraklarına katmaya çalıştı. Bu iki şehir ve etrafında bulunan birçok yerleşim yeri Dulkadirlilerin eleine geçti. Dulkadir kuvvetleri Mardin ve Irak'ın kuzeyine kadar faaliyet alanlarını yaydılar. Hatta bir Dulkadir kuvveti Akkoyunlu şehzadesi ile birlikte Bağdat'ı Safevilerden almayı başardılar. Ancak Dulkadirlilerin bu ani yükselişi kısa sürmüş ve Safeviler karşısında mağlup olarak Güneydoğu Anadolu'yu alma düşünceleri gerçekleşemedi. Safevi ve Memluklara karşı üstünlük sağlayan Osmanlılar aynı sıralarda Dulkadir Beyliğine de son verdiler.

DULKADİR BEYLİĞİ'NİN KAYSERİ YÖRESİNDE HAKİMİYETİ VE ESERLERİ*

İlyas GÖKHAN**

Dulkadir Beyliği kurulmadan önce Maraş ve Elbistan yöresinde yoğun bir Türkmen nüfusu bulunmaktaydı. Bu Türkmenler yazın Kayseri, Maraş, Malatya üçgeni arasındaki yaylalarda hayvanlarını otlatırken kışın da Maraş'tan Halep'e kadar uzanan mıntikalarda kışlamaktaydılar. Anadolu'da 1335 yılında Moğol hakimiyeti çökerken Memluklular kendilerine bağlı Dulkadir Türkmenlerine bölgede güvenliği sağlamak için bir beylik kurmalarına göz yummuşlardır. Hatta Memluk sultanları Dulkadir hükümdarlarını Elbistan naibi olarak görmüşlerdir. 1337 yılında ilk Dulkadir hükümdarı Zeyneddin Karaca Bey Memluk Sultanı Muhammed bin Kalavun tarafından Elbistan naibliğine atanmıştır.

Karaca Bey bir yandan Türkmenleri etrafında toplarken diğer yandan da beyliğin hudutlarını Doğuya, Batıya, Kuzeye ve Güneye doğru genişletiyordu. Kilikya Ermenilerinin üzerine yürüyerek onları ağır bir yenilgiye uğratmış ve Andırın civarında bazı yerleri onlardan almıştı. Memluklulara ait yerlere de saldırmış ve Eratnalıların elinde bulunan Darend'e'yi ele geçirmişti. Memluklular, Dulkadirlilerin Ermeniler üzerine saldırılarını desteklemekteydiler. Ancak, Karaca Bey'in kendilerine karşı cephe almasını affetmeyerek Karaca Bey'in üzerine ordu sevk etmişler ve onu mağlup etmişlerdi. Memluklular karşısında tutunamayan Karaca Bey Kayseri'deki Eratna oğullarına sığınmıştır. Ancak, Eratna hükümdarı onu Memluklulara teslim etmiştir. Kahire'ye götürülen Karaca Bey orada idam edildi. Karaca Bey'in Memluklular tarafından Kahire'de idam edilmesi Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılmasına neden olmadı. Çünkü; Dulkadir liderlerinin dayandığı kalabalık Türkmen unsurları onları desteklemekteydi. Dulkadir beyleri hakimiyetleri süresince Memluklulara karşı bağımsızlık mücadelesi vermişler ve bu yüzden 10 hükümdardan 5 tanesi ya idam edilmiş ya da bir suikasta kurban gitmiştir.¹

*Bu çalışma daha önce bildiri olarak sunulmuş ve yayınlanmıştır: "Kayseri ve Yöresinde Dulkadiroğulları Hâkimiyeti ve Eserleri" *Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Sempozyumu III*, Kayseri 10-11 Nisan 2003, Erciyes Üniversitesi Yayınları, s. 223-233. Bu bildiri metni yeniden gözden geçirildi ve eklemeler yapıldı.

** Yard. Doç. Dr. KSU Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Dulkadir beyleri ve beylik yaptıkları süreler: Zeyneddin Karaca Bey (1337-1353), Halil Bey (1353-1386), Sevlî Bey(Süli) (1386-1395), Sadaka Bey (1395-1399), Nasreddin Mehmet Bey (1399-1442), Süleyman Bey (1442-1454), Melik Arslan Bey (1454-1466), Şah Budak Bey

Dulkadirlerin Kuzey ve Batıdaki Faaliyetleri

Memlûklular, Karaca Bey'i ortadan kaldırdıktan sonra Vilayet-i Türkman Beyliğini, Adana ve yöresinde yaşayan Ramazanoğulları Türkmenlerine vermişlerdi. Ancak, Ramazanoğulları beylerinin Maraş ve Elbistan bölgelerinde yaşayan Dulkadir Türkmenlerini yönetmeleri mümkün değildi. Çünkü Türkmenler genel de kendi beylerinden başkasının idaresi altına girmek istemezlerdi. Bu yüzden onlar Karaca'nın oğlu Halil'in etrafında toplanarak onu bey ilan ettiler ve Memlûklular da bunu kabul etmek zorunda kaldılar. Halil Bey, beyliğin başına geçtikten sonra babasını Memlûklulara teslim eden Eratna beyinden intikam almak amacıyla onun topraklarına saldırmış ve Kayseri'nin bugünkü Pınarbaşı ilçesi sınırları içinde bulunan ve Ortaçağların meşhur kalesi olan Zamantı'yı ele geçirdi. Stratejik bir yer olan Zamantı kalesinin ele geçirilmesi Dulkadir Beyliğini güçlendirmiş ve Kayseri'nin doğusu onların eline geçmişti.² Bunun yanında Kayseri'ye giden Halep-Elbistan ve Malatya ticaret yolları Dulkadirlielerin kontrolüne girmişti. Bu arada Eratna Devleti yıkılmış ve bu devletin topraklarını ele geçiren Kadı Burhaneddin Ahmet Devleti ile Dulkadirlieler komşu olmuşlardı. 1398 yılında Kadı Burhaneddin'in ölümüyle onun elinde bulunan Kayseri, Osmanlıların eline geçmişti. Anadolu, 1402'de Ankara Savaşı sonucu Timur istilasıyla karşılaşmış ve Kayseri de Timur tarafından Osmanlılardan alınarak Karamanoğlu Mehmet Bey'e verilmişti.³ Timur 1402'de, 1243 Moğol istilası sonrasında Kayseri, Bozok ve Kırşehir'e yerleşen ve zamanla Türkleşmiş olan Moğol kökenli Kara Tatarları Türkistan'a götürünce bölgede bir çok yerleşim merkezi boş kalmıştı.⁴ Mezkur yerlerde oluşan hakimiyet boşluğunu Dulkadir Türkmenleri doldurdu. Sivas'ın güneyi ve Kayseri'nin doğusuna doğru uzanan Uzunyayla olarak bilinen platolarda yaylayan Dulkadir Türkmenleri, bugünkü Yozgat ve çevresine doğru harekete geçerek bölgeyi istila ve iskan ettiler. Oğuzların Bozok koluna mensup olan Dulkadir Türkmenlerinden dolayı bölge de Bozok adını aldı. Bir süre sonra da bu Türkmenler Dulkadir Beylerine tabii oldular. Böylece Dulkadir hudutları Boğazlayan, Çekerek, Yozgat vesaire yerlere kadar uzandı.⁵

(1466-1467, ikinci defa 1472-1479), Şehsüvar Bey (1467-1473), Alaüddövlö Bey (1479-1515), Şehsüvaroğlu Ali Bey (1515-1522).

² Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 19; Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, c. IX, s. 553.

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988, s.17.

⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar" *Selçuklu Araştırmalar Dergisi I*, TTK Yayını, Ankara 1970, s.147.

⁵Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar" *AÜDTCF Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anna Kitabı*, Ankara, 1974, s. 312; Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1992, s.19.

Karaca Bey, kısa bir süre sonra bölgede liderliğini kabul ettirerek kendisini naib gibi değil de bağımsız hükümdar olarak görmeye başlamıştır. Onun bu şekilde hareket etmesinin sebebi; şüphesiz dayandığı kalabalık Türkmen kitleleridir. Çünkü; Anadolu'nun fethinden bu yana Maraş ve Elbistan civarlarına birçok Türkmen yerleşmiştir. Hatta Selçuklu ve Moğollara karşı isyan eden Ağaçeri Türkmenleri de yoğun olarak burada bulunmaktaydı. Buralara Bozok Türkmenlerinin de gelmesiyle bölge Türkmen deposu haline gelmiştir.

Kayseri ile hem doğudan hem de kuzeyden hudut olan Dulkadir Beyliği, bu şehrin önemli bir ticaret merkezi ve stratejik konumu dolayısıyla burada hakimiyet kurmak istemişlerdir.

Dulkadirlilerin Kayseri'yi Ele Geçirmeleri

Dulkadirlilerin Kayseri'de kesin hakimiyet kurmaları 1419 yılındadır. Ancak; 1411 yılına ait Kayseri Kalesinde bulunan bir kitabeğe göre şehrin bu tarihte Dulkadirlilerin elinde olduğunu göstermektedir. Dulkadir hükümdarı Nasreddin Mehmet Bey'in oğlu Hasan Bey, Kayseri kalesini tamiratı sebebiyle iç kalenin Doğu kapısının iç yüzüne 50x50 ebadında bir kitabe yazdırmıştır.⁶ Bundan başka şehrin bu tarihte Dulkadirlilerin elinde olduğuna dair veya nasıl aldıkları konusunda hiçbir bilgi ve belge bulunmamaktadır.

XV. yy başlarında Çukurova'daki hakimiyet mücadelesi sebebiyle Memluklar ile Karamanoğullarının arası açılmıştı. Memlukluların yardımıyla Ramazanoğulları Beyliği Karamanlıların elinde bulunan Tarsus'u ele geçirdi.⁷ Ancak; bir süre sonra Tarsus yeniden Karamanlıların eline geçti. Bu arada Dulkadir hükümdarı Nasreddin Mehmet Bey, Memlukluların elinde bulunan Darende ve Besni'yi ele geçirdi. Bu durum üzerine Memluk sultanı Şeyh Müeyyed kendisine tabi Ramazanoğullarının Karamanoğullarına mağlup olması ve kendisine ait Darende ve Besni'nin de Dulkadirlilerin eline geçmesi üzerine iki Türkmen beyliğini cezalandırmak için harekete geçti.⁸ Sultan Şeyh Müeyyed bizzat Dulkadiroğullarının üzerine sefere çıktı. Maraş, Aksu, Pazarcık ve Göynük üzerinden 1417'de Elbistan'a ulaştı. Dulkadir topraklarına saldıran Memluk kuvvetleri bir yandan onlara ait olan şehirleri ele geçirirken diğer yandan da aile üyelerini birbirine karşı kıskırttı. Bu yüzden Nasreddin Mehmet Bey'in kardeşi Alaeddin Ali Bey isyan etti. Bu sırada başta Elbistan ve Harput olmak üzere bir çok Dulkadir şehri Memlukluların eline geçti. Şeyh Müeyyed, oğlu

⁶ Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Tarihi*, Kayseri, 1993, s.219.

⁷ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 1, Ankara, 1963, S.1, s.46.

⁸ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 42.

İbrahim'i Kayseri'ye doğru kaçan Nasreddin Mehmet Bey'i takip etmekle görevlendirdi. Memlûklular, Dulkadir kuvvetlerinin büyük bir kısmını Sarız'da esir ettiler ve birçok ganimet ele geçirdiler. Bu durum karşısında Nasreddin Mehmet Bey Memlûklulara itaat etmekten başka yol bulamamıştır.⁹

Nasreddin Mehmet Bey Memlûkların saldırısıyla topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiş ve beyliği elinden alınmıştı. Sultan Şeyh Müeyyyed de bir süre Elbistan'da ikamet ettikten sonra Dulkadir Beyliğinin başına da Nasreddin Mehmet'in kardeşi Alaeddin Ali Bey'e Maraş'ı ve oğlu Hamza Bey'e de Elbistan'ı verdi. Ancak, Nasreddin Mehmet Bey Mısır kuvvetlerinin bölgeden ayrılmasıyla yeniden ülkesine sahip oldu. Bu sırada Memlûk-Karaman ilişkileri oldukça bozulmuş ve Memlûklular Dulkadirîlilerin desteğini elde etmek için Nasreddin Mehmet Bey ile anlaşmak istediler.¹⁰ Karamanoğulları üzerine sefere çıkan Memlûk sultanı Şeyh Müeyyyed Dulkadirîlileri yanına çekmek için, Karamanlıların elinde bulunan Kayseri'yi Nasreddin Mehmet Bey'e tevcih ettiğine dair bir menşur göndererek onu Karaman Seferine davet etti.(20 Şubat 1419)¹¹ Bu menşur bazı münşeat kitaplarına kaydedilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Böylece Memlûkluların Dulkadirîlilere dostça yaklaşmasıyla Dulkadirli-Memlûk ittifakı kurulmuş ve ülkesinin hudutlarını genişletmek isteyen Dulkadir beyi Nasreddin Mehmet de bu fırsatı değerlendirmek için Kayseri'ye doğru yürüyen Memlûk ordusuna katılmıştır.¹²

Bu arada Ramazanoğlu da Memlûk ittifakından çıkmış ve Karamanlılarla işbirliği içine girmişti. Neticede; Çukurova üzerine yürüyen Memlûk ordusu bu ittifakı mağlup etmiş ve başta Tarsus olmak üzere birçok yeri ele geçirmişti.¹³ Diğer yandan birleşik Dulkadir-Memlûk kuvvetleri sultanın oğlu İbrahim ve Dulkadirli Nasreddin Mehmet Bey komutanlıklarında Kayseri üzerine yürüdü. Bu sırada Kayseri'de Karamanoğlu'nun valisi Şeyh Çelebi bulunmaktaydı. Üzerine gelen Dulkadir-Memlûk ordusuna direnemeyen Şeyh Çelebi kaçmak zorunda kaldı. 16 Nisan 1419 tarihinde Kayseri ele geçirildi. Dulkadiroğulları üzerine ilk ciddi araştırmayı yapan Arifi Paşa, Nasreddin Mehmet Bey'in derhal Sultan Şeyh Müeyyyed'e elçi göndererek ona arzını sunduğunu ve bundan

⁹ İbn Tagribirdî, *en-Nücumu'z-Zahire*, c. XIII, (Neşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992, s.198-201.

¹⁰ el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülûk*, (Yay., Said Abdülfettah Aşur), c. IV/ I, Kahire 1972, s. 415.

¹¹ el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülûk*, c. IV/I, s. 479; İbn Hacerü'l-Askalani, *İnbâü'l-Gumr bi Ebnâü'l-Umr*, c. VII, Beyrut 1986, s.350.

¹² Yinanç, *a.g.e.*, s. 44; Kazım Yaşar Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi, Sultan al-Malik al-Mu'ayyad şeyh al-Mahmudî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989, s.160.

¹³ Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", s. 48.

çok memnun olan Mısır Sultanının da Kayseri'yi Dulkadirli'lere verdiğini yazmaktadır.¹⁴ Kayseri'de Dulkadir hükümdarı Memluk sultanı adına para darp edip, hutbe okutmuş ve Kayseri kalesine Sultan adına bir kitabe koydurmuştur.¹⁵ Ancak, bu kitabenin günümüze kadar ulaşmadığı görülmektedir. Yine Arapça kaynaklarda Dulkadir bey'in Memluk sultanı adına para darbettiği kayıtlıysa da bu güne kadar böyle bir para bulunamamıştır. Dulkadir ülkesinde Osmanlı ve Memluk paraları kullanılmaktaydı.

Kayseri'nin Dulkadirli'lere eline geçmesi, Orta Anadolu'nun önemli bir ticari üssü olan bu beldenin hakimiyeti yüzünden Karamanoğulları ile onların arasının açılmasına neden oldu. İki Türkmen beyliğinin karşı karşıya gelmesi Memlukluların faydasına oldu. Çünkü; onların amacı Doğu Akdeniz'de hakimiyetlerinin korunması için bölgedeki Türkmen beyliklerini birbirine düşürülmesi gerekiyordu.¹⁶

Memluk ordunun Kayseri'den ayrılmasından sonra, Dulkadir hükümdarı ile adaş olan Karamanoğlu Nasreddin Mehmet Bey, oğlu Mustafa ve Ramazanoğlu İbrahim Bey ile birlikte Kayseri'ye saldırdı.(7 Ağustos 1419) Bu sırada Dulkadir beyi Elbistan'a dönmüştü. Saldırı haberini alınca hemen Kayseri'ye hareket eden Nasreddin Mehmet Bey Ramazanoğlu ve Karamanlı kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattığı gibi Karamanoğlunun oğlu Mustafa'yı da öldürüp kendisini de esir etti. Karamanoğlunun damadı Ramazanoğlu İbrahim Bey ise kaçarak güçlkle kurtulmuştur. Dulkadir beyi Karamanoğlunu ve öldürülen oğlu Mustafa'nın başını Memluk sultanı Şeyh Müeyyed'e gönderdi. Mısır'da hapse atılan Karamanoğlu Nasreddin Mehmet Bey Şeyh Müeyyed'in ölümünden kurtulup ülkesine dönmüştür.¹⁷ Karamanoğlu-Dulkadir mücadelesini dönemin Arapça kaynakları teferruatıyla anlatmaktadır.¹⁸

Dulkadir hükümdarı Nasreddin Mehmet Bey Kayseri'nin idaresini üstüne aldıktan sonra oğlu Hasan Bey'i Kayseri valiliğine getirmiştir. Bu dönemde Dulkadirli'lere Kayseri'den başka Karamanlılara ait olan Develi, Ortaköy ve Ürgüp gibi şehirleri ele geçirdiler. Hasan Bey emrindeki Türkmenlerle Niğde ve Aksaray şehirlerine baskınlar yaparak birçok ganimet ele geçirdi. Bu şehirlerin halkı Dulkadirli'lere intikam almak için

¹⁴ Arifi, S. XXX, s.373.

¹⁵ el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülük*, c. IV/I, s. 492; İbn Tağribirdî, *en-Nücumu'z-Zahire*, c. XIII, s. 229; İbn Hacerü'l- Askalanî, *İnbai'l-Gumr bi Ebnai'l-Umr*, c. VII, s. 350.

¹⁶ Kazım Yaşar Koprıman, *a.g.e.*, s.168-169.

¹⁷ Arifi, S. XXX, s. 374; Yinanç, *a.g.e.*, s. 45; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 171; Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", s. 49.

¹⁸ el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülük*, c. IV/I, s. 505; İbn Tağribirdî, *en-Nücumu'z-Zahire*, c. XIII, s.236-237; İbn Hacerü'l- Askalanî, *İnbai'l-Gumr bi Ebnai'l-Umr*, c. VII, s. 355.

onlara saldırdı. Kayseri'nin Develi ilçesinde ganimeti paylaşmak için toplanan Hasan Bey ve adamlarına saldıran bölge halkı onlardan bir kısmını öldürüp bir kısmını da esir etti. Hasan Bey güçlkle kurtulabildi.¹⁹ Bu sırada Dulkadirliilere bağlı Türkmenler Sivas, Tokat ve Bozok tarafında da çapulculuk hareketine devam etmekteydiler. Ancak, Karamanoğulları ve Osmanlılar Dulkadirliilerin Orta Anadolu'da yapmak istedikleri çapulculuk ve soygunları engellediler. Hasan Bey bir hükümdarın oğlu ve bir şehrin valisi gibi hareket etmeyip soyguncularla birlikte olup yönettiği halka baskı ve zulüm uygulaması onun Kayseri'deki valiliğın de sona ermesine sebep olmuştur. Babası Nasreddin Mehmet Bey, bu olaylardan dolayı Hasan Bey'i görevden azletmiş olmalıdır ki diğeri oğlu Süleyman Bey'e Kayseri valiliğini tevcih etmiştir.

Nasreddin Mehmet Bey'in büyük hanımı ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in kızı Hatice Hatun (Mısır Hatun) ve onun kardeşi yani Kadı Burhneddin'in oğlu Zeynel Abidin Kayseri'de ikamet etmekteydi. Değişen şartlar Dulkadirliiler ile Memlukluların arasının açılmasına neden oldu. Bu sırada Mısır saltanatında hak iddia eden Canibeğ'in Dulkadirliilerle ittifak kurması ve onlara sığınması, Memlukluların Dulkadirliilere karşı hareket etmesine neden oldu. Karamanoğlu İbrahim Bey, eğer Kayseri kendisine verilirse yıllık 10.000 dinar ve kıymetli hediyeler vermeyi vaat ediyordu. Bu cazip teklif üzerine Memluk sultanı Barsbay Suriye'deki Memluk kuvvetlerinin Karamanoğullarına yardım etmesini emretti. Bu durumu haber alan Dulkadir Bey'i Nasreddin Mehmet, Kayseri'nin kendisinde kalması, ayrıca daha önce esir düşen oğlu Feyyaz'ın kurtarılması için hanımı Hatice Hatun'u Sultan Barsbay'ı ikna etmek için Kahire'ye yolladı.²⁰

Kayseri'nin Dulkadirliilerde kalması için Kahire'ye giden Dulkadir Beyinin hanımı Hatice Hatun büyük saygı ile karşılandı. Kocasının itaat temini olarak Kayseri'nin anahtarını Sultana takdim ettiği gibi şehrin senelik vergisini de göndereceğini vaat etti. Bu nezaketli ziyareti kabul eden Memluk Sultanı, Kayseri'nin Dulkadirliilerde kalmasını kabul ettiği gibi Maraş'ı da Kahire'de esir durumda bulunan Dulkadir beyinin oğlu Feyyaz'a verdi.²¹

Karamanoğlu İbrahim Bey ise yeniden Memluklura müracaat ederek onların müsaadesiyle Ramazanoğlu, Gündüzlü, Özerli ve bütün Varsak Türkmenlerini toplayarak Kayseri'ye yürüdü. Bunlara karşı koyan Nasreddin Mehmet Bey ve yanında oğlu Kayseri valisi Süleyman Bey, yeğeni Hamza ve kayınbiraderi Kadı Burhaneddin oğlu Zeynel Abidin olduğu halde ağır bir

¹⁹Yinanç, *a.g.e.*, s.48.

²⁰ el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülük*, c. IV/II, s.945; İbn Tagribirdî, *en-Nücumu'z-Zahire*, c. XIV, s. 246.

²¹ Yinanç, *a.g.e.*, s. 49.

yenilgiye uğradı. Müttelikler Kayseri'yi işgal ettiler. Ürgüp, Karacahisar (Yeşilhisar), Uçhisar ve Develi gibi yerler Dulkadirîlilerin elinden çıktı.²²

Dulkadir hükümdarı Kayseri'yi yeniden ele geçirebilmek için Osmanlı Sultanı II. Murat ile irtibata geçti. Karamanoğlunun güçlenmesi Osmanlıları endişelendirmekteydi. Bu yüzden Osmanlı padişahı II. Murat Dulkadirîlilere yardım etti. Zaten bölgede Memluk-Osmanlı çekişmesi başlamıştı. Bu yüzden Memluklular da Osmanlılara karşı Karamanoğullarını destekleyerek Doğu Akdeniz'de Osmanlı nüfuzunu azaltmak istiyordu. Nasreddin Mehmet Bey oğlu Süleyman Bey'i Osmanlı padişahına gönderdi. Osmanlılardan aldığı yardımla Kayseri üzerine yürüyen Süleyman Bey şehri kuşattı. Yanında Osmanlıların Tokat valisi ve dayısı Zeynel Abidin de bulunmaktaydı. Bu durum karşısında Karamanoğulları Memluklulardan yardım istedi. Ancak, birleşik Osmanlı-Dulkadir kuvvetleri şehri ele geçirdiler.²³

1437 yılında Dulkadirîliler kaybettikleri Kayseri'yi yeniden ele geçirdiler. Ayrıca Mısır sultanı Barsbay'ın ölümüyle Dulkadir-Memluk ilişkileri de düzelmisti. Dulkadirîlilerin ikinci kez Kayseri'deki hakimiyetlerinin ne zamana kadar sürdüğü kesin belli değildir. 1442 yılında Nasreddin Mehmet Bey'in ölümüyle Kayseri valisi Süleyman Bey Dulkadir hükümdarı oldu. Süleyman Bey kızı Sitti Hatun'u Osmanlı Sultanı II. Murat'ın oğlu şehzade Mehmet'le evlendirerek Osmanlı ittifakını pekiştirdi. Ayrıca Osmanlılar da Karaman-Memluk ittifakına karşı Dulkadirîlileri kendi yanlarına çekmiş oldular.²⁴ Dulkadirîlilerin bir süre sonra Kayseri'yi yeniden Karamanoğullarına kaptırdıkları görülmektedir. Bu konuda hiçbir kaynak Kayseri'nin Dulkadiroğullarından ne zaman ve nasıl alındığı konusunda bilgi vermemektedir. Ancak, 1464 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümüyle ortaya çıkan karışıklıktan istifade etmek isteyen Dulkadirîliler Kayseri'ye saldırmışlardır. Fakat; Akkoyunluların işe karışmalarıyla Dulkadirîliler geri adım atmak zorunda kaldılar.²⁵ İslam Ansiklopedisinde 1466 yılında Kayseri'nin Dulkadirîlilerin elinde olduğunu ileri sürülmektedir. Ancak; bir kaynak verilmemektedir.²⁶ Kayseri kalesinde

²² el-Makrîzî, *Kitabü-s-Sülük*, c. IV/II, s. 948; İbn Tagribirdî, *en-Nücümü'z-Zahire*, c. XIV, s. 247; Arifi, s.375; Yinanç, *a.g.e.*, s.49; Yinanç, a.g.m, s. 554.

²³ Yinanç, *a.g.e.*, s.54; Arifi, s. 375; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.171; Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", s. 52.

²⁴ Arifi, S.XXXI, s. 425; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.172; Mükrimin Halil Yinanç, a.g.m, s. 659; Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi* (Yay. F. A. Unat, M. A. Köymen), Ankara, 1987, s. 503; Hoca Saadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, (hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu) c. II, Ankara 1992, s. 66.

²⁵ Ebu Bekr-i Tihriani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 223-224; Yinanç, *a.g.e.*, s.59.

²⁶ Besim Darkot, "Kayseri", *İA*, c. VI, s. 486.

bir tamirat kitabesinde şehrin 1466 yılında Karamanoğullarının elinde olduğu görülmektedir.²⁷

Karamanoğulları Beyliğinin 1466 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırılması üzerine şehir Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Dulkadiroğulları Beyliği, 1466 yılında Osmanlılara geçtiği görülen Kayseri ile ilgilenmeye yıkılıncaya kadar devam etmiştir. Hatta bir ara Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin kardeşinin oğlu Şah Burak Bey'e Osmanlılar tarafından Kayseri valiliği verilmiş ve Osmanlıların hizmetinde görev yapmıştır. Yine son Dulkadir hükümdarı Şehsuvaroğlu Ali Bey de Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim tarafından 1515 yılında Kayseri mutasarrıflığına atanmıştır. Ancak; bu dönemde şehir tamamen Osmanlılara aittir ve Dulkadir ailesinden gelen valileri Osmanlı memuru durumundadır.²⁸

Kısa aralıklarla birkaç defa Kayseri'yi ele geçiren ve yöneten Dulkadiroğulları Beyliği zamanında Kayseri'de meydana gelen siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeler hakkında kaynaklar ayrıntılı bilgiler vermemektedir. Ancak, Dulkadiroğulları zamanından gerek Kayseri'nin merkezinde gerekse doğusundaki ilçelerinde ve köylerinde bulunan tarihi eserler günümüze kadar ulaşmıştır.

Kayseri'deki Dulkadiroğullarına Ait Eserler

1. Medreseler

Hatuniye Medresesi: 1431-1432 yıllarında Nasreddin Mehmet Bey tarafından karısı Hatice Hatun adına yaptırılmıştır. Halen Kayseri'nin merkezinde bulunan bu medrese yakın zamanlarda restore edilmiş ve ticari amaçla kullanılmaya devam edilmektedir. Medresenin Kayseri'nin Koramaz Nahiyesine bağlı Espiliye Köyü malikanesinin yarısı, Kızılmazra Malikanesi ile Küçük Bürüngüz Köyü malikanesi medreseyi yaptıran Nasreddin Mehmet Bey tarafından vakfına bağışlanmıştır.²⁹ Medresede bulunan kitabe günümüze kadar ulaşmıştır.

Zamantı Kalesi Medresesi: Alaüddevle Bey tarafından Melik Gazi Kalesinde (Zamantı) yaptırılmıştır. Bu medresenin vakıfları Zamantı nahiyesine bağlı Büyük Poğasın Köyüdür.³⁰

²⁷ Erkiletlioğlu, *a.g.e*, s. 221.

²⁸ Ahmet Nazif, *Mirat-ı Kayseriyye*, (Yay. Mehmet Palamutoğlu), Kayseri 1987, s.115-120.

²⁹ Arifî, S. XXXVII, s. 93;Yinanç, *a.g.e*, s.130; Besim Darkot, *a.g.m*, s.489; Ahmet Nazif, *a.g.e*, s. 37.

³⁰ Yinanç, *a.g.e*, s.130; Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, c. II, Ankara 1988, s. 670.

2. Camiler

Süleyman Bey Mescidi: Pınarbaşı kazasına bağlı Hazaran Köyündedir. 1442-1454 yılları arasında Dulkadir hükümdarı olan Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. Oğlu Alaüddevle Bey tarafından bu camiye vakıf gelirleri tahsis edilmiştir. Caminin Seyyid Selahaddin adına yapıldığı ifade edilmektedir.³¹

Melik Gazi Mescidi: Zamantı kalesi yakınında bulunan Aşidin Köyüne yapılmıştır. Bu mescid ve zaviyesi Melik Gazi türbesi yakınındadır. Hatta, Dulkadir II. Hükümdarı Halil Bey'in türbesi burada bulunmaktadır. Maraş Tahrir Defterinde bunu kaydı bulunmaktadır.³²

Kalemin Köyü Mescidi: Alaüddevle Vakfiyesinde ismi geçmektedir. Daha ayrıntılı bilgi yoktur.³³

Şehsuvar Camii: Dulkadiroğlu Şehsuvar tarafından Pınarbaşı kazasında yaptırılmıştır. Pınarbaşının yakınındaki Gümüşgün Köyü bu camiye vakfedilmiştir.³⁴

Zamantı Kalesi Camii ve Mescidi: Bir çok vakfı bulunmaktadır.³⁵

Süleyman Bey Camii ve Mescidi: Zamantı kalesi yakınında bulunmaktadır. Yarımca Köyüne tabi Savlan mezrasının yarısı bu caminin vakfına aittir.³⁶

Gümüşin Camii: Pınarbaşı'na bağlı Gümüşin köyündedir.

Dıraz Köyü Camii: Alaüddevle Bey yaptırmıştır. Pınarbaşı'ndadır.

*Muncusun Köyünde Melik Arslan Camii*³⁷

3. Diğer Eserler

Halil Bey Türbesi: Melik Gazi türbesi, yakınında bulunmaktadır. Memlûklular tarafından bir suikasta kurban giden ve başı Kahire'ye gönderilen Melik Arslan'ın gövdesi buraya defnedilmiştir. Türbenin kapısında Halil Bey'e ait olmayan bir kitabe bulunmaktadır. Ancak, türbede kırık bir mezar taşı üzerinde Halil Bey'in adı yazlıdır.³⁸

Garip Türbe: Dulkadiroğlu Süleyman Bey ait olan ve Zamantı kalesi eteğinde Koççağız'da bulunmaktadır. Bu türbenin ön cephesinde ve kapının üst tarafında bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabeden Dulkadiroğlu Süleyman

³¹ Yinaç, *a.g.e* s.124.

³² Yinaç ve Elibüyük, *a.g.e*, s. 687-689.

³³ Yinaç, *a.g.e*, s.124.

³⁴ Yinaç ve Elibüyük, *a.g.e*, s.743.

³⁵ Yinaç, *a.g.e*, s.125.

³⁶ Yinaç, *a.g.e*, s.125.

³⁷ Erkiletlioğlu, *a.g.e*, s.223.

³⁸ Yinaç, *a.g.e*, s. 27, Yinaç ve Elibüyük, *a.g.e*, s. 685; Erkiletlioğlu, *a.g.e*, s.85-88; Arifi, S.XXX, s. 370.

Bey'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Bey bu türbeyi babasının sağlığında 1440 yılında inşa ettirmiştir.³⁹

Kaleler: Kayseri, Zamantı (Melik Gazi), Harput, Maraş ve Antep kalelerinin de bazı yerleri Dulkadirliler tarafından yaptırıldığı veya tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Dulkadiroğulları hükümdarlarından Alaüddevle Bozkurt Bey'in birçok vakıf kurarak camii, mescid, türbe ve zaviye inşa ettiği görülmektedir. Merhum hocamız Faruk Sümer Türkiye'de hiçbir hükümdarın zaviye tesisinde Alaüddevle Bey ile mukayese edilemeyeceğini ifade etmektedir. Bu hükümdarın sadece Maraş ve Elbistan'da değil Yozgat, Kırşehir, Malatya, Adıyaman, Kadirli, Kudüs, Antep gibi birçok yerde kurduğu vakıflarla camii, mescid, zaviye ve türbe gibi eserler yaptırmıştır.⁴⁰

Dulkadiroğulları zamanında Kayseri'nin doğusunda bir çok zaviye inşa edilmiştir. Bunların birçoğunun Alaüddevle Bey tarafından yaptırıldığı görülmektedir. Bunlar; Pınarbaşı'nda Şehsuvar Bey Zaviyesi, Hazran Köyünde Süleyman Bey zaviyesi, Melik Gazi zaviyesi, Kalemin köyü zaviyesi, Kızancık Köyünde Selahaddin zaviyesi, Güllüce Viranköy zaviyesi, Tahtalasun zaviyesi, Gümüşgün köyünde Dede Abdal zaviyesi, Tekneli köyünde Süleyman Bey zaviyesi, Safhan köyü zaviyesi, Dıraz köyü zaviyesi vs.

Dulkadirlilerin yapmış olduğu eserlerinden en önemli bir tanesi de Kayseri-Sivas arasındaki Kızılırmak üzerindeki Şahruh Bey Köprüsü'dür. Halen ayakta olan ve kullanılan bu köprü Kayseri ile Sivas arasındaki ulaşımı sağlaması bakımından önemlidir. Bu köprü Sivas'ın Gemerek kazasına bağlı Karaözü civarındadır. Kitabesinden 1434 yılında Şahruh Bey'in oğlu Mehmet Bey tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.⁴¹

Sonuç

Dulkadir Beyliği kuruluşundan bir süre sonra Zamantı bölgesini ele geçirek Kayseri ile komşu olmuş ve bölgede bulunan devletlerle ilişkiye girerek hudutlarını onların aleyhine genişletmişti. XV. Yüzyılın ilk çeyreğinde Kayseri ve Bozok Dulkadirlilerin eline geçti. Kayseri gibi bir ticarî merkezin Dulkadir Beyliğine bağlanması onlar için ekonomik çıkarlar sağladı. Dulkadir beyleri ve tebası Kayseri ve çevresine hakim olmak ve ellerinde tutmak için savaşmaktan çekinmediler. Hatta bu savaşlarda Karamanoğullarına karşı üstünlük bile kurular. Kayseri ve çevresine hakim olan Dulkadir beyleri elde ettikleri kazançlarının önemli bir kısmını halkın

³⁹ Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", s. 346-347.

⁴⁰ Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar" s.320.

⁴¹ Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar" s. 341-342.

istifade edeceği sosyal müesseselere ayırdılar. Bu yüzden Dulkadir beylerinin hakim oldukları bölgelerde halk tarafından sevilip sayıldıkları görölmektedir. Bu sayede Dulkadirli Beyliği Anadolu beylikleri içerisinde en sonra ortadan kaldırılan olmuştur.

CERİDLER BİR TÜRK OYMAĞININ TARİHİ*

Faruk SÜMER**

1986 yılının Haziran ayında Belediye Başkanı Sayın Hacı Ali Özal'ın daveti üzerine Kahramanmaraş'ta bir konferans verdim. Belediye Başkanı Hacı Ali Bey'in mesleği mühendisliktir; yaşı da gençtir. Bununla beraber kültürün bir milletin ruhu olduğunu, çok iyi bilen bir idarecimizdir. Onun için her yıl Şubat ayında Milli Mücadele Tarihimiz ve Kahramanmaraş ile komşu bölgelerin tarih ve halk bilgisi konularında sempozyum yani ilim konuşmaları düzenlenmektedir. Başka belediyelerce bu çeşit ilmî toplantıların düzenlendiği hakkında bilgi sahibi değilim.

Kahramanmaraş'taki konferans'ın konusu Hz. Ali'nin sadık arkadaş ve mahir kumandanlarından Malik el-Ester'in (ölümü: 658) hayat hikayesiydi. Çünkü, Kahramanmaraş bölgesi halkı şehre yakın yerde bulunan bir mezarın, adı geçen İslam mücahidine ait olduğuna inanmaktadır.

Kahramanmaraş'tan sonra yukarıya çıkıp Afşin'de de bir konferans verdim. Bu konferansta Yedi Uyurlar = Eshabul-kehf üzerine idi. Çünkü, şehrin 4 km. batısında Yedi Uyurlar'ın eski zamanlardan beri en tanınmış mağaraları bulunmaktadır. Bundan dolayı Selçuklular devrinde, XIII. yüzyılda bu mağaranın yanında mescid, tekke ve misafirhane yapılmıştır. Bu eserler, tarihi değerlerinden başka sanat değeri olan abidelerdir. Bölgenin en eski Türk yadigarlarını da bu eserler teşkil ederler. Eshabul-Kehf yani Yedi Uyurlar hakkında Afşin Belediyesi'nin isteği üzerine tarafımızdan bir kitap hazırlanmıştır. Bu eserin yakın bir zamanda yayınlanması ümit olunur. Selçuklular Afşin Elbistan bölgesinde de çok. kervansaray inşa etmişlerdir. Fakat, ne yazık ki bunların hepsi yerle bir olmuştur. Bunun en başta gelen sebeplerinden biri halkımızın bu eserlerin taşlarını kullanmalarındır. İnsanlarımız *"atalardan kalma yâdigârlardır"* deyip bu eserlere sahip çıkmıyor.

Vazifemizi yerine getirmiştik. Artık geldiğimiz yere dönebilirdik. Fakat Elbistan Pazarcık arasındaki eski tarihî dağ yolunu görmek istiyordum. Bu, Anadolu'dan Suriye ve Irak'a giden en işlek yolun en bilinmeyen kısmı idi. Bununla beraber yorgundum. Fazla olarak şevk kırıcı ilgisizlik, bunca başarısızlığına rağmen bir türlü peşimi bırakmayıp menfî telkinlerini

* Bu makale Türk Dünyası Tarih Dergisi Sayı 24, Aralık 1988, s. 'te yayınlanmıştır.

** Merhum Prof Dr.

sürdürmekte idi. Çok şükür ısrarla ilmî tecessüsüm her zamanki gibi, bu telkinlere yenik düşmedi. Yola koyulduk. Yanımda, Almanya'nın Frankfurt Üniversitesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Barbara Kellner, vardı. Sayın Kellner, Dulkadir beyliğinin tarihi'de çalışma alanına girdiği için, bu beyliğin idare ettiği yerleri yakından görmek, tanımak istemişti. Maraş Kültür ve Turizm Müdür Yardımcısı H. Hüseyin Yılmaz, Maraş Yüksek Eğitim Okulu öğretmenlerinden Yalçın Özalp, Maraş İmam Hatip Lisesi Öğretmenlerinden Ömer Kaya ve gazeteci Osman Sayın beyler de bize arkadaşlık ediyorlardı. Bu gençler sadece araştırmalarımızda yardımcı olmak gayesiyle bize arkadaşlık etmişler, zahmet ve meşakkate katlanmışlardır. Bu aziz gençlere burada içten gelen bir duygu ile teşekkür ederim.

Afşin'den bir arazi arabası ile ilk önce güneydoğuya doğru seyahat ettik. Az bir zaman içinde Elbistan-Nurhak yolundaki Derbent köyüne ulaşmamız güç olmadı. Köyün hemen yanında olan Derbent, eski zamanlardan beri bilinen ünlü bir geçittir. Selçuklular devrinde ona yerli ve yabancı kaynaklarda Akça Derbent deniliyordu, fakat bu derbentin nerede olduğu bilinmiyordu. Bir yıl önce, bu ünlü derbent'in burası olduğu, aynı arkadaşlarla yaptığımız bir araştırma sonucunda anlaşılmıştır.

Buradan güneye yöneldik; dağlık ve arızalı bir arazide epeyce gittikten sonra Umutlu adlı küçük bir köye geldik. Umutlu halkı yolun burada sona erdiğini söyleyerek bizi umutsuzluğa düşürdüler. Karşıda Yalçın Engizek dağları görünüyordu.

Yolun Umutlu köyünde sona ermesi, sürekli oturmaya müsait toprakların olmamasından ileri gelmişti. Bu durumda ileri gitmek mümkün değil, geri dönmek ise güçtü. Bir şeyler yapılmalı idi. Umutlu köylülerine Engizek dağlarının, eteklerini göstererek “oralara aşağı taraftan yaylalara çıkanlar yok mu?” diye sordum.

- Var.
- Kimler?
- Bir kaç Cerid.
- Cerid mi, bu, çok iyi bir haber. Lütfen bizi onlara ulaştırın yahut yolu gösterin.

- Onları tanıyor musunuz?
- Evet, yüzlerce yıldan beri. Bizi onlara iletin. Cerid ne yapar yapar bizi gideceğimiz yere ulaştırır.

Cerid'e ulaştıktan sonra at, katır ve merkep gibi bir vasıta bulamaz isek yayan gitmeyi göze almıştım. Fakat Cerid'in fedakarlığı göze alıp bize yardımcı olacağından emindim. Sayın meslektaşım Prof. Kellner'e seyahatimizin bundan böyle daha ağır şartlar altında geçeceğini söylemeye lüzum görmedim. Çünkü kararımı paylaşacağından emindim. Nitekim de öyle oldu.

İkinci vakti, çiseleyen yağmurun altında Ayran Pınarı'nı geçerek

neşeli bir şekilde Cerid'e ulaştık. Cerid bir iki yahut bir kaç ev idi. Bay Mehmed Eskiyaş ve yakınları bizleri sevinçle karşıladılar, sıcak bir konukseverlik gösterdiler. Halbuki yaşlı idiler. Ev sahibi Bay Mehmed Eskiyaş bir hafta içinde hayat arkadaşımı ve torununu kaybetmişti, kendilerine üzüntülerini paylaştığımızı ifade ederek baş sağlığı diledik. Sonra Seyahatimiz hakkında bilgi verdim. Bay Mehmed Eskiyaş: "kahvaltınızı edin sizleri kendi köyümüz olan Küçük Cerid'e ulaştırırız" dedi. İşte, arı şoylu, asil ruhlu Türk'ün davranışı budur. Bir daha görüşemeyeceği, kendisinden hiç bir şey beklemediği, kimselere elinde bulunan iki atı veriyordu. 11 yaşındaki oğlu da bize yolu gösterecekti. Sayın Mehmed Eskiyaş bunu niçin yapıyordu? Cevap: çünkü, temiz kalbinde kuvvetli bir insanlık duygusu vardı. Sonra erdemli atalar ona öyle vasiyet etmişlerdi. Bizim yerimizde sade vatandaş, Avrupalı, Asyalı, Zenci, Çinli, Hindli hülasa kim olursa olsun fark etmezdi. Onlar da aynı şekilde konukseverlik görürlerdi. Bu münasebetle milletimizin en eski zamanlardan beri köklü ve kuvvetli bir insanlık duygusuna sahip bulunduğunu ve onun bu konuda telkinlere ihtiyacı olmadığını ifade etmek isterim.

Sayın Mehmed Eskiyaş ve ailesine kendim ve arkadaşlarım adına burada bir kere daha içten gelen teşekkürlerimi sunar hepsine sağlıklar, esenlikler ve mutluluklar dilerim.

2600 metre veya daha fazla yükseklikteki Engizek dağları (eski Kanlı Dağ) sarp, yalçın dağlar idiler. Dar boğazlar, kısıklar ve beller arasında, taşlık, kayalık, sadece iniş ve çıkışlardan oluşan bir arazide seyahat ediyorduk. Kısa bir mesafe de olsa düz bir yerde gittiğimizi hatırlamıyorum. Bu münasebetle 1277 yılında Mısır ordusu ile ne yollardan geçen Muhyiddin İbn Abdüz-Zâhir'in feryatlarında bu kadar haklı olduğunu şimdi daha iyi anladığımı ifade etmeliyim Bununla beraber bizler, yolun verdiği zorluk ve zahmetlere rağmen asla neşemizi kaybetmemiştik Kılavuzumuz küçük Cerid keklik gibi sekerek yürürken sorularımızı da cevaplandırıyordu. Böylece takriben beş saat gittikten sonra gece yarısına doğru, Küçük Cerid köyüne vardık. Seyahat başarı ile sonuçlanmış ve dağlar aşılarak güneye inilmişti

Küçük Cerid köyünde Bay Yusuf Sarialtun'un evine konuk olduk. Bay Ali Sarialtun da bizi ağırladı. Yemekten sonra Prof. Kellner, temiz bir yorgan altında istirahat ederken biz de Ceritli kardeşlerimiz ile tatlı bir yarenliğe daldık.

Sonra Çağlayan Cerid'e gittik, oradan da sabaha doğru Kahramanmaraş'a ulaştık. Bu giriş bölümüne son vermeden Küçük Cerid köyünden Bay Ali Sarialtun ile orada ve Çağlayan Cerid'de tanıştığım diğer Ceridli kardeşlere de teşekkür ederim, sağ olsunlar ...

Ceridler'den gördüğümüz unutulmaz konukseverlik karşısında ben de onları sevindirecek bir şey yapmalı idim. Cerid oymağının tarihini yeniden araştırdım, inceledim, bu makale meydana geldi. Bu makaleyi başta

Sayın Mehmed Eskiyaş olmak üzere Küçük Ceridli kardeşlere armağan ediyorum.

Cerid Boyunun Tarihi Hakkında Bilgiler

Cerid Dulkadir eline, mensup, büyük bir boydur. Dulkadir eli XIV, yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu el ilkönce Maraş-Elbistan. bölgesinde yerleşmiş, sonra da komşu bölgelere yayılmıştır. Dulkadir, beyliğin korucusu Karaca Bey'in, (herhalde) babasının adıdır. Dulkadir, adı da, bana göre, Abdulkadir veya onun gibi Arabca bir ismin Türk ağzında almış olduğu şekildir. Aşağıda bu eli teşkil eden başlıca boyların isimleri verilmiştir:

1- Karacalı diğer adı Anamaslı: Bu boyun en önemli obaları şunlardır: Yazır (Oğuz boylarından), Urcanlı, Kazancılı, Söylemezli, Yol Basanlı, Kara Haytalı, Sevünçlü, Oruç Beğli, Ulaşlı, Bu sonuncu yani Ulaşlı obası son yüzyıllarda mühim bir rol oynamıştır. Osmaniye halkının kalabalık bir kısmının Ulaşlılardan olduklarını söylemeliyim.

2- Dokuz öbür adı. Bişenli veya Basanlı. Bişenli veya Başanlı Dokuz'u idare etmiş olan boy beyi ailesinin adıdır. Bazı obaları: Karkın (Oğuz boylarından), Karamanlı, Avcı, Demrek, Hacılar ve Dokuz Koyunlu.

3. Peçenek. 24 Oğuz boyundan biridir. Bundan başka aynı adda büyük bir Türk eli yani topluluğu da vardı.

4. Kavurgalı. Bilhassa Kadirli ve Kozan yöresinde yurt tutmuştu.

5. Ağça Koyunlu. Büyük boylardan biridir. Her yerde obalarına rast gelinir. Ona mensup büyük bir kol da İran'a gitmiştir. Bu boyun bazı obaları şunlardır: Çalışlı, Kozanlı, Hamidli ve Musa Hacılı = Musacalı= Muslucalı. Akça Koyunlu'nun bu obası da önemli bir rol oynamıştır. Batı'ya göç eden Musa Hacılı (= Musacalı)'ların bir kolu Afyon Kara Hisarı'nın Emirdağ kazasında yerleşmiştir

Bunlardan başka Elçi, Küşne, Çağıranlı,. Döngelleli (?), Yuvalı Yahut Kara Yuvalı, Tekeli, Varsak, Eymir (Oğuz boylarından), Çimelü, Kızıltı, İmanlı Afşarı, Gündeşli, Tacirli, Cerid, Dulkadir elini meydana getiren diğer boylardır.

Cerid adının aslı ve manası üzerinde kesin bilgi yoktur. Boyun adının cerid oyunundaki değneğin Arabça adı olan cerid'den gelmiş olması kesin değildir Ülkemizin bazı yerlerinde cerit, "*canlı eli çabuk ve becerikli*" anlamına geliyor. Fakla bu cerit'in de ne ile ilgili olduğu bilinmiyor. Cerit'in çabuk becerikli şeklindeki manası, bizim boydan da çıkmış olabilir.

Cerid boyuna mensup obaların çoğu da boyun adını taşıyor ve azı başka adla anılıyor bu obalar şunlardır: Bayır Cerid, Kara Hasanlı, Oruç Gazili ve Mamalı. Bunlardan Mamalı obası XVII. yüzyılda güçlenmiş ve bundan dolayı müstakil bir oymak gibi sayılmıştır. Mamalı oymağı batıya doğru göç etmiş ve XIX. yüzyılın ortalarında bilhassa Bozok (Yozgat

bölgesi) sancağında yurt tutmuştur.

Ceridler, Dulkadir elinin diğer boyları gibi Amik Ovasında kışlıyor ve Maraş bölgesinin türlü yerlerinde yaylıyordu. XVI. yüzyılda, Ceridlerden Cerid Sultan Hacılı obası, diğer Dulkadirli boylarının obaları ile birlikte Diyarbekir bölgesine göç ederek oradaki Bozulus arasında yaşamaya başlamıştır

Bu göç yurt darlığından ileri gelmiş olmalıdır.

A. Silsüpür Ceridi:

XVI. yüzyılda Bozulus arasında yaşadığını söylediğimiz bu Sultan Hacılı Ceridi obası XVII. yüzyılda Silsüpür Ceridi adını taşıdı. Bu Ceridlerden 2000 çadıra yakın kalabalık bir kol 1606 veya 1607 yılında İran'a göç ederek İran hükümdarı olan Şah Abbas'ın hizmetine girdi. Bu Silsüpürler'in başında Halil Bey bulunuyordu. Şah Abbas Halil'i sancak beyi tayin etmiş ve bundan dolayı Halil Bey, Halil Sultan ad ve unvanı ile anılmıştır. Osmanlı devletinin yanlış siyaseti yüzünden Anadolu'dan pek çok Türk İran'a gitmiş, bu yüzden Türk halkı içinde nüfus boşlukları meydana gelmiştir. Anadolu Türkleri'nin nüfuslarının azalması ve yoksullaşmaları Osmanlı devletinin de gücünü kaybetmesine sebep oldu. Fakat Osmanlı idarecileri bunun hiç bir zaman farkına varamadılar.

Silsüpür Ceridi'nin ana kolu da Orta Anadolu'ya, Ankara-Bozok (Yozgat) bölgelerine gitmişti. Anlaşıldığına göre Silsüpür, oymağı adını XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında yaşamış bir beyden almıştır. Silsüpür Bey'in nesli "Silsüpür Oğulları" adıyla varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Silsüpür Cerid'i 1692 yılında diğer Türkmen oymakları ile birlikte Urfa'nın güneyindeki Rakka bölgesine zorla iskan edildi. Ceridler Beğdili boyuna komşu olarak Belih çayı kıyılarında yerleştiler.

Ceridler burada diğer Türk oymakları ile birlikte Arap oymaklarından Tayylar ve Anezeler'e karşı savaşmak zorunda kaldılar. Birçok savaşlar yapıldı. Bu savaşlarda, Cerid Bekir Türk oymaklarının en güvendiği bir kahraman idi. Bu kahraman ile ilgili güzel ve dokunaklı bir şiir bize kadar gelmiş olup şöyledir:

Rakka çöllerinden gelen gaziler
Rakka'nın da konca gülü soldu mu?

Yeniden bir haber duydum oradan
Cerid Bekir öldü derler öldü mü?

Cerid Bekir öldü ise kırıldı kilit
Yolumuza çöktü bir kara bulut
Gördülü Kerimle Bayındır Halit

Kolu bağlı Celladlara vardı mı?
Kul Sadun'um der ki bulamadık vefa
Hükmümüz geçerci şol Kaftan Kafa
Ulaşlı oğlu Hacı Mustafa
Alayları bölük bölük böldü mü?

Fakat Ceridler ve diğer oymaklar Rakka bölgesinin havasını, suyunu sevmemişlerdi. Onlar eskisi gibi Anadolu'da yaşamak istiyorlardı. Bu yüzden fırsat buldukça Anadolu'ya kaçtılar. Devlet onları bulup yeniden Rakka'ya sürdü. Onlar yine kaçtılar. İşte şu şiir de bu kaçma ile ilgilidir

Cerid Irakka 'dan göç edince
Açılısın Urum'a yolu Cerid'in
Silsüpürog'lu Fettah Bey ölünce
Kırıldı kanadı kolu Cerid'in

Yüz atlısın daim ileri gitsin
Sağına soluna çok dikkat etsin
Pilička vermeden menzile yetsin
Bozulmadan gitsin eli Cerid'in

Sineği pek çok Nizib'e varmayın
Pusu vardır Şarlağan'a konmayın
Mürseloğlu kız isterse vermeyin
Koklatmayın kimseye gülü Cerid'in

En sonunda Silsüpür Ceridleri Rakka İskanından kurtularak Kırşehir ve Ankara'ya bağlı Keskin kazasında yerleştiler. Kırşehir'de sekiz Cerid köyü vardır. Bunlardan Hamid Köyü Silsüpür beylerinin yaşadıkları köydür.

Keskin bölgesindeki Cerid köyleri de aynı sayıdadır (yani 8 köy).

Yozgat ve Çorum'da da Cerid köyleri vardır ki, bunlar da Silsüpür Ceridi'nden olmalıdır.

Kırşehir'deki Hamid köyünden başka diğer Cerid köyleri de şunlardır: Çebişli, Bebli, Kızıl Osmanlı, Ayvalı Kel İsmail, İğdeli, Göçbeyli

Ankara'nın Keskin kazasındaki Cerid köyelerinin adları da şöyledir: Cerid kale, Cin Ali, Barak, Seyfli, Tokazlı, Camırabatmaz, Cerid Mumlusu, Beşler.

Yukarıda da söylendiği gibi, Kırşehir'in Hamid köyüne yerleşmiş olan Cerid Silsüpür'ün boybeği ailesi'nin soy kütükleri vardır. Bu soy kütüğü Silsüpür Bey'in oğlu Fettah Bey ile başlıyor ve onu oğulları Mithat ve Ali beyler takip ediyor.

Dulkadir eli arasındaki ana Cerid boyuna gelince, bu boydan yeni ve

kalabalık bir kol ayrılıp kışın Çukur Ova'da Ceyhan yöresinde, yazın da Kayseri bölgesindeki Uzun Yayla'da yaşamaya başlamıştır. Bu Ceridler, Çukurova'da Osmaniye'de kışlayan Tecirli ile birlikte XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında yaptıkları kovgunlar ile dirlik ve düzenliği ihlal ettilerse de Karaman beylerbeyisi Hasan Paşa üzerlerine gönderilerek yatıştırıldılar. Tecirli de Dulkadirli eline mensup oldukları için iki oymak birbirleri ile iyi geçiniyorlar. Avşar ve Bozdoğanlara karşı birlikte hareket ediyorlardı. Avşarlar'ın Ceridler ile savaşlarına dair bazı deyişleri de bize kadar gelmiştir

1860 yılında Çukurova'daki Cerid'in 1.200 çadırdan meydana geldiği bildiriliyor. Bu Ceridler'in 37.500 koyuna, 3.500 keçiye, 25.000 sığıra ve 1.800 deveye sahip olduğu da bildiriliyor. Fakat sığır sayısı, şüphesiz, çok fazla gösterilmiştir. Beş yıl sonraki Çukurova'da Fırka-i İslahiye görüldü. Bu toplu tüfekli Osmanlı tümeninin vazifesi, derebeyleri ortadan kaldırmak, oymakları da yerleştirmektir. Oymaklar kışlak ve yaylaklarından birinde yerleşebileceklerdi. Cerid, akıllıca karar verip, Tecirli ve Bozdoğan gibi, "Çukurova'daki kışlağında yerleşti. Bu yerin toprakları verimli olduğu için bu Ceridler'in iktisadi durumları iyidir. Bundan 25 yıl önce onları ziyaretimde ataları ile ilgili hatıraları muhafaza ettiklerini görmüştüm.

Çukurova'da, Ceyhan kazası dahilindeki Cerid köyleri şunlardır: Talarlı, Altı Göz, Bekirli, Azizli, Veysiye, İmran, Hamdilli, Değirmendere, İseli, Hürü Uşağı, Ceyhan Bekirli (öteki, adı Kazıkçı Bekirli) Alma Gölü, Yolak, Mustafa Beyli (buradan göçmen de var).

Çukurova Ceridleri'nin 12 köyde sadece kendilerinin oturdukları görülüyor. İşte, Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelmesi böyle olmuştur. Yani Türk oymakları bir müddet sonra kışlak veya yaylaklarından birinde nüfus güçlerine göre köyler kurmuşlar milletimizin ana unsurunu meydana getirmişlerdir. "Falan yöre Türkleşti" sözü ile o yöreye Türk oymaklarının yerleşmesini kastediyoruz. "Çukurova Türkleşti" demek, Çukurova Türk nüfusu ile dolarak orası Türk yurdunun bir parçası oldu demektir. Oğuzlar adlı kitabımız da Oğuz boylarının ve obalarının yörelere, köyler kurarak nasıl yerleştiklerini gösteren çok örnekler vardır. Esasen vatan başka şekilde kurulamazdı.

Maraş bölgesindeki ana kolu Ceridlerine gelince onlar XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında Çobanoğulları tarafından idare ediliyorlardı. 1707 yılında Çobanoğlu Kasım ile Bayezid oğlu Mehmet'in kötü hareketlerde buldukları ve haydutluk yaptıkları bildiriliyor. Anlaşılabileceği üzere Bayezit oğulları da Maraş bölgesindeki Türk oymaklarının başındaki boybeyi ailelerinden biridir. Bayezid oğullarının dışarıdan geldiklerine dair söylenen sözlerin gerçeğe hiç bir ilgisi yoktur.

Geçen yüzyılda Maraş Ceridleri Kuşçu Ceridi ve Çağlayan Ceridi olmak üzere iki kola ayrılmıştı. Her kol idari bakımdan bir "nahiye"

sayılıyordu. Yine geçen yüzyılda çizilmiş 1/400.000 Ölçekli Kıptert haritasında Kuşçu Ceridi'nin yurdu, Maraş'ın doğusunda ve Pazarcık'ın kuzeyinde bulunmakta, Ak Su da bu yurdun ortasından geçmektedir. Aynı haritada, Ak Su'nun doğusunda güneyde Dedeler, Hasan Ağa, kuzeyde de Belveren ve Kız Oğlan köyleri arasındaki topraklar da Yumaklı Ceridi'nin yurdu olarak gösterilmiştir (fakat haritada Bomaklı Ceridi şeklinde yazılmıştır). Şimdi ise Yumaklı Ceridi sadece bir köy adıdır.

Böylece 1850 yıllarında Kırşehir Keskin ve Ceyhan Ceridlerinde malî ve idarî bakımlardan "nahiye" sayılmışlardır. Böylece işaret edilen yıllarda Cerid ile ilgili dört idari yöre görülür. Bunun sonra beşe çıkmış olması ihtimali vardır. Bu da Ceridlerin kalabalık kollar halinde olmasından ileri geliyor.

Şimdi Gaziantep'de birçok köylerde yaşayan Baraklar'ın da aslında Ceridlerin bir obasından gelmiş olmaları muhtemeldir.

Bütün bunlardan başka XVI. ve XVII. yüzyıllarda İçel bölgesindeki (Silifke-Anamur-Mut) Yörükler arasında Cerid adlı bir oymak yaşadığı gibi, Niğde (Aksaray), Sivas (Zara), Çorum, İzmir (Ödemiş), Afyon Karahisarı (Dinar) vilayetlerinde de aynı adda köyler görülmektedir.

Cerid'in adı Köroğlu destanı ile ilgili şiirlerde de geçmektedir:

İndim geldim Cerid-Afşar iline
İlleri var bizim ile benzemez
Heves oldum sohbetine diline
Dilleri var bizim dile benzemez.

Cerid'in adının Köroğlu destanında geçmesi, onun yaygın bir üne sahip olmasından ileri gelmiştir.

İşte Cerid boyunun tarihinin esasını, verilen bu bilgiler meydana getirir. Bu bilgilerin Cerid çocuklarına öğretilmesi, başlıca dileğimizdir .

MARAŞ VE YÖRESİNDEKİ CERİDOĞULLARI

Serdar YAKAR*

Oğuz'un 24 boyundan irili ufaklı 7000'e yakın oymak, aşiret ve cemaat oluşturan Türkmenler Anadolu'ya sel gibi gelerek üç kitaya hükmeden güçlü ve büyük devletler kurmuşlardır. Bu oymaklardan biri olan Cerid aşireti Dulkadiroğulları Beyliğinin içerisinde yer alarak çok geniş bir alana yayılmışsa da ana unsur Maraş ve (Kilikya) Çukurova bölgesinde kalmıştır.

Başbakanlık Arşiv belgeleri ışığında diğer tüm oymak ve aşiretler gibi Cerid aşiretinin de yaşadıkları yerleri ve aldıkları farklı isimleri Cevdet Türkay "Oymak Aşiret ve Cemaatler" adlı eserinde kaleme almıştır.

Anadolu, Kıbrıs, Suriye ve hatta İran'a kadar yayılan Cerid oymakları dağınık bir şekilde iskan edilmiş olduklarından kendi adları ile anılan köy ve kasaba oluşturmakta zorlanmışlardır. Ancak büyük gruplar halinde yerleştiklerinde buldukları yere kendi isimlerini verebilmişlerdir. Bu şekilde büyük gruplar halinde yerleşilen yerlerden Çağlayancerit, Yumaklıceridi ve Küçükcerit Kahramanmaraş sınırları içerisinde yer almaktadır. Adana Aladağ ilçesinde Ceritler Bucağı, Afyon Dinar İlçesinde Cerid yaylası, Artvin Şavsat ilçesinde Ceritdüzü, Çorum Seydam Bucağında Cerit Köyü, Gaziantep Şehitkamil ilçesinde Cerityeniyapan köyü, İzmir Kiraz ilçesinde Ceritler köyü, Malatya Kuluncak'ta Ceritbelen köyü, Sivas İmranlı ilçesinde Cerit köyü, Aksaray Acıpınar Bucağında Cerit köyü, Karaman Merkez'de Cerit köyü, Kırıkkale Keskin'de Ceritmüminli köyü, Cerit kale köyü ve Cerit obası, Kilis Merkez'de Ceritler köyü halen var olan ve Cerid adını yerleşim yerine veren Cerid Türkmenleridir. Bunların yanısıra Oymak reislerinin adı veya farklı adlar verilen Cerid köylerinin ise varlığı bilinmekle birlikte sayısı hakkında bugüne kadar derli toplu bir çalışma yapılmamıştır.

Prof. Dr. Faruk Sümer'in "Ceridler" adlı makalesinde ise farklı köy isimleri de verilmektedir.¹

Cerid ve diğer Türkmen köylerinin bu denli dağınık olması ve onlara farklı adlar verilmesi bir politikanın sonucudur. Selçuklu Sultanı Sencer zamanında devlet bürokrasisinin kendilerine yabancılaştığını ve kendilerini hor gördüğünü hisseden Türkmen Aşiretleri çeşitli olayları bahane ederek ayaklanmışlar ve Sultan Sencer'i iki yıl süre ile yanlarında alıkoymayı

* Kahramanmaraş Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü, Araştırmacı.

¹ Sümer, Faruk; Ceridler, (1988), Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 24.

başarmışlardı.² Tarihe “Büyük Oğuz Ayaklanması” olarak geçen bu olaydan sonra hem Selçuklular hem de Osmanlılar iskan konusunda ince bir siyaset takip etmişlerdir. Hatta bir dönem devlet buyruğu ile “Aşiret ismiyle anılan köy ve mahalle kurulması yasaklanmıştır.”³

Sürgüne Giden Uzun İnce Bir Yol

XVI. yüzyılın sonlarında başlayarak XVII. yüzyıl boyunca devam eden Celâli isyanlarının ve idarecilerin zulme kadar varan kötü idarelerinin sonucu olarak bazı bölgelerde köy ve kasabaların terkedilmeye başlandığını tarihler kayıt düşmektedir. İçerdeki bu kargaşa Osmanlı Devletinin tepe noktasında da devam ediyordu. Cephelerden yenilgi haberleri gelmeye başlamıştı. İşte böyle kargaşanın hakim olduğu bir dönemde IV. Mehmet Osmanlı tahtından indirilerek yerine II. Süleyman getirildi. İdari ve askeri işleri müzakere için kurulmuş olan istişari mahiyetteki meclis 25 Ekim 1689'daki toplantısında bu kötü gidişatı engellemek üzere Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın sadâret makamına getirilmesini uygun gördü. Fazıl Mustafa Paşa'nın önündeki en büyük problemlerden biri de iç nizamın tesisi idi.

Osmanlı İmparatorluğu iç nizamın tesisi için kuruluş yıllarından o yana sürdürdüğü, aslında Selçuklu döneminde de uygulanan iskan faaliyetlerine hız verdi. 1691 yılı baharında Fazıl Mustafa Paşa'nın uygulamaya koyduğu iskan politikasının farklı yönleri de vardı. Bu tarihten itibaren konar-göçer oymaklar harap olmuş, terkedilmiş köy ve kasabalara yerleştirilmeye başlandı. Böylece boş ve sahihsiz yerler imar edilecek ve ziraate açılmış olacaktı. Ayrıca yerleşik halkın konar-göçerlerden şikayetleri önlenecekti. Üstelik bu konar-göçerlerin Celâli isyanlarına katılmalarının da önü alınmış olacaktı.

Göçebe (konar-göçer) yaşam tarzını XVI. - XVII. yüzyıla kadar taşıyan Türkmen oymaklarının hayatlarını daha yakından tanıyabilmek için içinde yaşamış oldukları çadırları incelemek yeterlidir.⁴

At yetiştirmenin ve biniciliğin konar-göçer Türkmen oymakları arasında ne kadar büyük bir önem taşıdığı tüm yazılı kaynaklarda yer alır. Orta Asya'dan göç at sırtında başlamış, yeni ülkeler at sırtında keşfedilmiş, fethedilmiştir.⁵ Cerid boyları arasında ise binicilik apayrı yer tutar. Aslında Cerid adının “cirit”den geldiği de yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Cerid

² Sarıkaya, M. Saffet; Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı, (2003), Ötüken Neşriyat, İstanbul, sh. 21.

³ Yurtsever, Cezmi; Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, (1983), Bayrak yay. İst., sh 215.

⁴ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 13.

⁵ Tahir Kutsi, *Dadaloğlu*, Toker Yayınları, İstanbul 1987, s. 72.

kelimesinin; canlı, eli çabuk ve becerikli anlamlarına geldiği de bilinmektedir. At konusuna dönmek gerekirse; KSÜ Tarih Bölümü Başkanı Sayın Doç. Dr. Ahmet Eyicil'in araştırmalarına göre; Ceridler, bacakları kısa atlara biner, çok çevik ve hızlı bir şekilde hareket eder, atlarıyla dağlık ve engebeli arazileri çok iyi tırmanır ve her türlü hava şartlarında süratle seyahat edebilirlerdi.⁶

Konar-göçer Türkmen aşiretlerinin Osmanlı İmparatorluğu idari mekanizmasında üstlenmiş oldukları bir takım görevler de vardı. Bunlar:

1-Madenlerle ilgili muhtelif görevler. (Madenlerin eşkiyalardan muhafazası, nakliyesi vs.)

2-Ordunun nakliyat işlerinin yürütülmesi,

3-İç ayaklanmaların bastırılması,

4-Devam eden muharebelere taze güç olarak gönderilmesi,

5-Derbent ve geçitlerin muhafazasıdır.

1071 Malazgirt Zaferi ile batıya doğru akın eden göç ve yerleşmede bir çok köylere isimlerini veren, boş ve ıssız yerlerde yerleşip oraları imar ve iskan eden dervişler ve onların faaliyet merkezi olan zaviyeler kendiliğinden bir iskan politikası oluşturmuştu. Göçlerle kendiliğinden gelip boş bir alana yerleşen dervişler orada bir zaviye kurduktan sonra, yavaş yavaş onun etrafından yapılan inşaat ve yerleşmelerle bir köy ortaya çıkmış oluyordu. Diğer bir iskan şekli ise sürgünlerdi. Devlet lüzum olduğunda icap eden yerlere yerleşmek üzere sürgün gönderme yetkisine sahipti. Başlangıçta her köy ve kasabadan belirli sayıda gönüllü fethedilen yerlere gönderilirken zamanla mecburi sürgünler başladı. Bir diğer sistemli iskan metodu ise derbent ve geçitler vasıtası ile tatbik edilen şekildi. Türkmen oymaklarının gönüllü yerleşim alanları genelde yaylak-kışlak yerleri olmaktaydı. Yaylakta hayvancılık, kışlakta ise basit çiftçilik yapan ve artık yarı yerleşik bir hayat yaşayan oymakların zaman içerisinde bazen bilinçli bir şekilde bazen de ortamın durumuna göre parçalara ayrıldıkları görülmektedir. Cerid Türkmen boyunun Sakallı Ceridi, Kömür Ceridi, Silsüpür Ceridi, Çağlayan Ceridi vs. gibi parçalara ayrılması gibi..

İlk mecburi iskana tabi olan Türkmen boyları içerisinde Keskin dolaylarındaki Boz-ulus'a bağlı Cerid (Silsüpür Ceridi) de bulunmaktaydı. Kadılara gönderilen fermada Türkmenlerin emirlere itaat etmeyerek iskan edildikleri yerlerden firar etmeleri halinde Anadolu'ya geçiş noktaları olan Behisni, Hısn-ı Mansur, Göynük kazalarına girmelerine ve Elbistan'a geçişlerine müsaade edilmemesine de değiniliyordu. Boz-ulus Ceridinin yerleştirildiği alan ise Rakka'da bulunan Akça-kale, Küçük Collab mezraası,

⁶ Ahmet Eyicil, "Maraş'ta 1855'te Tecirli Aşiretinin İsyanı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1998, Sayı 30, s. 110.

Tel-Hüseyin, Mağara, Tel-Yağmur, Kavuşma, Savaş Tepesi mezraası, Oğlan Dorucu ve Hasan Köyü idi.

Rakka'ya yerleştirilen Türkmen oymakları burada uzun süreli barınamamışlar ve Anadolu içlerine doğru firar etmeye başlamıştı. Ayas, Kınık ve Berendi'ye yerleştirilen Dulkadırlı oymakları da bir süre sonra Rakka'dan kaçanlarla bir olup firar ederek etrafa dağılmaya başladılar. Bir kısım Cerid boyu İran'a kadar giderken bir diğer kısmı İzmir, hatta Rumeli'ye kadar dağılmıştı. Bu dağılmanın sonucudur ki Adadolu'nun dört bir köşesine Cerid Türkmeni dağılmış ve gittikleri yerlerde de farklı isimlerle anılmaya başlanmıştı.

Türkmen oymaklarının iskana tabi tutuldukları toprakları terkederek "asi" konumuna düşmelerinin bir çok nedeni vardı. Bunların en önemlisi ise sürgün mahiyetinde olan yeni yerleşim yerlerine intibak edememeleri idi. Yüzyıllarca yaylada yaşayan insanların Rakka'nın çöl denecek ikliminde yaz kış yaşamalarını beklemek de aslında yanlış bir beklenti değil miydi?

Rakka valisi Kadızade Hüseyin Paşa'ya gönderilen yeni bir fermanla, iskandan kaçanların bulunup tekrar iskan edildikleri yerlere yerleştirilmeleri karşı çıkanların ise cezalandırılmaları emrediliyordu.

Alınan sıkı önlemler büyük oranda sonuç vermiş ve konar-göçer yaşayan Türkmen oymaklarının ekseriyatı devletçe belirlenen yerlere yerleştirilmişti. Bu durum Osmanlı devlet idarecilerince hazırlanan tahrir defterlerinde açıkça görülmektedir. Tüm gayretlere rağmen Gavur Dağı gibi sarp bölgelerde iskanın sağlanması mümkün olmamıştır. Dulkadır boylarının ekserisi (Cerid, Tecirli, Avşar, Kozanoğlu vs.) ise bu dağlarda göçebe yaşam tarzlarını bir süre daha devam ettirmiştir.

Safevi devletinin kuruluşunda yer alan Dulkadırlı oymakları ve Rakka'dan İran içlerine kadar kaçan Silsüpür Ceridi konusu da ayrıca incelenmeye değer bir konudur. İran Şahı Silsüpür Ceridi'ne değer vermiş ve boy beyine Sultanlık makamı vererek onure etmiştir.

Silsüpür Ceridi'nin ilk olarak 1606-1607 yıllarında Şah Abbas zamanında İran'a gittiklerini belirten Faruk Sümer, bu Cerid boyuna Şah Abbas'ın Sâve ve Reyy taraflarında yurt verdiğinden de bahsetmektedir.

“Ferman Padişahın Dağlar Bizimdir”

Anadolu'da yaşayan Türkmen oymaklarından olan Avşar'ın meşhur ozanı Dadaloğlu “Hakkımızda devlet etmiş fermanı / Ferman Padişahın dağlar bizimdir” diyerek Türkmenlerin hayat felsefesini özetleyivermiştir.

Binlerce yıllık tarihleri boyunca hiçbir مکانı kalıcı yurt olarak kabul etmeyen Türkmen oymakları at sırtında hep göç halinde bulunmuş hiçbir yerde uzun süreli barınamamıştır. Dadaloğlu'nun özetlediği hayat felsefeleri onların zaman zaman asi olarak ilan edilmelerine, devlet

güçlerince takibata uğramalarına, sürgün edilmelerine ve hatta katledilmelerine dahi sebep teşkil etmiştir.

Türkmen aşiretlerinin yaşamlarında “Yaylak” ve “Kışlak” kelimeleri özel bir önem taşır. Yaz aylarında yaylaya göç eden Türkmenler kışın “düze” inerler. Kışlak ve yayla birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur Türkmenler için. Biri olmadan diğerrinin bir anlamı olmaz.

Aslında yerleşik hayata geçildikten sonra da Türkmenlerin hayat felsefeleri değişmemiştir. Ayrıca modern çağ, insanların göçebelik duygularını kaşımakta, insanoğlu huzur bulmak için günümüzde dahi yayla özlemini içinde hep yaşatmaktadır.

Türkmenler “yatuk” kişileri kınarlar ve onlara tembel gözü ile bakarlardı. Kaşgarlı Mahmud’a göre: “Oğuzların bir bölümü vardır ki, şehirden dışarı çıkmazlar ve savaş yapmazlar. Onun için, bunlara “yatuk” denir. Bu söz tembeller ve bir tarafa atılmışlar demektir.”

Osmanlı iktisadi sistemi içinde bir konar göçer hanesinin yerleşik hayata geçmesi “yörüklikten feragat” etme, ya da “Türkmenlikten çıkma” olarak ifade edilmekteydi.

Binlerce yıllık kültür birikimi ile XVI. yüzyılda Çukurova’yı kışlak olarak seçen, yaz aylarında ise Binboğa dağları ve Uzunyayla’ya kadar uzanan Ceridoğulları bu bölgede nam salmış, ad almıştı. Ceridoğullarının yanısıra Kozanoğulları, Avşarlar, Tecirliler, Sırkıntılar, Bozdoğanlar, Gençoğlanoğulları, Güveloğulları ve Fersahlar da Çukurova’ya yerleşen Türkmen aşiretleri idi. Cebelibereket dağlarında ise; Ulaşlılar ve Fettahoğulları yaşamakta idi. Amik ovasını ise Reyhanlı aşireti yurt edinmişti. Bu Türkmen aşiretlerinin yanısıra Halep sınırları içerisinde bulunan Kundağı’nda ise Okçu İzzettinli, Amiki ve Şeyhanlı aşireti ile İslahiye’nin Dumdum ovasında oturan Delikanlı, Celikanlı ve Köseagalar yaşamakta olup bunların bazıları Türkmen, bazıları ise Kürt aşireti idi.

Tüm yazılı kaynakların ortak görüşü bu Kürt ve Türkmen aşiretlerinin birbirleri ile çok iyi geçindiği, birbirinden kız alıp vererek akraba olduğu yönündedir.

Kargaşa olmaması için hangi aşiretin nereyi kışlak edineceği, hangi yaylayı yaylak edineceği devlet karafından kayıt altına alınmıştı. Buna göre Avşarlar, Ceridler ve Tecirler Çukurova’da Ceyhan nehri ile Osmaniye arasındaki topraklarda oturlardı. Geçim kaynakları tüm aşiretlerde olduğu gibi hayvancılıktı. Yaz aylarında Uzunyayla, Sivas, Elbistan, Göksun, Pınarbaşı ve Binboğa, Berid, Nurhak dağlarına göç ederlerdi.

Türkmen aşiretlerinin yaylaya çıkması yasaklanınca yazın sıcaklığını Çukurova’da sivri sinekler içerisinde geçiren Dadaloğlu şu türküyü söylemekten kendini alamaz:

Göründü de Hemite'nin kalesi
Hiç gitmiyor aşiretin belası
Yıkılıp Yarsuvat viran kalası
Bu yıllık da burda kalsın elimiz

Eser garbisi de adamı yakar
İçilmez suları yosunlu kokar
Yatılmaz gecesi mucuğu çokar
Sehillemiş açılmıyor gülümüz

Gün burnuna İmeli'den inerdik
Sallanır da Saçaklı'ya konardık
Şöhret için yiğit ata binerdik
Çakmaklı tüfektı bizim zorumuz

Devemiz gelirdi tülülü, bazlı
Tülünün sesi de bülbül avazlı
Aşığımız vardı kucağı sazlı
Bahşışına cömert idi elimiz

Melik Ejder evliyalar yatağı
Ahr Dağı yaylamızın eteği
Bayazıtlı elimizin tutağı
Cihan Köprüsü'nden bağılı yolumuz

Arabistan atlarına binerdik
Al kabutu al kendire atardık
Her birimiz bir orduya yeterdik
Alışkan tüfektı bizim zorumuz

Kavrik'a varınca semah dönerdik
Genişleyip Suçatı'na konardık
Ha deyince bin gök atlı binerdik
Mertlik köprüsünden geçer yolumuz

Karadik'ten öte Harnı'nın düzü
Oturmuş beyler de ediyor sözü
Fettahlı Beyleri (yok) kim'edek nazı
Enden enden kırık bizim kolumuz

Der Dadalı'm der de bu sitem yeter
Yaylaya çıkınca gukkular öter
Kız, gelin kalmadı hep hasta yatar
Döğüşerek ölemedik birimiz

Cerid ve Tecirli aşiretlerinin Uzunyayla'ya göç etmelerine en büyük engel Kozan dağlarını yurt edinen Kozanoğulları idi. Göç eden Türkmen aşiretleri Kozan dağlarından geçebilmek için ya haraç vermeyi kabul edecek veya çatışmayı göze alacaktır. Göç genellikle Mart ayı sonlarına doğru başlar altı, yedi ay sonra yani Ekim ayı sonlarında kışlaklara yeniden dönülürdü.

Yaşanılan her göç yeni olaylara gebe olur, kavgalar, nizahlar, sonu gelmeyecekmişçesine devam ederdi. Bu kavgalarda üstün gelmenin biricik yolu ise güçlü ve arkalı olmaktı. Onun içindir ki aşiretler birbirlerinden kız alır ve akrabalık bağlarını pekiştirmek için özel bir gayret gösterirler. Ceridler, Tecirli, Avşarlar, Farsaklar, Fettahoğulları ve Ulaşlılar yüzyıllarca birbirlerine kız alıp vermekle akraba olmuşlar ve bu akrabalıklarını bugün dahi sürdürmektedirler.

Aşiretler arasındaki kavgalar bazı yazılı kaynaklarda belirtildiği gibi anarşi ve eşkiyalık şeklinde değil güç gösterme ve vur kaç şeklinde olurdu. Bu çatışma ve çarpışmalarda, yenik düşen aşiretlerin ev eşyaları, paraları ve namuslarına dokunulmaz, at, deve, koyun, davar sürüleri toplanarak kendi ağlarına getirilirdi.

Türkmen boyları sürülerin birbirine karışmaması için özel işaretli damga kullanırlardı. Bu özel işarete "en" adı verilmekteydi.

Aşiretler arasında yaşanan ve zaman zaman bir katliamı andıran silahlı çatışmalar bazen çok küçük sebeplerle kıvılcım alır bazen de kız alıp vermeden çıkabilirdi. Bir aşiretin diğer bir aşiretten istediği kızı vermedikleri zaman kıza talip olan aşiretin kızı zorla kaçırmaları aşiretlerin örf ve adetlerinde normal sayılmakta idi. Bu tür durumlarda kız tarafı olan aşiret karşı tarafa düşman kesilir ve er geç bu iki aşiret arasında silahlı çatışma yaşanır. Halk ozanları bu tür olayları türkü yaparak günümüze dek yaşatılmasını sağlamışlardır. Ceritli aşireti ile Mursaloğulları arasında yaşanan böyle bir olay Kul Yusuf'un türküsünde şu şekilde anlatılır:

"Sineği pek çok Nezib'e varmayın
Posu vardır Şarlangana girmeyin
Mursaloğlu kız isterse vermeyin
Koklatmayın kimseye Gülü Cerid'in"

Türkmen aşiretleri içerisinde kavgacı olarak bilinen Ceridliler'in Avşarlarla olan kavgaları da meşhurdur. Avşar ozanı Dadaloğlu bu kavgalardan birini bir türküsünde şöyle dile getiriyor:

Dadaloğlu:

– Gel edek kavgayı etme bahane
Kavganın derneği olmaz şahana
Susundan ölsende girme Cihan'a
Örkleme atını koruma doğru.

Cerit Beyi:

– Gel edek kavgayı etme bahane
Kavganın derneği nasıl olur şahana
Malcıyım olmaz, girmesem Cihan'a
Akan suyu takım etmek niyetim.

Dadaloğlu:

– Ceritoğlu bu sözünü tutmazsan
Benim sözlerime riayet etmezsen
Eğer dönüp sen Kırım'a gitmezsen
Çeviririm yönünü geriye doğru.

Cerit Beyi:

– Altmış bin piyade doksan bin atlı
Çakmaklı tüfenkler yalım barutlu
Önde Bozdoğan artta Ceritli
Çöl ovada bir harp etmek niyetim.

Dadaloğlu ile ilgili derlemelerin tamamında yer alan bu şiirden anlaşılın, iki Türkmen aşireti arasında sınır olan Ceyhan nehrinde sürülerini sulamak isteyen Ceridlerin engellenmesi ve buna karşın da Cerid beyinin meydan okumasıdır.

Bu hikaye yüzyıllarca halk arasında söylenegelmiş ve günümüze dek ulaşmıştır. Hacettepe Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Bölümünde öğretim görevlisi olan Dr. Fatma Gülay Mirzaoğlu, 1994 yılında tamamlamış olduğu Yüksek Lisans Tezi'nde bu hikayeyi şu şekilde nakledecektir.⁷

⁷ F. Gülay Mirzaoğlu, "Çukurova'da Yaşayan Cerid Türkmenleri'nde Halk Hikayeciliği ve Halk Hikayeleri", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 135-139.

“İrak’ın Rakka şehrinde Cerid beyleri bulunurdu. Havalarm sıcak olmasından ekinlerin, tarlaların, otların-çöplerin gurumasından göçmek zorunda kalan aşiret beyleri, buradan göçelim dediler. Fakat içlerinde yine sözü dinlenir bazı kişiler de, göçmek istemezler. Zaten beyleri de ölmüştü. Aşiret beysiz olmaz, dediler. Özü pek, sözü dinlenir yiğit delikanlı Ali Bey’i başlarına aşiret beyi seçerler. Ali Bey de, göçmek taraftarıdır. Var mı bizimle gedecek, deyince üçyüz atlı çoluğu çocuğu ile beraber elinde kirmeni, gılıcı belinde Ali Bey’in arkasına düşerler. Bir hayli günlerce yol aldıktan sonra, Çukurova’nın Ceyhan ırmağı kenarına varırlar. Atları da yorulmuştur. Yemyeşil cennet misali, söğütlü, ağaçlı bir yere konarlar. Çadırlarını kurarlar. Fakat, burası Ali Bey’in hoşuna gitmişti. Burada kalalım, buraları iskan edelim, demişlerdi. Fakat buralar sahipsiz değildi ki. Binboğa’da Dadaloğlu vardı; Kozan’da, Kozanoğlu vardı, Osmaniye’de Ala Osmanoğulları vardı, Antep ve Hatay’da da, Mürsel Beyleri vardı.

Dadaloğlu’nun gözcüleri, Dadaloğlu’na haber iletiler. Dediler ki; Beyim, Ceyhan Irmağı kenarında bir hayli çadır kurulmuş, ne dersiniz? Dadaloğlu: Gidin sorun bakalım, neyin nesidir.. Aptal mıdır, çingen midir, onlardan bir toprak bastı parası alalım, dedi. Giderler, Dadaloğlu’nun sözünü iletirler. Fakat, Ali Bey der ki: Biz, ne aptalız, ne de çingeniz, aşiretine küsmüş gitmiş bir adamız, para dersiniz beş guruş uçun bizim gursağımız çukular, paramız da yoktur, der.

Bu sefer Dadaloğlu gelir. Yine Ali Bey, Dadaloğlu’na, hoşgeldiniz, der; buyrun, der. Dadaloğlu: Hoş gelmedik, deyince sazını alır, bakalım Cerid beyi Ali Bey’e ne der, ne söyler, dinliyelim:

Ceridler Rakka’dan da sökün edince
Çevirmiş yönünü de Urum’a doğru
Urum’da Avşarlar öldürür sizi
Çel atın başını Gırım’a doğru.

Ceridoğlu da bu sözümü dutmazsan
Eğer sözlerime riayet etmezsen
Geri dönüp sen Gırım’a getmezsen
Gönderrim seni de gerine doğru.

Dadaloğlum der de, bura bizim yurdumuz
Alosmanoğlu da asıl gurdumuz
Zülgadiroğlu da, Gozanoğlu dördümüz
Yoksulluk göndürürüz serine doğru.

Dadaloğlu sözünü bitirdi. Halbuki daha önce Zülgadiroğlu, efendim Gozanoğlu, Aliosmanoğlu söz vermişlerdi. Dadaloğlu onlara haber etmişti,

böyle bir çadırılı geldi buraya, bunları burdan govalayalım, diye. Onlar da demişti ki Dadaloğlu'na, sen bizim söz sahibimiz ol, söz hakkımız ol, biz seni arkadan desteklerik, demişlerdi. Dadaloğlu, Cerit Beyi Ali Bey'e böyle cevap verince, Ali Bey de adamlarına; Oğlum şu benim sazımı getirin, Dadaloğlu açıktan açığa bize meydan okudu, bizi tehdit etti, dedi ve Cerid beyi Ali Bey de, Dadaloğlu'na şöyle söyledi:

Dadaloğlu da bu tehdidin bana mı
Senin ile de bir harbetmek niyetim
Gör bakalım, ölüm sana, bana mı
Düz ovada da bir harbetmek niyetim.

Girerim gavgaya da etme mahana
Garganın dırna da geçmez şahana
Malcıyım enmezsem olmaz Ceyhan'a
Akarsuyu da takip etmek niyetim.

Buyurun kavgaya da meydan burası
Cerid geldi de başınızın belası
Bir Ucu da Anavarza galesi
Gozan'dan da bir yer almak niyetim.

Cerid Beyi Ali Bey, Dadaloğlu'na cevabını verince, Dadaloğlu hiddetlenerek, atının başını geriye çekti ve kendi tarafına atını hızla sürdü. Belliydi ki, askerini toplayıp Cerid beylerinin üzerine hücumla kakacaktı. Tabi bunu Ali Bey de anlamıştı. Ali Bey kendi tarafına dönerek; Silah arkadaşlarım, gader arkadaşlarım, gardaşlarım, belli ki Dadaloğlu gitti, bizimle savaşa hazırlanacak. Bize karşı gelene siz nasıl cevap verirsiniz, ne dersiniz? Onnar da dediler ki; Bize karşı gelenin de cevabı kılıcımızla olur. Allah razı olsun ben de zaten sizden bunu istiyordum, dedi Ali Bey.

İki taraf Ceyhan Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Cerit beyleri öyle bir savaştı ki, atının altından girip, üstüne çıkıyordu. Allah sizi inandırsın, bir ekin tarlasına, sanki bir döverbiçer girmiş gibi, her taraf al gızıl ganın içine boyandı. Çok geçmeden Dadaloğlu arkasına bir baktı ki, dokuzyüz atlıdan bir avuç askeri galmıştı. Askerden birkaç tanesini gönderdi Gozanoğlu'nun yanına. Dedi, askerime yardıma gelsinler. Gozanoğlu dedi ki: Vallaha benim askerim pısrık, buna karşı gelemez, dedi. Bir elçi de Alaosmanoğlu'na gönderdi. Maraş'tan Zulgadoğlu'na gönderdi. Onnar da: Benim askerim çok yorgun, oraya gidip de savaşı durdurdu, askerini çekti. Gavır Dağları'ndan Kömürler'e doğru bir avuç askeriyle Kömürler'de Mursal Beyi'ne gitti. Dağ başından engin ovalarda Mursal Beylerinin çadırlarını

gördü, oraya yaklaştı. Vardı ki, onnar da kimisi ağlar, kimisi sızlar. Yaralı-pereli bir halde, Mürsel Beyine vardı. Dedi: Gardeşim, bu hal nedir? Vallahi dedi işte, Ceritler'inen savaştık, halimiz malum. Ya sizdeki ney, deyince: İşte, dedi, biz de aynı o adamlarınan savaştık, senin yanına yardım istemeye geldim. Vallahi, dedi, benim askerimin daha yarasının kemresi iy'olmadı, deyince, Dadaloğlu Mürsel Bey'ine bakalım ne dedi, ne söyledi, dinliyelim:

Sana derim sana da ey Mürsel Beyim
Döleğinde de dövüş oldu, dön oldu
Yiğit olan döne döne döğüştü
Arab atın da, goç yiğidin gün oldu.

Öğlennen de ikindinin arası
Ey'olmuyor eğri gılıç yarası
Yarsıvat'la Zencirli'nin arası
Işılak da, gölek gölek gan oldu.

Rüyada gördüğüm de o gara düşler
Hesaba gelmiyor de kesilen başlar

Döğüşe girmedi de puşt arkadaşlar
Çekildi de bir tarafa yad oldu.

Dadaloğlum der de, n'oldum döküldüm
Yarsıvat'da da, güreş dutdum yıkıldım
Dokuzyüz atlıyan da harbe dıkıldım
Yüzü burda, sekizyüzü zay oldu.

Mürsel Beyinden de ümidi kesilen Dadaloğlu, geriye döner. Gavır Dağları'ndan Binboğa'ya doğru yürürken yaylaların başında, askerini şöyle bir gontrol eder, bakar ki, dokuzyüz atlıdan yaralı pereli yüz atlısı galmıştır. Dadaloğlu, yüreği kan ağlıyor, dünyası zindan olmuştu sanki. Biraz daha gittikten sonra askerler: Şurada bir yememizi yiyelim, dediler. Orada indiler, azzık çıkınlarını çezdiler, oturup yemeklerini yerlerken Dadaloğlu da şöyle bir kenara çekilmiş, sırtını bir çam ağacına dayamış, hüngür hüngür ağlıyordu. Dağlar bile dayanamaz oldu Dadaloğlu'nun ağlamasına. Askerin boğazından ekmek de aşmaz oldu. Beyim dedi birtanesi, ne ağlıyorsun, dövüştük, yenildikse yenildik, öbürleri gibi harpten, dövüşten kaçmadık ya. Nasıl ağlamayayım, dedi Dadaloğlu, ben koca Binboğa'ya ne yüzle varayım dedi. Çocuk gibi hüngür hüngür ağlıyordu. İki gözü iki çeşme, sırtını bir

ağaca dayanmış, kendi kendini şu sözlerle teselli etmeye çalışıyordu.
Dadaloğlu şöyle söyledi, mırıldandı:

Elde değil de elem geldi gözümden
İki gözüm durmaz çağlar ne deyim

Sağ selamet ayrıldığıım Binboğa
Sorsa bana sual dağlar ne deyim.

Arkadaşları da zaten yemek yemek için toplanmışlardı. Boğazlarına
durdu yedikleri yemek. Dadaloğlu'nun çevresine toplandılar. Dadaloğlu
şöyle devam etti:

Öğle ile de ikindinin arası
Gara geldi iki yüz beş senesi
Goç yiğit Kenan'ımın da Elif anası
Varınca yollarım bağlar ne deyim, beyler ne deyim.

Gelin arkadaşlar da yanıma gelin
Beni diri sanman bir gılıç çalın
Sekiz yüz hanede sekiz yüz gelin
Alı çeşip gara bağlar ne deyim, beyler ne deyim

Depire depire de, dehle giratım
Yarsıvat'da galdı kürküm guşatım
Babaları öldü de yavrılar yetim
Gelip de yanıma ağlar ne deyim, ağlar ne deyim.

Varsam Binboğa'ya da sedasız sessiz
Gezsem odaları hep ıssız ıssız
Gelinler garalı da, başları fessiz
Nerde bizim beyler derse, ne deyim, beyler ne deyim.

Dadaloğlum der de, yoramadım düşleri
Şehidime de dikemedim daşları
Yarsıvat'da olup biten işleri
Sorsa bana galan sağlar ne deyim, beyler ne deyim.”

Çukurova Ceridlerinden olan Türk Halkbilimcisi Dr. F. Gülay
Mirzaoğlu yukarıda nakledilen ve yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi'ne

aldığı öyküyü “Çukurova Bozlağı”⁸ adlı eserine de alarak bu hikayenin Çukurova’lı aşık Duran tarafından anlatıldığını kaydeder.

Dadaloğlu’nun yaşadığı tarih gözönüne alındığında Cerid’in Rakka dönüşüne denk gelmediği, bu olayın Cerid’lerle avşarlar arasında Dadaloğlu’dan çok önce yaşandığı anlaşılacaktır. Ancak olay Dadaloğlu tarafından şiirleştirilmiş ve günümüze dek gelmesi sağlanmıştır.

Avşar’larla Cerid’ler arasında bu tür kavgalar o kadar çoktur ki anlatmakla bitmez.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sürdürülen iskan politikaları genelde etkili olmuş ve konar-göçer yaşam tarzını sürdüren Türkmen oymaklarının ekserisi yerleşik hayata geçmişse de bazı bölgelerdeki Türkmen aşiretlerini yerleştirmek mümkün olmamıştı. Çukurova ve Gavur Dağları da bu yerlerden biri idi. Avşar’ın meşhur ozanı Dadaloğlu şiirlerinde konuyu sık sık işleyerek mecburi iskana karşı gelmiş, Türkmen boylarının mücadelesini sazı ile dillendirmişti.

İlgıt ılgıt seher yeli esiyor
Gâvur Dağları’nın başı dumanlı
Gönül binmiş aşk atına, aşıyor
Bire beyler, cünunluğun zaman mı

Aşağıdan iskân evi gelince
Sarıp ta gül benzimiz solunca

Malım, mülküm, seyfi gözlüm kalınca
Kaypak Osmanlılar, size aman mı

Aşağıdan iskân evi geliyor
Bezirgânlar koç yiğide gülüyor
Kitabın dediği günler oluyor
Yoksa devir döndü, âhir zaman mı

Aşağıda akça çığın ötünce
Katar başı, mayaların sökünce
Şahtan ferman Türkmen ili göçünce
Daha da hey, Osmanlı’ya aman mı

Dadaloğlu’m sevdası var başımda
Gündüz hayalimde, gece düşümde

⁸ F. Gülay Mirzaoğlu, *Çukurova Bozlağı*, Binboğa Yayınları, Ankara 2003, s. 142.

Alışkan tüfekle dağlar başında
Azrail'den başkasına koman mı

Dadaloğlu hem kendi döneminin hem de kendinden önce yaşanmış olayların aktarıcısıdır. Sazı ve sözü ile bey toplantılarına neşe katmış, Avşar'ın önüne düşüp kılıç çalmış, at oynatmış olan bu yiğit Türkmen Ozan ile ilgili birçok yazılı kaynak mevcuttur. Ozanın ikinci eşi Ceridli Ağ Gelindir.

Oturmuş Ağ gelin taşın üstüne
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Bir selam geldi de başım üstüne
Alırım kız seni komam ellere⁹

Ağ gelin için söylenen bu türkü konar-göçerler arasında sık söylenen ve sevilen bir türküdür. Evini barkını bırakıp diyar diyar gezen Dadaloğlu'nun annesinin de Cerid Türkmeni olduğu belirtilmektedir.¹⁰

Fırka-i İslahiye ve Güney Anadolu'da İskan

En eski devirlerden beri stratejik bir öneme sahip olan Güney Anadolu, Doğu Akdeniz sahili ve sahilin hinterlandını içeren geniş bir sahadır. Bu saha bugünkü adları ile; Payas, İskenderun, Antakya, Hassa, İslahiye, Osmaniye, Bahçe, Haruniye, Kadirli, Kozan, Tarsus, Karaisalı, Adana, Ceyhan, Yumurtalık, Çukurova, Amik Ovası, İslahiye Ovası, Kürt Dağı, Gâvurdağları, Orta Toroslar, Kozan Dağları, Gaziantep, Kahramanmaraş, Mersin ve hatta Kayseri'yi bile kapsamaktadır.

Osmanlı'nın 1691'de uygulamaya koyduğu mecburi iskan politikası bir çok yerde başarıya ulaşmışken bu bölgede başarı sağlanamamıştır. Yusuf Halaçoğlu'nun belirttiğine göre 1691 yılından itibaren Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilen 120 kadar oymaktan, daha sonraları ancak 20 kadarı kalmış, özellikle Cerid aşireti bu iskana karşı durarak iskan alanından kaçıp etrafa dağılmıştır.¹¹ Yakalananlar Rakka ve Kıbrıs'a sürülmüş ise de oralarda da barınamamışlardır.

Devlet nezdinde asi konumuna düşen Türkmen boyları ekseriyetle Güney Anadolu'da bir araya gelmiştir. Güney Anadolu tarih boyunca merkezi otoritenin hakimiyet sağlayamadığı bir bölgedir. Bu yüzden ki

⁹ Ahmet Z. Özdemir, *Avşarlar ve Dadaloğlu*, Dayanışma Yay., Ankara 1985, s. 301.

¹⁰ Mehmet Atılgan, *Çukurova'dan Kaman'a Dadaloğlu*, Kaman Belediyesi Yayını, Kırşehir 2001, s. 40.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayını, Ankara 1991, s. 133.

Dadaloğlu “Ferman Padişahın dağlar bizimdir” diyebilmiştir. Aslında bu bölgenin asiliği sadece Osmanlı devleti zamanında değil, Hitit’lerden başlayarak Roma, Bizans, Arap ve Memluk dönemlerinde de var olagelmıştır. Türk Edebiyatında önemli bir yeri olan İnce Memed’in yaşadığı topraklar da bu dağlardır. Yine bu dağlarda bir çok Köroğlu hikayesi anlatılagelir.

Türkler tarafından fethinden itibaren XIX. yüzyıla kadar konumunu koruyan bu bölgede Üçok ve Bozok’a mensup Avşar, Varsak, Tecirli, Cerid, Bozdoğan, Sırkıntılı, Yağbasan, Kırıntılı, Lek, Hacılar, Oruçlu, Karacalar, Ulaşlı, Karafakılı, Kapulu, Reyhanlı, Delikanlı, Şıhlar, Okçu-İzzeddünlü ve Amiki aşiretleri yaşamakta idi. Kaynaklar bu tarihlerdeki Cerid aşiretinin bölgede 1200 çadır olarak yaşadığını, 37.500 koyuna, 3.500 keçiye, 25.000 sığıra ve 1.800 deveye sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlar 14 obaya bölünmüşlerdir. Tatarlı, Altıgöz, Bekirli, Azizli, Veysiye, İmran, Hadilli, Değirmendere, İseli, Hürü uşağı, Ceyhan Bekirlisi, Almagöllü, Yalak ve Mustafabeyli Cerid Türkmenlerinin Çukurova’da yaşadığı oba adlarıdır.

Tanzimat döneminde aşiretlerin iskanı hususuna yeniden eğilen devlet bu kez kesin sonuca varmak niyetindeydi. Sivas, Kayseri, Maraş taraflarına yaylaya çıkan aşiretlerin asayişsizlikleri devam ettiği gibi bir de Kırım ve Kafkasya’dan gelen ve Kayseri, Adana, Maraş taraflarına yerleştirilen muhacirler ile aşiretler arasında da olaylar başlamış ve artarak devam ediyordu.¹² Aşiretlerin sebep oldukları asayişsizliklerin önlenmesi için alınan tedbirler de pek işe yaramıyordu. Özellikle Tecirli aşireti bölgenin en tehlikeli aşireti durumuna gelmiş, uygunsuz hareketlerinden dolayı devleti sürekli meşgul etmiştir. Ahmet Cevdet Paşa’nın tespitiyle “Cerid aşireti Tecirli’ye nispetle zararsız bir halk olup Kırım muharebesinde Dersaadet’e gelüp orduya girmiş olan Kara Fatma dahi, bu aşiretinin bir oymağının Kethudası idi.”¹³ demesine rağmen 1864 yılında alınan askeri tedbirler ile Tecirli aşiretinin yanısıra Cerid aşiretinin de yaylaya çıkmasına müsaade edilmemişti.

Ahmet Cevdet Paşa’nın bahsetmiş olduğu Kara Fatma Cerid oymaklarından birinin kethüdası olup 300 atlı Cerid yiğidi ile 1853’de Kırım savaşına katılmış, Padişahın iltifatına mazhar olmuştur. Sultanın iltifatlarına mazhar olan Kara Fatma Kırım savaşı sonrası tekrar obasına dönmüş ve Fırka-i Islahiyye ordusuna kolaylıklar sağlamıştır. Cevdet Paşa bu konuyla ilgili olarak da “Kara Fatma Fırka-i Islahiyye’ye geldi, kendisine ikram edildi ve iskan için yer gösterildi” demektedir.

¹² M. Fatih Sansar, *Tanzimat Döneminde Bir İskan Modeli Fırka-i Islahiye ve Güney Anadolu’nun İskanı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2003, s. 154.

¹³ Ahmed Cevdet Paşa, *Maruzat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 147.

Kara Fatma'nın bu davranışı Cerid aşiretinin Fırka-i Islahiyye karşısında asi konumuna düşmesini önlediği gibi istedikleri yeri yurt tutmalarının da yolunu açmıştır. Bugün halen Çağlayancerit'de yaşayan ve Kara Fatma torunu olduğunu söyleyen ailelerin varlığı gözönüne alındığında Kahramanmaraş'ın ilçesi olan Çağlayancerit'in kuruluş tarihi de ortaya çıkar.

Kara Fatma'dan etkilenen diğer Cerid beyleri de Fırka-i Islahiyye'ye karşı durmamış böylelikle bir çok canın yanmasına ve yeniden yaşanacak sürgünlere meydan vermemiştir.

Ayrıca 1855'de Maraş'da yaşanan Ahmet Paşa ve Kerim Bey isyanına Ceridlerin katılmaması, hatta devletin yanında yer alarak silahlı kuvvetleriyle birlikte isyancılara karşı durması Cerid aşiretinin devlet nezdinde itibarını artırmıştır.¹⁴

28 Mayıs 1865'de İskenderun Limanından karaya çıkan Fırka-i Islahiye ordusu sıra ile önce Reyhanlı aşiretinin iskanını gerçekleştirmiş, Amik Ovasında Hassa Kazasını kurarak konar göçerlerin bir kısmını buraya yerleştirmiştir. Kürt dağının iskanı ve İslahiye kazasının kuruluşu, ardından Gavurdağ'ında meskun aşiretlerin iskanı ve Osmaniyе'nin kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Ardından Kozan'ın iskanı da sağlanmış oldu.

Fırka-i Islahiye harekete başladığı tarihten itibaren altı ay gibi kısa bir sürede görevini büyük oranda tamamlamış, bütün Gavur Dağları, Zeytun ve Kozan bölgelerinin islahatı ve güvenliği sağlanmıştı.¹⁵ Bu büyük bir başarıydı ve bu başarının ardında şüphesiz ordunun gücü, orduda görev alan kumandan, zabıt, mülki görevliler ve askerlerin özveri ve kabiliyetlerinin önemli bir katkısı vardı.

İskanın başarısındaki bir diğer etki de ordu mensuplarının iskan sırasında uyguladıkları yöntem ile ilgiliydi. Söz konusu bölgede devlet idaresine alışmamış aşiretler bulunduğundan atılacak her adımın dikkatlice seçilmesi gerekiyordu. Ordu yöneticilerinin tecrübesi bu adımların dikkatli atılmasına neden oldu. Konu ile ilgili somut örnekler vermek gerekirse Hassa'da keşif kuvvetlerinin ahalinin ekinlerine zarar vermesi üzerine ahalinin zararının karşılandığı Cevdet Paşa'nın Tezakir'inde açıkça belirtilmektedir. Ayrıca ordudan çekinen Kışnaz nahiyesi halkı ekinlerini harmanda bırakıp dağa çekildiğinde harmana nöbetçiler konularak ekinler muhafaza altına alınmıştı. Ahalinin askere vermiş olduğu erzak ve samanın bedeli anında halka ödenmiş, Sis'te toplu olarak Cuma namazı kılınmış ve halkın güveni kazanılmıştı. Bilinçli bir şekilde ahaliye adil ve merhametli davranılarak onların devlete alıştırılması sağlanmıştı. Asi konumundaki ağa

¹⁴ Eyicil, a.g.m, s. 131.

¹⁵ Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i Islahiye", *DİA.*, İstanbul 1996, c. XIII, s. 36.

ve beyler yakalandıklarında halk önünde küçük düşürülmemiş, hatta onlara mevki ve makam verilerek eskiye yönelik suçları af kapsamına alınmıştı. Bazı durumlarda sert tedbirler alındığı da olmuş, Çerçili nahiyesinde ele geçirilen eşkiyadan bir kaçı idam edilmişti.

Fırka-i Islahiye ordusu vazifesini altı ay gibi kısa bir sürede tamamlayarak yüzyıllardır çözülemeyen bir iskan olayını kesin sonuca bağlamıştı. Bugün Güney Anadolu'da bulunan bir çok köy, kasaba ve şehir bu iskan neticesinde kurulmuştur.

Yazılı kaynaklar ekseriyetle Fırka-i Islahiye hareketinin başarılı olduğunu yazmakla birlikte muhalif yazılı kaynaklar da yok değildir.

Cerid Boylarında ve Türkmen Oymaklarında Örf, Adet ve Gelenek

Orta Asya bozkırlarından kalkıp Anadolu'yu vatan edinen ve güneyin kuş uçmaz kervan geçmez sarp dağlarında örf adet ve geleneklerini yüzyıllarca yaşatan Cerid ve diğer Türkmen oymaklarının örf adet ve gelenekleri öz olarak Türk kültürünü yansıtmaktadır. Türklerin İslamı kabulü ile dine aykırı olan bazı gelenekler terkedilmiş ise de Oğuz Türkmen geleneği en canlı şekilde bu oymaklarca yaşatılmıştır dense yeridir. Onlar toprağa bağlanıp değişime uğramamışlar, dış etkilerden sürekli olarak kendilerini korumuşlar, törelerini tüm canlılığı ile yaşamışlar ve yaşatmışlardır. İçlerinden toprağa bağlanan ve yerleşik hayata geçenleri hor görmüşler, onlara "yatuk" adını takmışlardır.

İşte bu Türkmen boylarının örf, adet ve geleneklerini ana çizgileri ile değişik eserlerden yararlanarak özellikle de Ali Rıza Yalman (Yalgın)'ın "Cenupta Türkmen Oymakları"¹⁶ adlı eserinden istifade ederek derlemeye çalıştık.

Türkmen geleneklerine göre;

Genç iken ölmüş bir kişiyi gömdükten sonra, onun atı süslenir, giysileri bir ağaca giydirilir ve karşısına geçilerek ağıtlar yakılır. Ölü gömüldükten sonra bir kurban kesmek adettir.

Ateşe hürmet Türkmenlerde eskiden kalma bir adet olup, ölünün mezarı başında ateş yakılır. Ateşe işeyen çocuklar dövülür, ayakkabısı ile ateşe basanlar azarlanır.

Bir evden ölü çıkınca, üç gün o evde ocak yakmak ayıptır. Ev halkının yiyeceğini komşu ve dostlar karşılar.

¹⁶ Ali Rıza Yalman, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, (Hazırlayan; Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Adaklarda kurban kesmek adettendir. Adak kurbanı ziyaret yerlerinde kesilip yedirilir. Yemeklerin artan kısmı “Sen de ye mübarek” denilerek ziyaretin başına dökülür.

Türkmen geleneklerinde rüyaların ayrı bir önemi vardır. Korkulu bir rüya gören kişi sadaka verir veya kurban keser.

Türkmenlerde hamile bir kadının devenin altından geçmesi durumunda çocuğun kuvvetli bir pehlivan olacağı, hamile iken tavşan eti yenilirse çocuğun dudağının yarık olacağı, doğuma yakın eşeğe binen kadının çocuğunun aptal ve tembel olacağı, ata binerse çocuğun yiğit olacağı inancı hakimdir.

Çocuk oynamaya başladığında anası aya bakarsa çocuğun ay parçası gibi olacağı, kadın hamile iken bir çirkin adam, deve ve tavşan görürse çocuğun çirkin olacağı, yılan görürse çocuğun çevik, kurt görürse kahraman olacağı inancı vardır.

Doğacak kız çocuklarının bibisine (halasına), oğlanların ise dayısına çekeceği inancı olduğundan Türkmen geleneklerine göre yiğit çocuk yetiştirecek genç, evlenirken alacağı kızın kardeşine bakmalıdır. Eğer kızın kardeşi yiğit ise, gencin soyunun yiğit olacağı düşünülür.

Doğan çocuk bir zar içinde sarılı doğarsa buna “gömlekli uşak” derler ki, çocuğun öksüz kalacağına işarettir. Doğan çocuğun ağzında diş bulunursa, o çocuk babasının başını yiyecek diye bilinir.

Çocuğun diş çıkarma zamanında hedik (kaynamış buğday) kaynatılıp komşulara gönderilir. Diş çıkaran çocuk kız ise, komşulardan hediye olarak boncuk, erkek ise para gelir.

Türkmenlerde çiçek hastalığına yakalanan çocuk şifa kaynağıdır. Herkes çocuğunu alarak hasta çocuğun evine gider. Hastanın yaralarındaki irinlerden bir damla alınıp diğer çocukların kolu üzerine konur ve damlanın olduğu yer bir iğne ile dövülerek aşı yapılır. Çiçek hastalığını sağ iken çıkarmayanın mutlaka mezarda çıkaracağına inanılır.

Türkmenlerde misafire yemek sunmak adettendir. Yemek yemeyen misafire karşı kin duyulur. Misafire koyun kesmek yüksek bir ikramdır. Misafir için kesilen koyunun başı sofraya bütün olarak gelir.

Türkmen aşiretlerinde kadının yeri bambaşkadır. Erkek kadınına danışmadan bir işe veya pazarlığa başlamaz. Kadınların çalışkanlığı onlara saygınlık ve mevki kazandırır. Türkmen örf, adet ve geleneklerine göre kadının üç türü vardır. Birincisi; Zavratızort, ikincisi; Çepelimürt, Üçüncüsü ise; Hazretimülk’tür.

Zavratızort; işin nereden geldiğini, nereye gittiğini, nasıl olup bittiğini bilmeyen kadındır. Bunların hesabı, kitabı olmaz, onların sözü ile kuyuya inilmez. Bu tür kadınlar için kötü dualar edilmiş, maniler dizilmiştir:

“Kötü olur avradın kötüsü kötü
Çengellerde kokudur aldığı eti
Bir elden, bir ele yayılır meti
Yandım zavratızordun da elinden
Kurtar Allahım bizleri kötü dilinden.”

Çepelimürt ise; İş görmez çene çalar. Öteki beriki ile kavga eder.
Yalancı pehlivan gibi adam aldatır. Bu tür kadınların evi pislikten geçilmez.
Bunlar ev batıran kadınlardır. Şu mısralar da çepelimürt için söylenmiştir:

“Üfürür üfürür yanmaz ocağı
Kanaralar (mezbaha) gibi kokar bucağı
Tavuk bokuyla dolar bucağı
Yandım, çepelimürtün elinden
Allahım kurtar beni onun dilinden.”

Aşk şiirlerinin ölmez şairi Karacaoğlan sazı ve sözü ile dile getirdiği
aşkların ve güzelliklerin yanısıra kadının kötüsü için de şu mısraları
terennüm etmiştir:

Kötü avratlara etmen emeği
Midem çekmez pişirdiği yemeği
Kazandan çıktı bir kıl eneği
Alman kötü avradı huri de olsa

Kötü avrat dersin cığıştan düşmez
Üfürür üfürür mancası pişmez
Bir at üste versen kimse değişmez
Alman kötü avradı huri de olsa

Kaşın yıkılmış da yüzün şişirir
Samranı samranı mazca pişirir
Döşeyi yaz deyince çulu devşirir
Alman kötü avradı huri de olsa

Karacaoğlan der mevlam yaratır
Çocuğunu varır ele beletir
Kabını yumaz da ite yaladır
Alman kötü avradı huri de olsa.¹⁷

¹⁷ Yalman, a.g.e., c. II, s. 209.

Hazretimülk ise baştacıdır. Bu tür kadınlar işini, idaresini bilen, evin erkeğine uşağına yardım eden, misafire iyi bakan kadındır. Bunlar obanın şenliğidir. Onların girdiği yere saygı girer.

“Kıyna kıyna yıkıyor yükü
Bulunmaz dünyada biricik kökü
Hep böyle mi? Hatnın kökü
Birin de bana ver Hazretimülkün.”

Bu tür kadınlara dualar edilmiştir: “Böyle hatunlara can kurban olsun; bunların ahiretleri ışık dolsun, bunlar bolluktan darlığa girmesin, günün akını görsün, düşmanın kara yüzünü görmesin, bin yaşasın...” diye...

Türkmenlerin ve dolayısı ile Cerid insanının kendine özgü başka özellikleri de vardır. Kahramanmaraş’da yaşayan ve Vezirler diye bilinmekle birlikte Cerid’in Mirza koluna mensup eğitimci yazar (öğrencilerinin gözünde ayaklı kütüphane) Yaşar Alparlan, “Cerid’in okumamışının başa bela” olduğunu söyleyerek “Ben Ceridli deyince babamı bilirim” diyerek Cerid insanının kendine özgü özelliğini babasının şahsında şu şekilde dile getirmektedir: “Babam, aslına dönmüş, tipik bir Ceridli idi. Kardeşlerinde de benzer huylar vardı. Fakat o her bakımdan Ceridli idi. Babası hoca idi. Fakat Cumhuriyete giripte sisteme küskünlük doğunca onu okutmamış, okutamamıştı. O da orjinine dönmüştü.

Babası müderristi. İttihatçı olmamıştı. İttihatçı baskısına karşı, silahıyla dolaşır, silahıyla yatardı.

Babamın en büyük özelliği kendine güven duygusuydu. Hakperestti.. Sözüünü esirgemezdi. Sanki en büyük zevki dürüst yaşamaktı. Dürüstlük savaşı vermektir. Dürüstse, o insanla iner kalkar, dürüst değilse alakayı keserdi. Bu kim olursa olsun, bedeli ne olursa olsun bunu böyle yapardı.

Sanki değiştirmek için yaratılmıştı. Yanlışı eliyle diliyle tashih için görevlendirilmişti. Ona ters düşmek belaya çatmaktı.

Hep dinlediğimiz, geçmişte ailesinin kadınları dahil böyleydi. Gördüklerimiz de vardı.

Yapısı ilme ve askerliğe aynı derecede yatkındı. Döğüşkeldi. İyi bir güreşçi idi. Askerlik düşkünü idi. Davulun sesi dan desin hemen güreşe soyunur gibi el çırpmaya başlardı. Ortalıkta biri varsa güreşe davet ederdi. Allah yolunda harp var desen önce kendi yazılırdı. Döğüşün harbin onun psikolojisini tahribi, sarsması mümkün değildi.

Fakat aynı derecede hassastı. Merhametli idi. İşi gücü yok mahallenin fukarasını takip eder, günahına ağlardı.

Sözünü esirgemezdi, haksızlık karşısında susmazdı. Gördüğü yanlışları söylerdi. Diliyle söylerdi, eliyle söylerdi. Söylemeye ne kadar yatkınsa, vurmaya da o kadar yatkındı.

Yani:

1-Dövüşkeldi. Baş çekmeyi severdi. Boyunduruk altına girmezdi.

2-İlme yatkındı. Okumadığı için ilim sahibi değildi. Fakat çok zeki idi. Bütün hayatını gün gün, kiminle yaşadığı onun adını sayacak kadar bütün teferruatıyla bilirdi.

3-İçi dışı birdi. Gizlemezdi, gizleyemezdi. Puşluk yapmaz, planlayamazdı. Düşünürken konuşurdu. Kazık atmaz, atanı da affetmez, bir punduna getirir hesabını sorardı.

4-Soyunu överdi. Temiz derdi. Pisi, dönmesi yok derdi.

5-Tükenmez bir enerjiye sahipti. Boş durmazdı. Oturmak, durmak onun karakterinde yoktu. Hareketsiz bırakılsa çatlar ölürdü.

6-Hayatına disiplin sokmuş insandı. İrade insanıydı.

7-Fıtraten hakperestti. Bunu da zikir ve ibadetle beslerdi. Sonsuz derecede Allahına bağlıydı. Bundan cesaret ve zevk alırdı.

8-Cerid aşiretindendi. Irkı Toprakkale tarafındaydı.

9-Bir tarafı eşkıya idi. Veya eşkıyalığa yatkındı. Bazan üç gün kaybolurdu. Sorardık. Dağları gezdim derdi.

10-Tabiatı severdi. Hür olma, hür yaşama karakterini böyle beslerdi.

11-Pehlivandı. Güreşirdi. Güreş için can atardı. Duyduğumuza göre ailesini ilk kuran hoca da güreşirdi. Güreş sülalesinin en temel karakter sporuydu.

12- Yiğitti. Yorulma bilmezdi. Amcam dedem için doksan yaşındayken bile beş grat ağırlık yükü hayvana yüklerdi derdi.”¹⁸

Yaşar Alparslan'ın babası ile ilgili anlattıkları Cerid insanının da karakterini vermektedir. Bazı kaynaklarda yer alan kavgacılık karakteri de görüldüğü gibi asilikten değil karakter yapısından gelmektedir.

Kara Fatma Yurdu Çağlayan Ceridi

Osmanlı kaynakları Maraş sınırları içerisindeki Cerid oymaklarını Kuşçu Ceridi ve Çağlayan Ceridi diye ikiye ayırır. Kuşçu Ceridi Pazarcık havalisine yerleşirken Çağlayan Ceridi'nin ise toplu bir şekilde bugün hala bir ilçe merkezi, iki belde ve sekiz köyden oluşan idari bir bölünme içerisinde varlıklarını sürdürdüklerini bilmekteyiz.

¹⁸ Aralık 2003'te eğitimci yazar Ömer Kaya ile birlikte hazırlamış olduğumuz ve *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları* adlı çalışmamızın hazırlanış aşamasında defalarca evinde ziyaret ettiğimiz, kütüphanesini istifademize sunan, araştırmacı kişiliği ve ilmiyle tanınan Sayın Yaşar Alparslan, babası ve Cerid insanı ile ilgili düşüncelerini bu görüşmeler sırasında dile getirmiştir.

Elbistan - Pazarcık arasındaki sarp sıradağlarda yaşamlarını sürdüren Çağlayan Ceridi bu bölgeyi yüzyıllarca yaylak olarak kullanmıştır. Burası Faruk Sümer'in tespitiyle Anadolu'dan Suriye ve Irak'a giden en işlek yolun en bilinmeyen kısmıdır.

Fırka-i Islahiye'nin kararlılığı karşısında iskana mecbur olan Çağlayan Cerid'i Aksu'nun gözü olarak bilinen yaylak yerini kendisine iskan yeri olarak belirlemiştir. Anadolu-Suriye, Irak ticaret yoluna hakim olan bu bölgede geçmiş yüzyıllarda Romalılar ve Ermeniler'de yaşamıştır.

Bugün Küçükcerid köyünün bulunduğu Aksu'nun gözünde iskan olunan Çağlayan Cerid'in Deli Ahmetli oymağı bugünkü Çağlayan Cerid ilçe merkezine gelerek büyük bir kaynak suyunun başına evini kuruyor. Deli Ahmetli oymağının inşa etmiş olduğu ev halen aynı soydan gelen Topuzlar tarafından kullanılmaktadır. Bu su kaynağının başına bilahare Cerid'in Kızıllı ve Tabanlı oymakları da gelip yerleşiyor. Buraya inşa edilen ve Kezban Hatun adlı bir Cerid hatunu tarafından yaptırılan Ulu Cami Cuma namazı kılınabilen, fermanı olan bir camidir. Kahramanmaraş Müftülük kaynaklarına göre o dönemde şehir dışında Cuma namazı kılınabilmesi için fermanı olan üç camiden biri Kezban Hatun Camiidir.

Çağlayan Cerid'de bugün Deli Ahmetli, Kızıllı ve Tabanlı adlı Cerid oymaklarının yanısıra buraya sonradan gelip yerleşen ve "Aralık Evi" diye adlandırılan bir başka gurup daha vardır ki bunlar Cerid boyundan değildir. Çoğunluğu meslek sahibi olan Aralık evi mensupları değişik zamanlarda mesleklerini icra etmek için geldikleri Çağlayan Cerid'de kalmış, oradan evlenip ev bark edinmiş kişilerdir.

Yerleştikleri bölgelerde farklı isimlerle anılan Cerid Türkmenlerinden Çağlayan Cerid'in Deli Ahmetli, Kızıllı ve Tabanlı oymakları da zamanla kendi içerisinde farklı obalara ayrılmıştır. Bugün Çağlayan Cerid'inde Deli Ahmetli, Kızıllı ve Tabanlı yerine kullanılan ve onlardan çoğalan aile isimleri şöyledir: Topuzlar, Gözübüyükler, Camızlar, Gaziler, Delalılar, Havalılar, Gara Bekirler, Abacılar, Pürçükler, Acaroğlanlar, Karaömerler, Küpeliler, Kelaliler, Honular, Çobanlar, Gözeler, Kırhacılar, Katırcılar, Babuçular, Güssümler, Cırıklar, Mucuklar, Çakallar, Bozaliler, İbikler, Hıtlar, Teslimeler, Velalar, Fakılar, Goca İbişler, Nalbantlar, Hıltolar, Garipler, Misirler, Böklüler, Cohlomarlar vs.

Çağlayancerit 1986 tarihine kadar köy olarak kalmış, bu tarihte belediye teşkilatı kurulmuş ve 1987 tarihinde de ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçe statüsüne kavuşmada dönemin iktidar partisi ANAP'ın ve ilk dönem belediye Başkanı Hasan Kekil'in gayretleri vardır.

Okuma yazma oranının çok düşük olduğu Çağlayan Cerid'de yeni kuşak okuyarak gelmektedir. İlçenin kuruluşunda lise mezunu bulamayan Ceridli bugün kendi içerisinde doktor, veteriner, hukukçu, ilahiyatçı, siyaset bilim uzmanı ve tarihçi çıkartabilmektedir. 2003 yılı Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü mezunu Ahmet Sakallı'nın "Cerid Aşireti ve Çağlayan Cerid İlçesi"¹⁹ adlı okul bitirme tezi Çağlayan Cerid ilçesi ile ilgili son bilgileri bize vermektedir.

İlçe halkı gelenekleri ve yaşam tarzıyla Türk aile yapısını ve geleneklerini yansıtmaktadır. Her türlü yolla insafsızca darbe alan "aile" kurumu toplumun temel taşıdır. Çağlayancerit'te de aile yapısı hasar görmekle beraber her şeye rağmen Türk milletine mahsus özellikler ve güzellikler korunmaktadır. Çağlayancerit ilçe olduktan sonra, basın-yayın ve diğer iletişim vasıtalarıyla çağdaş yaşam tarzı ve dünya görüşü yaygınlaşmaktadır. Cerit halkı her türlü yeniliğe açık olup kültürel yaşamını canlı tutmaya çalışmaktadır.

Çağlayancerit, Anadolu'nun boynu bükük ve bakımsız kalmış onca yerleşim yerlerinden biridir. Cerit halkı kendi gayret ve çabalarıyla, hızla gelişen çağı takip etmeye çalışmaktadır. Türküler Çağlayancerit'i en güzel biçimde anlatmak için başvuracağımız kaynaktır.

Tükenmemiş kederleri gamları
Çamur duvar ahşap yapı damları
Yuka naylon penceresi, camları
Gayet çoktur fukarası Cerid'in

Fakir halkı giyinemez kundura
Aşıkları çalar bağlama cura
Yıl olur üç metre kar yağar bura
Kışın kapanıyor yolu Cerid'in

Çağlayancerit halkı ilçenin gelişmesi ve kalkınmasının yolunun eğitim-öğretimden geçtiğini anlayarak son dönemlerde büyük özverilerle çocuklarını okutmak için mücadele etmektedir. Türkülere bile bu mesele konu olmuştur.

Sen bilirsin gonca gülün kokusun
Genç kızların halı kilim dokusun
Oğlunu kızını gönder okusun
Ancak böyle artar dermanın Cerit²⁰

¹⁹ Ahmet Sakallı, *Cerid Aşireti ve Çağlayan Cerid İlçesi*, KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2003.

²⁰ Sakallı, a.g.tez, s. 28.

Tarihi birikimini unutmadan, geleceği yakalayan yöneticilerle Cerid hakettiği mevkiye yükselecektir. nce eğitim ve ardından ekonomik bağımsızlık yeni kuşak yöneticilerin ilkesi olmalıdır. Eğitimden yoksun bırakılan ve ekonomik bağımsızlığını elde edemeyen toplumlar ağdaş köleliğe devam etmeye mahkumdur.

TÂCİRLİ AŞİRETİ'NİN KOZANOĞLU VE CERİD AŞİRETLERİYLE İLİŞKİLERİ VE YAŞAM BİÇİMLERİ

Ahmet EYİCİL*

Osmanlı Devletinde xvi yüzyılın sonlarından itibaren başlayan xvii ve xviii yüzyıllarda devam eden içtimai buhranlar halkın yerlerini terk edip daha güvenli buldukları yerlere göç etmelerine sebep oldu. Bu durum birçok kasaba ve köylerin harap olmasına yol açtı, ayrıca birçok tarım arazisi kullanılmaz hale geldi. Osmanlı Devleti, tarım ürünlerinin azalması karşısında daha büyük felaketlerin meydana geleceği hususunda endişelendi. Bu sebeple devlet, halkın yerlerini terk etmelerine izin verilmemesini, göç edenlerden on yılı geçirmemiş olanların eski yerlerine iade edilmesini ve buralarda iskân edilmesini istendi. XVIII yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da henüz iskân edilmemiş olan konar-göçer Türk aşiretlerinin tarıma elverişli yerlere yerleştirilmesine çalışıldı. Buna rağmen köylerde ve kasabalarda yaşayan halk, çeşitli iç karışıklıkların etkisiyle yerlerini terk ederek büyük şehirlere göç veya firar etti. Bunun sonucunda bir çok verimli arazi ekilemedi, boş kalan köy ve kasabalar harap oldu.¹

Devlet, boş ve harap kalmış yerlerin imar edilmesini sağlamak amacıyla bazı tedbirleri alma ihtiyacını duydu. Bu sebeple boş yerler, gerekli vergiyi vermek, imar etmek ve ziraat yapılmak şartı ile isteyen herkese verilmeye başlandı. Boş yerlere yerleştirilecek en uygun vatandaşlar olarak konar-göçer Türk aşiretleri seçildi. Fakat boş yerleri imar etme, arazileri ekme düşüncesi Tâcirlü² gibi Türk aşiretleri eşkiyalık yapmaları nedeniyle engellendi. Devlet, eşkiyalık yapan aşiretleri Rakka ve Kıbrıs'a sürgün etti.³

Osmanlı Devletinin reâyasından olan konar-göçerler, yaşantı bakımından şehir ve köylülerden farklı idi. Konar-göçerler yerleşik halkın mükellef olduğu vergiyi ödemezler ancak bunlardan kendilerine mahsus olan ağnam⁴, ve arûs⁵ gibi vergiler alınırdı.

* Prof. Dr., KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1991, s.39.

² Bu aşirete Tâcirlü, Tecirlü, Tecirli, Tüccarlu, Tüccarlı da denilmektedir.

³ Halaçoğlu *aynı eser*, s.40.

⁴ Hayvanlardan alınan resimdir.

⁵ Gelin ve düğünlerden alınan resimdir. Bu resim evlenen kadınların kocalarından alınır, Tanzimattan sonra kaldırılmıştır.

Konar-göçerler yaşayış şekilleri bakımından yaylak-kışlak hareketine bağlı idiler. Onların bu yaşantısı hayvanlarına otlak bulma düşüncesinden doğmuştu. Konar-göçerlerin esas mesleği hayvancılıktı, azda olsa ziraatla meşgul olanlar vardı. Onlar, devletin et, süt, yağ, peynir ve deri gibi ihtiyacını karşılamakta ve yerleşik halkla ekonomik bütünlüğü sağlamaktaydılar.⁶

Maraş bir çok konar-göçerlerin yaşadığı hassas bir bölge idi. Mahalli hükümetin yetersizliği ve otoritesizliği bu konar-göçerlerin yasa dışı hareket etmelerini kolaylaştırdı. Konar-göçerlerin eşkiya ile birleşerek köy ve kasabaları talan etmesi, şehir halkının aşırı derecede huzursuz olmasına sebep oldu. Bilhassa Tâcirlü Aşireti ve Zeytun Ermenileri, Ahmed Paşa öncülüğünde birleşerek 4 Eylül 1855 de Maraş'ı işgal ettiler. Devlete baş kaldırıp şehri işgal edenler ve halkın mal ve canına zarar verenler, yaptıkları haksızlıktan dolayı layık oldukları şekilde cezalandırılmadı. Bunların sonucunda, Tâcirlü Aşireti'nin zulmünden rahatsız olan Maraş halkı arasında olaylar çıktı. Bunun üzerine durumdan istifade eden Ermeniler isyan etmeğe başladılar.⁷

1853-1856 yılları arasında savaş nedeniyle Maraş'ta bulunan askerin sayısı azaldı, dolayısıyla şehrin güvenliği sağlanamaz oldu. İdarecilerin yetersiz ve otoritesiz olması sonucunda şehirde yaşayan halk arasında huzursuzluk meydana geldi. Maraş sancağına tayin olan mutasarrıflar üzerlerine düşen idari görevi hakkıyla yapamadılar. Gününü gün etmeye çalışan mutasarrıflar Maraş'ta halkın devlete olan bağlılık ve güveninin azalmasına sebep oldular.

1. Kozanoğlu İle Tâcirlü ve Cerid Aşireti İlişkisi

a. Kozanoğulları

Kozan sancağı kuzeyden Sivas, güneyden Adana, doğudan Maraş, batıdan Kayseri ve Niğde ile sınır idi. Batı Kozan ağlarına kaymakam ve doğu Kozan ağlarına müdür denilmekteydi. Doğu Kozan genellikle Maraş sancağına bağlı kaldı.⁸ Ancak batı ve doğu Kozan'da yaşayanlar bağımsız hareket ederler, devletin emir ve yasalarını tanımazlardı. Kozanoğulları idaresi zorbalığa dayalı bir derebeylik olduğundan Kozan ağaları istediklerini yaparlar ve hoşlanmadıkları insanı idam edebilirlerdi. Burada adalet yoktu, müftü ve müderris var ise de bunları dinlemezler ve şeriat hükümlerine uymazlardı. Kozanoğulları, ölen bir kimsenin mirasını erkek

⁶ Halçoğlu, *aynı eser*, s.101-103.

⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 21-39, s.120.

⁸ Ahmed Cedet Paşa, *Tezâkir* 21-39, (Yayına Hazırlayan Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara 1986, s.115.

evladına ancak geçinecek kadar verirler, kalanına el koyarlar, miras taksimi yaptırılmazlar, miras mallarını dilediğine verirlerdi.

Kozanoğulları çok evliliği bir adet şeklinde benimsemişti. Nitekim Kozan ağalarından Ahmed Ağa dokuz hanımla evlenmişti. Beşinci hanımı nikahladıklarında eski hanımlardan birini kayıttan düşürürlerdi. Kayıttan düşürülen hanım baba evine gönderilmez ve Kozanoğullarının yanında tutulurdu.

Kozanoğlunda yeteri kadar ilim adamı bulunmaktaydı. Fakat ağaların baskısı altında bulunan ilim adamları görüşlerini açıkça söyleyemezler, yaptıkları yanlış işlerden ve haksızlıklardan dolayı Kozanoğullarını sevmezlerdi.⁹

Kozan dağlarında yaşayan konar-göçerler Kozanoğlunun piyade askeri idi. Ceyhan nehrinin sağ yakasında bulunan aşiretler süvari asker olarak Kozan ağalarına hizmet ediyorlardı. Kozanoğlu bu aşiretlerin hem lideri ve hem de komutanıydı.

Kozanoğullarına bağlı olan ve Ceyhan nehrinin sağ yakasında bulunan aşiretler; kışın Çukurova'da kışlarlar yazın ise Kozan dağlarını aşarak suyu ve otu bol yaylalara çıkarlar, güz mevsiminde tekrar Çukurova'ya inerlerdi. Yolculuk esnasında eşkiyalık yapan aşiretler yazın Anadolu içinde, kışın Çukurova'da hırsızlık veya gasp yoluyla elde ettikleri hayvan, mal ve eşyalardan en iyilerini Kozanoğullarına verirlerdi.

Haksızlık yapmayı alışkanlık haline getiren Kozan ağaları komutasındaki aşiretler, Ceyhan nehrinin sol yakasında yaşayan Tâcirlü ve Cerid Aşiretiyle çok zaman savaş halinde bulunurlardı.

Kozanoluna bağlı 400 asker vardı ve bu askerler Kozan ağaları tarafından beslenirdi. Askrelerden en güvenilir ikisi uykuya yatan Kozan ağasının ve eşinin ayak ucunda silahlı bir şekilde bekler, biri ağanın diğeri eşinin ayaklarını tutardı.

Kozan halkı kasaba ve köylerde otururlardı. Fakat bunlar yazın evlerini bırakarak yaylaya giderler, burada ağaç dallarından ve ottan yaptıkları huğlarda yaşarlardı. Yazın kasaba ve köylerde bekçiden başka kimse kalmazdı. Yayladan biri kasaba veya köye gelse bekçiden izin almadan kendi evine girip bir eşyasını alamazdı.

Kozanoğulları gasp ettikleri malları meşru kabul ederlerdi. Hırsızlık veya gasp yoluyla aldıkları malları istediklerine verirler ve kendilerini hükümdar mevkiinde görürlerdi. Ağalar, Kozan'da kışın kendi evlerinde otururlar, bahçe ve tarladan elde ettikleri gelire geçinirlerdi. Aşiret liderleri sırasıyla Kozan ağalarının evine at, katır, sığır, koyun ve keçi gibi hayvanları, at takımı, keçe ve kilim gibi eşyaları hediye olarak getirirlerdi.¹⁰

⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir* 21-39, s.112.

¹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir* 21-39, s. 112-113.

b.Tâcirlü Aşireti

Çukurova'da yaşayan Tâcirlü ve Cerid (Cirid) Aşireti Dulkadirli (Zülkadirli) ulusuna, Dulkadirli'de Avşar boyuna bağlıdır.¹¹ XVI yüzyılda Anadolu'da Kayı boyundan sonra en fazla yer adlarına sahip olan Avşar boyu, Anadolu'nun fethinde ve iskânında önemli roller üstlenmişti.¹²

Avşarlar, XVIII. yüzyıldan itibaren kışlak için Halep dolaylarını bırakıp Çukurova'ya gelmeye başladılar, burada XIX yüzyılın ikinci yarısına kadar göçebe hayat yaşadılar, Tâcirlü Aşireti ile birleşerek gasp ve soygunculuk hareketlerinde bulundular, bazen da diğer aşiretlerle savaştılar.¹³

Dulkadirli ulusuna bağlı aşiretler 1691 tarihinde Ceyhan nehrinin sol yakasında bulunan Kınık, Berendi ve Ayas kazalarına yerleştirildi. Bu bölgeye yerleştirilen Tâcirlü ve Cerid Aşireti de Dulkadirli kolundan ayrılan aşiretlerdendi.¹⁴

Ceyhan nehrinin sol yakasında kışlayan Tâcirlü ve Cerid Aşireti Bulanık (Bahçe) kazasından geçer, Gavurdağı (Nurdağı) nı aşar ve Maraş ovasından Uzunyayla'ya giderlerdi.. Bu arada Maraş'tan Amik ovasına giden vadiden Reyhâniye ve Çerçili gibi aşiretler de Uzunyayla'ya giderlerdi. Eşkiyanın yol kesmesi nedeniyle Uzunyayla'ya giden Amik ovası güzergahından geliş ve gidişler çok tehlikeliydi.

Aşiretler Uzunyayla'ya gidip gelirken Maraş civarında birkaç gün kalırlardı. Kışın Halep, Adana ve yazın Anadolu içlerinden gasbettikleri malları Maraş'ta değerinin altında satarlar, buradan ise sırmalı eğer takımları ve saraciye mamulleri alırlardı.¹⁵ Bu alış veriş sebebiyle Maraş esnafı ve bilhassa saraçlar çok miktarda para kazanırlardı.

Gavurdağı'nın batısı, Payas sancağı, İskenderun körfezi ve Ceyhan nehriyle çevrilidir. Tâcirlü ve Cerid Türkmen aşiretleri Payas sancağına bağlı olarak Çukurova'da ve Ceyhan nehrinin sol yakasında kışlalar, yazın Gavurdağı'nı aşarak Uzunyayla'ya giderlerdi. Senede iki defa Maraş'a uğrayan aşiretler yaylaya gidip gelirken önlerine gelen ekili tarlalara zarar verirdi. Bunun yanı sıra Çelikanlı ve Tâcirlü eşkiyası çevreye yayılarak buldukları insanları soyarlar, mallarını gasp ederler veya hırsızlardı. Ceyhan nehrinin iki yakasına yerleşmiş olan Nogay köyleri, kışın Tâcirlü eşkiyasının zulmünden kendilerini ancak silahlarıyla savunabilirdi.¹⁶

¹¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.144.

¹² Sümer, *aynı eser* s.223.

¹³ Sümer, *aynı eser*, s. 214.

¹⁴ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Iskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.132.

¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir* 21-39, s. 126-127.

¹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'ruzât*, (Yayına Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s.125.

Cerid Aşireti, Tâcirlü Aşireti'ne göre çevresine daha az zarar veriyordu.¹⁷ Dulkadirli'nin bir kolu olan Tâcirlü Aşireti'nden 303 ev, ekip biçmek, araziden elde ettiği mahsulün onda bir vergisini devlete ödemek ve halkı eşkiya saldırısından korumak şartıyla Kınık ve Berendi arasına iskân ettirildi. Ayas, Berendi ve Kınık kazalarına iskân olunmuş bulunan¹⁸ Tâcirlü Aşireti buraya, ziraatla meşgul olmak, Misis ile Demirkapı arasını eşkiyadan korumak, burayı imar etmek ve tarım arazisini ekmek amacıyla yerleştirilmişti. Fakat bu aşiret Lekvanik Aşireti ile birleşip halkın mallarını talan etmeye başladı ve eşkiyalık yapmada direndi, ellerindeki silahları devlete teslim etmedi. Tâcirlü Aşireti silahlandı, diğer aşiretlere mensup eşkiya ile birleşerek yolculara zarar vermeye ve soygunculuk yapmaya devam etti. Bunun üzerine Ayas, Berendi ve Kınık'ta bulunan Tâcirlü Aşireti zorla dağıtıldı.¹⁹

Konar-göçerlerin eşkiyalık gibi zararlı hareketlerini önlemek amacıyla belli bir yere iskân olunmaları sağlanmıştı. Bunları yerleştiren devlet, ziraatla meşgul olmaları, buldukları bölgeyi imar ederek canlandırmaları ve eşkiyanın zararlarından halkı korumaları şartını kabul ettirmişti. Konar-göçerler şartlara göre bazen yaylaklarına bazen de kışlaklarına iskân olundular. 1704 de Maraş'ta birçok yer Tâcirlü eşkiyasının baskınına uğradı ve 150 köy yıkıldı. Bu sebeple 4 Ağustos 1704 tarihinde Maraş Beylerbeyine ve kadısına, şehri eşkiyadan korumak, harap köyleri imar ederek canlandırmak amacıyla bazı aşiretlerin kışlaklarına yerleştirmesine izin verildi.²⁰

Tâcirlü Aşireti, eşkiyalık yapıyor, halkın ekinlerini ve otlaklarını hayvanlarına yedirerek çevreye zarar veriyor, fakir ve güçsüz vatandaşlar ile köy halkının mallarını gasbediyor, yol kesiyor, insanları öldürüyordu. Yaylaya giderken veya yayladan gelirken seyahat ettiği yerlerdeki insanları 1694'dan beri rahatsız etmesi sebebiyle Tâcirlü Aşireti mensublarının cezalandırılması 1706 yılı Kasım ayı sonunda Maraş'ta oturan Kozanoğlu'na gönderilen bir fermanla emredildi.²¹

Eşkiyalık yapımlarından dolayı Rakka'ya iskân etmelerini sağlamak amacıyla Tâcirlü Aşireti'nin ileri gelenlerinden iki kişi Amasya ve Cerid Aşireti'nden altı kişi Çorum, iki kişi Kanger, üç kişi Kalacık kalesine ve aynı aşirete mensup olan Veli Bölükbaşı Kayseriye kalesine rehin olarak hapsedildiler. Kaleye hapsedilen Tâcirlü Aşireti'ne mensup iki kişinin serbest bırakılması üzerine görevde ihmali bulunan muhafızlar hakkında

¹⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Maruzât*, s.147-148.

¹⁸ Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyıl.*, s.112.

¹⁹ Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyıl.* s. 50-51.

²⁰ *Aynı Eser*, s.109.

²¹ Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, Enderun Yayınları, İstanbul 1989, s. 134.

gerkli soruşturmanın yapılması 1707 yılı Ocak ayı başlarında Rakka valisinden istendi.²² Ayrıca isyan halinde olması sebebiyle Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilen Tâcirlü Aşireti'nin 1707 yılında Rakka'ya sürülmesi emredildi.²³ 1707 yılı Nisan ayı başlarında Karaman valisi Hasan Paşa'ya gönderilen fermanla, İsneyn ovası civarında çevreyi rahatsız eden ve halka zarar veren Tâcirlü Aşireti'nin cezalandırılması, aşiret reislerinin layık oldukları cezalara çarptırılması ve gerğinin yapılması için üzerlerine bir miktar asker gönderilmesi istendi.²⁴ Ayas, Berendi ve Kınık kadı ve zabıtlarına 23 Haziran 1707 tarihinde gönderilen yazıda vergilerini zamanında ödemeleri ve yaylağa çıkmalarının engellenmesi emredildi. Ayrıca iskân olunan yerlerde yeteri kadar toprağa sahip olmayan aşiretlere toprak verildi, kışlaklarında bulunan arazilerde de ziraat yapımları sağlandı.²⁵

Adana Beylerbeyine 1708 de bir emir gönderilerek bunların başka yere sürülmesi istendi. Ayrıca bu amaçla 7 Şubat 1708 tarihinde Maraş Beylerbeyi Rışvanoğlu Hâlîl Paşa'ya da bir ferman yollandı. Fermanla Tâcirlü Aşireti'nin birikmiş olan vergi borçlarını ödemeleri şartıyla Ayas, Berendi ve Kınık'a iskân olunmasına izin verildi. Bunların düzenli bir şekilde yerleşimini sağlamak için Dergâh-ı Muallâ Kapucubaşlarından Elhaç Yusuf Efendi buraya voyvoda tayin olundu. Buna rağmen Tâcirlü Aşireti iskân olmaya yanaşmadı ve eşkiyalık yaparak halka zulmetmeye devam etti. Tâcirlü Aşireti'nin bu tutumu üzerine aşiret mensublarının Rakka'ya sürülmeleri emredildi. Fakat bu emrin uygulanmasında başarılı olunamadı. Tâcirlü Aşireti yapılan şikayetler sebebiyle defalarca Çukurova'da, Dulkadirli'den ayrılan diğer aşiretlerin yanına yerleştirilmesine ve Rakka'ya iskân edilmelerine rağmen 1708'de tekrar Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmeleri emrolundu. Haklarında şikayet devam edince Tâcirlü Aşireti'nin yeniden Rakka'ya iskân etmesi istendi ise de yine başarılı olunamadı. Tekrar Tâcirlü Aşireti'nin tarımla meşgul olması kaydıyla Anavarza civarına mecburi iskân etmeleri hususunda talimat verildi, fakat bu talimattan da bir sonuç alınmadı.²⁶

Halep ve Rakka valisi Yusuf Paşa ve Maraş beylerbeyi Bekir Paşa'ya 1712 yılı Aralık ayının başlarında yazılan hükümde eşkiyalık yapımları sebebiyle haklarında şikayette bulunulan Tâcirlü eşkiyasının gizlendikleri yerlerden çıkarılarak Rakka'ya iskân edilmeleri emredildi²⁷. O dönemde bu aşiret huzursuzluk çıkarmakla ve bulunduğu bölgedeki insanlara

²² Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 135.

²³ Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyıl*, s. 137.

²⁴ Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 136-137.

²⁵ Halaçoğlu, *XVIII Yüzyıl*, s.109.

²⁶ Halacoğlu, *XVIII Yüzyıl*. s. 133.

²⁷ Ahmed Refik, *a.g.e.*, s.146.

zarar vermekle meşhur olmuştu. Bu arada Dulkadirli'nin bir kolu olan Cerid Aşireti'ne bağlı Tatarlı ve Azizli oymakları da 1713 de Rakka'ya sürüldü.²⁸

Diğer aşiretlerden olduğu gibi 1720 tarihinde bölgeyi eskiyanın zulmünden korumak amacıyla Tâcirlü Aşireti'ne mensup 50 hane Harran ovasına yerleştirildi. Buraya bölgeyi eşkiyadan korumak ve ziraatla uğraşmak amacıyla iskân olunan Tâcirlü Aşirti²⁹ bazı vergilerden muaf tutuldu.³⁰

Rakka'ya mecburî iskâna tabi tutulan Tâcirlü Aşireti yine burada durmayıp firar etti. Bir türlü Tâcirlü Aşireti'ne mensub olanları Rakka'da iskân ettirmek mümkün olamıyordu. 1723 yılı Ocak ayının ortalarında Rakka Valisi Osman Paşa'ya göndereilen emirde; Tâcirlü Aşireti'nin hayvanları, binek hayvanları, ailesi ve eşyalarıyla birlikte zorla getirilerek tekrar Rakka'ya iskânı istendi. İskan emrinin yerine getirilmesi için Adana Beylerbeyi ve Dulkadirli'den ayrılan diğer aşiretlerin voyvodaları da görevlendirildi. Rakka'ya tekrar mecburi iskân edilen Tâcirlü Aşireti'nin birdaha buradan firar etmemesi hususunda caydırıcı tedbirlerin alınması emredildi.³¹ Ancak Tâcirlü Aşiretini mecburi iskâna tabi tutmada verilen bu emirleri uygulamada gerçekleştirmek mümkün olmadı. Zira yeteri kadar caydırıcı tedbirler alınamamıştı. Onların bu hareketlerinin diğer aşiretlere tesir edeceği düşünülerek mallarından senelik 2500 kuruş gelir vergisi alınmak üzere Rakka'ya nakledilmeleri kararlaştırıldı. Ayrıca bu konuda 1723'te Rakka valisi Osman Paşa'ya Tacirli Aşireti'nin yerleştirilerek sıkı kontrol altında tutulması emredildi. Bütün bu çalışmalara rağmen Tâcirlü Aşireti iskân yerine gönderilemedi. Antep'e kadar uzanan geniş bölgelerde bu aşiret mensupları başıboş gezmeye devam ettiler. 1724 yılında tarımla meşgul olmaları kaydıyla Tâcirlü Aşireti'nin Anavarza'ya iskân edilmesi hususunda tekrar ferman çıkarıldı³². Adana sancağında Ayas, Berendi ve Kınık kazalarına iskân olunan Tâcirlü Aşireti, iskânı kabul etmeyerek halkın mallarını gasbetmeye ve yolları keserek yolcuların **mallarını** almaya devam etti.³³

Tâcirlü ve Cerid Aşireti'nin beylerine, ağalarına ve torunlarına hitaben 11 Eylül 1733 tarihinde gönderilen fermanda, aşiretin huzuru için kendilerine mensup olanların eşkiyalık yapmalarına izin verilmemesi, ağaların eşkiyalık yapanları tesbit etmesi ve yol kesip eşkiyalık yapanların

²⁸ Halaçoğlu, *XVIII Yüzyıl* s.138.

²⁹ Aynı eser, s. 140.

³⁰ Aynı eser, s. 120-121.

³¹ Ahmed Refik, a.g.e., s. 166.

³² Halaçoğlu, *XVIII Yüzyıl*. s. 51.

³³ Halaçoğlu, aynı eser, s. 112.

devlete teslim edilmesi istendi. Eğer eşkiyalık yaptıkları haber alınırsa aşiret üzerine asker gönderileceği, şiddete teşebbüs edenlerin kanunun caydırıcı cezasına çarptırılacağı ve mallarına elkonulacağı, eşkiyayı önlemede kusurlu olanların Kıbrıs'a sürgün edileceği, her aşiretin fermana uymaları gerektiği ve fermana uymayanların ağır bir şekilde cezalandırılacağı bildirildi.³⁴

c. Tâcirlü ve Cerid Aşiretlerinin İskân

Maraş, Halep, Antep ve Çukurova'ya giden yolların kesiştiği yerde Kerkütlü, Hanağzı, Çerçili, Kurdbahçesi, Eğirtili, Keferdiz nahiyesi ve Dumdum ovasının verimli toprakları birleştirilerek 1865'de geniş bir bölge oluşturuldu ve buraya İslahiye adı verildi. Halep'e bağlı Delikanlı aşireti ile Maraş'a bağlı Çelikanlı aşireti, Nigolu kalesi civarında inşa edilen İslahiye kasabasına yerleştirildi.

Nurdağının bir ucunda ve Çukurova'nın bir kenarında bulunan Hacı Osmanlı köyüne 1865 de Osmaniye adında bir kasaba inşa edildi. Hacı Osmanlı köyü merkez olmak üzere önce nahiyeye daha sonra Osmaniye kazası oldu ve bu kazaya Tâcirlü, Cerid ve Ulaşlı Aşiretlerinden bir kısmı yerleştirildi. Tâcirlü ve Cerid Aşiretinin kışlak yerleri, Ulaşlı Aşiretinin otduğu Cendoğlu nahiyesi Osmaniye kazasına bağlandı. Ayrıca Dervişkiye ve Cevdetiye adlı iki köy kuruldu.

Osmanlı kazasına hükümet konağı, askeri bina, cami ve mektep yapılarak imar edildi. Bacburnu muhafızlığında Tâcirlü müdürlüğü unvanıyla memur olarak bulunan Tâcirlü Rüstem Ağa Osmaniye meclisine üye olarak alındı. Osmaniye halkı Fırka-i İslahiye ile alış veriş yaparak kısa zamanda hırsızlık yerine ticaretle meşgul olmaya başladı.³⁵

Bir müddet sonra Halep, Bağdat ve Antep taraflarından gelen bazı konar-göçer oymaklar Osmaniye'nin nüfusunu artırdılar. Payas kasabasına 104 hane müslüman ve 106 hane gayrimüslim yerleştirildi. Ayrıca, 347 hane Tâcirlü Aşireti bu bölgede bulunan altı köye dağıtıldı ve her köyeye verim derecesine göre yeteri kadar toprak ayrıldı.³⁶ 1865 yılında, Cendoğlu, Tâcirlü ve Cerid Aşiretleriyle birlikte Osmaniye'nin toplam nüfusu 1338 hane oldu.³⁷

Kış mevsimini Osmaniye, Haruniye, Kâdirli ve Kozan ilçelerinde geçiren Tâcirlü Aşireti yazın Berit yaylasına giderdi.³⁸ Ayrıca kışı Çukurova'da geçiren Cerid, Bozdoğan ve Avşar Aşiretleri yazın Göksun, Elbistan ve Binboğa Dağları'nda bulunan yaylalara çıkarlardı. Bir müddet

³⁴ Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 191-192.

³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s. 162.

³⁶ Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İstanbul 1987, s. 116, 117.

³⁷ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s.223.

³⁸ Âlî Rıza Yalman (Yalgın), Cenup'ta Türkmen Oymakları, İstanbul 1993, c. 2, s. 346.

sonra bunların aralarında aşiret kavgası çıktı. Avşar Aşireti ile Bozdoğan Aşireti, Cerid Aşireti ile Tâcirlü Aşireti birleşerek iki taraf uzun yıllar birbiriyle savaştılar. Avşar ile Bozdoğan Aşireti birlikte hareket ederek yazın Binboğa, Elbistan, Göksun, Engizek, Cerid ve Berit yaylalarında kaldılar ve kışın ise hayvanlarıyla birlikte Osmaniye, Haruniye ve Ceyhan kasabalarına geldiler.³⁹

Osmaniye ve Ceyhan kazalarında Tâcirlü Aşireti'nin yirmi dört obası bulunmaktaydı. Bu obalar: Palalı, Yazmak, Şekerli, Hiboğlu, Gününüoğlu, Budaklı, Gürer, Böcükü, Domballı, Eloğlu, Çerçioğlu, Alcı, Gücükü, Kokulu, Çırnazlı, Karabibili, Araplı, Kırmıtlı, Kabuklu, Alhanlı, Sarıhanlı, Kalalı, Karaobalı, Dervişeli idi.⁴⁰

Maraş'ta Dulkadirli'nin kolu olan Cerid Aşiretinin on iki obası vardı. Bu obalar: İmrenli, Azılı, Vameyli, Çakılı, Tatarlı, Mustafabeyli, Ceyhan Bekirlisi, Altıgöz Bekirlisi, Almagöllü, Valağevi Durakobası, Hunatlı ve Yumutlu idi.⁴¹ Kışın ovaya inerken, yazın yaylaya çıkarken halka zarar vermelerinden dolayı Tâcirlü ve Cerid Aşiretlerinin seyahatleri devlet tarafından engellendi.

Elbistan ovasının güney ucunda bulunan Tâcirlü Aşireti'nin Ericcek köyünün havası, suyu, Engizek ve Berit yaylasının geniş otlakları ve hayvanları için bereketli meraları bu aşiretleri yaylalara çekti.⁴² Seyahatlarını engeleyici fermanlara rağmen bu aşiretler hayvanlarını otlatmak için kışın ovaya inmek yazın yaylaya gitmekten vazgeçemediler.

d.Tâcirlü Adetleri

Kozan bölgesinde bulunan kabile ve aşiretler devlete itaat ettikleri gibi burada yaşayan halkın can, mal ve namuslarını koruyorlardı. Önceleri bu kabile ve aşiretlerde gasb ve hırsızlık yapma alışkanlığı yoktu. Ceyhan nehrinin sağ yakasında kışlayıp Kozan'a mensup olan aşiretler diğer göçebelere göre daha az zararlı idiler. Ancak Gavurdağ halk zulüm ve cehalet içindeydi. İnsanları aydınlatıcı din adamları yoktu ve burada müslümanlığın sadece adı vardı.

Ceyhan nehrinin sol yakasından başlayıp Payas'a bağlı olan aşiretler ve bilhassa Tâcirlü Aşireti kışı Çukurova'da geçirip yazın Uzunyayla'ya giderlerdi ve Anadolu'nun içine yayılıp hırsızlık yaparlardı.⁴³ Kozanoğlu gibi Tâcirlü Aşireti de hırsızlığı meşru kabul etmişti. Hırsızlık, bilhassa at hırsızlığı ve gasb Tâcirlü Aşireti'inde adet haline gelmişti.

³⁹ Yalman, a.g.e., s. 347.

⁴⁰ Yalman, a.g.e., s. 349.

⁴¹ Yalman, a.g.e., s. 350, 351.

⁴² Yalman, a.g.e., s. 355.

⁴³ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s.130.

Tâcirlü ve Cerid Aşiretleri bacakları kısa atlara biner, çok çevik ve hızlı bir şekilde hareket eder, atlarıyla dağlık ve engebeli arazilere çok iyi tırmanır ve her türlü arazi ve hava şartlarında süratle seyahat edebilirlerdi.

Tâcirlü Aşireti'nde kadınların kocalarını boşamaları adet idi. Kadın kocasına “Ben senden mahzûz değilim” dediğinde kocasından boş olurdu. Boşanan koca, aşirete kendini beğenen hanım var mı diye ilan eder, bu arada bir kadın çıkıp beğeniyorum derse onunla evlenebilirdi.⁴⁴

Tâcirlü Aşireti rasında cenaze namazı kıldırarak adam bulunamadığından ölen biri defnedildikten birkaç ay sonra hoca bulunursa kabir üzerine götürülerek cenaze namazı kılınırdı. Nikah için iki şahidin yeterli olduğunu bilmediklerinden mutlaka hocanın nikahı kıyması gerektiğine inanırlardı. Evlendikten sonra ne zaman hoca bulunursa ozaman nikah kıyılırdı. Hatta hamile iken nikahı kıyılan kadınlar dahi olurdu.⁴⁵

Üçaylar dolayısıyla Tâcirlü Aşireti'ne bir hoca giderse burada birçok cenaze namazı kılar ve nikah kıyardı. Bu vesileyle hoca çok miktarda para kazanırdı. Ancak hocanın para ile buradan çıkması çok güçtü. Çoğunlukla bu aşirete mensup olanlar hocayı yolda soyarlardı. Hocanın bir yol bulup ta kurtulması büyük bir şanstı. Eğer hoca yolda yakalanırsa parsını alırlar ve yanındaki eşyalarıyla birlikte mushaf-ı şerifi de gasp ederlerdi.⁴⁶

e. Tâcirlü ve Fırka-i İslahiye

Fırka-i İslahiye ile birlikte hareket eden Arslan Paşa komutasındaki 240 silahlı Gürcü ve Çerkes süvarileri, 12 Ağustos 1864 tarihinde Gavurdağı'nı kuşattılar. Kuşatma esnasında Tâcirlü ve Cerid Aşiretlerine iyi davranıldı. İyi muamele yapılarak ikna edilmezlerse bu aşiretlerin dağa çıkacakları bilinmekteydi. Hoşgörülü muameleye rağmen Tâcirlü Aşiretine mensup eşkiya dağa çıktı. Derviş Paşa, dağ topu ile Gavurdağı'nın sarp ve yüksek yerlerine çıkan eşkiyayı Alı Bekiroğlu yaylasında etkisiz hale getirdi.⁴⁷

Tâcirlü Aşireti, Kozan civarında yaşayan diğer aşiretlerden çevreye daha az zarar veriyordu. Ancak bu aşiret ağalarından Kara Kethüdâ başına topladığı eşkiya ile etrafı rahatsız ediyordu. Tâcirlü süvarileri çereye şiddetli davranırken diğer aşiretler de bunların zulmünden kaçıyorlardı. Fakat bu aşiret, kendilerinden sayıca üstün olan Reyhaniye Aşiretinden korkuyordu.

Tâcirlü Aşireti'nin çoğu Bulanık (Bahçe) kazasına bağlı olup Çukurova'da bulunan Haruniye bölgesindeki ormanlık alanlarda kışlarlardı. Fakat eşkiyalık yapmaları sebebiyle bu bölge onlara yasaklanmıştı.⁴⁸

⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, Maruzât, s. 149, Tezâkir, s. 163.

⁴⁵ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s.163.

⁴⁶ A. g. e. s.164.

⁴⁷ Ahmed Cevdet Paşa, Maruzât, s. 150-151.

⁴⁸ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s.158.

Gavurdağı civarında bulunan aşiretlerin yaylaya çıkmaları 1865 de yasaklandı. Yasağa uyan Reyhaniye Aşireti Amik ovasında kışlarken Tâcirlü ve Cerid Aşireti mensupları Kara Kethüdâ başkanlığında toplanarak Uzunyayla'ya gitmek için Hruniye'den hareket ettiler, Gavurdağına aştılar ve Bulanık kazasına vardılar. Alınan haber üzerine Hüseyin Bey komutasında eşkiyanın üzerine asker gönderildi ve Kara Kethüdâ'nın etrafında toplanan aşiretler vuruldu. Çatışmada bir çavuş ve iki er yaralandı. Tâcirlü'den ise onbeş ölü, bu kadar da yaralanan oldu ve birkaçı da diri olarak ele geçirildi. Ayrıca çok miktarda hayvan telef oldu ve hayvanların bir kısmı da ganimet olarak ele geçirildi.⁴⁹

Tacirlü ve Cerid Aşiretinin boybeyleri ve ağaları Fırka-i İslahiye'ye giderek komutan Derviş Paşa ile görüştüler. Biraz okur yazar olan Kara Kethüdâ Tâcirlü Aşireti'nin en aydınıydı. Kethüdâ yaptığı gasp ve hırsızlıklardan dolayı karargaha gelip komutanla görüşmedi. Çünkü Kara Kethüdâ üzerine birkaç defa gidilmiş, malları ve hayvanları ganimet olarak alınmış ve kendisine hayvanlarını teslim alması için gerekli teminat verilmiş olmasına rağmen yine de karargaha gelmeye cesaret edemedi ve dağlarda kalmayı tercih etti.

Mallarının Kara Kethüdâ'nın teslim edilmesi Tâcirlü boybeyi Süleyman Ağa'dan istendi. Süleyman Ağa bu hayvanların Kara Kethüdâ'ya ait olmadığını, başkalarından çalındığını veya gasp edildiğini, Tâcirlü'nün elinde hayvan bulunmadığını, hayvanların sahiplerini tanımadığını ve hayvanların askere verilmesi gerektiğini, askerın Tâcirlü Aşireti'ne iyilik yapabileceğini, hayvanların satılıp paraya çevrilebileceğini ve paraların bakaya kalmış olan vergisine mahsup edilmesinin uygun olacağını söyledi. Kara Kethüdâ'dan ganimet olarak alınan hayvan ve malların bir kısmı satılarak paraya çevrildi, bir kısmı askerın et ihtiyacı için bırakıldı.⁵⁰ Elde edilen para bu aşiretin ödenmemiş vergisine karşılık mahsup edildi.⁵¹

2. Maraş'a 1855 Tâcirlü İsyanı

Maraş'ın ileri gelenlerinden 132 kişinin imzaladığı yazı Bâbîâli'ye gönderildi. Çoğunlukla ilmiye sınıfının hazırlayıp onayladığı tarihsiz belgede Maraş'ın içinde bulunduğu durum anlatıldı. Maraş havalisinde bulunan bir takım aşiretler ve kabileler hükümeti tanımayarak civardaki nahiye, kasaba ve köyleri işgalleri altında bulunduruyorlardı. Halkın mal ve can güvenliği sağlanamıyordu. Tanzimat ve yürürlükteki kanunların uygulanması için askerler görevlerini yapamıyor ve Maraş'ta yönetimin yetersizliği sebebiyle

⁴⁹ Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s.158, Maruzât,s.148.

⁵⁰ Ahmad Cevdet Paşa, Tezâkir 21-39, s. 163-164.

⁵¹ Ahmad Cevdet Paşa, Maruzât,s.148.

aşiretlerin iskânı sağlanamıyordu. Maraş'a gönderilen kaymakamlar aşiretlerin yasadışı hareketleriyle ilgilenmiyor, gününü gün ederek vakit geçiriyorlardı.

Maraş'ta yaşayan Türkmen halk arasında olaylar çıkarmak için anlaşmazlıklara sebep olan bozguncu ve isyancı aşiretlerin susturulup kontrol altına alınması hususu şehrin ileri gelenleri tarafından Kaymakam Abdi Efendi'ye uygun bir dille anlatıldı. Kaymakam, kendisine ulaşan uyarıcı sözlere itibar etmedi ve gündün güne yapılan haksızlıklar karşısında şehir halkı arasında bunalım artmaya başladı. Halkın arasında gerilimin artmasıyla bir ayaklanmanın olması ihtimalinden korkuldu. Acı bir olayın meydana gelmemesi için; aşiretler toplanıp güçlenmeden ve bunların yayladan inmesine mühlet verilmeden problemleri çözmeye çalışacak, halkla ilgilenecek ve halkın itibar edip güvenebileceği Maraş'lı bir kaymakamın tayin edilmesi istendi.⁵²

Kış mevsiminin yaklaşması sebebiyle aşiretler bir müddet sonra yayladan ovaya ineceklerdi. Daha önce aşiretler 1855 yılının ilkbaharında oviden yaylaya çıkarken seyahatları esnasında Maraş'ta yaşayan halka zulüm ve işkence yapmışlardı. Aşiretlerin halkın mallarını yağmalayarak zulmetmesi, barış içinde yaşayan şehir halkının kontrolden çıkmasına ve hükümetin otoritesinin etkisiz hale gelmesine sebep oldu. İşte bu kısaca açıklanan gerekçelerle, fakir Maraş halkının emniyet ve huzurunu sağlamak amacıyla Padişahın hizmetinde bulunan, şehrin ileri gelen ailelerinden ve Rumeli ordusundan yeni dönmüş olan Ethem oğlu Ahmed Paşa'nın Maraş kamakamlığına atanması istendi. Böyle birinin atanmasıyla Maraş halkının can ve mal güvenliğinin yeniden sağlanacağı, halka zarar veren aşiretlerin zulümlerinin engelleneceği, halkın devlete daha iyi güvenip bağlanabileceği görüşleri açıklandı.⁵³

Göksun'de bulunan, askeri erkandan ve Maraş'ın eski ailelerinden olan Ahmed Paşa şehre davet edildi. Onun almış olduğu tedbirler sonunda geriden gelmekte olan Tâcirlü Aşireti Maraş'a bağlı oba, köy, kasaba ve nahiyelere zarar vermeden geçti. Ahmed Paşa'nın aldığı bu tedbir şehir halkı tarafından memnuniyetle karşılandı.

Kaymakam ile Mal Müdürünün de imzalarının bulunduğu ve toplam dokuz kişinin imzaladığı 13 Ekim 1855 tarihli yazı Bâbiâli'ye gönderildi. Ayrıca bu yazıda hizmetinden dolayı Ahmed Paşa'nın Maraş'a kaymakam tayin edilmesi yinlendi.⁵⁵

⁵² Bâbiâli'ye yazılan bu mahzarı Maraş'ın ileri gelen ilim adamlarından ve eşraftan 132 kişi imzalamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁵³ B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁵⁵ 13 Ekim 1855 tarihli mahzar, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

a. Ahmed Paşa'nın Kaymakamlığı Ele Geçirmesi

Maraş sancağı, birçok konar-göçerlerin yaşadığı hassas bir bölge idi. Bununla birlikte arazinin engebeli oluşu konar-göçerlerin gereği gibi kontrol altında bulundurulmalarını engellemekteydi. İşte bu sebeplerle devlet işlerinin düzenli yürütülmesinde konar-göçer ve bunlardan destek gören eşkiya, gündün güne büyüyen bir mesele oluyordu.⁵⁶

Daha önce Kaymakam Bayazıtzade Abdulkadir Bey, Dulkadirzade Süleyman ve sabık Kaymakam Akif Efendi zamanında yasadışı işler yapıldı. Kaymakamlar yasal olmayan işleri zamanında Bâbîâlî'ye bildirdiler, huzur ve asayiş sağlama amacıyla kararlı bir şekilde hizmette bulunmaya çalıştılar. Bu arada şehrin yönetiminden sorumlu olanlar; Padişah'ın emridir diyerek olaya karışanların isimlerini onurlarını kırarak halk arasında ilan ettiler.

Olaylar bastırıldıktan sonra Süleyman Bey yaylasına, Kerim Bey de Göksun'de bulunan kardeşi Ahmed Paşa'nın yanına gitti. Maraş sancağı yönetiminden memnun olmayan Ahmed Paşa ile kardeşi Kerim Bey birlikte hareket ederek Tâcirlü, Cerid ve diğer aşiretlerin liderlerini başlarına toplayarak Kaymakamı görevden uzaklaştırıp yerine Ahmed Paşa'nın atanmasını sağlamak amacıyla şehre hücum edeceklerine dair yemin ettiler. Eşkiya tarafından etkisiz hale getirilen Süleyman Bey Maraş'a gelmekten çekindi. Daha sonra özel muhafızlarla Süleyman Bey Maraş'a geldi ve hükümetten aldığı yetkiyi kullanarak yeniden asayiş ve güvenliği sağladı.⁵⁷

Ahmed Paşa ve Kerim Bey, Göksun'de yaptıkları meclis toplantısında Maraş hakkında bir karar aldıkları ve bu kararda hapis hane müstahdemi, tüfenkçi başı Ahmed, Odabaşı Âlî, Zabıta başı Hacı Bekir Ağa ve sancak meclisinden birkaç kimse şehirden çıkmadıkça Maraş'a gelmeyeceklerini, başına topladığı Zeytinlu Ermeni ve Tâcirlü eşkiya ile şehre hücum edeceklerini belirttiler.⁵⁸ Karar, zabtiye Reisi Mustafa Efendi ve Maraşlı Çavuş Enisoğlu Âlî Ağa vasıtasıyla kaymakamlığa, halka ve ayrıca da Kısakürekzade Ahmed Ağa'ya bildirildi. Kaymakamlıkta bu karara itibar edilmeden devlet işlerinin yürütülmesine devam edildi. Göksun'den gelen haber sancak meclisinde görüşüldü ve Ahmed Paşa ile Kerim Bey'e haber gönderilerek tekliflerinin kabul olunacağı bildirildi. Üç gün sonra şehre gelmeleri hususu yazılı bir senetle kabul edildi. Başındaki eşkiyayı dağıtan Kerim Bey, Maraş'a üç saat mesafedeki Ceyhan köprüsünde kendisine verilecek senedin teslim edilmesini bekledi. Anlaşmaya ve gelen habere göre Kerim Bey, Ceyhan köprüsüne gelip hazırlanan senedi elden teslim alacaktı. Alel acele hazırlanan senet Ceyhan köprüsünde bekleyen

⁵⁶ Derbevvabin-ı Âlînin yazdığı 22 Ekim 1855 tarihli yazı, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁵⁷ a.g.b.

⁵⁸ a.g.b.

Kerim Bey'e verilmek üzere gönderildi. Fakat Kerim Bey sözünde durmayarak emrindeki eşkiya ile şehre hücum etti bastı. Zabtiyelerin silahları alınıp elbiseleri soyulduktan sonra çarşı ağası ve bir kısım halkın gömleklerine varıncaya kadar malları yağmalandı.

Zeytun Ermenilerini ve diğer eşkiyayı yınına alan Kerim Bey, Yüzbaşı Hacı Bekir, Odabaşı Âlî Ağa, Nüfus Nazırı Necip Efendi'nin ve Necip Efendi'nin amcasıoğlu Abdullah Bey'in evlerini yağmalattı, mal ve eşyalarını gasbettirdi. Daha sonra şehrin içine dağılan eşkiya yağmalamada bulundu. Kerim Bey; hapishaneye bir müdür, tüfencibaşı ve yüzbaşı tayin eyledi, yanında getirdiği eşkiyadan süvari ve piyade birlikleri kurdu, hapse atılanlardan kurtuluş parası olarak 5000 kuruş aldı. Yapılan yağmalama sonunda halktan fistan, kumaş, kilim ve elbise gibi çok miktarda giyecek eşya gasp edildi.⁵⁹

Şehir basıldıktan üç gün sonra Kerim Bey'in kardeşi Ahmed Paşa Tâcirlü ve Zeytunlu Ermeni eşkiya ile Göksün'den Maraş'a geldi ve Kaymakamı zorla görevinden uzaklaştırarak yerine kendisi oturdu. Derhal nahiye müdürleri görevlerinden alındı, yerlerine kendi akrabalarından Abdullah Bey ve diğerleri atandı. Ahmed Paşa, Sabit Efendi'yi Kaymakam Abdi Efendi'ye gönderdi, kendisini Maraş halkının kaymakam tayin ettiğini söylemesini ve kaymakamlığı boşaltmasını istedi.

Ahmed Paşa ve Kerim Bey Tâcirlü Aşireti ve Zeytunlu Ermenilerine mensup eşkiya ile Maraş'a geldi, vilayet kapısındaki güvenlik ve hizmetli memurları etkisiz hale getirdi. Bunlar zabitanın silahlarını aldıkları bir kısmını dövdüler ve elbiselerini soyup hapse attılar, Kayserilioğlu Hasan Ağa'yı başkan, Osman Ağa'yı piyade yüzbaşı ve Tâcirlü Palalı Hasan'ın oğlu Mehmet'i tüfekçibaşı tayin ettiler. Ahmed Paşa ve Kerim Beylerin getirdiği Tâcirlü ve Zeytunlu Ermeni eşkiya, şehirdeki evleri basıp yağmaladı ve evlerde bulunan kadınların ırzlarına tecavüz ettiler. Kaymakamlığı idaresi altına alan eşkiya aşırı derecede cesaretleterek halka haksızlık ve zulüm yaptı.⁶⁰

Tâcirlü Aşireti ve Zeytunlu Ermeni eşkiyanın yardımıyla hükümeti tekeline alan Ahmed Paşa ve Kerim Bey 5 Eylül 1855 Perşembe günü şehrin ileri gelenlerini ve hakimi zorla hükümet konağına davet etti. Bu arada Kaymakam, Mal Müdürü ve diğer sancak yöneticileri de bu davete katıldılar. Yapılan toplantıda Kerim Bey, Kaymakam Bey'e "senin burada kalmaklığın olamayacağından kalkıp gitmenizi umumen meclis münasip gördü" dedi. Bunun üzerine Mal Müdürü, Hakim Bey ve diğer yöneticiler, burada görevli devlet memurunun bulunmasının gereksiz olduğunu söyleyerek hükümet

⁵⁹ a.g.b.

⁶⁰ Mal Müdürünün 7 Eylül 1855 tarihli yazısı, B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

konağından ayrılmak istediler. Ahmed Paşa ve Kerim Bey bunların gitmesine izin vermemek istedi ise de meclis, memurların gitmelerinin uygun olmayacağına karar verdi. Ahmed Paşa, Kaymakama hazırlanıp yarın şehri terketmesini söyledi. Bunun üzerine Kaymakam, durumundan endişelenmesine rağmen cesaretle Ahmed Paşa'nın karşısında hakikati söyledi. Daha sonra Kaymakam, Mal Müdürü ve Hakim Bey evlerine gittiler. Ahmed Paşa Kaymakamlık makamına oturdu, huzurda bulunan meclis üyelerine karşı onur kırıcı ve hakaret edici davranışlarda bulundu.

Ahmed Paşa, kaymakamlığı, zulüm ve eşkiyalık baskısıyla istediği gibi iki gün idare etti. Üçüncü gün birkaç kişi ile Paşa meclisi topladı ve kaymakamlığı tekrar Abdi Bey'e bıraktı. Paşa'nın isteği üzerine, bugüne kadar olan olayların yazılmaması, birlikte çalışılması ve olanların üzerinin örtülmesi hususunda yemin ettirilerek mağdur olan görevli memurlar susturuldu. Meclis üyeleri kendi aralarında yaptıkları yeminle birlik ve beraberlik içinde olacaklarını konuşup kararlaştırdıktan sonra Ahmed Paşa yanındakilerle birlikte kalkıp konağına gitti. Bir saat sonra Kaymakam ile birlikte Mal Müdürü, Ahmed Paşa'nın konağına gidip teşekkürlerini bildirdiler ve tekrar hükümet sarayına döndüler.⁶¹

Maraş sancağının Mal Müdürü 7 Eylül 1855 tarihinde Bâbiâli'ye yazılı açıklamalarda bulunarak olayların seyri hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Ayrıca Mal Müdürü, Kaymakam ve şehrin ileri gelenleriyle birlikte hazırlanan yazıyla Maraş'ın içinde bulunduğu durumu hükümete bildirildi.

Hemen bunun arkasından Ahmed Paşa, Mal Müdürü'nü çağırdı ve Andırın nahiyesi müdürlüğüne Abdullah Bey'in, Yenicekale nahiyesi müdürlüğüne Kerim Bey'in oğlu Sait Bey'in tayin edilmesinin uygun bulunduğunu Kaymakama bildirmesini, konu ile ilgili emrin Kaymakam tarafından gönderilmesini istedi. Paşa'nın isteği derhal yerine getirilerek nahiye müdürlerinin atanmasıyla ilgili yazı gönderildi. Kaymakam makamında oturmakta ise de yine Ahmed Paşa'nın istekleri yerine getiriliyor ve kaymakamlık bir alt hizmet dairesi gibi görev yapıyordu.

Zeytinlu Ermeni ve Tâcirlü eşkiyasının işgali altında olan Maraş halkı, her an ayaklanmaya başlamanın ve isyan çıkarmanın doruk noktasında bulunuyordu. Şehir halkının can ve namusu tehdit altındaydı. Gittikçe bozulan Maraş'ın yönetimi eşkiyanın eline geçmişti. Durumun ne olacağı ve ne yapılacağı pek belli değildi. Tâcirlü ve Zeytinlu Ermeni eşkiyası şehirde toplanıp gün geçtikçe kuvvetleniyordu. Posta ile şehrin durumunu anlatan ve halkın isteklerini bildiren dilekçeleri Bâbiâli'ye göndermek mümkün değildi. Mal Müdürünün cesareti ve Maraş'ta bulunan İngiltere vatandaşı olan Hoca Gurmani'nin yardımıyla şehirde meydana gelen gelişmeler hükümete gizlice bildirilebildi. Bu yolun dışında Kaymakam Abdi Bey'in isteklerini hükümete

⁶¹ a.g.b.

bildirecek imkan yoktu. Eşkiya, kaymakamlığın yetkisine el koyduğundan ve her türlü şiddete başvurduğundan Kaymakam Abdi Bey'in Bâbîâlî'ye durumu yazılı rapor halinde bildirecek ne cesareti ve ne de imkanı kalmıştı.⁶²

Kaymakam Abdi Bey ve Mal Müdürü Sadık Bey, Eylül ayının başlarında işgale marûz kalan Maraş sancağının durumunu Bâbîâlî'ye 30 Eylül 1855 tarihinde yazılı olarak bildirdi. Bu rapora göre; Kerim Bey başkanlığında Zeytunlu ve Tâcirlüden oluşan altı yüz piyade ve süvari eşkiya Maraş'a gelerek Kayserilioğlu Hasan Ağa'yı zabita başkanlığına, Binbaşı Deli Ömer'i tüfekçibaşılığına, Osman Ağa'yı piyade yüzbaşılığına tayin eyledi ve çarşı ağası Hacı Bekir Ağa ile zabita katibi ve birkaç zabıtayı hükümet konağının içinde gömleğine varıncaya kadar soydurdu. Ahmed Paşa ve Kerim Bey bunları aşırı derecede dövdürdükten sonra Hacı Veysel'i tutuklatarak hapse attırdı,, zabitanın silahlarını alarak bunları kendi adamlarına verdirdi, nüfus nazırı Necip Efendi, Odabaşı Âlî Ağa ve Yüzbaşı Hacı Bekir Ağa gibi bir çok görevlinin ve halktan bir kısmının evlerini yağmalattırdı, hükümet konağını Zeytunlu Ermeni ve Tâcirlü eşkiyası ile doldurdu.

Kerim Bey ve adamları tarafından yönetim hizmetinden ve meclis üyeliklerinden uzaklaştırılan memurların daha sonra görev alacakları bildirildi. Bu arada şehrin durumu hakkında Hoca Gurmani vasıtasıyla Bâbîâlî'ye haber gönderildi. Kendilerine yapılan muameleden fevkalade rahatsız olan sancak yönetiminde görevli bulunan yetkililer ne yapacaklarını bilmediklerinden çaresiz bir şekilde boşlukta kaldılar.⁶³

Maraş halkı beş aydan beri (Nisan - Eylül 1855 tarihleri arasında) korku, heyecan ve telaş içinde hayatını devam ettiriyordu. Kaymakam Abdi Efendi'nin şehre geldiği günden beri mahalli hükümete kimin bağlı olduğu veya hükümetin kime karşı sorumlu bulunduğu bilinmiyordu. Halk, yapılan zulüm karşısında perişan durumdaydı ve haksızlıklara mani olmayanlardan da nefret ediyordu. Kamuoyunda, yöneticilerden kaynaklanan otoritesizliğe ve 1855 Ekim ayında yaylarından ovalarına inmeye başlayan Tâcirlü Aşireti'nin muhtemel yapacağı yağmalamaya karşı genel bir hoşnutsuzluk vardı. Yayladan ovaya incek olan Tâcirlü Aşireti daha önce yaptığı gibi halkın çeltik, pamuk ve susam gibi ekili arazilerini harap edecek, şehir, kaza, kasaba ve köy halkının mal, can ve namusu na zarar verecekti.⁶⁴ Tâcirlü Aşireti yayladan inerken halkın mal, can ve namusuna zarar verirse halk galeyana gelerek öfkeyle ayaklanabilirdi.

⁶² Mal Müdürünün 7 Eylül 1855 tarihli yazısı, B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁶³ Kaymakam ve Mal Müdürünün 30 Eylül 1855 tarihli yazısı, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁶⁴ Dokuz kişinin imzaladığı 13 Ekim 1855 tarihli mahzar, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

Nitekim Tâcirlü Aşiretin'den biri halktan birini öldürdü ve öldürülenin akrabası Sarıoğlan silahıyla aşiret mensuplarını öldürmeye çalıştı. Bu arada Tâcirlü Aşireti mensubu tarafından kasden öldürülenin cenazesi hükümet konağına götürüldü, devletin ihkak-ı hak (bir hakkı mürafaa ve muhâkeme neticesinde ispat ve izhar etme) suretinde adaleti yerine getireceği vaad edilerek maktûlün sahipleri ve yakınları, çok zor bir şekilde ikna edildi. Cenaze sahipleri ikna edilmekle beraber asayiş ve güvenliği sağlanamıyan halk, cinayet işleyenleri ve kargaşalığa sebep olanları şiddetle protesto etti.⁶⁵

Mal Müdürü, Maraş'taki olayları ayrıntılarıyla anlatan 16 Ekim 1855 tarihli yazısını gizlice Bâbîâlî'ye gönderdi.⁶⁶ Bu yazıya göre Tâcirlü ve Zeytunlu eşkiyasından 500 kişi Kerim Bey öncülüğünde şehre geldi. Eşkiya, zeptiyeden silahlarını aldı ve elbiselerini soydu, nüfus nazırı Necip Efendi, odabaşı Âlî Ağa ve bir çok kimsenin evlerini basıp mal ve eşyalarını yağmladı, halkın namusuna tecavuz etti ve 30 kızın bickrini izale etti. Kaymakamlığı işgal eden Kerim Bey bütün yetkileri eline alarak bildiği gibi Maraş'ı idare etmeye başladı, müdürleri görevinden aldı ve yerine kendi istediği adamları atadı ve mal sandığındam para aldı. Kaymakamın mührü bir tarafa atıldı. Kaymakamı görevinden zorla uzaklaştıran Ahmed Paşa, kendisinin Kaymakam olması için halkın ileri gelenlerine ve ilim ehline bir belge tanzim ettirdi. Ahmed Paşa'nın eşkiya lehine olan tutum ve davranışları, Tâcirlü ve Zeytunlu Ermeni eşkiyasının ekili tarlalara zarar vermesine ve halkın mallarını gasb etmesine sebep oldu.⁶⁷

Zorla Kaymakamlığı ele geçiren eşkiya, yazışmalarda daha önce bir tarafa attığı Kaymakamlık mührünü kullandı. Kaymakamın imzası olmadan sadece mührün kullanıldığı yazılara itibar edilmemesi konusu Bâbîâlî'ye Mal Müdürü tarafından uyarıcı bir şekilde bildirildi. Ayrıca bu yazıda; şehirde mal ve can güvenliğinin kalmadığı, zulüm ve haksızlıkların had safhaya çıktığı belirtildi.⁶⁸

Kaymakamlığa Ahmed Paşa'nın atanması için bizzat kendisi tarafından hazırlatılan yazı 13 Ekim 1855 tarihinde Bâbîâlî'ye gönderildi. Kaymakam Abdi Bey'in, Ahmed Paşa'ya karşı bir söz söyleyecek gücü kalmadı. Görevinden ayrılan Kaymakam evini taşıma hazırlıklarına başladı. Ancak yapılan teklif üzerine Kaymakam tekrar görevine döndü. Buna rağmen mahalli hükümetin yönetimi yine Ahmed Paşa'nın elinde idi. Ahmed Paşa ve kardeşi Kerim Bey halka aşırı derecede zulm ediyordu. Maraş halkı

⁶⁵ a.g.b.

⁶⁶ 16 Ekim 1855 tarihli Mal Müdürünün yazısı, B.O.A.. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁶⁷ a.g.b.

⁶⁸ a.g.b.

yapılan zulümler karşısında, feryat edip ağlamaktan başka çare bulamıyordu.⁶⁹

b. Bâbîâlî'nin Maraş Olaylarını Değerlendirmesi

Kaymakamlığın işgali ve Ahmet Paşa'nın isteği üzerine Abdi Efendi eşyalarını topladı ve Süleyman Bey'in refakatında 19 Ekim 1855 Maraş'tan ayrıldı.

Kaymakamın amacı çocuklarını memleketi olan Karahisar'a bırakıp oradan İstanbul'a gitmek ve durumu Bâbîâlî'ye anlatmaktı. Zorla Maraş'tan çıkarılan Kaymakam Abdi Efendi, Süleyman Bey'in eşliğinde 20 Ekim 1855 de Elbistan'a vardı.

Kaymakam Abdi Efendi İstanbul'a ulaşır Maraş'taki durumu anlattıktan sonra Ahmed Paşa ve Kerim Bey Bâbîâlî'ye çağrıldı. Kendilerine yaptıkları işin doğru yol olmadığı, bu hareketlerinden sorumlu olacakları ve hareketlerinden dolayı davet edildiği hatırlatıldı. Bu uyarı karşısında Ahmed Paşa, yaptıklarından pişmanlık duymadığını gayet sert ve cesur bir şekilde söyledi. Paşa sözlerine devamlı; kendisini Maraş halkının kaymakam tayin eylediğini, padişah'tan başka kimsenin kendisini kaymakamlık makamından alamayacağını, Hükümet askeriyyeden birini gönderir ise ona muhalif olmayacağını, aksi takdirde sivil memurdan kim kaymakamlığa atanırsa ona karşı duracağını, eyalet valisini ve diğer idarecileri tanımadığını, üzerine asker sevk olunursa gücü nisbetinde kuvvetle karşı duracağını, kuvveti yeterli olmazsa dağlara çıkarak savaşacağını söyledi.⁷⁰

Ahmed Paşa devlete karşı isyanı isteyerek yapmıştı. Paşa'nın son davranışları da devlete karşı açıktan açığa isyandı. Görevlerine sadık olmayan ve gerekli titizliği göstermeyen sancak meclisi azasından Sabit Efendi, sabık müftü Hacı Ömer Efendi ve kayınpederi Hacı Mustafa Ağa, tahrirat katibi Ahmed Bey, mal katibi Suri Efendi devamlı Ahmed Paşa'ya para yardımında bulunuyorlardı. Kerim Bey sûreti haktan görünerek yaptıklarından pişmanlık duydu ise de kaymakamlık onun idaresi altında kaldı ve sözde mütevazilik göstererek Bâbîâlî'nin himmetine sığınmıyordu.

Ahmed Paşa ve Kerim Bey açıktan açığa devlete isyan ettiğini ifade ettiler ve bunu hem sözlü ve hem de davranışlarıyla açıkca ortaya koydular. Bunlar zorla Maraş halkına kendi adlarına belge düzenlettiler. Kaymakam Abdi Efendi, Ahmed Paşa ve Kerim Bey'in şahsi çıkarlarına dokununca bunlar daha önceden hazırlamış oldukları eşkiyalık ve zorbalık yolunu seçtiler, Tâcirlü Aşiretini, Zeytun Ermenilerini ve diğer eşkiyayı yanlarına

⁶⁹ 17 Ekim 1855 tarihli Mal Müdürünün yazısı, B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁷⁰ a.g.b.

olarak şehre saldırdılar, Maraş'ın huzur ve güvenliğini bozarak halkı isyana sevkettiler.⁷¹

Yukarda kısaca açıklanan duruma ve iyimser yaklaşıma göre Bâbiâlî, Maraş kaymakamlığını Ahmed Paşa'ya verse bile şehirde yine huzur ve güvenlik sağlanamayacaktı. Bozgunculuk sonunda halk ayklanacak ve yine olaylar çıkacaktı. İşte bu sebeple Bâbiâlî; Maraş'ta isyanların önünü almak ve devleti iç karışıklıktan kurtarmak, şehirde ve genel olarak bölgede emniyet ve asayişi sağlamak için gerekli, kalıcı ve caydırıcı bütün tedbirleri aldı.⁷²

c. Adana Eyalet Valisinin Maraş Olayları Hakkında Yazışmaları

Adana eyalet valisi, Maraş'ta meydana gelen olayları ayrıntılarıyla anlatan yazısını 29 Ekim 1855 tarihinde Bâbiâlî'ye gönderdi. Bu yazıda Maraşlı Ahmed Paşa ve kardeşi Kerim Bey'in dışardan gelerek Kaymakamlığı zorla ele geçirdiği, aşiretlerle birleşerek kanunsuz eylemlere giriştiği belirtildi.

Adana valiliği, tanınan, güvenilen ve itibar edilen bir şahıs olan Abdülmennan Bey'i Maraş'a gönderdi. Abdülmennan Bey öğüt ve nasihatlarla bulunarak problemleri uzlaşma ve barış yoluyla yerinde çözmeye çalıştı. Fakat onun bu çabası ile olumlu bir netice elde edilemedi. Hatta Abdülmennan Bey'e karşı sert ve tehditvari ifadelerde bulunuldu. Ona karşı yapılan bu çirkin tutum ve davranışlar devlet adamına yakışan hareketler değildi. Bunun üzerine Adana valisi, Bâbiâlî'ye Maraş'taki isyan konusunun caydırıcı tedbirlerle çözülebileceği görüşünü bildirirken Ahmed Paşa'ya, Zeyton kocabaşlarına ve eşkiyaya yazılı uyarıda da bulundu.

Adana valiliğinin emri ile Aziz Paşa, Maraş'taki isyanı bastırmak için harekete geçti. Ahmed Paşa ve Kerim Bey'in yapılacak müdahaleye kuvvetle karşılık vereceğini bildirmeleri üzerine; isyanın askerle bastırılmasından vazgeçildi ve Bâbiâlî'den verilecek talimata göre konunun çözülmesi ve verilecek emir ile hangi tedbirlerin alınacağı konusu hükümetin iznine bırakıldı.⁷³

Adana valiliğinin 29 Ekim 1855 tarihinde Maraş'a gönderdiği Abdülmennan Bey birkaç gün bu şehirde kaldıktan sonra olayları yakından takip etti ve tekrar Adana'ya döndü. Adana valiliği Maraş'ta meydana gelen isyanın durumunu Halep valisine yazarak, olayın açıktan açığa devlete isyan olduğunu, Maraş Kaymakamlığına zorla el konulduğunu, isyanı bastırmak için yedek kuvvete ihtiyaç bulunduğunu bildirdi.

⁷¹ a.g.b.

⁷² Serbevabin-i Dergâh-ı Âlinin 22 Ekim 1855 tarihli yazısı, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr.21819.

⁷³ Adana eyalet valisinin 29 Ekim 1855 tarihli yazısı, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

Cerid Aşireti lideri Hasan Bey isyana katılmadı. Hasan Bey devlete itaat eden aşiretlerden süvari ve piyade muvazzaf asker temin ederek Maraş'a gelmek için teyakkuz halinde bekliyordu. Ayrıca Ahmed Paşa ve Kerim Bey inadında ısrar eder ve karşılık vermede direnirse sonuçta durumun acı olacağı kendilerine açıkça bildirildi. Adana valiliği Halep valiliği ile irtibat kurarak isyanı bastırma tedbirleri aldı. Bunun yanı sıra devlete bağlı aşiretler de silahlandırılarak harekete hazır hale getirildi. Son kararın verilmesi ve gereğinin yapılması hususu Bâbîâlî'den gelecek emre bırakıldı.⁷⁴

d. Tâcirlü Aşiretinin Gasp Ettiği Mallar

Konar-göçer Tâcirlü aşiretine mensup eşkiya yazın yaylalarına çıkarken ve kışın ovalarına inerken seyahat ettikleri esnada halkın mal ve eşyalarını gasp ediyordu. Bilhassa Maraş'ın kaza, nahiye kasaba ve köylerinin kaymakamlıkla iyi irtibatı sağlanamadığından eşkiyanın yağmalamasına maruz kalıyordu.

Adana eyaletine bağlı Osmaniye, Haruniye, Kâdîrli, Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde iskân eden Tâcirlü Aşireti yazın Maraş'da bulunan Berit, Uzun Yayla ve Engizek yaylalarına çıkıyorlar ve kışın ise tekrar kışlakları olan Adana bölgesine iniyorlardı. Bu seyahat esnasında Tâcirlü Aşireti koyun ve hayvanlarını otlatarak halkın pamuk, susam ve çeltik gibi ekili arazilerine zarar vermenin yanı sıra mal ve eşyalarını gasbediyorlardı. Bilhassa Tâcirlü Aşireti; Zeytun Ermenileri ve Cerid Aşireti ile dayanışma içine girerek çevresine Göksun ve Ebistan eşkiyanını da topluyordu. Böylece konar-göçerler ve eşkiya Maraş Kaymakamlığını hiçe saymayı bir alışkanlık haline getirmişti. Tâcirlü Aşireti sert, keyfi tutum ve davranışlarıyla etrafa gözdağı veriyor ve bu sayede Göksun, Elbistan, Engizek, Berit, Uzun Yayla ve Cerid yaylalarını hayvan sürülerini otlatmak için hoyratça kullanıyordu.

Tâcirlü Aşireti Maraş'a bağlı kaza, nahiye, kasaba ve köy halkından mal, eşya ve para gasp etti. Aşiretin gasbettiği mallar kaymakamlıkça sahiplerine iade edilmek üzere Maraş'ta kurulan 18 kişilik komisyon üyeleri aracılığıyla sahiplerine dağıtıldı. Gasbedilen malları sahiplerine iade ile görevli komisyon, çalışmalarını rapor ederek sonucu kaymakamlığa bildirdi. Kaymakamlık da, komisyon raporunu ayrıntılarıyla açıklayan bir tutanağı ve gerekli bilgileri Bâbîâlî'ye sundu.⁷⁵ Bâbîâlî, Maraş Kaymakamlığından gelen komisyon raporu ve ekinde sunulan yazıya istinaden huzur ve asayiş temin

⁷⁴ Adana eyalet valiliğinin 1 Kasım 1855 tarihli yazısı, B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 21819.

⁷⁵ Maraş'ta kurulan komisyonun 3 Kasım 1855 tarihli müşrerek rapuru ve eki, B.O.A. İrade-Dahiliye, nr. 23183.

için, gasbedilen malların kaymakamlık aracılığıyla sahiplerine iadesini 17 ocak 1856 tarihli bir irade ile emretti.⁷⁶

e. Sahiplerine Teslim Edilen Malların Listesi

Adana vilayetinin sınırları içinde yaşayan Tâcirlü Aşireti, Maraş sancağı içinde kaza, nahiye, kasaba ve köy halkından zorla hayvan, eşya ve mal gasbettiler. Aşiretin gasbettiği mallar memurlar aracılığıyla alınarak hükümet binasında meclis denetim ve gözetimi altında kayda alındı ve Bâbiâli'den gelen emirden sonra bu mal ve eşyalar sahiplerine verildi.

Aşiretlerden alınıp sahiplerine teslim edilen mal ve eşyalar aşağıda yazılan tabloda gösterilmiştir.

Mal Sahibinin Adı	Malın Cinsi	Sayı	Değeri (Kuruş)	Toplam (Kuruş)
Elçi Oymağından Maraşlı Ahmed Efendi'nin gasb olunan eşyası	Çifte	1	600	1375
	Mısır	-	175	
	Merkup saat	1	600	
Antepli Mustafa Efendi'nin Araplar oymağından tahsil olunan eşyası	Beden boz aba	1	75	230
	Sırma feslik	1	155	
Elçi oymağından Nizam Hacı İbrahim'in tahsil olunan eşyası	Setre	1	250	688
	bantol	1	100	
	Yağmurluk	1	60	
	Püsküllü fes	1	40	
	İngiliz şalı	1	30	
	Silani ziraa	8	96	
	Yazma yemeni	1	8	
	Bez top	2	40	
	Basma ziraa	3	9	
	Kırmızı mendil	5	25	
	Tafta fistan zira	5	40	
Tönbeki	1	10		
Bucaklı oymağından tahsil edilerek Kılılı ahâlisine teslim olunan eşya	Tüfenk	1	250	550
	Büyük kazan	1	300	
Elçi oymağından tahsil edilerek İskender Bey-zâde Numan Bey'e teslim olunan mal	kısrak	1	1600	1600
Derecanı köyü ahâlisinden Çırnazlı oymağından tahsil olunan	Tüfenk	1	400	400
Elçi oymağından tahsil olunan çiftçioğlu Hasan'ın eşyası	German	1	160	430
	Entari	1	120	
	Şal	1	150	

⁷⁶ 27 Ocak 1856 tarihli irâde, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 23183.

Bucaklı oймаğından tahsil edilerek Orçan köyü ahâlisine teslim olunan eşya	Kara sığır Beygir Merkep İnek Deve Yüküyle beraber katır Tabanca	21 2 5 16 6 8 11	5250 1000 1000 3200 1800 8800 550	21600
Elçi oймаğından tahsil olunan	Tüfenk Entari beren aba Heybe Bukağı Kendir top Torba	10 6 6 2 3 5 3	3000 200 180 30 40 450 15	3915
Bucaklı oймаğından Etrafister köyü ahâlisinin tahsil olunan eşyaları	Gümüş bilezik Gümüş zenne bileziği	1 1	300 250	550
Kara Hâfil oймаğından, oймаğı mezkûrdan	Sığır Merkep Tüfek Altın küpe Gümüş bilezik Alaca entari Gümüş muska Balta Tahra Çuval	15 2 2 1 1 1 1 1 1 11	300 400 300 400 300 30 20 12 8 120	1890
Elçi oймаğından	silahlık beygir öküz inek	1 1 1 1	30 500 250 150	930
Çartarlı oймаğından alınan Hacı Bekir'in	elbise	1	1200	1200
Kurtlar oймаğından Uzeyir sancağı zaptiyelerinden	elbise	1	1500	1500
Vezir oймаğından dere kafirlerinin	tüfenk	1	200	200
Çolakoğlu oймаğından Hızıroğlu Recep'e teslim edilen eşya			300	300
Gedikli oймаğından ve Hacıoğlunun Kurtlar oймаğından Nedirli ahâlisinden Hüseyin Kocanın eşyası	merkep kuzu entari tüfenk	1 1 1 1	250 60 50 250	610

Gerçekli oymağında Veli'nin oğlu Kara Mustafa'nın tahsil olunan eşyası, Gerçekli oymağında tahsil olunan Nedirli aşireti ahâlilerinin tahsil olunan eşyası	parça tüfenk aktın küpe gümüş ziger alaca entari gümüş nüsha balta ve tahra çuval çift öküz inek tosun tüfenk tabanca saban demir	21 12 2 14 15 131 1 12 1 2 11 3 2 1	512 2500 500 10 250 20 20 100 450 400 100 150 400 16	5528
Küçükü Çırmazlı Elçili ve Karahâlil oymaklarından tahsil olunup sahiplerinin ellerine teslim olunan eşya	sığır merkep inek tüfek tencere altın küpe gümüş tepsi balta çuval çift tabanca kumaş entari aba büyük boz aba heybe bukağı düve defa sığır merkep katır yün yastık yün yorgan sur kendiri öküz keçi	32 14 15 13 12 1 1 1 12 15 6 6 16 3 13 4 16 6 18 8 8 12 2 11	6500 2000 2250 2750 600 500 20 12 250 750 600 300 1300 35 150 6000 2000 1000 15000 800 800 120 500 220	44757
Çalık Bekir, Palalı Hasan ve Ağzıbüyük vesair oymaklardan tahsil olunarak Hopurlu ahalisine teslim olunan eşyalar.				
Kurban'ın oğlu Halil'in eşyası	Öküz	5	500	500
Topal Mıstık'ın eşyası	Öküz	1	300	300
Tul Toraman'ın eşyası	Öküz İnek	1 3	250 450	

	Dana Buzağı	1 1	50 90	780
Ketolu Ömer'in eşyası	Tüfek Öküz Buzağılı İnek düve Öküz	1 1 1 1 1	80 300 350 150 250	1130
Abdal'in eşyası	inek öküz merkep	4 1 1	350 150 50	550
Karaturanın oğlu Abdurrahman'in eşyası	öküz inek dana tay ve toy haral	2 3 1 2 5	800 600 50 30 50	1530
Hamza'nın oğlu Hasan'in eşyası	öküz inek tüfek ve tabanca	3 4 2	550 800 100	1450
Kemo Mehmet'in eşyası	öküz inek dana düve perdemli şalvar kilm seccade sahan çuval	2 4 3 1 1 11 1 1 3	500 4000 300 100 120 300 30 5 20	1775
Fidan'ın oğlu Hasan'in eşyası	öküz inek düve merkep	1 1 1 1	200 100 100 100	500
Kızıoğlu Ömer'in eşyası	öküz inek ibrik,satır ve leğen çuval perde çuval ile birlikte şalvar seccade	2 1 4 3 1 1 1 1	600 250 100 20 50 10 25	1055
Atmalı aşiretinden Nasırlı Rüstem Ağa eliyle Eloğlu oymağından tahsil olunan	kısarak	5	3000	3000
Adı geçen aşiretlerin tahsil	kazan	2	100	

olunub Kılıhoğlu ahalilerine verilen eşyalar Kılılı Kara Ömer'in eşyası	tüfek	1	50	150
Ömer'in oğlu İbiş'in eşyası	buzadı düve inek öküz tabanca	3 1 3 1 1	90 100 600 300 30	1120
Ali'nin oğlu İsmail'in eşyası	tüfek inek öküz merkep	3 2 2 2	150 300 500 200	1150
Ali'nin oğlu Hasan'ın eşyası	düve dana merkep tüfek tabanca	3 1 1 2 1	450 100 200 250 50	1050
Kılıhoğlunun eşyası	öküz dana	6 1	1450 50	1500
Ahmed'in oğlu Mehmet'in eşyası	tüfek	1	150	150
Ömer'in kardeşi İbiş'in eşyası	öküz	3	1050	1050
Ali'nin oğlu Veli'nin eşyası	inek öküz	1 1	150 200	350
Yağlıca Bekir'in eşyası	tüfek merkep	1 2	100 400	500
Kılıçlıdan gelen	deve	2	3000	3000
Kültür köyü halkının Tâcirliöğlü aşiretinden tahsil olunan eşyaları	beygir tüfek baş pörçüğü beden aba inek merkep	10 4 2 2 12 19	5000 500 300 80 1800 2500	10080
Kumarlı'dan Andırın ve Değimenderesi köyünün tahsil olunan eşyası	sığır merkep bayaz mecrediye kazan satır (su kabı) leğen sahan tas balta nakden	12 2 3 1 1 1 1 1 1 1	1800 300 60 50 20 20 10 5 10 100	2380
Kaykesme köyünün tahsil olunan eşya	beygir sığır gümüş kuşak berme keçe ilic	1 6 1 1 1	500 800 350 15 12	

	fes	1	12	
	yağlık	1	4	
	heybe	1	10	
	çizme	2	20	2018
	şalvar	1	20	
	çuval çift	1	20	
	aba	2	50	
	merkep	3	300	
	dana derisi	1	15	
Cebeli Zeytun nahiyesi reâyalarından tahsil olunan eşyaların miktarı	kazan	1	50	
Zaptiye Afşaroğlu İbrahim'in tahsil olunan eşyası	tabanca çift	1	150	
	tüfek	1	150	462
	meşlah	1	40	
	palaska	1	20	
	beden aba	1	40	
	heybe	1	12	
Zaptiye Hamza'nın tahsil olunan eşyası	tüfek	1	200	
	entari	1	50	
	şal	1	25	
	tabanca	1	30	485
	çalvar	1	15	
	merkep	1	150	
	tahra	1	15	
Afşaroğlunun tahsil olunan eşyası	büyük kazan	1	80	
	büyük boz aba	1	50	130
Andırınlı Ali ve İbrahim'in oğlu Ahmed'in eşyası	heybe	1	15	
	bıçak	1	25	90
	tabanca	1	50	
Delalili mahallesi imamı Molla Mustafa'nın tahsil olunan eşyası	beygir	1	600	600
Kısakürekzâde Mehmet Ağa'nın tahsilen eline teslim olunan eşyası	ester (katır)	1	1000	1000
Hacı Mustafa Ağanın tahsil olunup eline teslim olunan eşyası	ester	2	3000	3000
Hacı Ömer Efendinin tahsilen eline teslim olunan eşyası	ester	1	1000	1000
Hacı Mustafa Ağanın bazı zaptiye ile tahsil olunan eşyası	tüfek	1	300	
	tüfek	3	300	
	tabanca çift	1	400	1450
	tabanca çift	3	450	
Bütün toplam				133.538

Toplam 133.538 kuruş değerinde mal ve eşyalar kaymakamlığın aldığı tedbirler sonucunda gasbedenlerin ellerinden alınarak sahiplerine

teslim edilmiştir. Teslim tatanağının altını Maraş Nâib Vekili Es-Seyyit İbrahim Bey imzalamıştır.⁷⁷

f. Tâcirlü İsyanın Bastırılması

Maraşlı Ahmed Paşa ve kardeşi Kerim Bey'in devlete karşı isyan hareketini yerinde araştırarak Adana'ya dönen Abdulmennan Bey eyalet büyük meclisine vali ile birlikte katıldı. Daha önce konuyu yerinde araştırmak ve incelemek üzere 29 Ekim 1855 tarihinde Abdulmennan Bey Maraş'a gönderilmişti. Eyalet büyük meclisinde yapılan görüşmeler sonunda hükümete karşı isyan hareketinde bulunan Tâcirlü Aşireti'ni ve Zeytun Ermenilerini yanına alarak Maraş halkına zulmeden Ahmed Paşa ve kardeşi Kerim Bey tarafından yapılan isyanının bastırılması için kafi derecede üzerine kuvvet gönderilmesi uygun bulundu. Daha sonra bu görüş üzerine isyana katılmayan ve devlete itaat eden Cerid Aşireti lideri Hasan Bey ve diğer aşiretlerin katılımıyla isyancılara karşı piyade ve süvari birlikleri oluşturuldu. 1 Kasım 1855 tarihinde isyanı bastırmak için oluşturulan kuvvetler Maraş'a giderken isyan etmekte olan aşiretlerden de bu askeri kuvvetlere katılanlar oldu. Daha önce isyancılara yardım eden Bulanık (Bahçe) nahiyesi müdürü Mehmet Bey süvari ve piyade ile ihtiyat kuvvetlerine katıldı ve komutanların emir ve hizmetine girdi. Başlangıçta isyancılara yardımda bulunan aşiret reisleri hakkında gereği yapılmaya başlanınca bunlardan bir kısmı ordunun seferi esnasında tek tek gelerek af ve eman dilediler ve orduya katıldılar. Alınan caydırıcı tedbirler ve askerlerin gerekeni yapmaları karşısında Zeytunlu Ermenilerinin kocabaşları da; isyancıların liderleri Ahmed Paşa ve Kerim Bey'e yardım etmekten vazgeçtiler.

İsyancılarla ittifak yapan ve baş kaldıran kişilere karşı devletçe gerekli caydırıcı cezalar verildi. İsyan esnasında eşkiyanın yaptığı haksızlıklar derhal önlenerek bozgunculuğa fırsat verilmedi.⁷⁸ İsyancılara uygulanacak yaptırımlar geciktirilirdiği takdirde elebaşların yeniden başkaldırıya girişeceği dikkate alındı. Ayrıca isyancı eşkiyaya yardım edenlerin çoğu kısıvrak yakalandı ve isyanın bastırılmasına karşı olanlara firar etme fırsatı verilmedi. Daha sonra yakalanan suçlular devlete karşı yaptıkları yasa dışı hareketlerinden pişman oldular.

Adana valisinin damadı Aziz Paşa 1 Kasım 1855 Çarşamba gecesi Maraş'a geldi. Paşa şehire gelmeden önce Maraş'a doğru bir ordu göndermişti. Fakat isyancılar casusları vasıtasıyla Aziz Paşa'nın üzerlerine

⁷⁷ 3 Kasım 1855 tarihli mahzarın eki, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 23183.

⁷⁸ Adana eyalet valiliğinin 27 Safer 1272 (8 Kasım 1855) tarihli yazısı, B.O.A.İrade-Dahiliye, nr. 21819.

ordu ile geldiğini haber aldılar. Devlete ve millete ihanet ederek suçlu duruma düşen Palalı Hasan, yanında bulunan ve geride kalan 100 kadar eşkiya oluşturduğu süvari ile birlikte kaçtı. İsyan hareketine katılan eşkiyanın bir kısmı yaylaları ve bir kısmı da ovaları istikametine gitti. Alınan tedbirler yapılan çalışmalar sonucunda firar edenlerin Maraş'ın diğer bölgelerine dağılmalarına, savaş şeklinde çatışmaya girmelerine fırsat verilmedi. Suçlu firariler ve elebaşları imha edilerek yaptıkları isyan bastırıldı. Sancak, kaza, nahiye, kasaba ve köy halkı, marûz kaldığı işkenceden, zulüm ve haksızlıktan kurtarıldı.

İsyanın bastırılıp isyancıların cezalandırılmasından sonra Maraş'ın kaza, nahiye, kasaba ve köylerinde yaşayan müslüman halk, devlete dua etmeğe başladı. Daha önce Maraş'tan çıkarılan Kaymakam Abdi Efendi, Aziz Paşa'nın asayişi sağlamasının ertesi günü şehre geri döndü. Aziz Paşa'nın eşkiyaya karşı askeri müdahalesiyle şehir halkına rahat bir şekilde hareket edebileceği güvenli bir ortam sağlandı. Asayiş ve huzuru devam ettirmek için Maraş'ta yeteri kadar yedek askeri kuvvet bırakıldı. Devletin caydırıcı askeri gücü halkın güvenliğini sağlayarak eşkiyanın zulüm ve işkencesini ortadan kaldırdı. Ordunun asayişi sağlamadaki başarısı, haksızlık ve zulüm içinde yaşayan şehir halkını memnun etti. Maraş'ta yaşayan Müslüman Türk halkı bayram yaptı⁷⁹

⁷⁹ adı geçen belge.

DULKADİR BEYLİĞİ BİBLİYOGRAFYASI

Selim KAYA*

Bu çalışmada Dulkadir Beyliği ile ilgili bilgilerin bulunduğu ana kaynaklar değil Dulkadir Beyliği'ni konu alan araştırma eserlerin tespit edilebilenlerinin listesi verilmiştir. “Bugüne kadar Dulkadir Beyliği ile ilgili neler yapılmıştır? Dulkadir Beyliği araştırmaları hangi aşamadır?” sorusuna cevap aranılmıştır. Konuya ilgi duyanların bu alanda yapılan çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi düşünülmüştür.

Bu konuda tespit edebildiğimiz Dulkadir Beyliği dönemine ait belgeler ve araştırma eserler şöylece sıralanabilir:

A- Arşiv Belgeleri

1- Vakfiyeler

Alaüddevle Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 590, 594, 608, 1966.

Şahrüh Bey Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 594.

Haleb Evkâf Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi No: 556 ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

2- Tahrir ve Ahkâm Defterleri

Kars-ı Maraş Tahrir Defteri, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, No: 168.

Maraş Ahkâm Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Maraş Tahrir Defteri (1563), (Yay. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük), I-II, Ankara 1988.

Vilâyet-i Dulkadirî Tahrir Defteri 931 (1525), Milli Kütüphane, Yz. B. 441.

* Dr., KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı.

Muhasebe-i Vilâyet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zülkadiriyye Defteri II, 937/1530, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1999.

B- Tezler¹

1- Doktora

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989.

2- Yüksek Lisans

Altınöz, İsmail, *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

Arslan, Mehmet Akif, *Dulkadirli Mimarisi ve Kahramanmaraş Ulu Camisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1997.

Baş, Yaşar, *Maraş Çevresinde Zülkadirli Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Urfa 1999. Bu çalışma Rahmi Tekin'in çalışması ile birlikte *Maraş Vakıfları* adıyla yayımlanmıştır.

Mirzaoğlu, F. Gülay, *Çukurova'da Yaşayan Cerid Türkmenleri'nde Halk Hikayeciliği ve Halk Hikayeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

Poyraz, Nihal, *Dulkadiroğulları'nın İlmî ve Kültürel Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003.

Solak, Kürşat, *İbn Tagri Birdi'nin "en-Nucûm ez-Zâhire" Adlı Eserinde Geçen Dulkadiroğulları Beyliği ile İlgili Kayıtlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2004.

Tekin, Rahmi, *Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Urfa 1996. Bu çalışma Yaşar Baş'ın çalışması ile birlikte *Maraş Vakıfları* adıyla yayımlanmıştır.

¹ Bu bölümde lisans tezleri dikkate alınmamıştır.

C- Kitaplar

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, “Zül-Kadriye Kanunnameleri”, c. VII, İstanbul 1994.

Baş, Yaşar – Tekin, Rahmi, *Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)*, Konya Ereğli 2007.

Dulkadiroğlu, Ahmet, *Dünden Bugüne Dulkadiroğulları: Kırşehir ve Yöresinin Kavmi Yapısı*, Ankara 2002.

Gündoğdu, Hamza, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1986.

Özkarıcı, Mehmet, *Kahramanmaraş'ta Türk Kültür Varlıkları*, (Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacak olup baskıdadır).

Özkılıç Ahmet, [editör], *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye Defteri (937/1530): Şam, Haleb, Hama-Humus, Trablus, 'Ayntab, Adana, 'Üzeyr, Tarsus, Sis, Maraş ve Boz-ok Livaları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları Yayın No 40, cilt I-II, Ankara 1999.

Yakar, Serdar - Kaya, Ömer, *Tarihi, Kültürel ve Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş'ta Ceridoğulları*, Ukde Yayınları, K.Maraş 2003.

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989.

D- Makale / Bildiri

Acar, Abdurrahman, “Memlukler ile Dulkadirli’lerin Maraş Üzerindeki Nüfuz Mücadelesi (Karaca Bey Zamamı)”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 375-384, K.Maraş

Açikel, Ali, “Dulkadiroğulları Hanedanının Osmanlı Mülkü Artukabad Kazasından Aldığı Vergi Gelirleri”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 527-537, K.Maraş.

Akgündüz, Ahmet, “Zül-Kadriye Kanunnameleri ve Şer’i Tahlilleri”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 473-482, K.Maraş

Aköz, Alâaddin – Solak, İbrahim, “Dulkadirli Eyâletine Ait Bir Kânûnnâme Sûreti (1533-1546)”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 9, s. 9-29, Bışkek 2004.

Aköz, Alâaddin - Solak, İbrahim, “Dulkadirli Beyliği’nin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyenlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 153, İstanbul Kasım-Aralık 2004, s. 41-50

Altınöz, İsmail, “Dulkadir Vilâyeti’nin Osmanlı İdarî Düzeninde Yerini Alması”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 427-436, K.Maraş

Arifi, Paşa, “Maraş ve Elbistan’da Dulkadiroğulları Hükümeti”, *TTEM*, İstanbul 1330, Sayı 30, cilt V/30, s. 358-377, VI/31, s. 419-431, VI/32, s. 509-512, VI/33, s. 535-552, VI/34, s. 623-629, VI/35, s. 692-697, VI/36, s. 767-768, VII/38, s. 89-96, İstanbul 1915.

Bacquet-Grammont, J. L., “Un Fatihnâme Zül-kadiri de dans les Archives Ottoman”, *Turcica*, II, 1970.

Baş, Yaşar, “Maraş Çevresinde Dulkadirli ve Osmanlı Vakıfları”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 565-572, K.Maraş.

Baş, Yaşar, “Elbistan Alauddevle Bey Camii (Cami-i Kebir)”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 811-816, K.Maraş.

Baştürk, Sadettin, “Timur’un Anadolu – Ortadoğu Seferleri Döneminde Maraş ve Dulkadiroğulları İlişkileri”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 399-408, K.Maraş

Bayburtluoğlu, M.Zafer, “Maraş’ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı C. X, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1973, s. 234-250.

Bayhan, A. Ali, “Güneydoğu Anadolu’da Memlûk Hâkimiyeti ve Bunun Maraş’a Yansımaları”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 367-374, K.Maraş

Bedirhan, Yaşar, “Alaüddevle Bozkurt Bey Devrinde Maraş’ın Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durumu”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 385-398, K.Maraş

Dulkadir, Hilmi, “Kahramanmaraş'ta Bir Türkmen Oymağı”, *Türkiye İş Bankası Dergisi*, Yıl 3, Sayı 10, Haziran 1991, s. 54-57.

Eyicil, Ahmet, “Maraş'ta 1855'de Tacirlü Aşiretinin İsyanı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1998, Sayı 30, s. 99-133.

Gökhan, İlyas, “Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri” *I.Uluslararası Oğuzlardan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, 20-22 Mayıs 2004, Diyarbakır.

Gökhan, İlyas, “Kayseri ve Yöresinde Dulkadiroğulları Hakimiyeti ve Eserleri” *KAYTAM*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 10-11 Nisan 2003.

Gündoğdu, Hamza, “Dulkadirli Camii Minareleri”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 777-786, K.Maraş.

Gündüz, Tufan, “Dulkadirli Türkmenleri”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 451-456, K.Maraş

Karadeniz, H. Basri, “Dulkadirli Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ekim 1996 İstanbul, S. 104, s. 131-157.

Kılıç, Remzi, “Şah İsmail'in Dulkadiroğulları Devleti Üzerine Yaptığı Orta Anadolu Seferi (1507) ve Sonuçları”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 409-420, K.Maraş.

Mordtmann, J.H. [Mükrimin Halil Yinanç] "Dulkadirli", *İslam Ansiklopedisi*, c. III, s. 654-662.

Özkarcı, Mehmet, “Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler* (11-13 Ekim 2000 - Konya)-, II, Konya, 2001, s. 153-170, 537-552.

Özkarcı, Mehmet, “Kahramanmaraş'ta Günümüze Gelmeyen Eğitim Kurumları”, *Prof. Dr. Haşim KARPUZ'a Armağan Kitabı*.

Sağırılı, Abdurrahman, “Kalender Çelebi İsyanına Katılan Tımar Mağduru Eski Dulkadirli Sipahilerine Tımarlarının İadesi”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 547-554, K.Maraş.

Solak, İbrahim, “XVI. Yüzyılda Maraş Ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, , Sayı 12, s. 109-154, Konya 2002.

Solak, İbrahim, “916 H./1510 M. Tarihli Alaüddeve Bey Vakfıyesi”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2006, Sayı 15, Konya 2006. s. 523-537.

Solak, İbrahim, “XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri”, *S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, Konya 2002, s.109-154.

Söylemez, Faruk, “Osmanlı Dulkadirli Siyasî ve Sosyal Münasebetleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 138, Haziran 2002 İstanbul, s. 175-196.

Sümer, Faruk, “Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar”, *Kahramanmaraş I.Kurtuluş Sempozyumu*, 10-11 Şubat 1986 Kahramanmaraş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987, s. 43-48.

Sümer, Faruk, “Ali Bey (Beğ): Son Dulkadir Beyi”, *Türk Dünyası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 95, s. 76-81.

Sümer, Faruk, “Ceridler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Aralık 1988, Sayı 24, s. 3-9.

Şahin, İlhan, “Dulkadir Eyaleti”, *DİA.*, Diyanet Vakfı Yay., cilt IX.

Tekin, Rahmi, “Zülkadir Beyliği Zamanında Maraş'ta Kurulan Medreseler”, *I.Kahramanmaraş Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2004, s. 787-796, K.Maraş.

Velikahyaoglu, Nazif, “906 / 1501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alaüddeve Vakfıyesi”, *Sütçü İmam*, Ankara 1993, Sayı 6, s. 27-31.

Yinanç, M. Halil, "Dulkadirli" *İA*, c. III, İstanbul 1993.

Yinanç, Refet, “Dulkadiroğulları”, *DİA.*, Diyanet Vakfı Yay., s. 553-557.

E- Diğer Bazı Eserler

(Dulkadir Beyliği Başlıklı/Konulu Olmayan Ancak Dulkadir Beyliği ile İlgili Önemli Bilgiler İçeren Bazı Eserler)

Altundağ, Şinasi, “Selim I”, *İA.*, c. X, s. 423-434.

- Aras, Mutan Hamdi, "Ceridoğlu Sipahi Beylerinin Soykütüğü Üzerine Bir İnceleme", 2003, www.tarihvakfi.org.tr.
- Lindner, R. Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çeviren Müfit Günay), İstanbul 2000.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.
- Sümer, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Selçuklu Tarih ve Medeniyetleri Enstitüsü Yayını, Ankara 1976.
- Sümer, Faruk, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bakış", İÜİFM, c. XI, İstanbul 1949-1950, s. 509-522.
- Şahin, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukukî Nizamları", *Türk Kültürü*, XX/227, Ankara 1982, s. 285-295.
- Tansel, Selahattin, *Sultan II.Bayezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966.
- Tekindağ, Şehabettin, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, İstanbul 1976, Sayı 30, s. 73-98.
- Tekindağ, Şehabettin, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *Bellelen* c. XXXI, Ankara 1967, s. 345-375.
- Türkay, Cevdet, *Oymak Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- Uluçay, M.Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992.
- Uluçay, M.Çağatay, "Bayezid II.'in Ailesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, İstanbul 1959, c. X, Sayı 14, s. 103-124.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayını, Ankara 1984.
- Yalman, Ali Rıza, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Bayezid I", *İA*, c. II, s. 369-392.

Bu bibliyografya çalışması sonucunda gördük ki, son yıllarda ülkemizde Dulkadir Beyliği ile ilgili araştırmalar sayıca artmıştır. Ancak yeterli seviyeye ulaştığı söylenemez. Özellikle Üniversitelerde yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlanmalı, bu alandaki eserlerin hem nitelik hem de nicelik bakımından en iyi hale gelmesi için gayret edilmelidir. Bu konuda kaleme alınan eserlerin tarih literatürümüzü zenginleştireceği şüphesizdir. Ayrıca bu tür çalışmaların artması ülkemize özellikle de Maraş tarihi çalışmalarına büyük yararlar sağlayacaktır.

UKDE KİTAPLIĞI YAYINLANAN KİTAPLARIMIZ

1. Anılar ve İbretler / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
2. Gönül Dostu / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
3. Kurtuluştan Bir Kesit / *Esmâ Yakar* (Mevcudu Yok)
4. Ruhların Parmakları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu Yok)
5. Bu Sistemden İslama / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
6. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede /
Mehmet Fatişoğlu (Mevcudu Yok)
7. Sorgulanması Gereken Kavramlar / *Mehmet Sertpolat* (Mevcudu
Yok)
8. Necip Fazıl ve Mücadelesi / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
9. İslamlaşma Bilinci / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
10. Memleketime Dair / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
11. İslam Sancısı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
12. Delil ve Hikmetleriyle İslam Fıkhı / *Ramazan Pak*
(Mevcudu Yok)
13. Hayatı ve Mücadelesi ile Hafız Ali Efendi / *Yıldırım Alkış-Serdar
Yakar* (Mevcudu Yok)
14. Arş Gölgesi / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
15. Tasavvufun Anahtarı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
16. Kahramanmaraş'ta Bayazıtıoğulları / *Bekir Sami Bayazıt* (Mevcudu
Yok)
17. Güz Yağmurları / *Kadir Tanır* (Mevcudu Yok)
18. Betül'ün Günlüğü / *Elif Betül Yakar* (Mevcudu Yok)
19. Kurtuluşumuzun Manevi Mimarları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu
Yok)
20. Kurtuluşa Dair Üç Eser / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
21. Kıssa-ı Eshab-ı Kehf / *Yaşar Alparslan* (Mevcudu Yok)
22. Bahçeci Hoca / *Ömer Kaya*
23. Kan Kırmızı Geceler / *M. Akif Baltutan*
24. Cahit Zarifoğlu / *Nazım Elmas*
25. Hac Yolunda Gördüklerimiz / *H. Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu
Yok)
26. Kabe Yolunda / *H. Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu Yok)

27. Yüz Yaşın Sırrı / *Ömer Kaya*
28. Mısır'da Hüküm Süren Çerkez Sultanları / Tercüme: *Kemal Görücü* (Mevcudu Yok)
29. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri
Kahramanmaraş Belediyesi Örneği / *Serdar Yakar*
30. Mahalli Kelimeler Sözlüğü / *Ömer Kaya – Hacı Abdullah Kozan*
31. Tarihi, Kültürü ve Sosyal Yapısı İle Kahramanmaraş'ta
Ceridoğulları / *Serdar Yakar – Ömer Kaya*
32. Kalbime Sığırdıramadıklarım / *Cuma Tahiroğlu*
33. Gül Medeniyeti Kurtlar Sofrasında / *Cuma Tahiroğlu*
34. Fıkıh Usulü / *Ramazan Pak*
35. Gönlümün Sesi / *Cuma Tahiroğlu*
36. Milli Hassasiyet ve Manevi Mesuliyet / *Cuma Tahiroğlu*
37. Alimin Önderliği / *Cemal Nar*
38. Münâcaât ve Na'tlar / *Yaşar Alparslan*
39. Tarihte Alcı - Tecirli (Beğdili – İlbeyli – Elbeyli) Türkmenleri
Soykimlikleri / *Mehmet ADİL (ALCIOĞLU)*